

NICOLAE PRELIPCEANU

MAI ȘTIUTORUL ȘI MAI TRĂITORUL

Să fie o glumă sau, mai degrabă, o victorie a ființei, faptul că Mihai Șora împlinește 95 de ani? Stăm alături fără să știm, cei mai mulți dintre noi, de un om care nu e ca alții. Suntem în aceeași lume, în același timp, cu un om care... și aici mă opresc, pentru că nu știu ce să spun, dl Mihai Șora nu este ființa aceea artificială, culturală, care să fie citabilă odată cu realizările (pfui, ce cuvânt!) sale de tip carte sau curs universitar. În prima sa carte, publicată în 1947, la Gallimard, tipărită în românește abia în anii din urmă, *despre dialogul interior*, dl Mihai Șora observă că ființa nu creează, ci rodește. Ființa umană, desigur. Iar în acest scop, acela de a rodi, adică de a-și defini rodul caracteristic, cel înscris în datele sale ascunse, ființa trebuie să fie mereu în dialog cu ea însăși, trebuie să opteze mereu, căci mereu i se ivesc variante, piste false pe care alunecăm ușor cu toții. Este aceasta o filozofie? În sensul clasic, academic, mă tem că nu tocmai. Este, însă, ceea ce face filozofia însăși să rodească, așa cum îi menește dl Mihai Șora ființei.

Dacă am adesea senzația că Mihai Șora este o victorie a naturii împotriva zădărniceii, împotriva putrezirii de viu pe care o trăim atât de mulți, noi, ceilalți, în fața paginilor acestei cărți am senzația că omul Mihai Șora (de fapt nici nu există altcineva cu acest nume, Mihai Șora e numele unui om care este ceea ce este) coincide cu gândul său mai mult decât majoritatea gânditorilor la care simți cum gândul e un produs, o creație. Or, Mihai Șora refuză ideea de creație pentru om, ea este rezervată, spune tânărul de 31 de ani care își începea o carieră în Franța, numai lui Dumnezeu, Creatorului. Iar Creatorul, dacă e într-adevăr așa, nu poate fi decât unul singur. Mihai Șora cel de atunci, pune semnul egalității, cumva, în adânc, între ceea ce era/este și ceea ce gândește. În fapt, Mihai Șora, Mai Știutorul, cum apare în operele sale târzii, după ce cariera de filozof francez s-a frânt, este, în același timp, Mai Trăitorul, cel care trăiește în conformitate cu principiile sale, acelea descoperite în profunzimea propriei sale ființe. Pentru că numărul anilor, la domnia sa, nu a așteptat valoarea ca pe un premiu, ca pe o etichetă, valoarea sa, exprimată incipient, demult, era acolo și nu avea decât să o dezvăluie. Ceea ce a și făcut Mihai Șora. Sigur, mulți dintre noi, cei care nu suntem *homines philosophici*, suntem izbiți mai degrabă de victoria ființei sale de

carne și oase, care vine, ca o punte, din epoci pentru noi legendare, de lângă oameni pentru noi legendari, precum Cioran, Ionescu, Eliade, pentru a ne fi, ani buni, alături și nouă, celor care doar vorbim, mai mult în neștiință de cauză, despre ei. Dar el însuși este legenda vie pe care ar trebui să o observăm, numai că, vezi, pe cei pe care-i întâlnim pe stradă suntem, prea adesea, înclinați să-i asimilăm propriului nostru nimic.

Și dacă Cioran, al cărui centenar s-a sărbătorit anul acesta, a resimțit toată viața o dublă dezrădăcinare, exprimând-o mai ales pe cea dintâi, cea din momentul plecării din satul său devenit mit, Rășinari, la școală la Sibiu, pe când avea numai nouă ani, cea de-a doua fiind, totuși, și ea, mai discret exprimată în continua preocupare și uneori invectivă pentru țara pierdută, Mihai Șora, tot fiul unui preot ca și cel dintâi, și-a trăit dezrădăcinările cu seninătate, ca pe niște deveniri absolut normale. Pentru că Mihai Șora concepe viața ca pe un șir de deveniri, în timp ce pentru Cioran fericirea era numai cea dintâi, cea pură, neatinsă de gând, așa cum o mărturisește adesea în caietele sale. Și-apoi *à quoi bon quitter Coasta Boacii* ce alta înseamnă? Raporturile lui Cioran cu viața însăși, dar și cu Dumnezeu, sunt violente, zbuciumate, neliniștite în cel mai bun caz, în timp ce Domnul Șora trăiește și a trăit toată viața, o acceptare, nu resemnată, ci dimpotrivă, înțeleaptă, ceea ce nu e egal cu resemnarea, dimpotrivă, a ceea ce este viața, a propriei sale ființe. Preocupat de bolile sale, care-l vor fi chinuit într-adevăr, dar și torturat de întrebări existențiale, Cioran se agață de formula sinuciderii, nu spre a o practica, ci doar ca salvare posibilă, mai mult teoretică (nu scrisese un contemporan al său *Il n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux: c'est le suicide?*), în timp ce Mihai Șora preferă să-și caute cele ce-i aparțin, spre a nu fi șters *din registrul ființei*. *Dialogul interior*, observă tânărul Mihai Șora, este singura soluție spre a-ți găsi drumul just, cel de fapt înscris în datele ființei tale, dar încifrat, astfel încât să nu-l descoperi de la prima încercare (ar fi prea simplu și totul ar fi anulat, toată aventura vieții – acestea sunt adăugiri ale mele, nu ale Domnului Șora) și uneori nici de la ultima. Ei bine, trecând anii peste o viață în deplin acord cu principiile sale, Mihai Șora va fi rămas, poate, la *dialogul interior*, dar ceea ce e sigur este că a abordat și *dialogul generalizat*. Însăși *datoria de a fi* i-o dictează, îi dictează acest dialog, și pe cel interior și, mai târziu, pe cel generalizat. Și aici, în *dialogul generalizat*, în cartea cu această sintagmă în titlu găsim, poate, și unul dintre secretele longevității sale intelectuale: „Să nu te lași devorat de propriu-ți trecut... ci să-ți vezi...de calea ta încă ne(stră)bănută...”

La urma urmelor, spre a reveni, Domnul Șora este o speranță împlinită și știe oricine cât de puține sunt acelea cărora, cu adevărat, li se întâmplă asta. Rămâne, pentru noi, ceilalți, speranța într-un fel de trecut ideal: parcă am spune, citindu-l și privindu-l „ați văzut că se putea?” Și chiar dacă, pentru cei mai mulți dintre noi nu se mai poate, faptul că pentru Domnul Șora s-a putut ne răzbună cumva, într-un ținut al idealelor, de propriul nostru eșec, dacă mai avem, firește,

capacitatea, totuși generoasă, de a accepta că ființa nu e numai aceasta, a noastră, cuprinsă în cenzura corpului nostru, a pielii noastre, ci și altceva pe deasupra.

În fond, Mihai Șora este primul român afirmat în Franța, sau care pornise pe această cale, și citiți-i *dialogul interior* ca să vedeți că mai avea deschise și alte cărți, care ar fi putut constitui – cine știe? – un model, și abia apoi au venit ceilalți, cei care au rămas acolo și și-au continuat opera și viața așa cum știm, ajungând, unii, pe culmile gloriei, în timp ce Domnia Sa nu s-a dat bătut, după ce s-a văzut încuiat, dintr-o greșeală proprie, în patria inițială, și-a continuat viața, rodind un timp, dacă nu propria operă, măcar – și nu e puțin – operele lumii în românește, în acel fabulos program al său de traduceri, ca editor, care mai funcționa încă în primii ani de după zisa revoluție din decembrie 1989. În fond, rodirea asta e, o viață de folos lumii în care trăiești. Aflat în plină rodire la 95 de ani, i se dedică acum unui gânditor plecat și el din România și ucis de naziști într-un lagăr, Benjamin Fondane. E un alt mod de a rodi, de fapt același, pentru ceilalți, împlinindu-se, totodată, și pe sine, ca gânditor, ca om. În cazul său chiar că sună frumos (nu *mândru*, că e prea neaoș!) acest cuvânt!

DUMITRU RADU POPA

UN DOMN NEPERECHE

Eo banalitate aproape inscuzabilă a spune: nu cred că Domnul Mihai Șora împlinește 95 de ani! Tot așa nu am crezut nici la 90! Pentru că spiritual, intelectual, ba chiar și fizic e mult mai tânăr și viguros decât mulți dintre noi, cei care avem cu treizeci și mai bine de ani mai puțin decât Domnia Sa.

Mă bucur de prietenia – ce înalt privilegiu! – acestui mare om de mai bine de 30 de ani, și dragostea pe care i-o port e concurată poate numai de profunda mea admirație. Cunosându-l, nu poți să nu-l iubești, citindu-l și auzindu-l vorbind e imposibil să nu-l admiri! Și asta pentru că emană o bunătate și o deschidere fundamentale și, în ciuda faptului că e un Mare Știutor, nu complexează pe nimeni, nu face nici urmă de paradă, este în stare să abordeze teme filosofice dintre cele mai complexe într-un limbaj limpede și pe înțeles. Nu are nimic profesoral sau pedant, se oferă natural, genuin dialogului. Iar dialogul cu Domnul Mihai Șora e întotdeauna un rar regal! În miezul ideatic al dialogului, de altfel, stă imensa generozitate a acestui om și gânditor la care nimic nu e vreodată ordinar, ci doar, încetul cu încetul, extra-ordinar, ieșit din comun, dar este vorba de, dacă se poate spune așa, *un extraordinar firesc*!

„Fiecare *eu* deschis, implicat în relația fundamentală *eu-tu*, îi recunoaște deci din plecare celui căruia îi spune *tu*, calitatea hotărâtoare de a fi el însuși *eu* în toată puterea cuvântului. Și tocmai aici, în această reciprocă și universală recunoaștere a *eu*-rilor egale în demnitate, care-și spun *tu* unul altuia și care pun astfel bazele unui dialog generalizat și unei reale comuniuni, rezidă principiul însuși al unui *noi* care să nu mai fie închis asupra-și și să poată, în sfârșit, spune *voi* cu gura plină, în exact același fel în care, deschizându-se, *eu* poate spune *tu*.” (*Firul ierbii*, Scrisul Românesc, 1998).

Sunt mulți ani de când Domnul Șora mi-a zis pentru întâia oară să-i spun *tu*, se întâmpla la Paris, în 1986, eu așteptam azilul politic pentru America, Domnia Sa venise pentru vreo zece zile. Ne-am întâlnit și revăzut după mai bine de un an, la Gare Montparnasse, în fața statuii mobile a lui Calder... Apoi ne-am plimbat prin Ile Saint-Louis vorbind despre Pascal (adică, eu ascultând cu încântare). E adevărat că ulterior, în decursul anilor, am uzat de dreptul ce mi se dăduse de a-i spune *tu* și *Mihai*. Astăzi, însă, înțelepțit de vreme și în fața unei atât de extraordinare aniversări, voi reveni oarecum la cuviința dinainte de *tu*.

Așadar, *La Mulți Ani*, iubite Domnule Șora!

Și la cât mai mulți, dragă Mihai!

CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

TOATE VIN DIN SENS OPUS

Finalul *Faust*-ului tradus de Doinaş ne spune că „Eternul Feminin ne trage în sus”. Şerban Foarţă ne spune că „Eternul Feminin ne trage în piept”. Din acest vortex, cum puteţi ieşi? Şi chiar de-aţi putea-o, la ce bun, băieţi? Spre-a vă aplatiza-n koan pe palma timpului? Încolo trecînd, şi încoace, uneori, arareori pare timpul a se-opri. Cunoscut doi oameni în preajma cărora timpul nu se face doar că se opreşte, ci, de-a binelea ek-static, apare ca o boare în mirare. Unul dintre ei e Mihai Şora. Prin faldurile longevivităţii lui, cu pas elastic, uimitor taie calea timpului Mihai. Pasul elastic îl poartă egal graţios pe bulevarde, prin biblioteci şi parcuri cu inerţia de catifea a lui Rubinstein; prin cea de mătase a nefilmatului Heraclit, mersu-i-i dans.

Chit că distanţa dintre *seize* şi *dix-sept* e incalculabilă, Mihai s-a născut cu un an înaintea revoluţiei bolşevice. A tăiat-o-apoi de-a lungul vremii cum Jünger, Gadamer ori Jakobson; cum Neagu Djuvara, Beligan sau Veşnicul Moş Mihai Pop. L-ar tăia mereu un popă-n alb, cu sabia făcînd cruce, în om şi opera *ex opere operata*, fonfănind că Unul e Unul şi celălalt – Acelaşi. Trecînd prin timpul care bate din faţă, viaţa lui gînditoare s-a învîrtit nu o dată în maelström-uri belice, pre- şi post-: în maquis, în mărăcinişurile vieţii de sub comunism, care i s-a instalat sub piele după reîntoarcerea din Franţa, în 1948, şi în viaţa buruienoasă de după 1989.

L-am cunoscut cînd crescusem deja citindu-l – discret, gentil & grand seigneur. Ne întîlneam la librăria Hugendubel din mîuncheneza Marienplatz la mijlocul anilor '80, unde citeam împreună, schimbînd apoftegme, poante şi bibliografii şi apoi băţînd bulevardele drepte. Ne vedeam cu Mariana şi Sanda Şora, cu Nego, Gelu Ionescu şi Ivi Stoichiţă, tot pe atunci. *Et il effleurait chaque floraison.*

Une femme – deux livres. Gîndirea-i soră cu Mihai, om al stîngii moderate, cîntătoare cînd se poate. Filosofia lui are prea puţin de-a face cu felurile de gîndire care umplu pîn'la buză memoria ultimei jumătăţi de secol românesc: gîndiri de cîrciumă, cu ştaif metaforic, de Machiste de Amvon, de academie scrobite-scopită, ori de umplutură. Defectiv de nerv sectar ca o reală aleg(o)rie, Mihai nu a făcut nici şcoală, nici nu a creat epigogomăni naţionale. Dar de la el au învăţat toţi, mai puţin cei care nu s-au priceput. El e un aristocrat biocentric – maestru şi învăţăcel al dialogului continuu. I s-a imputat scrisul complicat. De ce să i se impute, cînd el l-a creat? Francezii îşi bat capul să-l înţeleagă pe Deleuze; românii li se cuvine să se deie canabic huţa între două dealuri pe deasupra văii mioritice fără de abis. De-aceia Mihai nu are loc în criţa categoriilor; şi de aceea timpul îl priveşte fratern: el este spectacolul revenirii din viitor, originea unor lucruri încă neîntîmplate. Mihai este vortexul propriu.

Dacă filosofia românească şi-ar încheia butoniera cu el, n-ar fi deloc un prost sfîrşit.

NICOLETA DABIJA

MIHAI ȘORA... SAU FILOSOFIA ÎN V

Acum aproximativ doi ani, îmi începeam rubrica la revista *Viața Românească* scriind despre cartea de dialoguri dintre filosoful Mihai Șora și Leonid Dragomir¹. Zilele trecute, citind *Clipa și Timpul*², am fost bucuroasă să surprind gândurile de-acolo făcând un fel de cale întoarsă (am în vedere ordinea lecturii, nu pe cea a conceperii cărților), de data aceasta dinspre cotidian spre abstract, și totuși cu același firesc. De fapt, cei care îi cunosc opera lui Mihai Șora, trebuie să fi observat că abstractizarea ideilor până la pierderea urmei concretului este o caracteristică a filosofiei sale, cum este și situarea ei explicită sub semnul dialogului, acest „surplus al omului”.

Nu întâmplător, consideram atunci că gândirea lui Mihai Șora se întâlnește esențial cu cea a lui Nicolai Berdiaev, Karl Jaspers, Gabriel Marcel sau Hans-Georg Gadamer, autori care au identificat problema primă a umanității drept indisponibilitatea tot mai accentuată a indivizilor de comunicare, relaționarea deficitară, și care au propus, deopotrivă, soluții pentru reținerea încă a dimensiunii spirituale în ființa umană. Secolul XX, nu mai este o noutate pentru nimeni, este un timp al dominației pragmaticului. Dorința acumulării de bunuri, simțul posesiei au devenit universale, suntem tot mai puțin interesați de substanță și tot mai preocupați de semnele lui „a avea”, cele care ocupă spațiu mic, dar structurează realitatea eficient³. Însă, atâta vreme cât mai sunt câțiva oameni care rezistă tentațiilor lui „a avea”, și asta protejându-și intens viața lăuntrică, cultivând-o, cât ei rămân disponibili întâlnirii cu acel „tu” necesar relației și sustras lumii, înseamnă că nu e totul chiar pierdut, ba chiar câte ceva cu puțință de salvat.

Mihai Șora practică o filosofie a conjuncției, care funcționează după logica verticalei, adică a intimității și disponibilității (verticala fiind chiar legea Universului, sau legea Firii⁴), nu a disjuncției, centrată pe logica orizontalei, a exteriorității, care presupune adesea și pierderea de sine. Gândirea în V, deci gândirea pe verticală, spre centrul substanțial al ființei, presupune căutarea de realizare a proiectului personal, prin explorarea adâncimilor proprii pe de o parte, și prin ieșirile fructuoase spre celălalt, pe de altă parte. Mai mult, celălalt este esențial în împlinirea de sine. Practic, orice reflecție pretinde necesar ca înainte de monolog să ieși o poziție diferită de a ta. Așadar, dialogul este prima etapă a oricărei

1. Este vorba de numărul 9/2009, articolul intitulat «ceva în plus» în dialog cu Mihai Șora.

2. Editura Paralela 45, Pitești, 2005.

3. *Ibidem*, p. 77.

4. *Ibidem*, p. 62.

vorbiri cu tine însuși și un pas pregătitor pentru întâlnirea cu tine însuși (filosofia lui Mihai Șora își află justificare în acest gând). În acest scop, disponibilitatea, căutarea celui alt este primordială, căci numai astfel poți descoperi persoana care te caută de asemenea și care stă pitită în individul întâlnit chiar întâmplător, pe stradă.

În alte cuvinte, explică Șora în cartea de dialoguri amintită, deși există o exprimare de tip monologal, nu există și o gândire de acest tip, întrucât pe fiecare treaptă a reflecției trebuie să pui în joc două personaje – își face loc astfel în înțelegere și conceptul de Unu multiplu, Unu care îl presupune în sine pe Celălalt întrucât n-ar putea să se dedubleze altminteri – care-și apără cu strășnicie punctele de vedere, care trebuie să aleagă și să decidă între un „da” și un „nu”, între o întrebare și alta, între un argument și altul⁵. Altfel nu poți ajunge la esența unei problematice, nu cobori pe verticală, în „V”, în dimensiunea profundă a sinelui și existenței personale, la acel miez-orizont de care vorbește în *Clipa și Timpul*.

Drumul spre ființă este esențial, este un drum care nu te disipează, ci dimpotrivă, te adună într-un punct, în centrul tău substanțial. „A fi” impune însă o stabilire „pe metereze”, o poziție pe care o atingi cu greutate (dintr-o situație corectă în acest loc geometric al orizontalei) și unde reușești să te menții doar printr-un efort important și susținut. Mult mai ușoară, și mai frecventă, este „căderea” ontologică din „a fi” în „a avea”, decât calea inversă, a „saltului ontologic” din „a avea” în „a fi”, calea „readunării în nucleu”. Și, într-un fel, mărturisește Șora, fiecare lucru luat în posesie anunță o cădere, fiecare obiect care se adaugă avutului personal reduce șansa omului la împlinire, fiecare nouă achiziție diminuează plenitudinea ființei⁶. Libertatea umană se manifestă, de fapt, mai des spunând „nu” propriei meniri, căci proprietatea este atractivă, iar calea ei simplă.

Dialogul, ca ieșire din sine către Celălalt, urmează, la rândul lui, două modele: unul al comunicării, care este orizontală, și altul al comuniunii, care este verticală. Comunicarea e de tip practic, e clară, presupune un cod comun, identificabil în termeni bine definiți, cunoscuți de participanții la conversație. Comuniunea, în schimb, dispune de un cod implicit, care-și află locul în „V”, în punctul central, de jos, unde se petrece o stranie coincidență a contrariilor. De data aceasta, interlocutorii trebuie să se situeze cu esența în adâncime și cu particularitățile spre vârf. Dacă o comunicare poate fi posibilă mereu între oamenii care stăpânesc acel cod explicit, comuniunea poate înceta când unul din cei doi nu mai are disponibilitatea de a se menține în centru, când unul trădează sau uită libertatea și grația celui „a fi” comun⁷.

Conversația impune admiterea diferențelor, tu devine un eu anume pentru mine când stă în fața mea și îmi spune de asemenea tu. Dialogul cu Celălalt este o

5. *Despre toate și ceva în plus (de vorbă cu Leonid Dragomir)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006, p. 56.

6. *Ibidem*, p. 69.

7. *Ibidem*, p. 63.

acceptare implicită a faptului că omul cu care intri în vorbă are o idee a lui, iar dacă de unul singur nu o identifică, îl poți ajuta. Trebuie să-l determini pe interlocutor să „viseze”, să „distileze” o idee până când devine cu totul a lui. În plus, cum nota filosoful în *Clipa și Timpul*, „preaplinul Întâlnirii nu se poate să nu se reverse; să nu iradieze. Aureola se transmite întotdeauna.”⁸ Și se transmite printr-o „venire în întâmpinare”, în care Celălalt reface propriul drum, acum și din perspectiva comunicării cu ideile celui care l-a scos pentru o clipă din cotidian și l-a făcut să fie. Astfel de întâlniri esențiale, completează Șora, te fac să fii din plin și să știi, totodată, că ești. Așadar, dialogul constituie un joc dublu, de confruntare, dar și de acceptare, o întâlnire vie care are menirea de a te scoate și de a-l scoate și pe Celălalt din standard, o modalitate de îmbogățire personală și de singularizare. Un creator caută deschis comuniunea, are disponibilitatea afectiv-înțelegătoare de a sta de vorbă cu o altă ființă, direct sau prin intermediul lecturii, pentru că așa își poate prilejui, în fond, o nouă întâlnire cu sine însuși⁹.

Repetând întrebarea Devotatului Amic, cea care deschide *Clipa și Timpul*. „Mai suntem oare în stare, după atâta amar de vreme irosită în cotidianul cel îndeobște [...] să ne abandonăm acelui plonjon [...] spre propria-ne rădăcină?”, și răspunzând prin cuvintele Mai Știutorului, că nu e „o treabă de fiecare zi”, ci privilegiul unor clipe care deschid orizontul proiectului propriu, continui, în linia dialogului lor, spunând că lucrul cel mai important în existență este ajungerea la acel miez-orizont, cel neidentificabil cu noi, care menține o latură transcendentă, o capacitate de a ne depăși, de a ne prelungi în afară, în atingerea comuniunii cu Celălalt, de la semenul pe care-l recunoști ca făcând parte din aceeași familie de spirite cu tine până la rezonanța universală cu oamenii.

Pe această cale, cel mai important este ca individul să nu se piardă pe sine însuși pierzând verticala, el trebuie să o exploateze, însă fără ca aceasta să se transforme într-un turn de fildeș care îl face opac la orizontală, la concret. Pledoaria filosofului este, cum spuneam, pentru conjuncție, „și...și...”, căci ea te duce cu adevărat departe, nu alternativă. Pe de altă parte, sustragerea în întregime de către orizontală este „fatală” și se constituie într-o reală problemă a lumii actuale. Omul contemporan caută orbește o plenitudine pe care simte că a pierdut-o, pe care nu o percepe clar, și nu știe să o identifice. Fără o minimă reprezentare pe verticală dispare și rostul înaintării pe orizontală, nu mai ai cum să vezi armonia, frumusețea acțiunilor tale. Lumea este un miracol pe care-l treci cu vederea, îl uiți în graba de a aduna tot soiul de utilități. O rămânere cu rădăcinile în clipele fondatoare ale existenței te poate numai salva¹⁰.

E un proiect realizabil în „trepte ale ființării”. Rezolvarea problemei-miză în *Clipa și Timpul* este posibilă așa, din aproape în aproape, de la om la om, prin

8. *Clipa și Timpul*, ed. cit., p. 39.

9. *Despre toate și ceva în plus (de vorbă cu Leonid Dragomir)*, ed. cit., pp. 93-94.

10. *Ibidem*, pp. 60-62.

trezirea fiecăruia la sine însuși. Punctul de pornire în acest proiect al umanității este augmentarea deschiderii individuale spre ceilalți, astfel încât, fiecare să își dorească să descopere în cel din fața sa pe „aproapele» său unic și de neînlocuit”.¹¹ Pentru derularea acestui proiect trebuie interes de lungă durată, dată fiind „situația-limită” în care se găsește umanitatea. Trup și suflet, trebuie să te dedici lui, deși, în același timp, e necesară păstrarea unei distanțe, pentru a vedea clar cum poți treptat să perfecționezi comuniunea ta cu semenii. În alte cuvinte, problema umanității este problema fiecărui individ în parte, iar rezolvarea ei trebuie pusă pe roate în felul unui gest al datoriei noastre față de faptul că suntem oameni și trebuie să ne menținem umanitatea. Mihai Șora își încheie cartea cu optimismul specific, crede că sunt mulți cei care participă la salvarea omenirii, implicându-se, cel puțin, în proiectul personal de împlinire.

Nu e totuși mai puțin adevărat că disponibilitatea pentru dialog se distinge ca un „dat original”, „creator de destin”. La Mihai Șora, din fericire, ea s-a prefigurat de foarte devreme, din copilărie. Neliniștile s-au constituit pentru el într-un „vector” care l-au pus pe o direcție anumită, care i-au descris treptat un destin și i-au arătat că are o datorie de dus la capăt. A existat o dimensiune „precondiționată” a temelor metafizicii, de care nu a trebuit decât să devină conștient. Din momentul în care obiectul căutării a fost identificat, calea spre liniștirea, satisfacerea lui a decurs de la sine. Mihai Șora este, până la urmă, o dovadă că trăirea și filosofia se întrepătrund și se îmbogățesc reciproc, că nu ajungi la răspunsul unei întrebări adresate ție însuși, decât pentru că acel gând ți-a preocupat o vreme trupul și mintea, până ai ajuns să-l înțelegi. El este un autor plasat în „aici, acum, așa”, în pământul cert al imediatului, în care poate fi cules direct verbul „a fi”. Concentrarea lui este în viața cotidiană¹². Mihai Șora e filosoful solidar cu sine, pentru care întâlnirile și întâmplările survenite în durata lui temporală, care s-au alcătuit într-o comuniune de spirit, în bucuria reunirii, nu au făcut decât să „cadă” în destin. Și continuă să se adune, să „cadă”...

11. *Clipa și Timpul*, ed. cit., p. 103.

12. *Despre toate și ceva în plus (de vorbă cu Leonid Dragomir)*, ed. cit., p. 80.

MARIAN DRĂGHICI

Poem. Excelenței sale, Domnului Mihai Șora la 95 de ani

E întuneric ca în demon,
zise
plictisită rău
negresa.

În acel întuneric scriu, rescriu.
În acel întuneric scriu, rescriu
așa,
să crape de răs
negresa.

Când crapă de răs negresa
doldora de ochițătebuze mari vitroase
în care se-nfășoară toată, fără rest

chiar se luminează de ziuă și ploaia stă
și tot omul poate merge tăcut la casa lui
în care se roagă singură negresa
doldora de ochițătebuze mari
în care se-nfășoară
toată.

Arta e să crape, să faci să crape
de răs
în rugăciunea ei
negresa.

Cine scutură de răs fosta sa viață,
e scăpat.

eveniment

Inedit

ȘTEFAN BĂNULESCU

Din CUVÂNTUL AUTORULUI

Romanul *Cartea Milionarului* continuă numai în anume sens nuvelele din *Iarna bărbaților*. Autorul nu reînnoadă în roman aproape nimic din epica povestirilor sale. Ceea ce reia din ele în partea a IV-a și ultima a romanului sunt numai câteva personaje, în primul rând doi eroi tineri, *Filip* și *Arhip Lăscăreanu* – două caractere și destine robuste – care în nuvele nici nu se întâlniseră între ei (tânărul Arhip, cunoscut din nuvela *Gaudeamus*, abia în roman capătă numele de Lăscăreanu, devenind văr cu Filip, amândoi descoperindu-se urmași în linie bărbătească ai unei spițe vechi de Lăscăreni, nepoți atât ai nonagenarei *Cuna Bogomileanu-Comneanu*, proprietara unei case din București populată cu amintirea a numeroase vieți stinse și uitate, *Casa cu ecouri târzii*, cât și ai unui vestit cărturar bizantinolog, savant rătăcitor prin câteva continente, supranumit, datorită naturii studiilor sale asupra Imperiului Roman de Răsărit dar și pentru caracterul său slab și fragil în ceea ce-i privește propria biografie, *Filip Porfirogenetul* sau *Filip Teologul Umilitul*).

Cei doi tineri, *Filip Lăscăreanu* și *Arhip Lăscăreanu*, devin personaje centrale în ultima parte a *Cărții Milionarului*, *Epilog în Orașul Mavrocordat*, participând la continuitatea dramei ample a „neamului Lăscărenilor”, neam care-și desface în roman arborele larg de destine, cu povestea lor încărcată de înfrângeri, căderi și cu câteva supraviețuiri de semnificații aparte, petrecute pe întinsul spațiu al unui ținut imaginar numit *Dicomesia* (de fapt un spațiu spiritual de rezistență și valoare umană originală) și într-un timp istoric vast, desfășurat prin eposul de întretăieri biografice lăscărene începând cam de prin vremea Brâncovenilor până în cea mai proaspătă contemporaneitate: un fluviu neîntrerupt de existențe lăscărene în intenția autorului, din care lipsesc prinții și damnații extravaganti sau aventurieri precum și profitorii de conjuncturi (după expresia unui personaj din roman), dar își fac apariția din plin exponenți ai familiilor vechi de plugari trași din păstori obscuri, soldați fără simbrie în apărarea nefericitei *Dicomesii*, constructori de bărci și de case, crescători de cai și de vite, sau pur și simplu oameni cu mâinile goale, rătăcitori cu existența prin întinsa câmpie a *Dicomesiei*, iar în evoluție mai recentă, mici fermieri fără șanse, apoi, oameni de carte solizi și încăpățânați în profesia lor, profesori, ingineri, medici, chiar și artiști, aceștia sortiți unor sacrificii opuse „gloriei viagere” și nepricepuți în compromisuri de pe o zi pe alta.

Pe autor nu-l interesează să refacă o istorie (deși documentația istorică poate fi găsită în roman în măsura în care ea e căutată acolo unde e inclusă în destine, în răsturnarea existențelor, în pecetea proprie a întâmplărilor), ci autorul vrea să închege întregul unor destine neliniștite și mereu deschise în ceea ce privește sensurile umane originale și de neînstrăinat ale *Dicomesiei*, acest ținut dorit de autor puternic în oameni, fie ei și înfrânți, fascinant în povești imprevizibile, care curg când „subteran”, când la suprafața paginilor romanului, unde planurile existențelor se întretaie, se amestecă și se desfac în timp și în spațiu, dând sentimentul permanent al vieții palpabile, unde biografiile se pierd sau se mențin în măsura în care autorul vrea sau nu să le mențină pe „cursul mare” al *Dicomesiei*. „Fluxul memoriei” *Dicomesiei* îl poartă în centrul romanului cinci sau șase personaje, printre ele, cei doi tineri eroi Filip și Arhip Lăscăreanu cu biografiile lor cuprinzătoare de contemporaneitate: adolescenți în preajma celui de-al doilea război mondial, „cu iubirile netrăite și cu bibliotecile necercetate îndeajuns”, iau în piept marea tragedie de la mijlocul secolului, unul își pierde o parte din familie și își spulberă candorile în absurdul războiului, altul trăiește pas cu pas nefericirile vremii, ostaș și prizonier, evadat de la o execuție capitală pusă la cale de germani, amândoi reluându-și de la capăt cu luciditate tinerețea după încheierea războiului, departe nu odată unul de altul, dar mereu alături ca sens, total diferiți ca temperament; focosul *Filip Lăscăreanu*, fostul poet demonic al sarcasmelor, devenind inginer constructor, energic, plin de vitalitate și cu un simț al cuvântului tăios și al gestului agitat mutat original pe planul profesiei sale sobre; *Arhip Lăscăreanu-Șchiopul*, fostul aviator tăcut, rece și mereu calculat, devenind profesor subtil și autor de cărți de istorie, nici unul din ei nevrând să ancoreze în renunțări, nostalgii sau în vreo împăcare cu drumurile de mijloc ale existenței și cu șansa momentului, deși avuseseră încă de la o vârstă crudă experiența timpului pierdut și răpit de conjuncturi nefericite. Tenaci, inteligenți, activi, polarizează în jurul lor și al biografiilor lor planurile romanului, prin ei autorul face legătura cu esența existențelor Lăscărenilor dinainte, cu ei sondează „poezia și proza diurnă” a *Dicomesiei*, chiar și zonele obscure sau meschine fiind puse în lumină prin aceste două destine.

Nevrând să refacă neapărat o istorie, autorul nu procedează neapărat printr-o cronologie de destine lăscărene, ceea ce vizează refacerea unei umanități de atâtea ori amenințate, recreerea ei prin imaginara *Dicomesie*, unde dacă printre cei noi *Filip Lăscăreanu* și *Arhip Lăscăreanu*, printre cei vechi ies în prim plan *Filip Bizantinologul* sau, cum i se mai spunea, *Filip Teologul Umilitul*, soția acestuia, milităroasa Wanda Walberg, „nemțoaica cu cap de cal”, și mai ales bătrâna *Cuna Bogomileanu*, proprietara acelei ciudate și spirituale „case cu ecouri târzii”; toți acești „eroi vechi” aduc cu ei memoria trecutei și ascunsei *Dicomesii*, *Filip Umilitul* constituind prin tragicul său destin încercarea eșuată a „evaziunii istorice” și a participării consolatorii și în secret la nefericirile la zi ale oamenilor, iar *Cuna Bogomileanu* reprezentând o viziune originală a proiectării trecutului, o veghe a trecutului, în mișcarea destinelor prezente – ambele modalități primind replica pe plan contemporan prin existențele lui *Filip* și *Arhip*.

CARTEA MILIONARULUI

Partea a IV-a EPILOG ÎN ORAȘUL MAVROCORDAT

Capitolul 6 **Emil Havaet Borlat Porfirogenetul și Calliope-Geaygè**

*„Aceia care sunt virtuoși cu intenție, nu vor fi răsplătiți. Aceia
care sunt răi fără intenție, deși răi, nu vor fi pedepsiți.”*
(PU SUNG-LING – 1640-1715; din „Ciudatele istorisiri ale lui
Liao Zhai”, povestirea „Examen pentru postul de înger păzitor”)

Deși pentru mine era ceva, chiar foarte mult, ceea ce trăisem în *Casa cu decouri târzii*, unde fusesem înnobilit dincolo de vremi de nefericita Dicomesiancă, toate astea n-ar fi însemnat nimic, sau aproape nimic, pentru austriac și *Dancogale*, chiar în cazul în care ei ar fi vrut să le vorbesc despre ultima parte de destin a bătrânului Filip. Privindu-i și ascultându-i, ajunseseam la credința că Filip Walberg și *Dancogale* nu vor de la mine nimic din realitatea acelui om. Nimic altceva decât lucrul cel mai sărac și mai nenorocit: *Un mormânt ipotetic*.

De la sine înțeles, ar fi fost gata să accepte amăgirea. Oricine putea să-i înșele dacă i-ar fi fost voia, să le spună, adică, *acolo e mormântul*, la *Cetatea-de-Lână*, la *Maltezi*, la *Metopolis* sau în *Insula Cailor*, și să meargă acolo și cu bună-știință să se lase înșelați că într-adevăr acolo merg, să ajungă, să creadă că au ajuns, să așeze o cruce negăsind cruce, să se roage, să-i ia chiar oasele – niște oase străine – pentru a le duce lângă ale Wandei, să se întoarcă liniștiți, la Viena, sau de unde erau ei, nefericiții, în nu știu ce colț al pământului, mulțumiți și reconfortați după *călătoria făcută în Dicomesia*, ar fi spus ei.

Fie și numai pentru faptul că i-aș fi socotit pe austriac și pe *Dancogale* doar rudele Wandei Walberg și nicidecum și ale unchiului Filip, nu mi-aș fi permis nici o înșelăciune: pentru mine Wanda Walberg rămăsese un fel de soldat al rigoarei și al exactității, al fixității chiar, deși eu n-o cunoscusem. N-avusesem cum s-o cunosc, nu eram născut când ea murea la Viena. Dar începusem să înțeleg pe măsură ce creșteam și creștea și imaginea ei datorită mărturisirilor repetate ale multora, că pentru Wanda Walberg, atâta timp cât a trăit, lucrurile, oamenii, caii, pedalele orgii, micul dejun, cina, șilingul, Prater-ul și Schönbrunn-ul, nepoții, nepoatele, trebuiau să meargă, să se desfășoare și să se îmbuce într-un fel de imens orologiu nemțesc cu secunde clare, definitive pentru toți și pentru totdeauna, cu

sonoritate egală în orice loc de pe suprafața pământului s-ar fi aflat un Walberg sau o Walbergă, un consort, o consoartă sau un urmaș de Walberg ori dintr-o alianță de periferie de Walberg. Nici o abatere, chiar în sensul bun al cuvântului, de la ritmul și bătaia acestui orologiu n-ar fi fost îngăduită de Wanda. *Filip Umilitul*, fumător înrăit, lăsându-se de fumat în timpul unei călătorii peste Ocean și întorcându-se la Viena după patru ani de absență, Wanda nu l-a mai primit în casă: *Umilitul* mirosea altfel – și a pierde un miros câștigat și recunoscut ca atare în relațiile casnice însemna în fața nemțoaicei o risipă îngrozitor mai mare decât fie chiar o sumă fabuloasă zvârlită timp de decenii pe cel mai costisitor tutun. Wanda – se exprimase cam criptic, odată, vărul meu Arhip – era imaginea întoarsă a Cunei Dicomesianca din „*Casa cu ecouri târzii*”; Wanda cultiva efemerul repetabil ca pe singura cale posibilă a existenței, acesta doar, împins, respectat și apărat la maximum pe durata unei vieți omenești, putea smulge divinității acea umbră de eternitate accesibilă oamenilor.

Wanda nu fusese niciodată pomenită și înregistrată în „*Casa cu ecouri târzii*” a Dicomesiancei, deși cele două femei se întâlniseră între 1860 și 1919 de câteva ori. Cuna Bogomileanu știa mai multe amănunte despre tratatul de pace de la Passarowitz din 1718, când Austria anexase Banatul și Oltenia de la turci, decât despre căsătoria și modul de înțelegere dintre Wanda Walberg și *Filip Lăscăreanu Teologul*. Admițând asemenea grozăvii de caracter susținute de Arhip, ar însemna, folosindu-i termenii, că secundele Wande, oricât de repetate, de tăioase, sonore și multiplicare, nu tulburaseră registrul timpului cosmic din „*Casa cu ecouri târzii*”, unde omul și vremea lui abia de la un secol în sus erau luate în seamă și numai atunci când se dovedeau sensibilizate de vibrațiile unei naturi istorice.

Nu-i puteam amăgi pe Filip Walberg și pe *Dancogale*.

Wanda ca și Umilitul deveneau din ce în ce mai mult pentru mine prezențe neiertătoare. Austriacul și logodnica lui îmi cereau o hartă care să ducă la un mormânt, iar gândurile mele se declanșaseră să învie o lume întreagă. Îmi fugise mintea de la idiomul lor imposibil și de la pretențiile lor ridicole și începusem, în fața lor, să descopăr ceea ce nu izbutisem când eram copil, văzându-l întâia oară pe Teolog, și nici mai târziu odată cu înaintarea în vârstă. Înnodam legăturile ascunse ale celor care au fost înaintea vieții mele, uneam nenumărate lucruri risipite în memoria dicomesienilor, și ei atât de risipiți, și mă cutremuram de propria mea prezență în șirul acestor destine. Și îmi dădeam seama că știu uimitor de multe lucruri. Nu numai despre Umilit și Wanda.

Dar ceea ce mă uimea mai mult era claritatea amănuntelor.

Mai clar decât imaginea Volkswagen-ului hodorogit pe care îl aveam în fața ochilor, prăfuit și decolorat, îmi răsuna în urechi scârțâitul roților neunse, oprite în

Glava, la poarta tatălui meu, în luna iunie 1936:

Sosise Omnibus-ul croitorului Polider. Din *Omnibus* a coborât Filip Teologul sprijinit de subsuori de Zoe Lucescu (supranumită mai târziu *Zoe Porfirogeneta*, fiindcă în ciuda anilor săi mulți, intrase în dragoste cu tinerelul pe atunci Emil Havaet *BorLat*).

Omnibus-ul era o căruță lungă și jechoasă, din scândură negeluită, cu coviltir de papură, la care erau înhămați patru cai mărunți și păroși de Baltă. Circula pe unul din cele mai lungi trasee dicomesiene: *Gara Mavrocordat – Suburbia Fabia – Maltezi – Glava și Apud-Glava – Coasa-de-Argint – Cetatea-de-Lână – Insula Cailor – Portul Metopolis – Insula Măcelarilor și Retur*. Printre dicomesienii neștiutori de carte și de lume care trăiseră generații la rând numai într-un loc sau în altul, la apariția *Omnibus*-ului lui *Polider* se credea că și *Retur* e o localitate, trebuie să fie un oraș mare, necunoscut și foarte îndepărtat la care puțini fericiți sunt sortiți să ajungă. Traseul era scris mare pe coviltir de însăși mâna croitorului – căraș care, neobișnuit cu priceperea literelor, mai mult le însăilase cu un fel de ață de păcură groasă pe urzeala de papură a coviltirului. În *Omnibus*, undeva sub coviltir, *Polider* își lua mai totdeauna și mașina de cusut. La opririle de pe traseu și mai ales în popasurile lungi dinainte de *Retur* croia și cosea pantaloni de abă pentru dicomesieni, meși de postav și cațaveici pentru dicomesience. Chiar când au coborât la noi *Umilitul* și Zoe Lucescu, *Polider* n-a plecat mai departe cu *Omnibus*-ul. Vehiculul i-a fost înconjurat de dicomesieni și dicomesience, unii să-și ia hainele și meșii lucrate de *Polider* pe traseu, alții să-i înmâneze viguri groase de postav să le ducă la piuă, la *Cetatea-de-Lână*, sau pentru cine știe ce îmbrăcăminte care urma să fie croită și cusută. *Omnibus*-ul era plin de baloturi de abă, folosite, înainte de a intra foarfeca și acul în ele, drept bănci pentru călători.

Umilitul nu călătorise altfel în *Omnibus* de la *Gara Mavrocordat* la *Glava*.

Atunci când a sosit unchiul Filip în fața casei noastre și a coborât de sub coviltir și dintre baloturi, dicomesieni și dicomesience s-au îngrămădit să-i sărute mâna ca unui patriarh sau ca unui mort înviat, ce trebuie iertat. Unii au căzut chiar în genunchi în fața lui. Printre ei se aflau și aceia care foarte curând aveau să-l răpească și să-l chinuiască mai rău decât pe un câine.

După ce *Umilitul* a intrat în casa tatălui meu, dicomesienii s-au îndreptat spre *Omnibus*-ul lui *Polider* întrebându-l pe croitor despre postavul și hainele lor, despre ce s-a întâmplat la *Cetatea-de-Lână*, dacă prețul oilor a scăzut iar din pricina secetei, și dacă este adevărat că niște herghelii de iepe sălbatice din *Insula Cailor* ar fi trecut într-o sâmbătă noaptea Dunărea înot și, galopând în urcuș pe dealul de marmură roșie, ar fi atacat magaziile de ovăz ale lui Bazacopol din orașul *Metopolis* rupând încuietorile și ferestrele cu dinții. Apoi, câți înecați a văzut *Polider*, din *Omnibus*-ul lui, plutind pe Fluviu între orașul *Mavrocordat* și *Glava* și dacă printre ei a zărit-o plutind și pe Duda Cruda Paparuda, care se aruncase de ciudă în Dunăre pentru că nimeni nu o mai primea să joace, o socoteau toți mincinoasă, seceta se prelungise fără ca jocul ei în pielea goală să fi adus ploaie.

Și iarăși, îl întrebaseră dicomesienii pe *Polider*, dacă e adevărat că bețivul căpitan de șaică Parmak, sărăcit de tot de secetă și de lipsa negoțului de cereale, și-ar fi ancorat ambarcațiunea în fața *Insulei Măcelarilor* și și-ar fi făcut din ea un fel de biserică pe apă în care cântă popește înainte de amiază, iar în restul timpului se fugărește printre valuri cu un cocoș vrăjit ce înoată și se afundă în fluviu ca rațele sălbătice. Și dacă este adevărat că turme întregi de bovine și de ovine, slabe și nemâncate, au fost vândute pe nimic în numita *Insulă a Măcelarilor* și că parlagiile de acolo n-ar mai prididi să sareze munți de pastramă de vacă și de oaie pentru Grecia și mai ales pentru Turcia. Râdeau strâmb și fără chef dicomesienii de toate aceste lucruri crunte, spuse, mai degrabă închipuite de ei înșiși, și pe care le îngroșau pe măsură ce le ieșeau din gură, năucindu-l pe *Polider* cu întrebările lor ce întreceau cea mai nebunească imaginație.

O dicomesiancă mărunță și grasă a țipat la ei, tăind cu strigătul ei gros ca de bărbat toate aceste povești născocite de minți leneșe și răsfățate de cruzimi și i-a cerut pe loc lui *Polider* să-i lucreze șase perechi de meși pentru ea și pentru copiii ei.

Ceea ce *Polider* a și făcut, a tras *Omnibus*-ul peste drum de casa noastră, pe islazul comunal, a deshămat caii pe care i-a lăsat liberi, să-și înfunde boturile păroase prin iarba galbenă, prăfuită și pârljolită de soare, iar el a intrat adânc sub coviltir și s-a auzit mașina de cusut.

Dicomesienii au plecat cu toții spre casele lor. Șoseaua din pietriș alb a *Glavei* care ducea la *Cetatea-de-Lână* rămăsese goală. La capătul ei dinspre salcâmi sălbatici s-a ivit, după o vreme, *Emil Havaet*. Nu avea pe atunci decât puțin peste 20 de ani. Și-a înfipt statura subțire și înaltă în acel capăt al șoselei și a rămas acolo țeapăn, sprijinindu-și bărbia cu „colereta bicornă”, ce abia-i mijise, de bastonul său cu măciulie de argint, și a început să aștepte privind fix undeva. Nu se apropia încă de curtea noastră. Privea fără o țintă anume. Pe atunci umbla cu capul descoperit, avea o cărare dreaptă pe mijlocul părului blond și rar. Nu se mișca din locul lui de pe șosea când trecea vreun om sau vreun car, aștepta să fie ocolit, răspundea scurt la bună ziua, dacă i se dădea. „Emile, aștepti pe cineva?” – îl întrebaseră unul. „Vezi-ți de drum, bună ziua.” „Ce mai faci, Emile, te-ai întors în *Glava* ? Parcă te mutaseși în *Mavrocordat*, la filiala de grâu a lui Bazacopol, ori nu mai ești...” – i-a zis un altul. „Sunt tot acolo. Bună ziua.” – îi răspundea Havaet scurt și acestuia, fără să se miște.

Se lăsase seara, Emil mai sta acolo, la capătul șoselei. *Ladonia*, femeia de o sută de kilograme, țitoarea din *Glava* a lui *Polider* (*Polider* avea mai în fiecare sat de pe traseu câte o femeie), l-a zărit pe Havaet și i-a strigat cu gura ei rea, urcându-se pe un butuc de salcie din fața casei ei : „Emile, mișcă-te odată de acolo, nu mai sta în drum, vine noaptea și nu poate răsări luna.” Havaet a privit absent spre *Ladonia*, a salutat-o cu un „Mulțumesc, doamnă. Bună seara.” – și a pornit calm pe șosea trecând prin fața curții noastre fără să se uite spre noi, eram aproape toată familia în jurul unchiului Filip. Emil a cotit brusc, a traversat șoseaua și s-a îndreptat pe islaz spre *Omnibus* unde se auzea mașina de cusut, l-a strigat pe *Polider*.

„Ce-i?” l-a întrebat croitorul, scoțând capul de sub coviltir cu o ață roșie în gură. „Treceam pe aici. Atât. Bună seara. Noapte bună, domnule *Polider*. Atât” – și *Havaet* părăsea islazul, se întorcea din nou pe șosea, reluându-și plimbarea calmă și fără țință. Când *Polider* a aprins lampa sub coviltir și chiar noaptea târziu, după ce s-a urcat în *Omnibus* amanta croitorului, *Ladonia*, femeia de o sută de kilograme, *Havaet* se plimba încă, tăcut, absent, pășind liniștit pe șosea și între șosea și islaz, cu gândul secret de a prinde cât mai multe în ochi și auz despre savantul bizantinolog *Filip Lăscăreanu Teologul Umilitul*.

Nu sunt omul care să înșel, cifrele ingineresti m-au împins ireversibil spre onestitate, am memoria exactă a lucrurilor și oamenilor, și nici aici nu pot proceda altfel. Dar, îmi spuneam, dacă eu refuzam să-i amăgesc pe *Dancogale* și pe *Filip Walberg* și să le arăt un mormânt pe care nu-l știam, se va găsi însă ușor un altul să-i amăgească, să le închipuie o hartă și să le inventeze un mormânt. Asemenea lucruri se petrec în orașul *Mavrocordat*, la un preț ieftin, și nici măcar la un preț sau altul, pur și simplu din natura mavrocordaților, gata să te înșele după pofta inimii tale. *Din profund umanism*, cum spunea odată *Vărul Emil Havaet BorLat*. Emil îmi zice ”vere *Filip Lăscăreanu*”, după cum tatălui meu îi spusese ”unchiule Ștefan Lăscăreanu”, deși nu ne-a fost și nu ne-a devenit niciodată rudă. Faptul că el s-a căsătorit cu *Calliope-Geaygè* nu ni l-a făcut rudă prin alianță, cum susține, *Calliope* nu era decât o fată din Marmația, înfiată aproape la majorat de un dicomesian rătăcit pe acolo.

Și cum, dintre mavrocordați, Emil Havaet era acela care se socotea cunoscător intim al *Umilitului* de când o răpise pe *Zoe Lucescu* infirmiera (azi nu mai știe nimeni de dânsa), Emil ar fi fost, desigur, acela gata să pună mâna acum pe austriac și pe *Dancogale*.

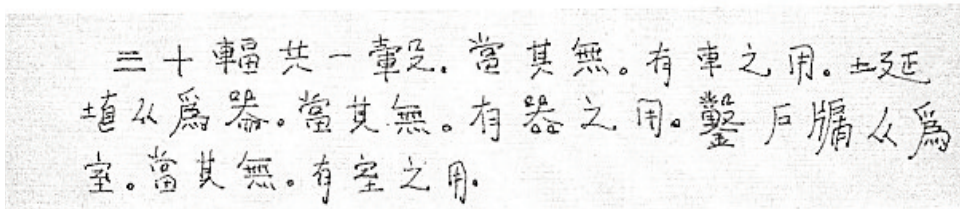
M-am uitat în jur, de-a lungul strazii *Opanez* pe care locuiesc, să zăresc vreun semn dacă Emil e pe aproape.

E imposibil – îmi ziceam – ca el să nu fi aflat de oprirea *Volkswagen*-ului în poarta casei mele și de teatrul mut și caraghios ce se juca aici.

Pentru că *Havaet* e nelipsitul și indiscretul nostru văr care n-a absentat de la nici o nefericire a noastră. La fel de nelipsit și de indiscret la vârsta de peste 50 de ani cât are azi, cum era și la 20 de ani, când îi pândise pălăria *Umilitului*, deși *BorLat* e acum printre notabilitățile orașului și e extrem de ocupat.

Oricâte ocupații ar avea, Emil Havaet trebuie să se afle pe undeva prin apropiere. Are o patimă mare de a ști totul despre mine, așa cum avusese pentru tatăl meu, dacă nu are el sub ochi strada *Opanez*, atunci a trimis-o pe nevastă-sa *Calliope-Geaygè* în recunoaștere și dacă *Havaet* și *Geaygè* se află pe aproape înseamnă că abia așteaptă momentul ca ei să devină o necesitate, să-și ia asupra lor toată babilonia acestei întâlniri cu *Filip Walberg* și cu *Dancogale*, el luând loc în

spate iar pe Calliope-Geaygè plasând-o lângă austriacul în pantaloni vișinii de la volan. Și Havaet o să-i spună lui Filip Walberg, potrivitându-și mai întâi borul lat al pălăriei lui vechi și pătate de sudoarea dintre cele două războaie mondiale și fixându-și măciulia de sidef a bastonului său înflorat, la fel de vechi, sub bărbia lui care în loc de contur are două gușe negre sofisticate, acea „coleretă bicornă”: *Allons, spre Dicomesia* – le-ar fi spus precis vărul Emil *BorLat*, care prefera drept bază franceza pentru orice combinație poliglotă de conversație turistică – *allons, Signor Tedescus et ma chère Fräulein Dancogale...* Și nu s-ar fi chinuit vărul Emil să le arate o *Dicomesie* sau alta, i-ar fi plimbat peste tot și nicăieri, arătându-le ce e fermecător și plin de noutate în acest nicăieri, încântându-se pe el însuși de ceea ce e în stare să producă cu cuvintele, fantazând despre locurile natale, fericit că se poate plimba și că-i poate cerceta el pe ei, pe cheltuiala acestora – și îmbătat de acest mod absurd de existență să se amuze pe tăcute pe socoteala celor doi, de o mie de ori mai onești decât el, în timp ce Geaygè ar fi fost ocupată să le sustragă ceva, dar politicos și afabil, „am nevoie, dragii mei, de acest lucru”, un șiling sau doisprezece șilingi, un bulon, o bujie, o invitație la Viena sau la Graz, o umbrelă sau o fotografie de familie, pe când Havaet, absent la tentațiile terestre ale Calliopei, ar fi continuat să discute cu cei doi fără să-i asculte prea mult și fără să ia în seamă nefericirea cu care aceștia căutau *Dicomesia* și să se mire că în ciuda felului său insistent de a se vâri în sufletul lor i-a cucerit totuși și le-a devenit *charmant*, iar drept replică la chinul idiom turistic al austriacului și al *Dancogalei* (mai târziu aveam să aflăm că acest idiom avea o tristă explicație și privea biografia *Dancogalei*), Emil să combine, cum obișnuia, cu o plăcere care-l făcea să cadă într-o visare agresivă, cele mai incredibile alăturări de citate din Boileau, Virgilius, Shakespeare, Allain Robbe-Grillet și din *Cartea Sacră* a lui Lao Tzî, „bătrânul contemporan al lui Confucius” (în conversațiile cu valahii, Emil, care cita totdeauna în limba originală, dădea după înșiruirea și alăturarea poliglotă de texte, și traducerea în românește.) Indica, surprinzător, cele mai recente traduceri tipărite în românește, ediția, pagina, paragraful. Era teribil. Deși se exprima oral, știa să producă chiar și prin viu grai, până și note de subsol. Și, aflat cu Filip Walberg și cu *Dancogale*, în cazul citatului din *Cartea Sacră*, ar fi desenat repede pe o hârtie hieroglifice textului respectiv, ar fi înmănat pe rând fișa cu

semne necunoscute celor doi rătăciți:

Și după ce textul s-ar fi plimbat prin Volkswagen, Emil ar fi avut grijă ca special pentru Geaygè să scrie sub enigmaticele hieroglifice și traducerea românească a

teoriei necesității vidului din Cartea Sacră a lui Lao Tzî:

„Treizeci de spițe se unesc într-un butuc (formând roata) iar folosirea roții depinde de existența golului dintre spițe. Din lut se fac vase, iar folosirea vaselor depinde de golul dintre ele. Se lasă loc pentru uși și ferestre pentru a face o casă, iar folosirea caselor depinde de golul lăsat între ele. Iată ce înseamnă folosul ființei și utilitatea neființei.”

Și soarele, corbul auriu, mă bătea în cap, logodnicii îmi ceruseră în limba lor pestriță o Dcomesie uscată și conservată într-o hartă și începusem să-i dușmănesc, să mă apuce furia împotriva lor și nu atât împotriva vărului Emil *BorLat*, unde-o fi fost, să vină odată de acolo de unde-mi pândeă casa.

Pentru că îl simțeam că s-a și îndreptat spre strada Opanez unde locuiesc. Dar s-a oprit poate pe strada Susurlu, căci de acolo se vede perfect întreg Opanez-ul. Privea drept încoace, cu carnetul lui de note intime înfipt în buzunarul de sus al vindiăc-ului, savura spectacolul neînțelegerii mele cu Walberg și *Dancogale*.

Stătea liniștit, îmi ziceam, sprijinind măciulia bastonului său înflorat în golul bicornului coleretei sale de sub bărbie. Aștepta. Îi socotea pradă sigură pe cei doi. Nu se grăbea. N-aveau cum să-i mai scape, de aceea nu venea încă pe unul din trotuarele Opanezului. Nici măcar nu-și nota ceva în carnet. Se uita la noi distrat, sigur de el.

Nu se va mai înșela acum, ca atunci, cu multă vreme în urmă, când bătrânul Filip întorcându-se în *Dcomesia* să-și dea sufletul, el îl scăpase din mâini, îl răpiseră alții.

Deși, și atunci Emil veghease cu sistemă. Luase atunci chiar urmele răpitorilor, umblase după ei când pe un mal al fluviului, când pe altul, pe jos sau călare, deși călărea mizerabil. Așa umblase, de colo-colo, până s-a ciocnit nas în nas cu Madame Lucescu care se rătăcise, printre atâtea răpiri, de Umilit, și țara după ea neputincioasă geamantanele acelea cu ce mai rămăsese din averea portabilă a bătrânului – *lithinée*-urile, paharul înalt de cristal, pijamalele bizantinologului mirosind a parfum vienez și a țigări „Caporal”.

Nu-i vor mai scăpa acum Walberg și logodnica lui, cu toate că și atunci, în 1936, el făcuse totul ca să întoarcă povestea în favoarea lui. O suise pe Madame Lucescu pe un cal prins la repezeală pe malul Dunării, iar el încălecuse pe un alt cal, tot de pripas. Emil ținuse geamantanele cojite ale Umilitului pe greabănul animalului. Și-a dus prada acasă, pe Madame Lucescu și bagajele, în periferia Fabia a orașului Mavrocordat; și-a îndepărtat nevasta cu care era însurat doar de un an, a trimis-o în bucătăria de vară din fundul curții și să nu vină de acolo decât atunci când trebuia să le aducă, „în casă, în odaia mare”, lui și Madamei Lucescu, micul dejun, prânzul și cina. În rest, Calliope nu mai avea voie să intre în corpul central al clădirii: Emil *BorLat* stătea retras în lungi colocvii cu Zoe Lucescu *Porfirogeneta* (Emil dacă avea atunci 20 de ani, pe când Zoe mărunțica bătea spre 50), Havaet, aflat atunci lângă Porfirogeneta, credea uimit el însuși că împărtășește ceva din starea de spirit a bătrânului bizantinolog, se transpunea în pielea nefericitului

pribeag; începuse chiar să simtă un fel de durere putredă în mațe, folosea *lithinée*-urile de Vichy ale unchiului Filip întinzând din când în când spre Zoe paharul înalt de cristal să i le toarne, folosea tot ce Madame Lucescu mai salvase în geamantane; Emil renunțase la sine însuși, colereta i se amestecase haotic anulând bicornul de sub bărbie. Își lepădase bastonul frivol cu măciulie de argint.

Păstrase însă materia enormă de citate poliglote în monstruoasele alăturări știute, convins într-un fel că prin ele poate ajunge la o *apropiere de esență* cu savantul unchi dicomesian. Și ajuns la această constatare, Havaet simțea că suferă autentic, aidoma Umilitului. Avea ochii pierduți, obrazii scofâlciți, stătea trist în pat, îmbrăcat în pijamalele de mătase ale unchiului, cu paharul de *lithinée* alături, pe care aproape nu-l mai atingea cu buzele.

Privea absent, se mișca absent, sprijinit de subsuori de Zoe Porfirogeneta care-l scotea de trei ori pe zi, dimineața, la prânz și seara și-l așeza la aer, în fața casei, pe un scaun de trestie cu multe perne. Perne roșii, de culoarea porfirului imperial al Bizanțului, cusute cu multă fidelitate de însăși Calliope, exilată în afara clădirii centrale.

Scos la aer și așezat de Zoe în moliciunea pernelor purpurii de pe scaunul de trestie, Emil simțea o bucurie târzie pentru „soarele dicomesian, corbul auriu” care, în sfârșit, îi mângâia pleoapele ochilor chinuiți de ani și ani de învățătură, de oboseala vieții pribege și neiertătoare. Deschidea câteodată ochii împăcat cu soarta și privea mișcarea plină de deșertăciune de pe străzile periferiei Fabia, indiferent la gurile căscate ale fabienilor și mavrocordaților care-și dădeau coate zărindu-l în pijamaua Umilitului, cu pălăria cu boruri late pe genunchi, cu paharul înalt de cristal în mână, sprijinit și vegheat de mărunțica și scâncita Zoe Lucescu Porfirogeneta.

Cât timp Emil stătea la aer în fața casei, Calliope-Geaygè mai îndrăznește câteodată să se apropie timid dinspre bucătăria de vară și să-l întrebe sfioasă pe el și pe Madame Lucescu dacă mai au nevoie de ceva. „Nu” – răspundea Emil Umilitul, fără să privească la Geaygè. „Nu am nevoie. Du-te, femeie.” Și Emil Umilitul încerca să ducă paharul cu *lithinée* la buze, dar îi tremura mâna și se vărsa Vichy-ul pe pijama, înspăimântând-o pe Madame Lucescu, care-l ridica de subsuori, îl lua de pe scaunul cu perne porfirii și-l ducea iarăși în casă, spre odaia mare din corpul central al clădirii, „spre Gyneceu” – cum spunea cu voce slabă Emil, lăsându-se apoi ușor să fie întins pe pat. Sfârșit, golit, ațipea.

Sfârșierea, Emil o simțea și mai mare – el personal, luat chiar despărțit de Umilit căruia-i trăia ceva din nefericire: se lăsase cuprins de o tristețe totală gândindu-se că n-a avut în viață ce merita, deși dovedise o extraordinară capacitate de înmagazinare a poeziei, literaturii în general, filosofiei. Fusese împiedicat sistematic mai întâi în *Glava*, apoi în *Fabia* și în *Mavrocordat* ca și la *Metopolis*, să iasă în lume și să strălucească, să-și producă fenomenala sa putere de asamblare a atâtor lecturi și cunoștințe cu care ar fi putut înfrunta Oxford-ul, Sorbona, Harvard-ul.

Dar totul s-a prăbușit apoi definitiv, când într-o dimineață, Ștefan Lăscăreanu,

venit la casa lui Emil Havaet *BorLat*, ar fi zburat ușa de la Gyneceu cu umărul și în prag, cu biciul în mână, ar fi strigat la Porfirogeneții Emil și Zoe care dormeau unul lângă altul sub plapumă: „Ce faceți aici, nerușinaților?” De atunci se spune că ar fi plecat Madame Lucescu din casa lui Havaet, iar Calliope a urcat din nou în corpul central.

Nu s-a mai auzit nimic de nefericita Zoe, doar că a plecat spre Marmația, să se angajeze ca infirmieră la o casă de copii orfani, slujbă pentru care primise o scrisoare de recomandare de la însăși Calliope, marmațiană prin naștere. Fabienii și mavrocordații își mai aminteau câteodată de Madame Lucescu, când îl zăreau pe Emil folosind încă geamantanele acelea ale Umilitului, ori de câte ori pleca la București, la Constanța sau la *Metopolis*. Sau în serile călduroase de vară, când Emil, alături de Calliope, stătea pe o bancă plină de perne roșii în fața casei lor din suburbia *Fabia*: Havaet fuma, îmbrăcat într-una dintre pijamalele acelea mereu mai uzate, mai ponosite și mai lipsite de culoare; Emil avea câteodată în mână paharul de cristal cu picior albastru de cocostârc stilat, în care bolborosiseră cândva *lithinée*-urile, dar în care îi turna de astă data Calliope-Geaygè apă proaspătă de fântână; sorbind adânc, Emil, complet refăcut, ar fi spus deseori: „Calliope, unchiul Filip, să știi, a fost un mare om. Veramente un mare om.” Propoziție pe care o repeta emoționat trecându-și cu un gest cald și înfiorat palmele peste mătasea rărită a pijamalelor Umilitului: „Veramente, Calliope. Crede-mă. Veramente un mare om.”

Furia mea împotriva lui Filip Walberg și a *Dancogalei*, a acestor prăzi ușoare sortite lui Emil, creștea. Și știam că am foarte puțin până să izbucnesc pentru că: pe strada Susurlù, stradă în unghi deschis cu Opanez, apăruse, în sfârșit, așa cum mă așteptasem, Calliope-Geaygè, trimisă în recunoaștere de Havaet, plescăindu-și papucii ei albaștri de velur. Mergea repede, își ținea fața sucită într-o parte, zicea ea că să n-o văd și că nu mă vede. A mers pe Susurlù până la capătul străzii dinspre statuia lui Constantin Mavrocordat și dinspre fluviu, apoi s-a întors brusc pe călcâie și, făcându-se că-și leagă și-și dezleagă baticul de silon, venea bolid spre noi, dar cu fața ferită, cu nasul ascuțit zvârlit într-o parte și cu buzele într-alta. Vedeă tot, înregistra tot și voia să mă prostească că nu vede nimic și că în definitiv n-o interesează. Și atunci am strigat înecat de furie spre lunecarea năucă a lui Filip Walberg de pe trotuarul din fața casei mele. Am strigat ceva, aproape nearticulat. Apoi către mine însumi, cu glas tare, cu un efort de bivol : „Să se ducă la dracu' caraghioșii ăștia cu harta lor închipuită cu tot, ce-mi pasă mie, să încapă pe mâna cui or pofti. *Vadano al diavolo insieme!*” Și apoi, direct spre cei doi rătăciți de la Viena, zvârlind cu cuvintele mele urlate, când către glisantul Walberg care-și rotea zborul pe trotuar cu brațele desfăcute larg, când către nemișcarea Dancogalei de pe bancheta din spate a Volkswagen-ului: „Filip Teologul nu există. Nu există pentru voi, auziți? Nu există nici *Dicomesia*. Poate nici un ținut de pe lume nu-i pentru voi. După cum nu există pentru voi o limbă ca lumea în care să vorbiți. Fără

patetism, găsiți-vă un ținut. Sau dacă sunteți atât de neputincioși, inventați-vă singuri unul. Faceți ceva, dați cu roțile alea de cauciuc de-azvârlita, pierdeți-vă cricul, pompa, capota, uleiul și benzina, bujiile, fotografiile presupuse de familie. Pierdeți-vă tot, pentru că n-ați pierdut și n-ați știut să pierdeți până acum nimic cu adevărat. Înțelegeți, n-ați simțit, n-ați fost în stare să pierdeți odată pentru totdeauna totul și să încercați să vă luați viața de la capăt, o dată și încă o dată și să crăpați de fericire când puteți lega două clipe la un loc și să tremurați pentru clipa următoare, să priviți în sus și să descoperiți cum vă privește creștetele capetelor și lumina ochilor soarele, corbul auriu. Pentru că ați chiulit totul pe lumea asta, pacea dintre cele două războaie, cel de-al doilea război mondial și lipsa de pace ce a urmat, dragostea, călătoria, viața normală de familie, clipa ca și deceniul, și rătăciți de colo-colo ca niște neghiobi, auziți?” Și am scuipat: „Ptiu!” între lunecarea lui Filip Walberg și Volkswagen.

Mă făceam de răs, eu și matematica mea, știam.

Simțeam cum mavrocordații de pe la etajele Opanez-ului stau ascunși după perdele, cum privesc cu poftă, lingându-și buzele în așteptarea spectacolului încăierării mele cu Emil. Se știa tot despre cele strânse ani de zile pentru această încăierare. Și voiam să mă dezlănțui din nou, de data asta înspre *Dancogale* și s-o disloc din groapa ei multicoloră de rufe scrobite. Dar m-am oprit brusc, privirea mea s-a izbit de ceva de pe trotuarul opus:

Calliope dispăruse și se ivise în colțul străzii mele *însuși Havaet*. Privea degajat spre mine și spre cele două victime sigure, de sub pălăria lui cât o roată de floarea-soarelui înnegrită. Stătea țeapăn cu bastonul sprijinit sub bicoarnele bărbiei.

I-am strigat blând, dar cu un șuierat ascuțit printre dinții strânși:

„Bonjour, Havaet.”

„Pardon, mon cousin?” – m-a admonestat Havaet fără să-și miște bastonul de sub coleretă și fără să clipească.

Mă făceam mai departe de răs și mai rău, dar am urlat ca un mahalagiu, cu mâinile pâlne la gură:

„Măxina, Havaet!”

„Te rog, vere Filip Lăscăreanu. Nu așa. E vulgar. În fața străinilor? În fața Europei? Te rog.”

„Lasă străinii, Havaet. Lasă dracului Europa ta roasă de bocanci. Asta e pentru mavrocordați, nu pentru mine. Ce am eu cu geografiile și istoriile tale neghioabe?”

Priveam sălbatic spre *BorLat*, simțeam răgușeala vocii bătrânului meu tată în vocea mea, aș fi vrut să strig ceva îngrozitor, dar în loc de asta m-am repezit spre Walberg care se oprise ținut locul. Oprirea lui din lunecș pe care o dorisem atâta mă scotea acum din sărite:

„Circulă, ce stai, mio cugino, my friend, moi dvoiurodnîibrat Filip Amadeici Walbergov, circulă, n-auzi?”

Începuseră să se strângă mavrocordații pe strada Susurlù, înaintau încet spre noi, făcându-se mai întâi că vorbesc despre vreme, arătau cerul cu degetul spre

niște nori imaginari. Prostii, soarele ardea pe tot cerul. Și mavrocordații veneau în valuri, prudente la început, apoi din ce în ce mai înghesuite, mai rupte, mai agresive, veneau din toate părțile, dinspre fluviu, dinspre uzina electrică, dinspre fabrica de celuloză, dinspre Atelierele de cusut cămăși. Iar de la un etaj de pe Opanez, de deasupra capului meu, o fereastră s-a deschis cu zgomot și o voce îngroșată a strigat de acolo, prefăcându-se acră: „Dați-o dracului de treabă, tovarăși, respectați liniștea publică de după amiază, suntem după opt ore de serviciu.” „Așa e, așa e!” – s-au auzit alte voci înfundate, dinapoia altor ferestre de la etajele Opanez-ului.

Dar știam, toți așteptau inversul, să meargă totul în crescendo spre deznodământul mult așteptatei încăierări dintre mine și Havaet.

Mavrocordații pietoni, înghesuți pe toată lățimea străzii Susurlù, ajunseseră în punctul de unghi cu Opanez-ul și se opriseră masați acolo, privind acum fără sfială spre noi, înfoiați în așteptare și cu picioarele îndoite ecvestru.

Răgușeala lui tata amenința să-mi cuprindă întreaga voce, priveam spre pălăria și bărbuța lui Havaet și mi-am simțit mintea tăiată de amintirea nimicirii lui Ștefan Lăscăreanu pe care *BorLat* devenit comunist o pregătise ani de-a rândul și o dusesese cu răceală până la capăt. „Havaet, Havaet!” – dar n-am strigat la el. Din nou spre Filip Walberg și spre *Dancogale*: „Filip Umilitul nu există și n-a existat pentru voi!”

„Non e vero, non e vero” – a spus Walberg spre mine cu o nuanță de rugămintă în glasul lui drept ca o scândură. Pricepea deci românește și asta m-a mâniat peste măsură. Le-am aruncat lui și *Dancogalei*: „Ați tras la fit totul, pacea și războiul, și tot ce-a urmat după ele, toată istoria, asta-i! Ați tras la fit, nu ca bravul Havaet de *vis-à-vis* care a folosit și folosește tot.”

„Vere Filipe, te rog.”

„N-am vorbit cu tine, Havaet.”

Mavrocordații se apropiaseră de-a binelea, pătrunseseră masiv în Opanez, începuseră un cor mormăit de râsete, unii râdeau spart de tot. Animația, ilaritatea creșteau și luau proporții de vacarm. Am strigat din nou spre *Dancogale*:

„Ascultă, *fîică a secolului XX*, evadează de acolo de sub cocoașa Volkswagenului, coboară să-l privești în lumina ochilor pe scumpul nostru văr Emil Havaet *BorLat Porfirogenetul*.”

„Da” – a zis Emil scurt, fără să clipească și fără să se uite nicăieri, cu acel fel de amenințare teribilă pe care o folosea când credea că e momentul să-l reprezinte pe adversar ca pe un viitor condamnat la moarte.

Filip Walberg, îngrozit de ce făceam, își reluase brusc lunecarea, dar numai în jurul meu și pe o rază din ce în ce mai mică și mă ruga, surprinzător, în românește, într-o românească proastă și scâlciată, dar în românește, s-o cruț pe *Dancogale*, s-o cruțăm cu toții, să-i vorbim numai în limbajul acela amestecat, numai pe acela îl pricepe. Pentru că – spunea Filip Walberg cu o iușeală uimitoare în româneasca lui șchioapă – *Dancogale*, în 1940, la vârsta de doi ani numai, când încă nu

începuse să vorbească cum trebuie, a fost nevoită, din pricina teroarei asupra părinților săi, să fugă din țara natală, Germania, împreună cu mama ei, mai întâi în Belgia și Olanda, apoi spre Franța. La puțin timp Parisul e ocupat de germani, se rătăcește de mamă, o ia cineva cu sine spre Portugalia, una după alta, altă limbă neînvățată. E abandonată și aici altcuiva, apoi dată în seama Crucii Roșii Internaționale într-un convoi amestecat de copii de toate națiile, ia drumul Americii Latine prin Turcia și Iran. Ajunge în Brazilia după peregrinări de ani de zile și apoi în Statele Unite. Nici o limbă învățată cum trebuie. Nici o instrucție posibilă în această fugă continuă prin nenorocirile războiului, de secolul cel mai nefericit dintre toate, din cea mai mică copilărie până spre maturitate, înțelegi, vere Filip Lăscăreanu: nimic încheșat, nimic câștigat și însușit omenește, o mică și blândă fiară lipsită de apărare și mereu hăituită, lipsită de un grai bine articulat, pricepe și vorbește fragmentar numai felul de limbi amestecate pe care și eu l-am învățat pentru ea, ca să vorbesc cu ea, aceasta e limba ei, simțirea ei, viziunea ei, așa cum tu ai una și eu alta. Te implor, vere Filip Lăscăreanu – gâfâia patetic Filip Walberg din ce în ce mai sufocat – nu ofensa infirmitatea asta groaznică de secol XX a logodnicei mele *Dancogale*. Vere Filip, *Dancogale*, vere Filip, *Dancogale*... – se bâlbâi apoi de câteva ori Filip Walberg fără să știe ce să-mi mai spună și cum să mă implor.

Dar Walberg tăcu dintr-o dată. *Dancogale* țipa ascutit, tremura, văzându-se părăsită de toți, a nu știu câta oară în viața ei – ne pornisem cu toții ca apucații să vorbim în fața ei într-o singură limbă, chiar și Emil. Țipa speriată că nu înțelegea nimic din ce vorbeam și își ascunsese capul și pletele ei de cânepă în mulțimea de rochii. Se încheștase sălbatic cu mâinile de bancheta din față, izbea cu picioarele în podeaua automobilului. Și privea înspăimântată uitându-se pe rând la fiecare dintre noi, ca la niște fețe ale ultimului apocalips trăit de ea.

Filip Walberg, dintr-un pas, a fost la portiera automobilului, a deschis-o, mi-a făcut semn să mă depărtez cu totul, să-i împing pe mavrocordați cât pot mai încolo. Apoi austriacul a început să-i vorbească logodnicei sale în limba lor amestecată, cu o afecțiune și o tandrețe pe care nu le bănuiam la lunganul acela bătrân și ostenit, mângâind-o treptat pe amândoi obrajii aceia palizi, lipsiți de frumusețe, pe fruntea îngustă și pe bărbia lată și mi-am amintit de gestul pe care-l fac medicii când își ating pacienții pentru a-i readuce la cunoștință, dar Walberg îl făcea altfel, uimitor de delicat. Iar limbajul lui pestriț devenise melodios, dar acum de-a dreptul de neînțeles. *Dancogale* tăcu după un timp, scâncea din ce în ce mai rar, pe când Havaet, fără să se miște de pe trotuarul opus în înțepeneala lui, încerca să strige spre austriac: „Elle a eu un choc?” – și mai departe alte întrebări și mai nepotrivite, pe care apoi *BorLat* le-a tradus imediat în românește pentru uzul mavrocordaților : „Ea a avut un șoc? Are și acum unul? I-ați găsit vreun leac în străinătate? La Viena? La Paris? La Washington? O chestiune de terapeutică. În ultimă instanță. Veramente. O vindecare? Nu neapărat tot prin șoc. Dar printr-un contrașoc? O sugestie. Avem un compatriot în Franța. Încercați. Deși nu e

medic. În mica sală de teatru de la Paris, Huchette, piesele lui se joacă mereu. *Cântăreața cheală* ar trebui încercată. O sugestie numai. Chiar și *Scaunele* cu personajul acela din final.”

Am izbucnit în hohote de râs spre Havaet:

„Dă-i drumul, Havaet: *Ajoutez quelquefois et souvent effacez* (Boileau); *Pascitur in magna Sila formosa invenca/illi alternantes multa vi proelis miscent/vulneribus crebris...* (Virgilius); apoi, *Ha! Sounds, I should take it; for it cannot be/ But I am pigeon-livered and lack gall...* (Shakespeare, *Hamlet*); *Poklanom, poklanitsia vam* (Djaubel Djabaev).”

Și după ce am desenat în aer câteva hieroglife, imaginând un citat scurt din Lao Tzî, am tradus apoi totul pe românește pentru mavrocordați:

„*Adăugați câteodată, dar mai ales ștergeți* (Boileau); *O frumoasă juncă paște în pădurea de pe Sile:/ Ei (taurii), întărâtați, se-atacă pe rând cu dușmănie. Și-n mania lor nestinsă se rănesc cumplit...* (Virgilius); *Ha! Nimic nu mă-ntărâtă, înghit orice,/ Am doar ficați de gingaș porumbel,/lipsiți de fiere...* (Shakespeare, *Hamlet*). Iar din *Cartea Sacră* a lui Lao Tzî: *Treizeci de spițe se unesc într-un butuc (formând roata), iar folosirea roții depinde de existența golului dintre spițe... Iată ce înseamnă folosul ființei și utilitatea neființei.* Iar din *Imn pentru Stalin* de adâncul Djaubel Djabaev: *Mă plec, plecându-mă.*”

Râdeam spre mavrocordați, dar ei nu mai râdeau deloc. Priveau nedumeriți la mine. Așteptaseră o încăierare și ea nu avusese loc. Un mavrocordat chiar a strigat cu reproș, în vânt, că pentru altceva venise el în Opanez, și că sunt oameni care nu se țin de cuvânt când încep ceva și le răpesc și altora timpul.

I-am luat pe Filip Walberg și pe *Dancogale*, fiica secolului XX și am urcat treptele spre apartamentul meu. Prin fereastra de la capătul scării l-am mai zărit încă o dată pe Havaet, continua să stea calm și nemișcat pe locul pe care și-l alesese pe trotuar. Lângă el apăruse și Calliope, își ocupase un post cu un pas mai înapoi de el. Și pentru a întări parcă starea de așteptare și pândă netulburată a lui Emil Havaet, ea croșeta acolo în stradă, în picioare, un fular alb pentru soțul ei.

Doamna Calliope voise prin asta să-mi mai dea încă un semn că povestea urâtă dintre mine și Emil Havaet *BorLat* nu se sfârșise. Abia avea să înceapă. Și că mai devreme sau mai târziu aveam să sfârșesc ca și tatăl meu, Ștefan Lăscăreanu. De mâna umanistică și neiertătoare a lui Emil Havaet *BorLat*.

ȘTEFAN BĂNULESCU

SULTANA BĂNULESCU

MAȘINA TIMPULUI: AMINTIRI CU MIRCEA ELIADE

I

„Îmi vorbea de Timp și de mașina care ar fi trebuit să dispară la miezul nopții, de camera *Sambô* și de cerurile care s-ar putea deschide.”
Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene* (1955)

„Anul trecut am fost în vizită la omul care mi-a marcat trei sferturi din adolescența literară și care m-a ajutat să-mi văd de scrisul meu atunci când eram presat să născocesc altceva decât aș fi vrut să scriu.”
Cristian Teodorescu, „Ștefan Bănulescu: Germinarea speranței,” *România literară* (1998)

I-am rămas datoare lui Cristian Teodorescu un text despre Ștefan Bănulescu. Deși pe Cristian Teodorescu știu că nu-l plictisesc, încep și închei totuși, ca să nu plictisesc pe nimeni altcineva, cu Mircea Eliade. În aprilie 1996 mi s-a solicitat de către revista *Spitalul*, publicație a Ligii Studenților Mediciști în care eram membră pe atunci, un articol care să comemoreze 10 ani de la moartea lui Mircea Eliade. Textul, din motive obiective, n-a mai apărut, cel mai probabil fiindcă descria un Eliade literar, uneori fantastic, alteori didactic, și nu un Eliade filosofic, mistic sau politic; el vede acum lumina tiparului, cu o întârziere de 15 ani, prin amabilitatea revistei *Viața Românească*.

Se împlinește anul acesta, deci, un sfert de secol de la trecerea în eternitate a lui Mircea Eliade. Când în luna iunie 2011, în vreme ce mă aflu în Norvegia unde susțineam o comunicare la un congres de istoria științei – preocupare interdisciplinară cu ajutorul căreia îmi câștig pâinea zilnică când mai bine, când mai prost, ba cu știința, ba cu istoria, ba cu amândouă, însă până acum nicidecum cu literatura, de 12 ani de când sunt plecată din România – am primit vestea că tocmai mi se decernase în Statele Unite Premiul pentru Proză „Katherine Anne Porter” pentru nuvela *Cerșetori și hoți*, în care naratorul cutremurului din 1977 este o fetiță de 5 ani de o precocitate pe cât de amuzantă pe atât de monstruoasă, obsedată chiar și în toiul dezastrului de titluri și de titulaturi, atât literare cât și sociale, gândurile mele s-au îndreptat nu atât către mica mea eroină sau către marea autoare a romanului *Corabia nebunilor*, ci către scriitorul român și profesorul american care m-a încurajat să mă reinventez într-o limbă engleză colocvială și idiomatică, omul care mi-a vorbit și mi-a ascultat vorbele de copil de 10 ani ca de la egal la egal, care mi-a câștigat încrederea și mi-a dăruit-o pe a sa, fără a lua în seamă barierele

existente între noi în timp și spațiu. Mircea Eliade, cu blândețea lui ireală, a rămas pentru mine, din acel septembrie parizian, artizanul unui dispozitiv cu efect întârziat care ticăie pe cât de senin, pe atât de infernal și de retroactiv, un hibrid anglo-francez științifico-fantastic între *Mașina timpului* a lui H. G. Wells și *Mașina de citit gândurile* sau *psihograful* lui André Maurois. Mașina eliadescă o văd de atunci, ori de câte ori recitesc *Noaptea de Sânziene*, subtilă și precisă ca un submarin transatlantic și de o naivitate dezarmantă ca și carul de fân al copilăriei:

„Nu pentru că mi se părea că un om se poate sustrage Timpului istoric continuând totuși să rămână în viață și dobândind prin aceasta o viață pleneră, infinit mai prețioasă decât existențele noastre, reduse exclusiv la recepționarea și asimilarea Istoriei. [...] Mi se părea că m-aș putea sustrage Istoriei conducându-mă după presimțiri și năluciri și căutând neconștient semne în jurul meu. Tu știi că ani de-a rândul am fost obsedat de o mașină [...] pe care mi se părea că o zăresc, uneori, în fața mea, deși n-o întâlneam niciodată?”

„Ce înseamnă propoziția asta monstruoasă: să ieși din timp? – Odată, când eram mic, mă întorceam acasă într-un car cu fân. Asta se petrecea la via noastră, de lângă Râmnicul Sărat. Adormisem și m-am trezit deodată singur în carul cu fân – și deasupra mea erau numai stele. Erau numai stele. Și parcă totul se oprise pe loc. Parcă timpul nu mai curgea. Nu erau decât stele.”

La scurt timp după ce am împlinit 10 ani, Ștefan Bănulescu m-a prezentat lui Mircea Eliade, între altele din cauza scrisului meu care părea că știe încotro se îndreaptă. Era început de septembrie la Paris în cartierul Montmartre, Place Charles Dullin. Veneam de la Berlin, și înainte de asta de la București, unde așteptasem vizele doi ani, din clasa I până în clasa a III-a. Lui Ștefan Bănulescu i se aprobase dinainte, cu foc de artificii, însă fără efect. *Fără voi nu plec. Eu am mai fost.* Cât despre mine, ar fi trebuit să fiu într-a IV-a; reîncepuse școala în cartierul nostru, Mântuleasa, începuseră cursurile și în Berlinul de Vest, promisem înștiințare pe străduța noastră liniștită din cartierul Wilmersdorf, sectorul britanic, să mă prezint la școala publică cea mai apropiată, în Halensee, și în loc de asta bătussem drumul până la Paris. Mircea Eliade venise și mai de departe: de la Chicago.

Liftul, care părea și el că știe încotro se îndreaptă, capotase înainte să ne transporte. Se prăbușise în gol, iar prima mea amintire este managerul de hotel care odată sesizat, cu dezinvoltură, deschisese larg și volubil ușa metalică, chemând de parcă invita abisul la o cafea: „*Y a quelq'un?*”

Camera de hotel avea un pat, un pat pliant în perete și un fotoliu-pat. Deși eram numai trei, din prima seară arătase ca o cazarmă când suna stingerea. Stăruie de atunci în mintea mea o carte cu coperti lucioase, între roz și violet, rămasă în urmă pe raft la București, cu un titlu în franceză, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, și cu o dedicație în limba română pe care o reproduc din memorie: *Mihaelei și lui Ștefan Bănulescu, această carte pe care au avut-o și au pierdut-o*

(dar nu din vina lor!)

La un moment dat am coborât pe scări ca să nu urce dânsul în lift. Ivit, știam, din clădirea de *vis-à-vis*, dar răsărit parcă din senin, și cu o seninătate desavârșită, a apărut un bătrân adus de spate, însă firesc de parcă-i aparțineau nu doar seara și săptămâna întreagă, ci strada, luna, lumea întreagă.

Mircea Eliade a fluturat cu mâna îngroșată de artrită, fin înmănușată ca o aripă, spre fereastra camerei de hotel pe care o achitase tot el, invizibil și în avans.

„Să nu spuneți nimănui, să fie secretul nostru.”

Ciudat om, m-am gândit. Îți face un dar și te roagă să nu cumva să-l pomeniți. Să nu spui cui nu trebuie – desigur, eram doar în 1983, ne îndreptam cu pași repezi spre 1984 al lui George Orwell, sau într-acolo credeam noi că ne îndreptam, dar să nu spunem nimănui? Nu pare român.

„Dar eu pot să spun cuiva, domnule Eliade?” am întrebat mai în glumă, mai în serios.

„Tu ești un copil. Până crești tu se schimbă lumea. Până atunci să nu spui nimănui.”

De multe ori de atunci am crezut că s-a schimbat lumea, și de fiecare dată m-am înșelat.

II

„Să scapi de Timp. Să ieși din Timp. Privește bine în jurul dumitale: ți se fac din toate părțile semne. Încrede-te în semne. Urmărește-le...”

Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*

Am scris deja un sfert din ce mi-am propus să scriu, și dacă scriu azi despre Mircea Eliade aceasta se traduce nu în credința că odată cu un premiu literar sau altul s-a schimbat lumea, ci în convingerea că odată și odată aș putea extrage esența Istoriei căutând neconținut semne în jurul meu.

Când eram copilă, înainte de a-i cunoaște pe Christinel și Mircea Eliade, dusă fiind la Paris, nu-mi plăcuse Parisul. Sentiment absolut normal. Era ca și cum mi s-ar fi cerut să-mi placă măslinile, caviarul și stridiile, ca să nu mai vorbesc de absint și de țigări. Îmi plăcea Berlinul de Vest, militarizat cum era, pe picior de război și împărțit în zone de război, îmi plăcea Berlinul cu structura sa rigidă dar lipsită de ipocrizie, cu picnicurile sale de sfârșit de săptămână din pădurea Grunewald, șunca, brânza, pâinea și berea din coșul de Scufiță Roșie al oricărei familii respectabile, guma, ciocolata și benzile desenate ce se vindeau frățeste la tutungerii alături de nicotina adulților, plajele de nudiști unde familiile burgheze își duceau copiii duminica fiindcă era gratuit, și unde coexistau pașnic cu artiștii și cu non-conformiștii, fără a se dezbrăca însă. Îmi plăcea orașul aproape ras de pe fața pământului de bombardamentele americane care, reconstruit, nu se sfia să vorbească englezește.

Copil fiind, îmi plăceau cluburile americane, soldații cu vorba tăgănată ce-l păzeau pe Rudolf Hess, ultimul nazist deținut pe viață în închisoarea Spandau, care în timp avea să reușească să le înșele vigilența și să se sinucidă, poloneza care venea acasă să mă învețe limba germană, grădina zoologică plină de flamingi și marmote, acvariul, muzeele de istorie naturală, actrițele de teatru și de cabaret bătrâne, ridate, retractile ca niște broaște țestoase în carapacea unor apartamente minuscule, emigrate din țări estice, pe care le vizitam duminica, stele fără nume cum era, de pildă, Leni Caler, muza lui Mihail Sebastian. La vremea când am cunoscut-o eu avea o voce adâncă și niște trăsături aproape masculine. Portrete din tinerețe nu ne arătase și bine făcuse: Leni Caler, ca și Mircea Eliade, se număra printre acei oameni care înnobilează orice vârstă odată ce ajung la ea. Ca și el, vorbea cu setea celor care și-au câștigat pâinea, într-o altă eră, cu și prin limba română.

În vara lui 1983, la Berlin, Leni Caler mă antrenase în *Jocul de-a vacanța*: îmi propusese, pe cât de insistentă pe atât de gânditoare, după ce aflase cât de mult îmi plăcea aceasta, să revizităm acvariul într-o zi, pe îndelete, *numai noi două*. Trăia retrasă și neștiută, iar la urmă ori n-a avut putere să iasă, ori s-a temut să nu se atașeze prea mult de o fetiță aflată în trecere. N-aș putea explica de ce cred și acum că vorbea serios, atât de serios încât în iunie 2011, în drum de la Oslo la București, m-am abătut pe la Berlin și am petrecut o zi întreagă la acvariu printre meduze, recife de coral și statui de dinozauri în mărime naturală, despărțită doar printr-un perete de sticlă de salamandrele, șerpilor și crocodilii aflați la pândă, încercând să ghicesc – fiindcă în cutiile acvariului, raportat la lentoarea evoluției speciilor pe parcursul erelor geologice gravate pe pereți, în curs de aproape trei decenii nu s-a schimbat nimic – care anume dintre peștii fabulos conturați și colorați care evoluau muți dincolo de ecran îi rămăsese la inimă reticentei actrițe, odată apusă vremea monologurilor la scenă deschisă. Când am urcat din semiobscuritatea acvariului până la suprafața grădinii pline de copii, dulciuri și flori, soarele strălucea ca pentru o veche promisiune îndeplinită.

III

„S-ar putea întâmpla fel de fel de miracole, continuase el fără s-o privească. Dar trebuie să te învețe cineva cum să le privești, ca să știi că sunt miracole. Altminteri, nici măcar nu le vezi. Treci pe lângă ele și nu știi că sunt miracole. Nu le vezi...”

Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*

Dacă am pomenit-o pe Leni Caler, care trăia ca atâția alții sub clopotul de sticlă al fiecăruia în insula ireală a Berlinului de Vest, nu este ca să-i pierd din vedere pe Mircea Eliade și mașina timpului.

Odată ajunși la Paris în apartamentul soților Eliade, după ce ne-am salutat – era mai multă lume acolo dar până azi n-am văzut atmosferă mai primitoare și n-am auzit vorbindu-se mai frumos românește – dâșii s-au închis fiecare în câte o

cameră, grăbiți să încerce hainele aduse din țară. Veșmintele, pe care le ceruseră de pânză topită, ușoare și răcoroase, nu li s-au potrivit chiar de minune: cămașa destinată lui Mircea Eliade, mai vânjos decât Ștefan Bănuțescu deși nu părea, îi venea cam strâmtă; despre fustă s-a auzit vocea înalt contrariată a lui Christinel Eliade, căreia, în urma unei intervenții chirurgicale (subiect interzis) îi venea largă: *Mihaela, de ce n-ai luat-o pe măsura ta?*

Odată ce hainele au fost ajustate și purtate cu drag și dezamăgire din prima seară, mi-am dat seama, cu intuiția specifică a copiilor, că în casa acestor doi exilați o serie de subiecte erau proscrie, fapt pe care nu l-au înțeles în 1996 colegii mei de la revista *Spitalul*. N-am auzit în casă la Mircea și Christinel Eliade, nici la Paris în 1983, nici la Chicago în 1991 când mai trăia numai dânsa însă trăia la fel de fascinant, să se aducă vorba despre boală, despre moarte, despre spitale, despre partide, gândiri sau vremuri de dreapta ori de stânga. În casele lor, de ambele părți ale oceanului, se putea evada, cu strădanie, subtilitate și succes, din Timp.

Mircea Eliade citea anevoie (ținea cartea aproape atingând lentilele ochelarilor căci nu se inventaseră încă pentru cataractă implanturile de cristalin artificial pe care Ștefan Bănuțescu le-a așteptat orb vreme de 7 ani și care în mod miraculos s-au dovedit a corecta și din gradul de miopie) și fără alt motiv anume (asta se întâmpla înainte să-mi dăruiască soții Eliade palton și ghiozdan american – pe cel din urmă îl păstrez și acum în București – înainte și în timpul plimbărilor nocturne pe care le făceam cu dânsii în Montmartre până sus la Sacré-Coeur) i-am povestit câteva seri la rând, dacă-mi aduc bine aminte fără să am prea mult trac, fiindcă Mircea Eliade avea atâta naturalețe, și chiar am ascultat pe alții povestindu-i, despre scrisul meu. Acesta se reducea pe atunci la schița mea *Prea multă glorie* (despre un colonel care își pune uniformă și medaliile, se admiră în oglindă în ținută completă și rostește *Prea multă glorie*; sfârșit; aveam 5 ani și tot textul, o singură pagină, era scris cu majuscule, învățasem să citesc după doi ani de strădanie de la 3 la 5 ani, „târziu,” după cum îmi spusese răspicat Geo Bogza, iar de mână nu știam încă să scriu); nuvela mea fantastică *Domnul Popescu* (un om sădește în București un piersic și răsare un portocal, apoi încep să se întâmple tot felul de lucruri ciudate; refrenul, obsesiv însă în crescendo, era *Un portocal! Un portocal în România!* – aveam 7 ani), comediile mele, cu aspirații molieresti încă dinainte de a păși pe pământul Franței, în care personajele principale erau Domnul Frison, Doamna Frison și Profesorul de Gust (tot 7 ani aveam și, precum Domnul Jourdain pentru vârsta lui, o sumedenie de mentori pentru vârsta mea); jurnalul de călătorie în Rusia al contelui Bliușkinkin (aici, după cum remarcasem cu mărinimie Ana Blandiana ca să suplinească lacunele peisajului abia întrevăzut din goana trăsurii, aveam talent la legătorie; era adevărat că manuscrisului îi cususem cotorul fiindcă se întindea pe foi volante, nu în caiete liniate ca toate celelalte, și nu mai puțin adevărat că Ana Blandiana, fidelă rolului de zână-nașă, nu pronunța niciodată un verdict negativ cu vocea ei melodioasă); și nuvela mea picarescă, povestea hanului din Spania ridicat la o răscruce de drumuri de către soții Aragona și Castil

(ea era înaltă și grasă, el era înalt și slab, și amândoi erau mici întreprinzători); lăsasem la urmă romanul *Cavalerii Albi*.

Tragediile Ștefan Bănuțescu mă sfătuiseră amical să le fac uitate, și la București, și la Neptun unde le scriam în vîietul mării, și la Berlin, și la Paris și în lumea largă. Ștefan Bănuțescu nu spunea *talent*, spunea *dar*. *La poezie n-ai nici un dar. La tragedie n-ai nici un dar. La proză ai un dar. Ai darul comediei. Dar n-ai să scrii comedie. Ai să scrii proză.*

Prea multă glorie îl amuzase teribil pe domnul Eliade, după cum amuza pe toată lumea, și îl îngrijorase moderat – după cum îngrijora pe toată lumea. „De unde știai tu la 5 ani ce este un colonel?” „De la cutremur,” am răspuns prompt, cum răspunsesem de atâtea ori înainte. Era adevărat. Într-unul dintre blocurile vecine locuia un general. Se mișca în sfere diferite decât noi, așadar de aproape îl văzusem abia la vîrsta de 3 ani și jumătate, în parcul din fața ambasadei Israelului unde ne refugiaserăm cu mic cu mare în noaptea aceea anticipând replica. Replica, crezusem până în noaptea de 4 martie 1977, era numai la teatru, în *Visul unei nopți de vară* de pildă. Sau în proză: *spuse, zise, răspunse, replică, ripostă el*. Oricum, în noaptea aceea de primăvară a fraternizării forțate și pe nepusă masă, generalul poate că-și menționase și vreun subaltern, un colonel. Ori poate că nu.

La Domnul Popescu însă lucrurile luaseră o întorsătură nouă. Domnul Eliade întâi remarcase cu naturalețe „*Copiii scriu despre fructe*,” ceea ce ne făcuse pe toți să ne simțim mai bine, apoi, cu voce ceva mai joasă, „*piersic, portocal, Popescu – e bine, Ștefane*” („de unde știe ce am eu în cap?” – mă mirasem atunci – în minte încă scriam cu litere de tipar. Popescu era un coleg de școală cu o bunică zgomotoasă, bine intenționată dar cam lipsită de simțul măsurii de felul ei. Cu un astfel de nume – îmi făcusem eu socoteala de copil în clasa I – se pot întâmpla, nu mai puțin, felurite lucruri ciudate.)

Domnul Frison și Doamna Frison, poate și fiindcă ne aflam la doi pași de Théâtre Charles Dullin (*Ageamiii la ei acasă*, ca să-l citez pe Mark Twain) au înregistrat un succes trepidant. Cineva a deplîns cu glas tare că nu era de față și Eugène Ionesco (era plecat în Alpi; dar, după cum mă prevenise Ștefan Bănuțescu, *în viață nu le poți avea pe toate, iar în viață n-ai să scrii comedie; ai să scrii proză*). Peste plebeii Aragona și Castil am trecut repede, fiindcă hazul lor nebun se măsura cu numele și nu cu fapta, deși uneori mi se face un dor și mai nebun să-l târăsc iar pe discretul, modestul și uscățivul hangiu Castil în câte o aventură nelimitată și nemeritată. Dincolo de gluma cu provinciile istorice derivată din palatul pe care și-l împărțiseră regal și marital, la vremea lor, Ferdinand de Aragon și Isabella de Castilia, să fi fost Castil o pastişă subconștientă după Pastil, eroul inventat de unchiul și pediatrul meu, poetul și traducătorul din elină Alexandru Miran, zis și Dr. Mircea Pop, iar din vocabularul lui de specialitate la pneumonie, la oreion, la pojar, să fi răsărit oare, la început nebăgați în seamă, Domnul și Doamna Frison? Cât despre nobilul dar neînzeștratul rus Bliușkin, fiindcă nu-l aveam la mine legat și încopertat și știam că impresionează numai ca artefact

de bibliofilie fiind un conte putred de bogat, față de Mircea Eliade l-am sărit cu totul. Ca la șotron.

Între 8 și 9 ani, tot așteptând vizele pentru Germania și Franța, după ce terminasem de băntuit hanuri și de clădit castele în Spania cu Aragona și Castil, scrisesem un roman în două volume, *Cavalerii Albi*. Cavalerii Albi, cum le arăta și numele, erau niște cavaleri total ineficienți: în primul rând nu salvau pe nimeni și în al doilea rând nu-i vedea oricine, ci numai o fată care avea o grădină unde își făceau apariția din când în când; pentru restul lumii erau invizibili și inaudibili. În casele oamenilor nu intrau vreodată, nici în casa fetei nu pășeau, numai prin grădina ei se abăteau uneori.

„Când se pune titlu în limba română nu se scrie cu majusculă decât primul cuvânt,” îmi atrăsese atenția Ștefan Bănuțescu. „Nu e ca atunci când pui titlu în engleză. Titlul corect e *Cavalerii albi*. Ori deja scrii în mintea ta în engleză, ori iar scrii în mintea ta cu litere de tipar.” „Nu,” răspusesem eu. „Personaj, nu titlu. Uneori se întâmplă să fie titlul același cu personajul. *Cavalerii Albi*. Așa, ca *Iapa-Roșie*.” Râsesse sec, uscat, așa cum râdea cu alții, nu cu mine; cu mine râdea gros, în hohote. Cristian Teodorescu i-a auzit adevărata voce; nici de dânsul nu se ferea. „Când vocea i se îngroșă ușor, iar ritmul cuvintelor se rărea, enunța câte o judecată de ansamblu despre starea țării” (Cristian Teodorescu, *Ștefan Bănuțescu: Germinarea speranței*). Într-adevăr, când vorbea sau râdea gros era bine, dar acum râsesse și răspunsese sec fiindcă de cărțile și de personajele lui nu-i plăcea să audă vorbindu-se: „Semeni cu tatăl meu.” „Tatăl tău scria?” „Nu scria mai nimic. A scris un fel de memorii la sfârșit. A făcut trei războaie. Așa ai să faci și tu.” Plecase și îmi lăsase cavalerii în pace, fiindcă n-avea curaj. Adică, îl delegase pe Mircea Eliade să se lupte cu ei în turnir la Paris.

„*Cavalerii Albi nu e roman*,” a spus Mircea Eliade. „*E basm. Un basm frumos*.” „Nu e basm,” am replicat eu. „E roman.” *Spuse, zise, replică, ripostă ea*. „Fata ta e un copil. Are 9 ani. În grădina ei tot fructe cresc, deocamdată nu cresc oameni. *Domnul Popescu* e nuvelă fantastică, dar *Cavalerii Albi* nu e roman fantastic. E basm. Roman fantastic ai să scrii, poate, când ai să mai crești. Unii nu scriu niciodată. Fiindcă e greu. *Domnul Popescu* – e bine. *Cavalerii Albi* – e frumos. Dar nu e roman.”

„Domnul Eliade știe ce spune,” a intervenit Ștefan Bănuțescu. Parcă se temea de ceva. Nu de cineva. De ceva. De cavalerii mei. De domnul Eliade, îmi era limpede, n-avea de ce să-i fie teamă nimănui. Îmi plăcuse când zisese: fata ta. Așa era. Era fata mea. Deși eram de-o vârstă. Și fiindcă ea creștea mai repede ca mine, n-aveam de ce să aștept până creșteam eu.

„Domnul Eliade nu știe ce se întâmplă în volumul doi,” am spus eu. „*Cavalerii Albi* e roman.” „Așa, ca *Noaptea de Sânziene*?” a întrebat cineva din cei de față, cu bunăvoință. „Aici n-am citit nici eu decât volumul întâi,” am răspuns eu contrariată. „Fiindcă volumul doi nu-l avem.” „Nu-l aveți fiindcă l-au pierdut,” a întărit aprobator Mircea Eliade. „Nu l-am pierdut,” a ripostat Ștefan Bănuțescu

revoltat. „Ni s-a luat.” (Ediția Ioan Cușa, într-adevăr, o jinduiseră mulți. Mi-a răsărit iar în minte *Histoire des croyances et des idées religieuses: Mihaelei și lui Ștefan Bănuțescu, această carte pe care au avut-o și au pierdut-o...*) Am profitat de vitejie ca să-mi reabilitez eroina și să-i retrogradez pe cavalerii imaculați acolo unde le era locul.

„*Cavalerii Albi* e roman fiindcă pe fata din grădină, care în volumul doi are 14 ani, cavalerii n-o apără deloc. N-o apără niciodată. Ei nu știu să facă război. Nu sunt în stare și nici nu vor. Vin numai pe timp de pace. Când e nevoie de ei cu adevărat, atunci nu vin, nici în volumul întâi nici în volumul doi. Ea tot singură trebuie să se descurce. Dacă nu se termină bine, și nici ușor, atunci cum să fie basm? E roman. Sunt cavaleri, sunt mulți și vin călare, vin deodată, vin într-un nor de praf, o înconjură, o ascultă, îi povestesc pe unde au fost, dar de apărat n-o apără la nevoie. E roman. Iar de văzut nu-i vede și nu-i aude decât ea, așa că e roman fantastic. Lumea din oraș nu vede decât praful din drum din urma lor și se miră de ce în unele zile e așa mult. Numai fata asta îi vede. Și tot degeaba îi vede.”

S-a făcut tăcere. Tăcuse și cel sau cea cu *Noaptea de Sânziene*. Era o noapte caldă, de vară încă. Se lăsase tristețe; și ea firească și intimă. *Cavalerii Albi* era roman. Din păcate. Roman cât se poate de realist, și totodată cât se poate de fantastic.

Cavalerii Albi nu știu de unde i-am luat. De la Mircea Eliade sigur nu; lui doar i-am povestit. E posibil să fi aflat de ei de altundeva, dar cel mai probabil este că au fost de la început numai ai mei.

Când am terminat de povestit tot ce știam eu, Mircea Eliade m-a trimis să citesc altceva: o singură carte, numai una, în engleză, pe care mi-a ales-o Christinel după ce m-a condus în odaia ei. Era o povestire fantastic-viscerală despre calvarul unor gemeni siamezi (să fi fost Chang și Eng Bunker? ori doar uniți la nivelul toracelui ca și aceștia? capul lui Eng murea tot ultimul, dar, în ficțiunea asta nouă, abia după ce ucisese cu mâna lui trupul fratelui geamăn?) însă nicidecum nuvela satirică a lui Mark Twain despre Chang și Eng, pe aceea o citisem la București. Întinsă pe patul strâmt al lui Christinel de parcă mă aștepta și pe mine o operație, o lăsasem să plece înainte să încep. Privită din spate părea o fată de douăzeci de ani. Mașina timpului începuse deja să ticăie infernal.

Nu știu ce s-a întâmplat cu biblioteca soților Eliade, sau cu acea parte din biblioteca lor. De cartea aceea, deși am uitat titlul și autorul, am să-mi aduc aminte toată viața, fiindcă m-a fascinat. M-a îngrozit, m-a revoltat, mi-a repugnat, mi-a îndreptat pașii spre universitățile lumii să studiez embriologie, teratologie, medicină legală, istoria științei și alte specialități cu iz de monstruozități, și rămâne temeiul în care și azi scriu nuvelă fantastică și grotescă, doar că de atunci nu mai scriu predominant despre fructe, grădini și livezi, deși de simbolistica unui parc sau a altuia n-am scăpat.

Lui Christinel și Mircea Eliade, această carte pe care au avut-o și au pierdut-o

(dar nu din vina lor!)

Mă apropii de sfârșit, deși nu cu asta aş vrea să sfârșesc.

IV

„Și dacă, așa cum e probabil, înstrăinată printre străini, cu copii și nepoți care nu vor ști nici un cuvânt românește, dacă atunci, bătrână, nu-mi voi aduce aminte aproape nimic din limba care a fost cândva a mea...”

Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*

„Tată, o seară poate fi senină?”

Lăsase hârtiile din mâini pe scrin și se întorsese spre mine cu cel mai frumos zâmbet.

„Cum să nu.”

Ștefan Bănuțescu nu s-a ocupat niciodată nici să mă sfătuiască să public, nici să mă ajute să public. El s-a ocupat de scris, în care m-a antrenat și pe mine tot mai adânc, într-un vârtej antum și postum, ca pe o ondină nemuritoare dar rămasă prizoniera cleștarului patern, ca pe o albină harnică ce nu-și dă seama că demult e încrustată în chihlimbar și purtată într-un colier la gâtul altor fete. Alte fete și puzderie de băieți debutaseră în copilărie, în adolescență, în tinerețe, în revista *Cutezătorii*, în *Luceafărul*, în *Orizont*. Așa am ajuns eu să debutez în limba română la a doua tinerețe, la 35 de ani, în *Viața Românească*, cu o pagină, încadrată în genul literar ad-hoc „precizare” și intitulată *Nota legatarului*. În engleză debutez tomnatic, la 38 de ani, cu nuvela *Cerșetori și hoți*, deși am scris-o la 27.

Asta, desigur, după ce am ratat debutul în revista *Spitalul*, la 23 de ani, cu *Mașina timpului*, pentru care Ștefan Bănuțescu n-a mișcat un deget și n-a rostit o vorbă ca să mi se publice altundeva, fiindcă pe el nu-l interesa să demonstreze nimic nimănui. Mi-a compus, ce-i drept, de pe propriul pat de spital, un bilet în care a certificat că amintirile cu Mircea Eliade mai fidel nu le-ar fi redat nici el. Reproduc alăturat, în facsimil, acest bilet pe care nici eu, de 15 ani de când mă aflu în posesia lui, nu l-am arătat nimănui. Standardele lui Ștefan Bănuțescu, așa-zisul perfecționism al lui Ștefan Bănuțescu care de fapt era bun simț, a făcut și alte victime, nu numai pe el însuși așa cum s-ar crede. *Decât să scrii așa, mai bine nu mai scrii*. Pentru el scrisul însemna să scrii, să ștergi, să amâni textul de la tipar și să-l scrii iar; fiindcă el nu s-a ocupat atât cu literatura română, cât mai ales cu limba română. Cuvintele din bilet sunt ale lui; pe verso însă reluase cuvintele mele: titlul, subtitlul și un paragraf din *Mașina timpului* așa cum le așternusem eu pe hârtie în 1996, rearanjându-le fără a le știrbi din simetrie. La Mircea Eliade mă dusesse în acea seară senină la Paris fiindcă acesta se ocupa nu numai cu limba română, dar și cu limba franceză, cu limba engleză, cu istoria și cu predarea acestora la catedră și în afara ei. Am scris această evocare în memoria ambilor, fiindcă alături de ei am văzut prima oară mașina timpului.

„Tu crezi că, în zilele noastre, o mașină poate să dispară fără s-o fi furat cineva, se poate topi în nevăzut, fără să lase nici un fel de urmă? [...] N-ai citit undeva, în vreo carte, o poveste asemănătoare? O mașină bine închisă, care dispare la miezul nopții, fără s-o fi furat cineva?”

Dacă n-aș fi văzut mașina timpului, ci doar aș fi citit despre ea în *Noaptea de Sânziene*, n-aș crede; însă am văzut-o.

Într-o noapte de la începutul lui septembrie 1983 ne plimbam nocturn cu Christinel și Mircea Eliade pe o stradă bine luminată din cartierul Montmartre; mi-o amintesc netedă și uniformă, nu în pantă ori denivelată. Nu mai țin minte cum se numea strada, ci doar cum a apărut mașina. Era un automobil ca toate automobilele, de culoare închisă, un model deloc neobișnuit pentru acea decadă, acea oră și acel loc, atâta doar că (șofer cu dexteritate sau secret de fabricație?) luneca atât de lin și de tăcut încât lui Mircea Eliade, care ne conducea cu vederea lui slabă când pe trotuar când pe alături, bazându-se pe un al șaselea simț, i-a scăpat cu desăvârșire. Christinel l-a strigat din urmă să se dea la o parte din calea mașinii; în loc de asta, dânsul s-a oprit fascinat în mijlocul drumului.

– *Dumneata o vezi, Ștefane?*

Și mașina luneca mai departe, fără zgomot, silențios și halucinant, mai-mai să-l atingă.

Repetă cu blândețea lui copilărească și curiozitatea lui intelectuală:

– *Dumneata o vezi, Ștefane?*

Strada, după cum am spus, era bine luminată, și mi s-a părut că văd un joc de umbre pe chipul lui Ștefan Bănuțescu. Nu era el omul care să prevadă viitorul, dar nici omul care să-și ascundă sentimentele față de apropiați. Nu cred că a citit în stele cei 15 ani rămași până în ceasul morții, nici clinica în care avea să-și recapete propria lumină a ochilor; ci doar faptul că trăia o ultimă întâlnire.

Ștefan Bănuțescu l-a tras din calea automobilului pe Mircea Eliade și i s-a adresat respectuos:

– *Domnule Eliade, dacă nu vedeți dumneavoastră mașina asta, atunci înseamnă că nu există.*

SULTANA BĂNUȚESCU

interviu

ILEANA MĂLĂNCIOIU în dialog cu **IRINA NECHIT**

„POEZIA ADEVĂRATĂ ESTE, CA ȘI CREDINȚA,
UN FEL DE MOARTE A MORȚII ȘI DE ÎNVIERE A VIEȚII.”

Ce înseamnă pentru Dvs. râul Prut ?

In anii de școală, am învățat că Prutul ar fi granița naturală a țării spre răsărit. Dar eu știam de acasă că era o graniță nenaturală. Tatăl meu nu a făcut politică de nici un fel dar a împărtășit entuziasmul oamenilor simpli cu care a plecat la război pentru eliberarea Basarabiei. În pofida dezastrului de după aceea, el n-a încetat niciodată să creadă că își riscase viața pentru o cauză dreaptă. Faptul că noi trebuia să ne dedublăm din fragedă copilărie și să spunem altceva decât credem a fost mai grav decât ar putea să pară.

În 1990, în Piața Universității, s-a strigat „Regele și Patria!” și „Basarabia, pământ românesc!”. Ulterior, li s-a reproșat neocomuniștilor ajunși la putere că au recunoscut Republica Moldova. Din nefericire, și într-o parte și în cealaltă parte a Prutului oficialitățile au acționat după cum le-au dictat interesele în campaniile electorale. Recent, presa opoziției a consumat multă cerneală pentru a sublinia faptul că președintele Băsescu fusese în Republica Moldova degeaba, de vreme ce din comunicatul dat la întoarcere reieșea că face confuzia între Cahul și Kabul. Nu l-a cruțat nici pentru faptul că, în iluzia că asta i-ar aduce câteva procente în sondajele care arată că e în cădere liberă, s-a situat pe poziția mareșalului Antonescu afirmând că și el le-ar fi spus românilor „Vă ordon, treceți Prutul!” Cei care și-au riscat viața pentru eliberarea Basarabiei probabil că nu l-ar fi luat în serios, ci s-ar fi mărginit să spună: „După război mulți viteji se arată!” Dar adversarii politici speculează orice și președintele nostru știa foarte bine cum se face asta. Altfel n-ar fi câștigat alegerile de două ori în același mandat și încă o dată după aceea, în pofida faptului că țara merge din rău în mai rău. De la o vreme pare să-și fi pierdut totuși instinctul politic sau abilitatea pe care-o avea. Fiindcă prin jignirea adusă regelui Mihai – care nu s-a coborât la nivelul dumnealui să-i răspundă – n-avea nimic de câștigat, ci dimpotrivă. A pus la grea încercare și inteligența, formată în bună parte din „monarhiștii noștri republicani”, care-l susține în mod necondiționat. Dar ... fie la ei acolo! În ce mă privește, cred că din toate crizele prin care trece România cea mai gravă e criza morală și că ea are la bază dedubla-

rea practică cîndva de frică iar apoi pentru că a devenit structurală. Atitudinea intelectualilor români de peste Prut pentru care idealul național continuă să fie mai important decît afirmarea cu orice preț sau îmbogățirea mă face să sper în continuare că nu e totul pierdut.

Ce se vorbea în familia Dvs. în copilărie despre basarabeni?

M-am născut la 23 ianuarie 1940. Prima amintire pe care o am e din vremea bombardamentelor. Stam cu sora mea care era mai mare cu trei ani decît mine sub pătură. Se dăduse alarma și așteptam să fim luate și duse într-o vale, unde ne ascundeam de obicei. Mama credea că dormim și am auzit-o spunîndu-i bunică-mi: „Mi-e milă de ele să le trezesc tot timpul. Fie ce-o fi, le las să doarmă. Dacă o vrea Dumnezeu scăpăm și în casă, dacă nu tot degeaba fugim”. O altă amintire e din ziua în care a venit tata de pe front. Atunci am înțeles că Dumnezeu a vrut să scape și el. Pentru că vecinii de peste drum aveau doi băieți care nu s-au mai întors.

Părinții mei nu i-au cunoscut pe basarabeni în vremuri normale și nu vorbeau atît despre ei, cît despre soarta lor. Despre faptul că multe familii au fost despărțite arbitrar, ca și țara. Fie pentru că unii dintre frați au reușit să treacă Prutul, iar alții au rămas dincolo de el din cauză că au întârziat cîteva minute. Fie pentru că unii au fost deportați în Siberia iar ceilalți au rămas în satele lor, unde a trebuit să suporte rusificarea și tot ce le-a fost dat.

Cele mai multe lucruri despre basarabeni nu le-am aflat de la părinți, ci de la Aurel State, „Prietenul meu, Prizonierul”, cu numele căruia începe lista de pe monumentul eroilor din satul nostru. Dar el s-a întors din URSS după 13 ani și nu l-am cunoscut după eliberarea aceea, ci după cealaltă., din anul de grație 1964, cînd se afla în a doua studenție. Tot la Facultatea de limba și literatura germană, din căminul căreia fusese ridicat în 1958, sub pretext că ar fi organizat funeraliile prietenului său George Fonea, poetul prizonierilor de război.

După 1989 m-am străduit să-i public memoriile, scrise pe la sfîrșitul anilor '70 și plătite în dublu sens cu viața. Cartea a apărut sub titlul *Drumul Crucii* și cred că ar merita o discuție aparte, întrucît a constituit prima mărturie cu privire la rezistența prizonierilor uitați în lagărele din URSS, după ce se anunțase prin comunicate oficiale că repatrierea ar fi fost încheiată. Ce țin să mai spun acum, pentru cititorii ziarului dumneavoastră, este că, înainte de a cădea prizonier, Aurel State fusese decorat cu ordinul Mihai Viteazul. Apoi a ajuns într-un lagăr din Crimeea, unde aștepta procesul în care avea să fie condamnat la moarte. Lagărul a fost vizitat de Ana Pauker, care avea misiunea de a-i convinge pe românii aflați în el să se înroleze în diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu” și „Horia Cloșca și Crișan”. Rememorînd acel moment, Prietenul meu Prizonierul îmi spunea: eu am plecat pe front ca voluntar, pentru eliberarea Basarabiei. Mai curînd aș fi acceptat să mor, decît să mă întorc în țară cu tancurile rusești. După părerea lui împărțirea lumii a început atunci cînd cei care au acceptat compromisul au fost tratați ca niște

eroi și au ajuns generali iar cei care nu l-au acceptat au fost declarați criminali de război și au luat drumul către Siberia. În cele din urmă îmi spunea: „Voi nu puteți înțelege cum a fost pentru că nu începeți cu începutul. Un război nu se pornește ca să-l pierzi, ci ca să-l câștigi !”

Cum vă imaginați Republica Moldova ?

Hotarul impus de undeva de sus, ne-a făcut să ne gândim la Moldova de peste Prut ca la lumea cealaltă, în care nu puteam ajunge decît cu sufletul. Poate că ne-am imaginat-o mai frumoasă decît e în realitate, așa cum ne imaginăm o soră trecută dincolo. Dar din lene și din nebăgare de seamă am pierdut momentul în care am fi putut să facem ce au făcut nemții cu cele două Germanii.

Majoritatea liderilor politici, ca și a liderilor de opinie care-i susțin, își scuză lipsa de interes pentru a realiza o schimbare reală a relațiilor dintre românii din țară și cei rămași fără voia lor în afara granițelor, folosind ca argument faptul că ne vom reuni oricum prin extinderea Uniunii Europene, întrucît ea va face ca granițele să dispară de la sine. Să dea Dumnezeu să fie așa, dar eu nu pot face abstracție nici de neîncrederea manifestată în legătură cu Uniunea Europeană de Bukovski (care o compară cu Uniunea Sovietică) și de Paul Goma (care e basarabean, dar și-a pus viața în joc pentru România și știe că nu numai granița „naturală” stabilită artificial o desparte de Republica Moldova).

Invitația de a veni la Chișinău între 28-31 august a fost o surpriză ? Va fi prima Dvs. vizită ?

Regretatul Grigore Vieru spunea că el nu a visat ca alții să ajungă în cosmos, ci să treacă Prutul. Visul lui se transformase în realitate astfel încît reușise să-l treacă în dublu sens, fiind cunoscut și recunoscut și în România ca și în Republica Moldova. La asta au contribuit atît cărțile sale și implicarea în acțiuni de interes național cît și faptul că era prieten cu cei mai influenți poeți ai noștri pe care îi socotea frații săi, chiar dacă aceștia nu se aveau ca frații și între ei.

Și eu am visat să trec Prutul, dacă nu altfel, prin poezie. Deși cu sufletul am străbătut de mii de ori Basarabia, împlinirea a făcut ca pînă acum să trec prin ea o singură dată, în urmă cu vreo 35 de ani. Călătorisem împreună cu alți poeți tineri prin Gruzia, Armenia și Ucraina. Cînd trebuia să ne întoarcem de la Kiev, avioanele nu mai circulau din cauza vremii. După o așteptare de trei zile, ni s-a comunicat că va trebui să ne întoarcem cu trenul. Impresia pe care mi-a lăsat-o trecerea prin Chișinău a fost foarte puternică. Am încă în față imaginea unor femei frumoase venite în gară ca să trimită cîte ceva pentru rudele din România. Cînd s-a dat semnalul, unele erau încă pe scări. Au început să plîngă că pleacă trenul și ele au rămas cu bagajele în brațe. Dar se vedea cu ochiul liber că nu plîng doar pentru asta.

Cît de populară și mediatizată e figura poetului în România. Ce atitudine au presa, radioul și televiziunile față de poezie ?

Mediatizarea poetului prin radio și televiziune e mai mult sau mai puțin întîmplătoare și nu e făcută atît pe criteriul valorii, cît în funcție de evenimentele la care participă sau de relații. Dar poate nu e mai rău decît înainte de 1989, cînd trebuia să fie mediatizați un singur lider politic și soția sa, un singur poet, un singur critic literar a cărui listă era asimilată canonului și așa mai departe.

Din păcate, nici la revistele de cultură lucrurile nu s-au schimbat numai în bine. Înainte de 1989, *România literară* a avut o echipă de critici excelentă, care și-a îndeplinit menirea și sub dictatură, tratînd cărțile de maculatură ale poezilor de curte ca și cum nu ar fi existat și încercînd să facă tot ce era posibil pentru afirmarea valorilor. Acum, la această revistă reprezentativă, majoritatea rubricilor sînt semnate de *înlocuitori* foarte atenți la ce i-ar face plăcere șefului lor și șefului acestuia, ca să poată hăhăi liniștit mai departe, în vreme ce majoritatea populației a ajuns la limita de supraviețuire. În contextul dat, nu mă mai interesează mediatizarea, ci dimpotrivă. Reiau pe cont propriu experiența lui Bacovia, care e poetul meu preferat, și repet după el: „Mai bine singuratic și uitat, / Pierdut să te retragi nepăsător, / În țara asta plină de humor / Mai bine singuratic și uitat”

„Dar cine să mai citească acum poezie.” Chiar nimeni nu mai citește acum poezie ?

Versul citat de dumneavoastră face parte dintr-un poem din volumul *Urcarea muntelui*, din 1985. Atunci mi-am asumat riscul estetic și nu numai estetic de a coborî poezia în stradă, pentru a sta pe baricade, deși eram sceptică în privința rezultatelor. Pentru că la noi poezii nu au fost implicați în bătălii de interes național, ca în Basarabia, și nu aveau publicul de acolo. În pofida retragerii din librării și a interdicției de a fi comentată, acea carte a ajuns și la oamenii care nu citesc poezie, pentru că aflaseră de la Europa Liberă că în ea se vorbea pe neocolite despre ce îi dureau și pe ei.

Teama că în zgomotul și furia de după evenimentele din Decembrie nu mai citește nimeni poezie a fost și nu a fost justificată. După o vreme în care lumea era interesată doar de memorii și de jurnale s-a revenit la normal. De-a lungul ultimului deceniu am participat la întîlniri cu publicul în București, Cluj, Constanța, Iași, Oradea, Bacău, Bistrița-Năsăud și Craiova, desfășurate în săli pline cu oameni care știau să asculte și puneau întrebări deosebit de interesante. Asta m-a făcut să constat că poezia adevărată a rezistat vremii și vremurilor prin care am trecut și să mă întreb dacă implicarea prin publicistică în bătăliile purtate cu iluzia că lumea se va schimba în bine nu a fost o pierdere de timp în zadar.

Recent, un premiu oferit cu generozitate de revista *Convorbiri literare* a fost completat și cu un volum imens care cuprinde opera politică a lui Eminescu. L-am

citit din doască în doască, așa cum am citit cîndva Biblia. Această experiență de lectură care mi-a luat foarte mult timp m-a făcut să înțeleg că un poet mare nu poate să treacă nepăsător pe lîngă ce se petrece în țara lui. El spune ce are de spus, indiferent cîte riscuri și-ar asuma, nu doar pentru vremea în care trăiește, ci și pentru viitor.

Creștinismul poate salva poezia ?

Poezia adevărată este, ca și credința, un fel de moarte a morții și de înviere a vieții. Dacă poezia împlinește visul poetului de a-și supraviețui o vreme, credința face ca morții să nu-i urmeze neantul, ci intrarea în veșnicie. Întrucît valorile lor diferă în mod substanțial, poezia nu poate fi salvată de Creștinism și de nici o altă religie, ci doar de poetul de geniu. El nu pleacă de la dogme, ci de la viață, al cărei sens stă chiar în bucuria de a trăi, cu toate că nu se poate face abstracție de existența suferinței și a morții. Valorile Creștinismului pot aduce un plus poeziei dacă nu sînt luate de-a gata, ci se ajunge la ele pe cont propriu, înțelegînd că pentru a reface pe alte baze legătura dintre cer și pămînt Fiul lui Dumnezeu și-a asumat condiția umană care presupune suferința, îndoiala de pe cruce și moartea. Credința pune accentul pe latura divină a lui Christ, poezia pe cea omenească. Dar și una și cealaltă trebuie să aibă în vedere ființa vie a Mîntuitorului care se jertfește pentru păcatele oamenilor călcînd peste moarte cu moartea Sa. Bucuria și lumina aduse de Înviere îi dă un sens vieții omului, care, așa cum spunea Iov, nu este decît o suflare. Dar, aș adăuga eu, una care face parte din suflarea lui Dumnezeu.

În satul dumneavoastră, Godeni, oamenii nu cred că mor, ci că trec în lumea cealaltă. Cei din satele basarabene cred la fel. Ce rol are satul astăzi în păstrarea valorilor ?

În pofida speranțelor puse în așa-zisa revoluție din Decembrie 1989, numărul celor ce trăiesc sub pragul de sărăcie crește pe măsură ce trece timpul și oamenii încep să creadă că numai Dumnezeu ne mai poate salva. Din păcate, bătrînii satelor trec pe rînd în lumea de dincolo iar urmașii lor trebuie să-și caute rostul prin alte țări unde fac muncile cele mai neplăcute pentru a se întoarce acasă cu niște bani care să-i ajute să iasă cumva la lumină. Faptul că asta poate să ducă la destrămarea familiilor și la niște abuzuri îngrozitoare asupra copiilor lăsați în grija rudelor ori a străinilor nu intră în calculul oficialităților. Tot ce le interesează e valuta intrată în țară de la cei ce muncesc în afară și voturile lor, care să le aducă victoria și în alegerile viitoare.

Care e programul vizitei Dvs. la Chişinău ?

Nu ştiu exact în ce va consta programul meu, dar mă bucur că pot să iau parte la manifestările prilejuite de Simpozionul Lucian Blaga. Fiindcă mi-am susţinut examenul de diplomă cu o teză intitulată „Locul filozofiei culturii în sistemul lui Blaga”, atunci când cărţile sale erau interzise şi nu puteau fi citite decît de la fondul secret al Bibliotecii Academiei. La susţinerea tezei, profesorul Radu Florian, care făcea parte din comisie, a deschis ostilităţile prin a spune: pentru mine, un student care după cinci ani de filozofie marxistă şi-a ales tema asta nu prezintă garanţie din capul locului. I-am răspuns prompt: pentru mine un profesor care îmi contestă tema, aflată pe lista aprobată de decanat, nu prezintă nici o garanţie că va fi obiectiv. Examenul s-a transformat într-un adevărat scandal. De atunci am oroare de discutarea cărţilor în funcţie de dosarul de cadre al scriitorului. Lucru care mă fereşte de eroarea de a participa la dezbaterile din ultima vreme menite să scoată nişte nume importante din circuitul public. Nu pledez pentru trecerea peste compromisuri, dar ştiu foarte bine că oamenii care le-au făcut mor, iar scriitorii, dacă au fost de valoare, rămîn. Dacă nu, nu. Indiferent cît de puri şi de nevinovaţi ar fi reuşit să treacă prin lumea asta plină de păcate.

Cum apreciaţi colaborarea cu I.C.R „Mihai Eminescu” din Chişinău.

N-am colaborat pînă în prezent cu acest institut şi nu cunosc pe nici unul dintre cei care lucrează acolo. Îmi doream de multă vreme să ajung la Chişinău şi faptul că m-au invitat avînd în vedere doar activitatea mea literară îmi dă sentimentul că putem comunica prin lucruri esenţiale şi totul va decurge foarte bine. Cu atît mai mult cu cît am fost contactată şi de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova şi am înţeles că sînt aşteptată şi de poeţii de acolo pe care mă bucur să-i întîlnesc. Invitaţia Dumneavoastră de a colabora la ziarul Chişinăului , pentru care vă mulţumesc, mă face să sper că întîlnirile la care voi participa vor trezi şi interesul oamenilor obişnuiţi care pentru mine contează foarte mult.

Nota redacţiei: Preluăm acest interviu al poetei şi eseistei Ileana Mălăncioiu, realizat de poeta Irina Nechit, din ziarul *Jurnalul Chişinăului*. Interviul a fost prilejuit, aşa cum reiese de altfel şi din text, de prima vizită a intervievatei la Chişinău, astă vară.

ancheta VR

NORMĂ, NORMALITATE, AZI (II)

Nu o dată, în ultimele decenii, realitatea în care trăim cum trăim și modul de comportament la care am fost și suntem provocați/dresați, în spațiul public, dar și, prin invazia media, în cel familial, ne obligă „în tot timpul și în tot locul” la întrebări de genul:

1. Este lumea aceasta în care trăim o lume normală (la cap)?
2. Suntem noi (sunt eu, care întreb) normal(i) și lumea a-normală, sau invers?
3. Cât din normalitatea noastră „originală” se datorează experimentului comunist, cât – postcomunismului besmetic în tranzitivitatea lui nenorocită, *ad calendas graecas*?
4. Este „normalitatea” socială doar un concept irealizabil, idealizant, o iluzie naivă, sau e o stare de fapt, reală, conform(ă) unor norme / principii de viață acumulate, verificate, omologate de-a lungul timpului? Și încă anormalitatea ar fi doar un derapaj temporar de la normalitate – cronicizat, permanentizat din lipsa normei, a principiului?
5. Într-un dialog cu Dorin Tudoran pe scena Ateneului Român, Nicolae Manolescu definea normalitatea prin norma însăși: omul potrivit la locul potrivit. Dumneavoastră aveți o definiție / viziune personală a normalității?
6. Prezentarea/relevarea/descrierea a-normalității corpului social, în mass-media, în literatură și artă, conduc la abolirea acesteia și la instaurarea normalității, sau dimpotrivă, la perpetuarea și potențarea „relelor moravuri”? Sau, nici-nici?
7. Mai e de sperat în norma/normalitatea zilei de mâine? Dacă da, în ce rezidă, după dumneavoastră, această speranță? (MARIAN DRĂGHICI)

AURORA LIICEANU (psiholog, scriitor): **Normalitatea nu și-o construiește cineva decât din interior**

1. Lumea în care trăim se schimbă – mereu s-a schimbat, dar acum, ritmul este evident mai rapid –, și nu putem spune că este o lume normală pentru că noțiunea de normal se redefinește. Astăzi, în mediul academic, din instinct sau din ipocrizie se evită cu grijă dicotomia normal-anormal și se preferă termeni ca „diferență”, „diferit”. Se simte că frontiera între normal și anormal s-a fluidizat. De ce? Pentru că „normal” – care se aplica unui individ care se conforma unui comportament pre-

dominant într-o societate, acceptând standardele ei – se asocia cu anumite valori. Ele erau vinovăția și disciplina (Norbert Elias consideră civilizația ca o disciplină socială, consecința dresurii sociale). Astăzi, norma – intim legată de valori – se bazează pe responsabilitate și inițiativă. S-a produs o mutație a „subiectivității” sau a „individualității”. Cu alte cuvinte, „creatura psihică” nu mai este aceeași, așa cum susține Alain Ehrenberg, un sociolog francez, care a publicat în 1998 cartea *La Fatigue d’être Soi*. El a pornit de la studiul depresiei moderne – cea mai răspândită tulburare mentală diagnosticată astăzi în lume – în societatea modernă a secolului XX. După el, nici nu contează dacă depresia este *mal de vivre* sau o maladie adevărată – să nu uităm și norma statistică, aici –, pentru că ea va deveni o normalitate, iar modelul viitorului va fi „psihoticul”. Un individ incert, incapabil de decizii, anorexic, obosit, dezorientat, care va trăi asistat în nefericirea sa, pentru că suferința va fi măsura standardizată a percepției subiective a individului. Așa înțelegem și etnobotanicele.

2. E greu de răspuns. Pentru că valorile s-au schimbat: responsabilitatea, inițiativa, competiția care au adus cu ele nevoia de succes, cultura eu-lui (Me-culture, obsesia imaginii de sine), individualismul, mutațiile în divertisment, cultul celebrității, accesul la imagine deplasat de la merit la dreptul fiecăruia, cultul performanței, eroizarea, reușita socială exprimată prin consumism excesiv etc. Exemple sunt în publicitate: „Pentru că o meriți!”, „Românii au talent”, „...pune-te pe distracție!”, „Fii eroul serii”! Apare astfel o inadecvanță între individ – trebuie să fie autonom, să se inventeze, creeze etc. – și societate. Normele și valorile sociale s-au schimbat și au mers în paralel cu transformările noțiunii de persoană și alte aspecte: democrația (democratizarea) și globalizarea.

3. Experimentul comunist a ținut lumea noastră la adăpost de ceea ce deja se întâmpla în alte țări. Ce fericiți erau părinții de la noi pentru că ai lor copii nu luau droguri, de pildă? Am trecut de la conformism și frică de autoritate la libertate și dezinhibiție. De la certitudini la incertitudine (cultura spaimei, a fricii), de la socializarea cu pregătire pentru roluri sociale instituționale (inclusiv, ierarhia, supunere) și disciplinarea pentru a ne conforma, a te adapta la norme fixe, la o societate a dezinhibiției al cărui resort este ameliorarea eu-lui, condiție indispensabilă pentru a face față într-o lume complicată/societate complexă și un viitor opac, neliniștitor. Tranzitivitatea din postcomunismul bezmetic nu este decât valul care a venit peste noi, grăbit de globalizarea care are loc peste tot. Fluidizarea frontierelor se petrece și între viața privată și cea publică – viața privată este controlată public –, între posibil și imposibil: nebunia angajării în cunoașterea limitelor, sporturi extreme, imersia în senzațiile identitare. Se redefinesc nu numai frontierele, ci și conținuturile. De exemplu: ce mai înseamnă noțiunea de „prieten” când te lauzi cu 5000 de Facebook friends? Totuși, unii sociologi admit că TV este un terminal relațional, că electronizarea relațiilor le schimbă chiar conținutul lor.

4. Anormalitatea nu este un derapaj temporar de normalitate. Nu cred că se repetă sau revine ceva la fel. Nu este ceva cronic, dar cred că nu putem vorbi de lipsa normei, ci de inventarea altor norme sau de o negociere subtilă, subversivă între trecut și prezent, între normele vechi și cele noi. Cred că raportul între cele două concepte, rău și bine, se va schimba, în sensul că se vor defini ca diferite „stări” între aceste două opoziții. Apoi, se vor mișca mereu lumile mai mari, cele mai mici, relația între ele. Informațiile aduse de media – mai ales TV – sunt haotice, contradictorii, din multiple surse, iar lipsa unor criterii face dificilă senzația de a înțelege lumea. Tehnologizarea a mărit dezordinea informațională, haosul pe care-l percepem în internet.

5. Cred că normalitatea nu și-o construiește cineva decât din interior, pentru că exteriorul este foarte variat și tulburat. Cred că există o soluție în a face un echilibru între autonomia și dependența de care avem nevoie, pentru că psihologic vorbind există o anumită parte, cea mai intimă, a sufletului, care nu se schimbă. Nevoia de afiliere, de apropiere de altul, de iubire rămân, cred, nevoi umane perene. Deocamdată. Există tulburări ale normalității așa cum o gândim, dar și incertitudini ale patologiei. Și există oameni care-și fac o enclavă în care își construiesc relații, fiind mai puțin vulnerabili la tentațiile promovate de mass-media, mai puțin atinși de contagiunea socială.

6. Cred că oamenii își doresc reguli, e confortabil să decidă altcineva pentru tine, să ți se arate a-normalitatea corpului social, dar dacă ai gândire critică poți alege. Un analist maghiar, nu-i mai rețin numele, a spus ceva interesant, gândind critic prezentul: „Pledăm pentru toleranță, dar nimeni nu vrea să menționeze ce este intolerabil”. Cred că fiecare poate să-și stabilească ca normă de neviolat un anume intolerabil.

7. Speranța în normalitate poate fi gândită, numai că acum suntem într-un vârtej de schimbări rapide și nu putem să spunem cum ar arăta ea. Poate că nu putem stabili acum o distincție confortabilă între normal și patologic. În același timp, poate că partea întunecată a naturii umane se va lărgi, poate că cei care susțin faptul că specia umană are în hard-ul ei autodistrugerea au dreptate. Și, atunci, nu mai mă gândesc la speranță. Cineva mi-a spus că există reguli, norme. Regula este lipsa de reguli, mi-a spus ea. Alain Ehrenberg susține că deja au apărut noi reguli de conduită în societatea unei lumi a autonomiei: pierderea reperelor, plierea pe viața privată, dezinstituționalizarea.

GHEORGHE GRIGURCU (poet, critic literar, eseist): „Viitorul se va pronunța”

O definiție a normalității? Mai curînd s-ar putea vorbi de o imagine a acesteia, la care concură prescripțiile moralei, corecturile rațiunii, intuițiile, cutumele etc., cu scopul de-a asigura în fond un echilibru al existenței în raport cu ea însăși. E unul din acele concepte-cheie pe care nu e ușor să le circumscrii unei explicații, să le delimitezi. Percepi normalitatea și încălcările ei grație a ceea ce se numește bunul simț, fără a pierde din vedere vibrația emoțională care însoțește frecvent aprecierea fenomenelor vieții. Camus vorbea despre „simplul acord dintre o faptură și existența pe care o duce”. Corect, cu adaosul că un asemenea acord se cuvine a se păstra și în cazul colectivităților. Cînd e vorba de așezări sociale stabile, avînd o tradiție a unei relativ bune funcționări, normalitatea ajunge a fi subînțeleasă, estompîndu-se ca subiect de analiză. Ca și morala. Nu o ironiza oare Valery pe aceasta din urmă, văzînd într-însa „un fel de artă a suprimării dorințelor, a posibilității de slăbire a gîndurilor, de-a face ce nu place, de-a nu face ceea ce place”? Așa încît chestiunea anomaliei, ca și cea a moralei de care e organic legată, se pune mai cu seamă în situațiile de criză, de răsturnare a ordinii date, de schimbări imprevizibile, așa cum a fost instaurarea și perpetuarea, pe o perioadă din nefericire lungă, a comunismului. Sub durată, „măreței orînduiri” ce-și propunea să lichideze pentru totdeauna toate neajunsurile vieții omenești, anomalia – mai e nevoie să insistăm? – era în floare. Dar, paradoxal, înlăturarea comunismului fiind și ea – nu-i așa? – o răsturnare fie și a unei ordini strîmbe, a produs la rîndu-i un mediu prielnic pentru diverse anomalii. „Tranziția”, „democratura”, „recapitalizarea”, cum i s-a spus, nu e deocamdată decît un spațiu confuz în care se prădesc ciudățeni peste ciudățeni. Ne mîngîiem cu gîndul că ele ar fi doar efemere, că, în principiu, ne situăm „pe drumul bun”. Cine știe? Dacă nostalgia totalitarismului, nutrită încă de numeroși bravi concetățeni, e o atitudine scandaloasă, n-avem impresia că a idealiza naiv democrația, cu atît mai vîrtos cea *in statu nascendi* de care avem parte în prezent, ar fi reacția cea mai adecvată. Ne mîhnim, visăm, așteptăm cu inima strînsă, atît cît ne mai îngăduie Parcele. Și neavînd noi, intelighenții fără înregimentare politică, nici un acces la butoanele de comandă, cel puțin dăm glas decepțiilor ce nu ne abandonează. E singurul mijloc pe care-l avem la dispoziție pentru a contribui la nădăjduitul progres...

Și acum cîte ceva despre anomaliiile obștii postdecembriste. Ele au două cauze generale. Una o reprezintă așezarea noilor construcții pe temelia șubredă a celor vechi, neînstare a suporta greutatea (etică în primul rînd) a unor instituții, mentalități, moravuri realmente primenite, iar alta croiala defectuoasă chiar a acestor edificii, din incompetență, indolență, tembelism. Și, neîndoios, din necinste. Din pofta de „îmburghezire” (îmbogățire pe rupe) a unor indivizi hrăpăreți, care au aerul că ar voi să recupereze „timpul pierdut” al anilor de cîrmuire comunistă. Apar astfel în lumina rampei tot soiul de inși de rapid succes pecuniar-

monden. Vedete de doi bani, mai totdeauna cercetate pentru ilegalități, mai niciodată condamnate, stâlpi ai localurilor de lux, amorezi derizorii, performeri ai divertismentului mahalagesc, oameni de fotbal, unii din ei nici măcar avînd vocația și strădania unor sportivi, ci pur și simplu negustori ai acestora ș.a.m.d. Unii ipochimeni care au păgubit evident statul, și nu cu mizilicuri ci cu sume considerabile, au parte de procese ce se prelungesc nu pînă la calendele grecești, ci doar, confortabil, pînă la prescrierea infracțiunilor respective. Alții fac o scurtă escală la pușcărie, rămînînd apoi pentru restul vieții cu bunuri dobîndite ilicit, căci nu există o lege clar articulată a confiscării averilor de o asemenea natură. Dacă se căsătoresc, noii privilegiați organizează nunți fabuloase, cu sute de invitați, înfățișate detaliat pe sticlă, pentru ca tot românul să-și dea seama de mușchii lor financiari și de beția succesului lor. Unul dintre cei mai odioși făcător de bani pune la cale, pe întinsa-i feudă din Vestul țării, un soi de vînători, în realitate ample masacre, întrucît animalele sunt adunate în țarcuri spre a fi împușcate de oaspeții simandicoși de peste hotare („recoltate”, se rostește personajul în chestiune, precizînd că la isprăvile sale cinegetice a „strîns atîtea miliarde de euro”, însemnînd suma averilor invitaților). Să-i mai amintim pe cavalerii traficului de influență și ai mitei, care se strecoară cu ușurință pe ușile instituțiilor celor mai aparent decente, inclusiv pe cele ale Justiției și Parlamentului? Sau pe parveniții ce poftesc a se ornamenta cu doctorate dubioase, care, dacă au cheag politic, se instalează în funcții de profesori universitari, chiar de rectori și decani, în jungla „învățămîntului superior” românesc de azi? Așadar o faună de exemplare extrase întîmplător din urna vieții de către un Noroc plictisit, tot mai cinic, devenite astfel, vai, modele pentru legiuni de tineri dezorientați, orbiți de mirajul înavușirii peste noapte. Mîine-poimîine numele acestea vor cădea în uitare.

Dar politicienii? Aceștia dublează oarecum planul „oamenilor de afaceri”, avînd acces la „ciolan” pe calea pîrghiilor puterii de stat, atunci cînd nu sunt ei înșiși de-a dreptul „oameni de afaceri”. E în chestiune un joc în care, pînă la un punct, s-au avut în vedere doctrine, „filosofii” ale taberelor angajate în concursul electoral. Treptat, corpul doctrinar s-a topit aidoma unui bulgăre de zăpadă, ieșind la iveală sistemul de interese dure, astfel încît asistăm la o confruntare în care discursul are un rol pur decorativ, neangajant nici în privința admonestărilor adresate părții „adverse”, formal vehemente, nici, bineînțeles, în cea a promisiunilor dulci făcute alegătorilor. Adică la un fel de pantomimă. La o reprezentație mută din care am putea reține exclusiv gesticulația care și ea e cît se poate de nestatornică, lesne trecînd de la îmbrățișări focoase la teribile amenințări și viceversa. Nu s-a proclamat din senin PDL, trup din trupul PSD, trup și acesta din trupul PCR, drept partid „de dreapta”? E o mascaradă de prost gust pe care, dacă n-am fi în cauză, în calitate de cetățeni-contribuabili ai acestei țări, am privi-o cu un dispreț amuzat. Dar trădările ce se țin lanț pentru a fortifica dreapta iluzorie, sub sigla prea puțin onorabilă a UNPR? Dar migrația politicaștrilor „din teritoriu”, în cap cu primarii, care invocă o intenție „caritabilă”, aceea de-a obține mai mulți bani de la guvernarea

în curs pentru colectivitatea ce-o păstoresc, ca și cum nu și-ar dori, întâi de toate, să bage ei mâna pînă-n cot în bugetele sporite? Cu opoziția anti-Băsescu e o altă poveste. Ea se sprijină pe o alianță contra naturii, cea între PNL și PSD, adică între un partid istoric și unul forjat în focul teroriștilor și al mineriadelor. Adică o cîrdășie fără nici un viitor. Nu ne plac prognozele politice, însă în legătură cu așa-zisa USL lucrurile sunt limpezi din chiar momentul proclamării sale. Nu știm dacă liderul liberal actual, Crin Antonescu, altminteri un intelectual distins în masa semidocă a tagmei d-sale, e un om lipsit de scrupule, dar cu certitudine e lipsit de realism. Un soi de Kerenski de Dâmbovița, dacă ni se admite comparația cu cel ce, în 1917, n-a șovăit a bate palma cu bolșevicii care n-au întârziat a-l sacrifica. Căci îndată după căderea legislaturii Băsescu, dacă nu mai devreme, se vor ivi și se vor adînci amețitor crăpăturile acestei încropiri neverosimile, pînă la dărîmarea ei fără zăbavă.

Cît privește intelectualii, avem impresia, și socotim a nu ne înșela, că avem a face cu categoria cea mai eterogenă, deoarece pe cînd atît politicienii cît și afaceriștii au relații de clan, ferite de ochii lumii, care îi solidarizează la nevoie, aceștia, în temeiul structurii lor individualiste, sunt dispersați. Nu le-am putea reproșa acest lucru. Anomaliile sunt, în sfera lor, altele, derivînd din relația ce-au avut-o/o au cu puterea. O seamă de exponenți „literari” ai propagandei comuniste fac în prezent o figură de „creștini” ori de „masoni”. Se vede că bigotismul e o formulă convenabilă, închizînd în sine postura de „ispășire”, dîndu-le prin urmare simțămîntul că n-ar mai fi nevoie de altceva. Să fie asta inconsecvența cea mai „onestă”? Alții însă nu s-au resemnat a se lepăda de avantajele ce pot decurge din slujirea cîrmuirilor. Nu tocmai străini, cei mai mulți dintre ei, de trocul cu oficialitățile comuniste, dînd dovadă de la început de un remarcabil conjuncturalism, întrucît se răs fătau și cu laudele Europei libere (Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au sfîrșit prin a regreta unele elogii adresate de la distanță cîtorva autori ce i-au dezamăgit), n-au ezitat, îndată după răsturnarea din decembrie, a sări în barca iliesciană. Făcînd sluj în fața noului potentat, nu și-au greșit socotelile. S-au văzut de îndată recompensați cu funcții ce îndreptătesc zicala favorită a Vadimului: „Vom fi ce-am fost și mai mult decît atîta”. Din rîndul lor, Guvernul a selectat la iuțea ambasadori, directori de importante instituții culturale și reviste, parlamentari, miniștri. O generozitate, să ne fie cu iertare, suspectă, ce ne orientează către anumite antecedente rămase în penumbră. Aceiași intelighenți descuscăreți au format ulterior o gardă de protecție în jurul lui Băsescu. S-au lăsat răsplătiți și de acesta, înghițind umilința de a-i tolera paupertatea culturală, inconsecvențele sonore, capriciile grobiene. „Boierii minții” și-au plecat capetele și de data asta, cu fanariotă smerenie... Intelighenții rămași deoparte de noile partide de poker politicesc sunt puțini. Unii peste hotare, neglijați, uitați de autorități, alții rămași în țară, priviți pieziș, dați la o parte și ei, de cele mai multe ori, de către cei ce au în mînă pîinea și cuțitul, aceștia cutează a-și socoti statornicia unui crez și a unui comportament drept o formă de normalitate. E mult, e puțin? Viitorul se va pronunța.

DUMITRU AUGUSTIN DOMAN (scriitor, jurnalist): **Normalitate în România? Nu în mandatul nostru de oameni trăitori pe aceste frumoase meleaguri**

De la 1 pân' la 7: Și copiii (inclusiv cei cu dizabilități) observă că nu trăim într-o lume normală, cu toate ale ei, cu oameni normali în fruntea societății, formați pe baza unor norme morale, profesionale, de competență, anormalitatea aceasta curgând în jos ca o atotcuprinzătoare pecingine. Aș zice că există în această privință un explicabil feed-back: unor conducători a-normali, le răspundem din poziția de populație a-normală.

Căutând sursa acestei stări de fapt, găsim multe și mărunte. Poate că totul pornește de la o genă (pre)balcanică, bizantină, ce ne transmite niște tare, niște moravuri și năravuri: trădarea, fușerea, descurcarea, altfel zis curvăsăria morală, politică, profesională. Dar nici noi nu ne-am omorât luptând împotriva acestei moșteniri genetice, ea a venind pe un teren propice. În perioada medievală, un boier câștiga tronul de la Istanbul cu un car de aur. În cel mai scurt timp, fratele sau vărul domnului ducea la sultan două care de aur să-l răstoarne pe cel dintâi. În comunismul în care am trăit, lucrurile s-au mișcat în același sens, invers normelor etice: turnând la partid și la securitate unii, suportând resemnați ceilalți, iar cu toții trecând epoca de aur cu umerii căzuți și privirile-n pământ. Ne-am trezit în decembrie 1989 cu o libertate ce se cerea musai transformată în haos, ceea ce s-a făcut cu o viteză demnă de *Guinness book*. Și dacă vine a doua oară Cristos, în cel mai scurt timp va fi răstignit din nou. Normalitatea nu pare a fi de noi, suntem o populație prea agitată pentru a ne prii normalitatea. Suntem agitați când e vorba de așezarea în norme, dar suntem blegi, resemnați precum vegetația din poezia Blandianei când trebuie să ne revoltăm împotriva unei clase politice pe cât de iresponsabilă, pe atât de asupritoare.

Normalitatea socială există în multe locuri din lumea largă, cam pe unde emigrează puținii noștri tineri cu carte, cu principii, cu criterii de performanță și la consolidarea căreia participă și ei după puteri, întorcând spatele – temporar sau definitiv – lumii pe dos de la noi. Zicea regretatul Johnny Răducanu: „Nu are nimeni răspundere față de poporul acesta! Nimeni! Se bat pe burtă, dar nu e adevărat, că dacă ar avea, n-ar lăsa țara așa. Știți cum umblă țara românească? *Sans adresse!*” Mai limpede nici că se poate – o spune un om, un mare artist care a fost respectat în America și Europa, mai deloc acasă la el.

Definiție mai bună pentru normalitate decât cea a lui Nicolae Manolescu nu există. Asta spune bunul simț: omul potrivit la locul potrivit! Dar mai există om potrivit la locul potrivit? Să ne uităm de sus în jos, de la președinte și premier până la parlamentari, miniștri, prefecți și directori... Totul e politizat alandala, fără măsură, fără bună cuviință, banul și tupeul dictând în aceste „vremuri maneloide” – expresia este a lui Eugen Negrici. Cu bani și tupeu se cumpără orice post, orice

privilegiu, se cumpără partide și direcții descentralizate, prefecturi și școli, echipe de fotbal și meciuri, suflute vii și moarte, conștiințe și femei și organe interne. Toți jurnaliștii și scriitorii care scriu orice altceva decât pamflet în aceste vremuri mai anormale decât oricând trebuie acuzați public de trădare de patrie și condamnați ca atare. Oglinda pusă de ziariști în fața societății este apă de ploaie, frecție la picior de salcâm uscat și lustruit. Din păcate, poți să umbli cu lumânarea în amiaza mare pe Calea Moșilor, pe la Bucur Obor, prin Piața Mare din Sibiu și prin Bărağan, normalitatea e de neîntrevăzut. Ca-n bancul adaptat. Obama îl întreabă pe Dumnezeu când se va ajunge la normalitate în SUA. „Nu în mandatul tău!” răspunde Domnul. Sarkozy, de asemenea. „Nu în mandatul tău!” repetă Domnul. Președintele Băsescu, și el, aceeași întrebare. „Nu în mandatul Meu!” răspunde Dumnezeu. Normalitate cât de cât în România? Nu în mandatul nostru de oameni trăitori pe aceste frumoase meleaguri.

LIVIU GEORGESCU (poet, muzician, pictor, medic): **O conștiință adevărată își impune norme chiar sieși**

Sufletul este mort, sufletul este mort, regele este mort, universul este mort. Trăiască dezmăturile trupului! Trăiască mitocănia și strâmbele suavități! Trăiască în sfârșit nebunia deșartă și acră! Piruetele sterpe, măscăricii demenți! Firmele stranii de cretă albastră pâlpâie în soarele jerpelit de pe ziduri în care se amestecă balele melcilor. Totul se stinge încet, cu rigoare. Verdele dă în cenușiu. Violența boțește cleștarul. În fostele gogoși despletite, ce făceau deliciul țăncilor căzuți din tabelul lui Mendeleev, ca printr-o pâlnie oarbă direct pe asfaltul încins, încep să crească acum elemente chimice neinventate, nedescoperite, vătămătoare. O mireasmă dulce și stearpă. Un șarpe albastru se strecoară printre cristalele picurate din voci într-o clepsidră fără ieșire. Jegul jerpeliturilor de fațade se desprinde ca o piele arsă, ca o carne fiartă cu venele scorjite și cade în fuga potăilor cu schelălăieli de alarmă. În curând demolarea va urni rădăcinile și va strica simbioza. Fumuri bolnave se ridică atavic. Câini vagabonzi înșiră mărgelile râioase peste bălți viitoare. Din ele ies urechelnițe dulci ca halvița. Nimic nu mai are memorie, totul are semințe de varză și de țipete roșii, venale.

„Uitarea se zidește după tehnologia cianurii. Au schimbat un popor într-o gloată pentru care binele și răul sunt tot o apă și un pământ, iar biciul e arcuș de vioară. Au îngânat o melodie plină de cinism și perversiune: reflexe condiționate, frica și nimicirea speranței, incertitudinea, neliniștea, stihia, ultima umbră de rezistență, opacitatea, orbia, înnoptarea caracterului, rasa intelectului suprimată. Un popor transformat în populație – bizonul electoral – pentru vulpea limbajului mieros, cum fusese pentru hiena iubitoare de copii. În codul genetic încâlcit și bulversat s-a cuibărit un taraf de lipitori. Petre Petre între picioarele încă fierbinți ale Nadinei

moarte. Popor cu botnițe la gură și fără memorie, un darie imaginar și senil.”

Știm cum comunismul a distrus valorile, care erau chiar ele norme nescrise, și au promovat pe ceilalți, a distrus chiar esența unei lumi sănătoase, care era bazată pe recunoașterea și răsplătirea meritului. Deodată meritul personal nu a mai contat, au ajuns deasupra zațul și zoaiele, proștii și gușaii, obraznicii și metresele, bătașii pasionați și sadicii de meserie. În concepția antică, bun era obiectul sau subiectul care funcționa și își îndeplinea menirea, conform cu conceperea, producerea, structura și întrebuințarea lui. Gaterul taie lemne, umbrela adăpostește de soare și ploaie, pasărea zboară și depune ou strălucitor, omul e om și sfântul e sfânt. Altminteri e haos. Entropia, o măsură a haosului, duce la dispersarea energiei utile, la moartea universului, ireversibilă. Și totuși, există în același timp o tendință opusă, de scădere a entropiei, de echilibru, de cristalizare, de conservare și permanență a identității. Viața este antientropică, se opune dispersării, producând o permanentă încărcare energetică. O energie utilă, protectoare, creatoare. Există peste tot o rezistență la schimbare, în ciuda schimbării continue și chiar a transformării interne. O voință impersonală, parcă, opunându-se oricărei schimbări. Un corp fizic are o inerție a sa în fața coroziunii timpului. Scoarța pământului rezistă imploziei celor ce viețuiesc pe ea. O casă cu oamenii ei rezistă furtunii, în timp ce furtuna încearcă să îi transforme în stihie. Piatra vrea să rămână piatră, cu contururile și duritatea ei, cu măcinarea lăuntrică, lentă, infinită; fluviul să fie curgere și aluviune; trupul să își forțeze celulele să producă etern ca el să poată fi în continuă mișcare; omul să fie el cu plăcerile lui, cu obsesiile și suferințele lui, cu credința nestrămutată a unei lumi mai bune, a unui orizont vindecător. Identitatea personală se menține prin persistența memoriei, prin continuitate psihologică, prin acel mecanism care unifică acțiunile, gândurile, sentimentele, convingerile. Unitatea acestor constante creează personalitatea fiecăruia. Acestea sunt bazele moralității individuale.”

Straniu e că după eliberare, nonvaloarea s-a perpetuat și a înflorit, iar amestecul de competențe și de oameni nepotrivii cu funcția lor s-a moștenit ca pe-o țară de țară. Au proliferat și mai mult ciupercile mârłaniei aburind sticla televizorului. Escrocheria și furtul, care nu aveau loc în comunism datorită strictului control pe toate planurile societății, au scos capul la drumul mare. Sistemul de relații, care funcționa după legile nescrise ale comunismului, s-a mafiotizat. Dacă mulți stau în cap și ești mai slab de înger, riști și tu să cazi în cap. A stricat mult comunismul la șuruburile și șaibele minții și ale sufletului, dar când ai fost liber să alegi, ce-ai făcut?

Norma e azi. Azi e norma. Trăiască norma, care e lipsa de normă, care e încălcarea normei, care e teroarea normei.

Normele sociale sunt cârje pentru infirmi, pe care urinează zilnic cinicii și hândrălăii, borfașii și farsorii, lichelele și înavuțiții de noapte, stârpituri de duzină. Satirizarea și expunerea lor prin mass-media ori în artă, se face de multe ori cu titlu de glumă sau de aventură, iar poznașul devine un erou gen

Păcală sau domnul Goe, ori Joe Limonadă, ceea ce pare să stimuleze și mai mult pofta de rele a băieților șmecheri și de cartier, băieți de băieți sau "oameni" de "oameni". Unii devin eroi ai micilor ecrane, actori ambulanți, vedete în toată regula. Toată truda se duce pe apa sâmbetei, iar tot ce e anormal devine normal. Tratarea lor în literatură ori cinematografie e și mai problematică datorită mecanismului simbolic-metaforic ori încețoșat, complicat de narațiune și ambiguități, al prezentării. Dar să nu exagerăm. Există și excepții, numai că ele nu se mai văd, diluându-se enorm în marea de ulii și spuză. Unii se ascund după perdele, îngroziți de invazie.

Există totuși și norme bune, cum ar fi normele de activitate și normele de conduită, fără de care lucrurile ar fi haotice și neproductive, nefuncționale, deși dacă sunt urmate strict, pot strivi inventivitatea și autenticitatea.

Se vorbește tot timpul despre normalitate. Dacă s-ar ști bine ce e normalitatea, nu s-ar mai vorbi atât de ea și nu s-ar mai râvni la ea atâta (cei care o fac, pentru că sunt unii care râvnesc invers), și s-ar vorbi mai mult de anormalitate. Normalitatea pare că e ceva ascuns, ezoteric, greu de ajuns. Pe când normalitatea ar trebui să fie un bun comun, cu care te naști, de la sine înțeles. Normalitatea se învață, dar e și un dar nativ. Anormalitatea odată instaurată crește progresiv și devine apoi de nerecunoscut, se instalează ca la ea acasă, apoi ai și uitat că ea nu locuia acolo, că era un chiriaș nepoftit, un intrus, care folosindu-se de firca și slăbiciunea proprietarului, dar și de violență și grosolănie, se înscăunează ca locuitor de drept, apoi șef sau tartore de drept, apoi ca singurul care mai are dreptul acolo. Între timp oamenii au și uitat cine avea dreptul acolo, cum era să fii proprietar, cum era să ai un trai normal, totul dublat și de confuzia care prinde rădăcini exponențiale. Oamenii odată învățați cu anormalul încep să îl perceapă psihologic și practic ca un dat normal. Mai sunt câțiva care se agață cu disperare de ceea ce știau și ceea ce simțeau și încă mai simt. Dar ei nu mai contează, se diluează și nu mai au nicio forță. Dintre aceștia rămân și mai puțini care se încăpățânează cu un patos straniu să nu cedeze degradării continue, *glisandoului* moral și fizic.

O conștiință adevărată își impune norme chiar sieși, care se clădesc cu migală, în timp, cu lucrătură continuă în propriile gânduri și comportament. Normele care sunt constrângeri externe ar trebui să se dizolve în moralitatea internă, intrinsecă, naturală, care nu are limite și contur, ci doar simplitate, spontaneitate, decență, ecou. Moralitatea e până la urmă un sentiment. Așa a fost. Mă întrebați dacă va mai fi?...

(Nota red.: toate secvențele articolului, inclusiv cele marcate cu ghilimele sau bolduite, aparțin autorului, indicând, în concepția d-sale, nivele ale aceluiași discurs tematic)

SORIN PREDA (scriitor, jurnalist): **În definitiv, totul e normal pe lumea asta**

1. Ar fi o mare greșeală să ne luăm în serios, discutând un asemenea subiect. Nimeni normal la cap nu o face – nici măcar medicii, care scriu precauți pe buletinul de analiză că organul vizualizat pare sănătos, „în limitele largi ale normalului”.

Discuția pare fără rost. În definitiv, totul e normal pe lumea asta. Normală poate fi până și anormalitatea (numărul tot mai mare de persoane obeze, de analfabeți sau de tineri emo care se îmbracă în negru, ascultă numai muzică deprimantă și se aruncă uneori de la etaj). Depinde cum, cât și din ce direcție privești. Într-o carte spumoasă și inteligentă (*Pledoarii imposibile*), Walter Block se întreba dacă e normal să acuzăm pe cineva de discriminare, în condițiile în care orice bărbat care se căsătorește discriminează toate femeile ce ar fi dorit să-l cunoască și să-l încerce înainte de a-l reda viitoarei familii, așa cum orice restaurant dă dovadă de prejudecăți sexiste atunci când își obligă clienții să respecte îndemnul poruncitor scris pe ușile toaletelor: bărbați și femei.

Nu am nicio îndoială că lumea în care trăiesc este normală (altcumva ce sens ar mai avea să trăiesc în ea?). Anormale sunt doar câteva lucruri. De pildă că substantivul *normalitate* este de genul feminin sau faptul că, având cel mai scăzut nivel al șomajului din Uniunea Europeană, o ducem bine ca nație, dar foarte prost ca popor.

2-3. Nu datorăm nimănui nimic. Avem normalitatea pe care o merităm, deși, fie vorba între noi, numai faptul că ne punem problema normalității arată cât de anormală e perioada în care trăim. Există în filmul „Caligula” o scenă în care tânărul împărat se adresează mulțimii behăind. Pentru că lumea nu reacționează, ci doar îl privește contrariată, Caligula insistă cu un nou și imperativ behăit. În clipa aceea, se aude un răspuns timid, apoi altul. În scurt timp, toată lumea behăie, spre uimirea lui Caligula, care se întoarce spre șeful gărzii pretoriene și îi spune: „Oamenii ăștia sunt nebuni de legat. Behăie ca niște animale!”.

4-5. Nu știu alții cum sunt, dar mie mi-e dor de normalitatea (nu de normele) anilor de studenție (anii 70), de normalitatea iubirilor de altă dată – iubiri cumva monadice, în sine, fără niciun scop sau repercusiune materialist dialectic imediată. Cred că are dreptate dl Manolescu. Normalitatea vine ca vârsta. Vine de la sine, prin ea însăși, deși n-ar fi exclus ca normalitatea nici să nu existe. Să fie până la urmă doar o impresie, un abur, un sentiment oarecare. Nu trebuie deci să deplângem niciodată absența normalității. Trebuie doar să ne vedem de viața noastră și să ne consolăm cu ideea că, orice am face, o normalitate va fi mereu mai rea decât absența ei.

6. Normalitatea e plicticoasă și fără chichirez. Așa se face că urâm anormalul și

iubim pe anormali, pe artiști, pe ex-centrici (până și ortodoxia are o instituție consacrată excesului anormal : „Nebunul întru Hristos”). Întreaga epocă în care trăim este dedicată anormalității, senzaționalului, ieșirii din comun. Omenirea are nevoie de spectacol, de circ, de recorduri, de oameni care merg pe sârmă și de viței cu două capete. Să nu ne ascundem după deget. Oamenii vor să fie uimiți, dar nu vor să fie luați prin surprindere. Vor noutăți vechi și schimbări fără modificări prea mari. Până la urmă, singura dorința a oamenilor este să fie lăsați în pace, în normalitatea lor anormal de normală.

7. Cândva, un prieten de-al meu s-a dus la psihiatru să-i ceară câteva zile de concediu medical. Pentru asta s-a pregătit asiduu. A citit și a învățat pe de rost simptomele unei boli psihice grave. Medicul însă nici nu l-a luat în seamă. Nu i-a prescris niciun medicament, ci l-a sfătuit să se odihnească, să doarmă mai mult și să evite stresul. Ușor mirat și dezamăgit, prietenul nu a zis nimic. Se pregătea deja să părăsească încăperea, când, profitând de faptul că medicul se ridicase să-l conducă, a apucat cu un gest rapid mâna doctorului și i-a sărutat-o într-un potop de mulțumiri. În clipa aceea, totul s-a schimbat. Medicul și-a retras mâna ușor speriat, l-a privit mai atent pe pacient și, fără să mai stea pe gânduri, a început să scrie ceva în catastif. La sfârșit, i-a înmănat prietenului meu o rețetă plină cu sedative puternice și, bineînțeles, salvatorul concediu medical de 21 de zile. Se înțelege deci că îmi păstrez optimismul. Vom ieși cu siguranță din nebunia, din ospiciul mondial în care trăim. Problema e că toți medicii părăsesc precipitat România și, în curând, nu va mai fi nimeni care să ne semneze externarea.

LIVIU IOAN STOICIU (scriitor, jurnalist): Anormalitatea e normală și invers, prin destin

1) Mă voi referi numai la lumea românească, din care fac parte vrând-nevrând de când m-am născut (n-am idee cum e lumea din alte țări decât din presă și cărți sau din filme). Sunt fatalist din fire și bineînțeles că nu pot considera decât normală această lume: asta mi s-a dat, așa mi-a fost scris să trăiesc aici, în România, nu-mi imaginez că aș putea fi altul dacă m-aș fi născut în SUA sau în Marea Britanie, sau în alt secol, sub ocupația Imperiului Otoman, sau dacă aș fi emigrat. Fiind inadapabil de când mă știu, dau vina pe mine că sunt anormal, nu lumea din care fac parte. Sigur, sunt dezamăgit că pentru lumea în care trăiesc sunt un număr de inventar cu prezența mea trecătoare (asta e valabil în oricare alt loc și timp, și pentru oricine, cimitirele stau mărturie că nu contăm, orice am face, decât atât cât suntem vii). Iluzia că lași ceva trainic după tine (un copil, o casă, o operă artistică) nu durează cu adevărat, peste generații, decât la nivelul geniilor (genii în bine sau în rău; dar și valoarea lor se relativizează), care nu sunt cele mai fericite exemple. Să fiu sincer, cred că și lumea cealaltă e la fel.

2) Eu n-am fost niciodată pe linia normalității consacrate pe această lume românească. N-am ținut niciodată să fiu altfel, dar nu m-am potrivit pe epoca și oamenii ei. Din 1950 tot mătăhăi și caut să înțeleg ce caut eu pe aici, de fapt și dacă mi s-a dat vreo misiune (programat fiind prin ADN de nu știu cine; de fapt, știu: de Dumnezeu, am fost crescut de mic în cultul credinței ortodoxe), de ce n-o tot îndeplinesc – lungindu-mi-se chinul existențial într-atât (am împlinit 61 de ani; alții, din tagma scriitoricească au plecat pe lumea cealaltă de la 21 de ani sau de la 50 de ani). Mă intrigă lipsa de sens, în general, a acestei lumi normale (nu numai românești). Sunt sigur că eu greșesc încă undeva esențial, dacă n-am plecat din această lume, trebuie să mai învăț, să mai sufăr, să mă mai regăsesc.

3) O tot repet, eu sunt un produs al comunismului (un experiment „pe viu” politic și social, dus la extrem de minți înfierbântate, bolnave de putere; comunism cu sămânță importată din URSS), potrivit pe perioada lui de incubație, de răsărire, de dezvoltare, de maturizare, de coacere și de stingere. În România comunismul a trăit 40-45 de ani, depinde ce reper luăm: 23 august 1944 sau 30 decembrie 1947. Eu m-am născut în 1950, comunismul m-a educat și el mi-a dat cu parul în cap la terminarea liceului teoretic – așa a fost „normal” în cazul meu. Fiecare dintre noi e alt caz. Structural, eu am fost împotriva „normalității” impuse de lumea românească. Culmea, la fel sunt și azi, sunt împotriva normalității impuse de postcomunism. Dacă pun anul Revoluției în balanță, pot să spun că până în 1989 am trăit 21 de ani sub totalitarism (ani de tinerețe, ani pe care îi am pe conștiință) și că până anul ăsta, în 2011, am trăit alți 21 de ani de maturitate, în libertate (de care m-aș fi putut lipsi). În mod natural, sunt și azi la fel de inadptabil (în opoziție cu lumea publică în care trăiesc), așa cum eram și până la Revoluție. Că la români normalitatea e mai originală decât la alte popoare ocupate de sovietici? Greu de crezut, fiecare popor a avut specificul lui în a construi și deconstrui comunismul. Noi continuăm să nu ne găsim locul, suntem prinși, istoric, pe picior greșit, probabil trebuie să avem parte și de 40-45 de ani de tranziție postcomunistă (pe fondul imploziei postcapitalismului, de care se vorbește azi, după trei ani de criză mondială economică și financiară; n-avem cum să găsim un drum numai al nostru, dacă întreaga omenire, răsîmulțită azi, nu găsește o nouă formă de „orînduire” care să susțină cu măsuri sociale decente civilizația), cum am avut parte de 40-45 de ani de comunism.

4) Normalitatea e legată de statul social, cel ce trebuie să împartă nu numai dreptatea, ci și „fraternitatea” (nu și egalitatea, fiindcă nu ne naștem la fel, fiecare e altceva). Cu cât trec anii, normalitatea a devenit anormalitate, statul social (care nu mai poate onora nici pensiile, deși pensionarii sunt asigurați, plătesc o viață, cât muncesc, să primească la bătrânețe pensia) s-a compromis, o armată de bogați depășește Produsul Intern Brut al statelor lumii, s-a ajuns la o situație paroxistică azi – nu întâmplător analiștii, premiați Nobel chiar, atrag atenția că numai un nou

război mondial mai poate regla și piața economică-financiară și populația înmulțită neobișnuit (speranța de viață crescând). Personal, bat în lemn, războiul mondial e cea mai infernală soluție, rămâne de văzut ce va alege Mama Natură (sau Dumnezeu) pentru a se echilibra, aici nu mai intră în discuție morala și principiile – ar putea fi o reglare cosmică, incontrollabilă, sunt atâtea variante legate de Apocalipsa prognozată pentru 2012 (care poate fi posibilă într-adevăr, la nivel global sau local pe planeta noastră, exemplul efectelor cutremurului de 9,1 grade, însoțit de tsunami din Japonia de anul acesta a fost semnificativ). Dar nu e cazul să bat câmpii și aici (îi bat destul pe blogul meu, în ceea ce scriu).

5) În teorie, sună bine: omul potrivit la locul potrivit (la teorie nu ne întrece nici Dracul; scriitorii mai ales vor să aibă ultimul cuvânt; probabil N. Manolescu și Dorin Tudoran se iluzionează că numai comunismul a stricat normalitatea, care nu e recuperată de tranziția postcomunistă interminabilă de la noi; totuși, realitățile crizei capitaliste de azi din întreaga lume, mai ales din cea occidentală, care influențează întreaga lume, pun bomboana pe colivă). Mă tem că taman omul potrivit la locul potrivit a dezechilibrat omenirea, cei potriviți au acumulat și cei nepotriviți au sărăcit constant. Cei potriviți se consideră aleși ai sorții, ceilalți sunt cei năpăstuiți de soartă – și e normal să fie așa. Aceasta e normalitatea, inegalitatea. Dar cui îi convine acest gen de normalitate în lumea civilizată de azi (a politici corecte, a combaterii discriminării)? Până la urmă această simplificare a lucrurilor, a omului potrivit care a acumulat împotriva celui nepotrivit a adus normalitatea pe pragul prăpastiei. Mereu se repetă că, de fapt, lumea asta a lui Dumnezeu nu e făcută după logica oamenilor, ci după logica lui Dumnezeu și de aceea nu-și găsește armonia (specifică Paradisului, pe care-l vom găsi numai pe lumea cealaltă), fiind un secret de creator atotcuprinzător la mijloc. Oamenii nu văd decât părți ale creației, nu reușesc să aibă perspectiva lui Dumnezeu, ei văd doar ziduri ale Iadului.

6) Literatura n-a abolit niciodată nimic în plan social (corpul social, vorbim de colectivitate, se dezvoltă independent și de creația artistică, e de la sine înțeles, să fim sobri), nici n-a instaurat vreodată vreo normalitate – decât în plan particular, în intimitatea celui ce o scrie sau o consumă, întâmplător. Da, creatorul se poate lăuda că intră într-o normalitate a lui de supraviețuire scriind, e echilibrat de creație, dar atât (i se poate transmite și cititorului lui starea de normalitate, dar pe termen scurt; această normalitate nu are implicații sociale). Că literatura poate impune „relele moravuri”? Poate literatura politică, pe termen scurt, cât e la putere, corupând legi. În rest, literatura beletristică nu e decât o formă de ieșire pe cont propriu din marasmul provocat de corpul social-colectiv, „relele moravuri” (eventual incluse în conținut) nu sunt decât repere estetice, gustate sau nu pe moment. Să nu dăm literaturii teze de scoatere din anormalitate a corpului social, considerând-o pe ea normală.

7) Speranța nu moare niciodată, altfel n-ar mai exista ziua de mâine (ne-am sinucide în fața atotprezenței anormalității; anormalitate care înseamnă normalitate, lăsată ca atare „genetic”). N-are nici o legătură normalitatea cu norma de producție. Normal înseamnă să fii așa cum ești (să fii ceea ce ești), potrivit cu starea naturală, repet, lăsată cum e de la Dumnezeu (care poate fi interpretată ca anormală). Ziua de mâine a trecut, ai văzut cum a fost ea ieri, vine alta, va fi la fel sau altfel, în bine sau în rău. Dacă ai înțelepciunea să te lași în voia destinului, vei trăi normal – dacă nu, vei trăi anormal. O spune un om care toată viața s-a confruntat cu neajunsurile destinului și... s-a resemnat. 5 octombrie 2011. București

FLORIN TOMA (scriitor, jurnalist): Nimeni nu e la locul lui în țara asta

1. Nu. Pentru că, de două mii de ani, de când viețuim pe aceste meleaguri, suntem mereu – așa cum, altădată, ne bucuram până ne săreau ochii din cap de Luna albiturilor sau Zilele filmului la sate – ne aflăm, deci, în miezul unui ev aprins și-al unei veselii continue, fiindcă, nu știu dacă știți, dar e Săptămâna odihnei pentru creier. Care, ca orice perioadă fastă ori sărbătoare la români, are avantajul că nu se termină niciodată. Sau va lua sfârșit atunci când ne vom fi plictisit de moarte. Că bine zicea unchiul nostru sceptic din rue de l'Odéon: „*Paradoxul acestui popor este de a fi în același timp nefericit și frivol*”.

2. Fără supărare, suntem neregulați. Noi n-avem nicio treabă cu regula. Fiindcă nu ni s-a dat. Noi aparținem acelei mântuite specii umane la care (vezi răspunsul de la nr.1), a-normal nu înseamnă deloc un mic defect de fabricație („e de la ei”, ne făceam curaj când imaginea televizorului începea să se bâțâie). Nu e doar un cusur pasager, o carență remediabilă, un neajuns temporar (mai țineți minte: „*trebuie spus că în activitatea tovarășului...se manifestă o serie de neajunsuri!*”?...cum adică, dom'le, *neajuns*, n-a ajuns unde? unde trebuia „*tovarășul*” să ajungă...dar, în fine!). La noi este vorba de absență. E ioc. Nu există, pur și simplu. Normalul n-are nicio noimă. E fără de lege. Sau, ca să folosesc o expresie frazeologică, după care însă eu unul mă topesc ca caramela-n buzunar(sic!) pe arșiță, din aceeași categorie oribilă ca și „*și-a pus amprenta*”, deci, „*este certat cu legea*”...adică, cei doi au fost o vreme amici, dar acum nu mai sunt, s-au sfădit, și-au întors spatele și nu-și mai vorbesc! În fața acestei străduințe de a face să se năruiască totul – de fapt, o năruință ieșită din comun – n-avem decât a ne resemna sub poalele unei dialectici metafizice rău: cu cât ne schimbăm, cu atât rămânem la fel. Așa că, una peste alta, *somme toute*, cum zice francezul ușernic, „*faute de mieux, on couche avec sa femme*”!

3. Este în afara oricărei bănuieli colaboraționiste faptul că acest flagel, exil sau cum vreți să-i spunem, această suspendare în timp, mai bine de patru decenii, care

a însemnat comunismul la români, ar fi trebuit să ne prindă bine la lingurica ființei naționale. Să ne dea de veste. De salvare. Măcar ca experiență din care să ne pilduim singuri, cum că, exemplar văzând și făcând, „*asta*” nu trebuie să se mai repete. Dar se pare că, prin orice fel de gropi de potențial istoric am da, nu ținem minte nimic. Black-out. Uităm „*de la main à la bouche*”, de parcă am fi vecinii de palier (existențial, firește!) ai domnului Alz și doamnei Heimer. De ce? Tocmai fiindcă locuțiunea „*învățare de minte*” – pe care, culmea! tot noi am inventat-o – nu mai are niciun chichirez de gălceavă. Ce fel de învățare și de unde minte?...Cât despre *calendele grecești*, e bine să scuipi în sân și să spui: „*never say never*”. Mai bine vedeți dacă funcționează bancomatul!

4. Pentru karma noastră națională, mai nesigură decât existența oricărui concept durabil – ca, de pildă, aleg la întâmplare, „*patagoniometria*” (știința măsurării unghiurilor de teren din Patagonia!) sau cârciuma „*La cățeaua epileptă*” – norma este ca un cont în bancă pe vreme de criză, adică iei, iei și se tot micșorează (mai ales că scad și dobânzile la depozite!), până când ajungi pe roșu. Iar, cum noi ne situăm mereu în *maelström*-ul celei mai negre ghine, mi-e teamă (împins de la spate de „*tomanecredincioasele*” mele convingeri!) să nu ajungem iarăși sub blestemul flamurei de culoarea tomatei coapte. Vă rog să vorbiți altă dată, pe vremuri mai omenoase, despre un *modus vivendi* la români. Iar, ca să nu vă plictisiți, uitați-vă cu atenție în jur și o să descoperiți efectul devastator produs de două metehne tradiționale, datând din precambrianul de Țândărei: prima, nimeni nu e la locul lui în țara asta (există în fiecare caz o abatere mai mare sau mai mică sau o desincronizare cât China) și a doua, nu știu dacă ați observat, dar la noi toată lumea face program (de viață) la toată lumea. Absolut toți cetățenii patriei, de la miniștri, precupețe, scriitori și paraziți, până la parașute, manifestanți sau domnii și doamnele care strigă, încă de la ora 8 de dimineața, pe străzile Capitalei, „*Fiare vechi!*” ori, mai simplu, de la mătușa arghirofilă de la Teiuș, la vecinul iresponsabil de deasupra – ei bine, toți se ocupă cu stabilirea „*schedulei*” noastre de trai, precum și, firesc, cu facerea de bine.

5. Da. Completându-l cu modestie pe profesorul meu, Nicolae Manolescu: *Omul potrivit cu cheia la locul potrivit de cine trebuie* („*du mécanique plaqué sur le vivant*”!).

6. Vă dau un exemplu! Nația americană, care între noi fie vorba, e firavă rău, nu are mai mult de două sute de ani (cum ar veni, tânără domnișoară pe bulevardul lumii!), așa nevârstnică și fragedă cum e, are deja două obsesii naționale. Cu care își ține istoria pe umeri, precum oltenii, odinioară, la noi, cobilița. Una este „*Părinții națiunii*”, iar cealaltă, „*Valorile tradiționale*”. Cum o dau, cum o-ntorc, americanii tot la ele ajung. Și acum, faceți comparația cuvenită! De o parte, ei, o nație de *acumulatori*. De cealaltă parte, noi, o țară de *consumulatori* (cu consum reșarjabil!). Moravurile?...Astăzi, nici măcar amicitia din proverbul latin n-o mai

pot proba, amărăte!e!

7. V-am spus: optimist vorbind, nimeni nu poate face nimic. Acum, România este o țară sub ocupație. Ocupată cu pricina din care și-a ratat poporul. La prima încercare. Din păcate însă, la încă una nu mai are dreptul. Astfel că se uită cu jind la legenda adevărată a herminei (care, mai degrabă se lasă prinsă, decât să-și mânjească cu noroi blana albă; vânătorii știu asta și, de aceea, o hăituiesc cu dibăcie înspre smârcuri!). Saltul înainte al acestei țări nu va avea loc niciodată. Deocamdată, ne aflăm la exercițiul târâș. În mlaștină...Drept pentru care, mă semnez în josul paginii, de mii și mii de ori, mă resemnez: *FLORIN TOMA*.

eseu

LIVIU BORDAȘ

CĂLĂTORIILE ADOLESCENTULUI MIOP
prin țara brahmanilor și fachirilor (II)

Ochii doctorului King, „fachir hindus”

A lte două însemnări inedite din anul 1922 confirmă interesul adolescentului miop pentru genul de experiențe pe care le demonstrau fachirii indieni. Ele descriu o ședință de „magnetism” la Liceul Spiru Haret, adică o demonstrație de sugestie și hipnoză făcută de doctorul King.

Medic indian, cu studii în Egipt, acesta se stabilise în România după încheierea războaielor balcanice, la care luase parte ca membru al Semilunii roșii. Identitatea sa indiană rămâne încă misterioasă.¹ Doctorul King străbătea țara în lung și în lat dând reprezentării de prestidigitație, memorizare, socotit instantaneu, ghicirea gândurilor, hipnotism peste tot pe unde putea, inclusiv prin școli, licee și seminarii.² Își făcea apariția îmbrăcat într-o tunică neagră închisă până la gât și purtând un turban cu egretă prinsă de o piatră strălucitoare. Pe mână avea un inel cu un briliant cât oul de bibilică.

Doctorul King se autodesemna „fachir hindus”, după cum se poate vedea în anunțurile publicate prin ziare și pe coperta primei sale „opere”. Această broșură, tipărită în regie proprie chiar în anul 1922, se înfățișa ca un „tratat experimental” de magnetism, care urma să fie continuat în plasamente lunare. În prefața broșurii pilot – singura care se păstrează la Biblioteca Academiei Române – King promitea să ofere, pe înțelesul tuturor, procedeul de magnetism animal pe care îl posedă „de la natură sau,

1. Regele României a acordat decorații următorilor membri ai misiunii medicale indiene: Khadir Ahmad Shaikh Muhammad Bedshah (Mysore), dr. C. Muhammad Hussain (Madras), dr. Narsingh B. Mulgund (Bombay), dr. Nasir Ahmad (Madras), Rahman Khan (Mysore), Saiyid Muhammad Roushan (Bengal). National Archives of India, New Delhi, Foreign Political, Secret - Internal, April 1915, 68-52. Cu excepția lui Narsingh Mulgund – medic oculist care va face o frumoasă carieră în armata română –, toți sunt musulmani. Conform surselor din epocă, numai dr. Mulgund a rămas în țară. Cf. *ibidem*, June, October 1914; de asemenea, Subash Chandra Bhose, *An Indian colonel in Romania*, Modern review, Calcutta, 56, September 1934, pp. 308-309. Dar acesta, bine cunoscut în perioada interbelică, nu a fost niciodată identificat drept dr. King.

2. V. relatarea lui Silviu N. Dragomir despre o demonstrație la Seminarul "Sf. Gheorghe" din Roman și alta la cinematograful "Trianon" din oraș, în anul 1939; *Marginalii*, în: Cesare Lombroso, *Hipnotism și spiritism*, ediție revizuită și adăugită de Silviu N. Dragomir, Enmar, București, 1998, pp. 69-135 (103-108). Cf. și relatarea lui Grigore Băjenaru (care a fost profesorul fiului lui King) din romanul autobiografic *Bună dimineața, băieți!*, Ed. Ion Creangă, București, 1972, pp. 232-234.

mai bine zis, de la patria mea hindustană, țara fachirilor și a minunilor misterioase”³.

Care erau, pe scurt, ideile sale: Magnetismul este o metodă curativă prin intermediul căreia „principiul vital” al omului este augmentat. Facultatea de a magnetiza e naturală și, prin urmare, accesibilă oricui. În prima lecție, King se ocupă de magnetismul simplu, adică cel practicat fără intervenția somnambulismului. Puterea sa de acțiune rezidă în „voința” magnetizatorului, altfel spus în concentrarea lui asupra pacientului. Prin concentrare se emană un fluid magnetic. Cel mai sigur agent de transmitere a acestuia este ochiul. În consecință, doctorul King prezintă un exercițiu pentru mărirea puterii razelor vizuale și fortificarea mușchilor pleoapelor, în scopul dobândirii unei priviri vii, penetrante și pozitive. El expune apoi propria-i metodă de magnetizare, pe care, după spusele sale, a practicat-o timp de zece ani, atât în România cât și în străinătate, demonstrând-o chiar și în fața unor somități din domeniul medicinei și al științei. Nu cunoaștem deocamdată următoarele lecții și ideile sale despre „magnetismul compus”, dacă într-adevăr ele au fost publicate. Pe coperta broșurii tronează fotografia doctorului în ținută europeană, încercând să facă dovada acelei priviri penetrante necesară magnetizatorului. Însă mustața și părul sârmos îl fac să semene mai degrabă cu personajul cinematografic al lui Charlie Chaplin.

Cea de-a doua broșură pe care o publică e un horoscop pe luni calendaristice, alcătuit, așa cum precizează pagina de titlu, „după planete și cabalistică indiană”⁴. La finalul lunii sunt indicate „metalul protectiv” și „piatra păzitoare” caracteristice acesteia. Ambele broșuri vor fi reluate într-un „curs practic de hypnotism și magnetism”, supratitlulat *Educarea voinței*, după faimoasa carte a lui Jules Payot. Într-o nouă prefață, doctorul King susține că recidivează în tipar la insistența marelui public, care l-a apreciat în timpul ședințelor sale particulare și publice. El își propune așadar să prezinte persoanelor care nu s-au ocupat în mod serios de această „știință” procedeul său pentru a „încerca și reuși în viață”.

Numai prima parte a lucrării este nouă, dar ea nu conține nici o referință la hipnoză, ci doar sfaturi pentru cultivarea voinței prin autosugestie. Principiul acesteia din urmă e binecunoscut: Omul este ceea ce gândește. Omul cu voința puternică își creează viitorul după dorință și nu se lasă condus de el. Fiind o energie care radiază în jurul omului, voința reprezintă o forță creatoare și dominatoare. Și pe coperta acestei broșuri – ca și pe cea a precedentei – se află reprodușă fotografia doctorului King. De această dată, în uniformă militară, cu pieptul acoperit de decorații

3. *Tratat experimental de magnetism în 10 lecțiuni*, de cunoscutul Fakir Hindus D-rul King, cavalier al ordinului Coroana României, Ediția autorului, Tip. Coppel, Bacău, 1922, 15 pp.

4. Dr. King, *Tema natală și caracteristică a fiecărei persoane. După cercetări astrologice și calcule cabalistice*, Tip. Comercială, Constanța, [192?], 6 pp. Iată horoscopul lunii februarie, în care se născuse Eliade (dar ziua sa de naștere se mutase în martie, după introducerea calendarului gregorian, în anul 1919): "Persoana născută în luna februarie este o persoană drăgălașă, melancolică, extrem de geloasă și adoră luxul și cochetăria. Inflexibilă în principiile lor. Capul predomină inima. Știu să-și înfrâneze pasiunile lor cu ușurință. Simbolul voinței și al acțiunii, însă nu se asimilează la părerea altora. Iubitoare și neschimbătoare. Fire liniștită, autoritară ce se mișcă încet, dar fără pizmă sau ură. Voiajul aerian îi este fatal. Jocul de hazard le este total interzis."

și purtând un turban alb, de sub care țâșnesc aceeași ochi mari cu privirea „pene-trantă”, nu lipsită însă de o anume melancolie.⁵

Iată și felul în care era anunțată una dintre reprezentațiile sale:

„Sala Prefecturei Județului Cluj, duminică, 22 iunie 1924, ora 9 ½ seara, va da o singură ședință de fakirism ținută de cunoscutul fakir hindos Dr. King și cu cunoscutul mediumul său Millij, care au avut onoare a debuta în fața familiei regale în București și princiare la Sinaia. Va ține o singură ședință de gală cu diferite experiențe interesante. Biletele la cassa teatrului județean.”⁶

Milly King, soția „fachirului”, era o evreică din București, care, după despărțirea de primul ei soț, va trece la creștinism sub influența pastorului Richard Wurmbrand și a Misiunii anglicane pentru evrei.⁷ Nu știm dacă se afla și ea pe scena aulei Liceului Spiru Haret. Alături de elevi, colegii săi, Eliade reține și figurile câtorva profesori: mai ales Nicodim Locusteanu și Iosif Frollo. Atmosfera era deosebit de excitată.

„King ceru băeți pentru experiențe.

– Domnul Ghilerdea, domnul Ghilerdea.

Pedagogul nostru e slab și are ochii vineți. Unii băieți cred că știu de ce are domnul Ghilerdea ochii vineți. Pedagogul e foarte timid și se bâlbâie de câte ori trebuie să vorbească în fața clasei. Altminteri e student în anul al treilea, la Drept, și citește foarte multă filozofie. Până atunci, șezuse într-o bancă din față și privise cutezător ceafa domnișoarei Mariana. Când fu însă strigat de băeți își pierdu cum-pătul și îi dogoriră obrazii. N-a vrut să vină și atunci King a început să întindă în fața nasului fiecărui băiat o sticlă destupată.

– Ce e? Ce e?

– Parfum.

– Gaz...

– Smântână.

– Untdelemn.

– Pap...

– Eau de Cologne.

Și așa. Ghilerdea era mulțumit că scăpase de experiență. În răstimpuri se întorcea

5. Dr. King, *Educarea voinței. Curs practic de hypnotism și magnetism*, Tip. Concurența, Câmpina, [1929], 30 pp.; reeditare, Tip. Cartea românească, Chișinău, [1931], 30 pp. (aceasta din urmă are pe copertă fotografia folosită în prima broșură din 1922). Partea a doua a broșurii – *Magnetismul* – reproduce cu mici modificări primul "tratament", iar partea a treia o versiune amplificată a horoscopului.

6. *Informațiuni*, Clujul românesc, Cluj, II, nr. 25, 22 iunie 1924, p. 3.

7. Va publica și două volume de poezii religioase: Milly King, *Cântări pentru Domnul meu... Versuri*, București, 1945, 70 pp.; *Aur smirna și tămâie... Versuri*, București, 1947, 84 pp.; reeditat în 1948, cu o scrisoare-prefață către Sabina Wurmbrand.

și zâmbea domnișoarei Mariana. Am băgat de seamă că a tremurat tot timpul.”⁸

„Toți voesc să iasă la experiențe”, își notează Eliade. Inclusiv el însuși:

„Am fost și eu. King m-a sugestionat repede. Spunea mereu: bate, bate. Eu i-am spus lui că e sugestie. Mi-a răspuns că-i pare bine că mă ocup, dar trebuie să-i dau lui voie să-și facă meseria.

Am fost întrebat de un băiat care se ocupă dacă îmi plac științele oculte. I-am răspuns că mă ocup numai cu teosofia și puțin cu spiritismul, dar nu am stat nicio dată să fac încercări hipnotice și sugestii. El mi-a răspuns că [face] împreună cu un alt coleg, un tip blond, cu capul lung, cu ochii șireți și cu buzele răsfrânte mai la fiecare clipă ironic la adresa încercărilor lui King, pe care le privea neatent ca oricare alt cunoscător. I-am spus că voiesc să fiu și eu hipnotizat. Mi-a spus că [un cuvânt ilizibil], dar n-au putut fiindcă, zicea, nu sunt în forțe.

După King se discută; erau unii care spuneau că e pungășie, alții convinși, alții sceptici care predicau falsitatea faptelor. Vojen se credea că nu poate fi sugestionat. Mi-a mărturisit apoi că într-adevăr simțise mirosul de parfum.”⁹

Cea de-a doua însemnare confirmă că adolescentul miop începea să se preocupe, pe lângă aspectele teoretice (teosofie, spiritism) ale ocultismului, și de cele practice (hipnoză, sugestie). Se supune sugestiei lui King și dorește chiar să fie hipnotizat.¹⁰

„Fachirii” de la Liceul Spiru Haret

E foarte probabil ca acest fragment să înregistreze prima întâlnire a lui Eliade cu colegul său Marcu Avramescu (1909-1984), care era cu doi ani mai mic și coresponde semnalmentelor din succintul portret. Un alt coleg mai tânăr, Barbu Brezianu, își amintea că Eliade, împrietenindu-se la cataramă cu Avramescu, „se pitula prin podul casei din strada Melodiei, unde făceau experiențe psihice”.¹¹ Arșavir Acterian descrie unele dintre performanțele extraordinare ale acestuia:

8. Fișă cu numărul de ordine 5, transcrisă apoi în capitolul *Eu nu scriu monografii*, A.M.E., mapa cu însemnări pentru *Romanul unui om sucit*, ff. 29-46 (32-33). Capitolul e datat 5 iunie [1922]. Ulterior Eliade l-a transformat în capitolul *Jurnal de clasă* (RAM, pp. 73-79), renunțând la mai multe întâmplări printre care și cea de la ședința lui King. În aceeași mapă se păstrează o altă variantă a însemnării pe o filă cu numărul 43.

9. *Ședințele lui King*, A.M.E., plicul "Însemnări pentru *Romanul unui om sucit*", II (1922-1923), 2 ff.

10. Despre soarta doctorului King nu am găsit decât zvonul că, în timpul celui de-al doilea război mondial, vânat de naziști și arestat în Polonia de către Gestapo, din ordinul personal al lui Hitler, care era interesat de abilitățile sale psihice, a reușit – grație tocmai acestor abilități – să evadeze și să fugă în Anglia, unde a trăit până prin anii '60. Nu e exclus ca acest eveniment să fi inspirat un episod similar din nuvela lui Eliade, *Tinerețe fără de tinerețe* (1976).

11. Barbu Brezianu, *Elevi de mare clasă. Despre Eliade Mircea și colegii lui de liceu*, Almanahul literar, București, 1985, pp. 66-70. V. și *Convorbiri*, pp. 94-102 (98).

„Marcel făcea în acea vreme tot felul de demonstrații care pentru simțul comun păreau de categoria minunii. Hipnotiza, ghicea gândurile cu o putere impresionantă de concentrare, își introducea și scotea obiecte tăioase prin obraji fără a lăsa urme.”¹² Lor li se adaugă, după alte mărturii, demonstrații de telepatie și telekinezie.¹³

Bătrânul Eliade a calificat afirmațiile lui Brezianu drept „pură fantezie”, negând că ar fi fost prieten la cataramă cu Avramescu și că ar fi făcut „experiențe psihice” în mansardă.¹⁴ El susține că relațiile lor au fost înregistrate corect în jurnalele sale din liceu. Din păcate, caietele din ultimele clase sunt necunoscute deocamdată. Totuși, relatările lui Brezianu provin din mărturiile proaspete ale celui care devenise părintele Mihail.¹⁵ Într-un eseu autobiografic, acesta își amintește „ceasurile de neuitate convorbiri din mansarda de pe strada Melodiei”, dând târcoale „Misterului indicibil”.¹⁶ E adevărat, nu pomenește nimic despre eventuale „experiențe” făcute împreună, dar nicăieri în scrierile sale nu s-a lăudat cu aceste lucruri.

Și mărturiile altor contemporani converg în același punct. Acterian scrie: „Mircea Eliade – spiritist și el – îl cunoscuse din liceu și-l aprecia în chip deosebit.”¹⁷ Iar Miron Grindea îl numește, într-o scrisoare către Eliade, „marele nostru prieten Mark Abrams” (pseudonim literar al lui Marcu Avramescu).¹⁸ Poate că exprimarea lui Brezianu conținea un anumit dramatism care lipsise realității și care i-a displicut lui Eliade.¹⁹ Rămâne cert faptul că liceenii pasionați de ocultism se frecventau și că, măcar uneori, Avramescu îi dezvăluise în mansardă puterile sale „fachirice”, așa cum va face și cu alți colegi de generație.²⁰ Ele trebuie să fi contribuit la transformarea credinței lui Eliade în realitatea acestor fenomene într-o con-

12. Arșavir Acterian, *Schiță de portret J. X. U.*, Jurnalul literar, I, nr. 24, 18 iunie 1990, p. 3.

13. V. articolul nostru *Secretul doctorului Eliade*, Origini. Caiete Silvane, nr. 1, 2002, pp. 72-87 (73-76).

14. Scrisoare către M. Handoca din 13 februarie 1985; *Corespondență* I, p. 427.

15. Conversația a avut loc la 10 octombrie 1983; Barbu Brezianu, *Elevi de mare clasă*, op. cit., p. 70, n. 6.

16. Mihail Avramescu, *Comedia infraumană. Fragmente din Eseul poliautobiografic al lui Ierusalim X. Unicornus*, Brumar, Timișoara, 2002, p. 43. Cf. și articolul său din revista liceului, „Nemurirea sufletului”. *O punere la punct*, Vlăstarul, IV, nr. 5-6, martie-aprilie 1928, p. 18.

17. Arșavir Acterian, op. cit.

18. Scrisoare din 9 iulie 1927 (data poștei); *Scrisori primite* II, pp. 47-50 (48).

19. Bătrânul Eliade a dezaprobat și dezvăluirea altor amănunte biografice din tinerețe. Când Nicolae Florescu a scris un articol despre episodul iubirii sale cu Rica Botez, Eliade a ricanat într-o scrisoare din 28 august 1972 adresată chiar lui Barbu Brezianu. Cf. *Mircea Eliade sau "metamorfozele" jurnalului intim*, în: N. Florescu, *Profitabila condiție*, Cartea românească, București, 1983, pp. 220-257.

20. De exemplu, cu Petru Comarnescu la foarte puțin timp după ce l-a cunoscut. La 3 martie 1932 acesta își însemna în jurnal: „Între 2-4 noaptea el a fost la mine, punându-mă să execut anumite experimente.” P. Comarnescu, *Pagini de jurnal*, vol. I. 1923-1947, ed. de Tr. Filip, M. Filip și A. Munțiu, Noul Orfeu, București, 2003, p. 34.

vingere care nu l-a părăsit niciodată.

Cei doi liceeni se bucurau de protecția profesorului de latină, Nicodim Locusteanu (1866-1940), „un om rar”²¹, „un ocultist și un filosof”²², care îl studia pe Rudolf Steiner, se interesa de magie și le vorbea în clasă despre Pitagora, Omar Khayyam, Novalis și Leonardo da Vinci.²³

Influența „ocultistă” a profesorului este confirmată de un alt elev al său, Barbu Brezianu, care își amintea că „în ochii multora părea a fi un inițiat”.²⁴ De altfel, profesorul ținea larg deschise porțile inițierii în știința ale cărei taine le deținea, așa cum dovedește un articol publicat în revista liceului sub titlul *Învățăături ocultiste*. Acesta aduce vestea bună că, după ultimele date ale științei pozitive, totul este viu în natură, chiar și mineralele, chiar și atomii ca ființe individuale. Moartea nu există. Totuși știința pozitivă, dispunând numai de cele cinci simțuri, este incapabilă să răspundă la întrebările ridicate de acest fapt. O altă știință, numită de Locusteanu cu precauție *sofia*, se folosește de organe care nu mai funcționează în stadiul actual al existenței umane. Aceste organe pot fi reactivate prin anumite exerciții, diferite de la un popor la altul. Cel care reușește să cunoască natura prin organele sale spirituale se numește *inițiat*. Inițiatul descoperă nu doar că toate lucrurile sunt vii, ci și că ele sunt dotate cu conștiință. Chiar și lucrurile fabricate de om au personalitatea și inteligența lor, iar inițiatul poate intra în comunicare directă cu ele. În ultima parte a articolului, profesorul oferă mai multe exerciții psihice prin care elevii săi să poată intra în comunicare cu obiectele inanimate (inclusiv cu cărțile), cu animalele sau să obțină contact telepatic cu alte persoane. Există însă o condiție *sine qua non* pentru realizarea acestei legături animice, condiție deloc ușor de îndeplinit: iubirea, dragostea profundă pentru tot ceea ce există.²⁵

Foarte probabil, Nicodim Locusteanu nu s-a mărginit a-și îndruma elevii numai prin articole și expuneri teoretice. Ne îndreptățesc s-o credem povestirile lui Eliade despre „puterea doftoricească, neintelectuală” a profesorului său.²⁶

Fachirul Tawàra Ray la București

Fachirii nu vor dispărea din preocupările fostului adolescent miop, pe cale de a deveni șef al tinerei generații. În 1926, Eliade îl invită pe doctorul Gheorghe

21. *Gloria colegului Vojen* (15 august 1924), în *ST I*, pp. 520-535 (531).

22. *RAM*, p. 163.

23. *Memorii I*, pp. 66, 94.

24. Barbu Brezianu, *Elevi de mare clasă*, op. cit. V. și M. Handoca, *Convorbiri*, pp. 94-102 (98).

25. Nicodim Locusteanu, *Învățăături oculte*, *Vlăstarul*, IV, nr. 7-8, mai-iunie 1928, p. 4. Într-un alt articol, în virtutea principiului că legile naturii sunt universale, profesorul stabilește analogii între gramatică și spectrul solar. *Fantezii gramaticale*, ibidem, II, nr. 3, februarie 1925, pp. 1-2; X, nr. 2-6, 1934, p. 30.

26. După cum atestă Petru Comarnescu, la 1 ianuarie 1932, la numai două săptămâni după întoarcerea lui Eliade din India; *Pagini de jurnal*, op. cit., p. 14.

Marinescu (1863-1938), profesor la Facultatea de Medicină și fondatorul școlii românești de neurologie, să contribuie la *Revista universitară* cu un articol despre „fakirism”.

Doctorul Marinescu se ridicase deja, într-un mărturisit spirit comtean, împotriva ocultismului de bâlci. Într-o comunicare la Academia Română – tot în 1922 –, el descrie astfel situația de după primul război mondial:

„«Doctorii în științele oculte», opriti de lege să facă experiențe publice în țările lor de origine, emigrează în țările în care asemenea practici sunt tolerate, și țara noastră e printre acestea din urmă. De zeci de ani publicul românesc asistă la aceste reprezentații...”

„Capitala țării și alte orașe mari sunt vizitate periodic de niște nedoriți, care poartă titlul pompos de «doctori în științele oculte». Acești ocultiști dau reprezentații de magnetism animal, de sugestie mentală, de telepatie cu sau fără contact și descoperă crime simulate. După ce au câpătat încrederea asistenților în cercuri restrânse și asigurându-se de bunăvoința presei, aceste exhibiții sunt oferite unui public mai numeros și îi vedem producându-se la Ateneu, la teatrul liric, la Liedertafel etc. Afluența publicului e mare la aceste reprezentații nesănătoase. Doctorul în științe oculte apare precedat de reclama făcută. Un juriu se numește spre a-i controla experiențele, juriu compus totdeauna din oameni nepregătiți pentru cercetări de psihologie normală și patologică. Experiența începe, curiozitatea – mare încă de la început – ajunge la paroxism când «doctorul în științe oculte» fascinează sau hipnotizează persoane din public sau aduse într-adins de dânsul. Nevrozații sunt liniștiți, crimele fictive sunt descoperite, telepatia e demonstrată, aplauze entuziaste răsplătesc pe magnetizator, care pleacă cu buzunarele pline, jubilând de succesele obținute, succese datorite naivității publicului, nepregătirii comisiei de control, pasivității autorităților administrative și, deseori, indiferenței cu care autoritățile sanitare privesc aceste reprezentații.”²⁷

Se întâmplă însă ca aceste reprezentații publice, susținute de persoane fără calificare medicală, să aibă efecte nefaste asupra unora dintre participanți, ducând la accidente psihopatice. Doctorul Marinescu relatează un caz, tratat de el, provocat de o demonstrație făcută la Școala normală, la 22 decembrie 1921, de hipnotizatorul Levis din Cernăuți.²⁸

Noul său articol este prilejuit de vizita la București a unui „pretins fakir” neindian, care însă își luase numele Tawara Ray. Acesta intenționa să demonstreze

27. Gh. Marinescu, *Hipnotismul din punct de vedere terapeutic și medico-legal* (ședința de la 12 mai 1922), *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice*, s. III, t. I, mem. 7, București, 1922, pp. 93-141 (93, 138). Comunicarea – care este deopotrivă o pledoarie pentru interzicerea reprezentațiilor publice de ocultism – a fost provocată de ședințele de magnetism și telepatie ținute la sala Deutsche Liedertafel, cu câteva zile mai devreme, de „pretinsul profesor și privat docent Karaiki” de la „Academiile de științe oculte din Paris și Egipt”.

28. *Ibidem*, pp. 126-127.

public patru fenomene paranormale: autocatalepsia, ghicirea, înmormântarea de viu și mersul pe sticlă. Dr. Minovici²⁹, împreună cu prefectul Capitalei i l-au trimis la Spitalul Colentina pentru a-l studia și a aviza reprezentațiile. Dr. Marinescu mărturisește că, în zilele de 17 și 18 aprilie 1926, telefonul său se înroșise de apelurile celor care doreau să asiste la examinarea fahirului, iar spitalul fusese asaltat de public. Nu știm dacă Eliade a dorit sau a reușit să intre în sală, dar invitația pe care i-o adresează de a scrie despre această examinare dovedește că era la curent cu ceea ce se petrecuse.

Dintre cele patru fenomene, dr. Marinescu a fost interesat doar de primele două, căci pe cel de-al treilea îl considera de interes mediocru, iar pe ultimul realizabil chiar și de către iluzioniști. Tawara Ray a dat trei reprezentații de autocatalepsie și divinație. Primele două au fost reușite, dar în cursul celei de-a treia, dr. Marinescu l-a surprins trișând la ghicit și a întrerupt orice raport cu el. Deși catalepsia nu a fost pusă sub semnul îndoielii, ba chiar se recunoștea că „fakirul putea să-și fixeze el însuși durata” pentru care rămânea în această stare, el a fost considerat un șarlatan și a primit aviz negativ. Același lucru se întâmplase în 1899, când magnetizatorul belgian Jean Pickman (1857-1925) – binecunoscut în saloanele franceze – intenționase să dea reprezentații la București.³⁰

Tawara Ray – sau Thawara Ray – era un italian de 28 de ani, cu păr lung negru și o barbă pe măsură. În acel an, făcuse reprezentații publice în alte orașe europene, precum Trieste, Viena, Praga și Budapesta, atrăgând o mare audiență la numerele sale de înghițit săbii, scuipat foc, mers pe sticlă, culcat pe paturi de cuie, străpungerea obrazului cu obiecte ascuțite și, cel mai spectaculos dintre toate, înmormântarea de viu.³¹ La Trieste și-a făcut numărul de înmormântare sub apă, închis într-un sicriu de lemn, etanșat într-un sarcofag metalic. Performanța sa de la Praga a fost descrisă astfel:

„Își pune mâinile albe în partea de jos a feței, în așa fel încât degetele zvelte îi ajung până la ochi. Își întoarce ochii înlăuntrul, își presează cu degetele mari artera carotidă și, brusc, se lasă pe spate. Asistentul său, ajutat de altcineva, îl prinde și îl pune într-un sicriu așezat pe nisip. Îl acoperă cu capacul, iar apoi lucrătorii acoperă sicriul cu un strat gros de nisip. După un timp prestabilit, care în acest

29. Nu știm dacă este vorba de Mina Minovici sau de fratele său Nicolae Minovici, pe atunci primar al sectorului III Albastru, care avea preocupări mai vechi în privința experimentării morții. v. *Studiu asupra spânzurărei*, Socec, București, 1904.

30. Alături de doctorii Alexandru Obreja și Nicolae Paulescu, Gh. Marinescu a redactat atunci un raport negativ, denunțând pericolul acestor reprezentații. *Hipnotismul din punct de vedere terapeutic și medico-legal*, op. cit., p. 140.

31. Journal of the American Society for Psychical Research, New York, XX, 1926, p. 317; Psyche. Revue věnovaná mystice, okultismu a metapsychice, Praha, III, 1926, p. 45; B. R., *Thawara Ray*, Zalai Közlöny, Nagy-Kanizsa, LXVI, nr. 53, 7 Március 1926, p. 3; Nagy Lajos, *Az indus fakír és a magyar fakír* (1926), în: idem, *Képtelen természetrajz. És más karcolatok*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977; Elemér Boross, *Velük voltam*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1969.

experiment a fost 20 de minute, nisipul e înlăturat și sicriul deschis. Tawâra Ray nu e deloc palid; fața și mâinile sale au o culoare naturală. Se trezește, iese din sicriu și se pune la dispoziția medicilor prezenți.”³²

Cele patru demonstrații propuse la București seamănă, la fel ca numele de scenă, cu acelea ale faimosului fachir egiptean, Tahra Bey, care – coincidență? – se afla și el, tot atunci, în turneu prin Europa.³³

După refuzul de la București, și-a continuat turul în vestul Europei. Din anunțurile publicitare tipărite într-un mare cotidian olandez aflăm că „faimosul fachir indian” făcea la Haga numere de catalepsie, telepatie, înmormântare de viu, „dans emoțional”, precum și experiențe cu talismane. Sunt citate fragmente din alte ziare despre demonstrațiile sale de insensibilitate la durere (străpungerea obrajilor cu cuie) și îngropare sub pământ, la care au asistat un număr de doctori. Când a fost dezgropat și resuscitat, după 20 de minute, entuziasmul unora dintre medici a crescut vertiginos.³⁴ E vorba probabil de demonstrații preliminare, similare celor care i s-au cerut la București.

Cu toate că l-a respins, dr. Marinescu nu se îndoia de facultățile veritabililor fachiri indieni, pe care le descrie în prima parte a articolului – după Louis Jacolliot – în termeni admirativi:

„La nici un popor însă științele oculte n-au jucat un rol atât de însemnat ca la indieni, unde brahmanii, în liturghii practicate în temple, evocau morții, iar fondul doctrinei religioase era supraviețuirea sufletului. Mai toate fenomenele oculte de care se ocupă spiritiștii astăzi au fost cunoscute de brahmani, adică de casta preoților lui Brahma. Pe o treaptă superioară se găsesc fakirii, o sectă religioasă, care constituie un model de sobrietate și de cinste. Fakirii, prin antrenare, produc fenomenele pe care europenii care au vizitat India le-au denumit miraculoase. Fakirii ar fi înzestrați cu facultatea de a emite o forță specială psihică, a cărei natură rămâne să fie cunoscută, fiind în stare să producă, fără contact, ridicarea obiectelor în aer, fac ca instrumentele muzicale să cânte fără a fi atinse de mâna omenească, ghidează gândurile, fac să apară fantome, se înmormântează de vii, fără aer și fără lumină, stând mai multe săptămâni până să fie scoși de oamenii buni care să constate miracolul.”³⁵

32. Apud Arnošt Vašíček, *Planeta záhad*, vol. II, *Zkázy a zázraky*, Baronet, Praha, 1999, p. 45.

33. Ele sunt descrise în articolul, semnat cu inițialele R.B., *Fakirul Tahra Bey*, Foaia tinerimii, X, nr. 21-22, 15 noiembrie 1926, p. 232 (cu 2 ilustrații și un portret pe prima copertă). Paul Brunton i-a asigurat posteritatea în cartea sa *A search in secret Egypt*, Rider, London, 1935.

34. Het Vaderland, Den Haag, LVIII, 14 Juni 1926, p. 4; 16 Juni 1926, p. 4. Citatele provin din ziarele *De Avondpost* și *Nieuwe Courant*.

35. Prof. dr. G. Marinescu, *Fakirism*, Revista universitară, I, nr. 4-5, aprilie-mai 1926, pp. 109-112. Unele din aceste idei fuseseră deja exprimate în comunicarea *Spiritism și metapsihism* (ședințele din 3 și 10 aprilie 1925), Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice, s. III, t. III, mem. 10, București, 1925, pp. 321-385 (323).

Deși cazul examinat s-a dovedit o înșelătorie, articolul în ansamblul lui recunoaște realitatea așa-numitelor „fenomene oculte”, care pentru dr. Marinescu aveau o explicație științifică. Ea trebuia doar găsită. Acesta era, de fapt, și punctul de vedere al lui Eliade³⁶, cu diferența că el nu se apropia de respectivele fenomene dinspre științele pozitive, ci dinspre metafizică. De aceea, pentru el, importanța lor mergea dincolo de o eventuală validare de către știință în cadrul legilor universului fizic.

„Diletanții de speța lui Jacolliot”

Totuși, în publicistica sa din perioada Universității, Eliade a evitat să se refere la fachiri. Motivele, de natură strategică, sunt ușor de bănuț. Într-un articol care l-a deranjat mult și pe care l-a respins în repetate rânduri, Mihai Ralea afirmase că, în cultura română, misticismul e „extaz de fachiri, teosofie și magie, altoite pe sălbăticie”.³⁷

El a continuat însă să-l citească pe Louis Jacolliot și după 1922. În articolele din anii universitari se dovedește deja prevenit asupra valorii cărților sale. Se folosește totuși de prima și cea mai controversată dintre ele, *La Bible dans l'Inde* (1869), în trei articole despre legenda potopului așa cum apare în *Śatapatha Brāhmaṇa*, *Hari Purāṇa*, *Mahābhārata* și *Bhāgavata Purāṇa*.³⁸ Nu menționează însă și subtitlul cărții – *Vie de Iezeus Christna* –, care ar fi pus-o imediat în categoria căreia îi aparținea de drept.

Se pare că cercetarea lui Eliade pornise chiar de la acest volum controversat. Încă de la începutul articolului el afirmă că subiectul „e un capitol de o covârșitoare însemnătate în istoria religiilor, pentru că anumiți scriitori au susținut că întreaga cultură europeană ar fi izvorât din India.” În cartea sa, Jacolliot afirmase că religia mozaică are o origine pur indiană. Avizat de această dată, Eliade trimite la broșura omonimă (1882) a orientalistului belgian Charles-Joseph de Harlez de Deulin, care a expus „faptele necinstite” ale pseudo-savantului francez. În ciuda acesteia, el menține că o parte din „asemănările izbitoare dintre religia indiană și cea mozaică n-au putut fi nici până astăzi zdruncinate”. Abia mai târziu se va detașa cu totul

36. Așa cum dovedesc articolele sale, îi urmărea cu interes opera, fiind atras mai ales de broșurile din zona „metapsihicii”, precum *Studii asupra audițiunii colorate* (1911), *Hipnotismul din punct de vedere terapeutic și medico-legal* (1923), *Problema bătrâneții și a morții naturale* (1924), *Autoscopie, automatism și somnambulism* (1925), *Spiritism și metapsihism* (1926). Lui pare să-i aparțină darea de seamă (nesemnată) a conferinței *Problema reîntineririi*, ținută la Academia Română și publicată apoi cu titlul *Bătrânețe și reîntinerire* (1927); *Comunicarea d-lui profesor G. Marinescu*, Cuvântul, III, nr. 776, 5 iunie 1927, p. 2.

37. Mihai Ralea, *Misticism*, Viața Românească, nr. 11, 1926, pp. 265-271; editat în *Scrieri*, vol. 7, ed. de Florin Mihăilescu, Minerva, București, 1989, pp. 104-112 (110).

38. *Potopul în Śatapatha Brāhmaṇa*, Orizontul, VI, nr. 4, 21 ianuarie 1926, p. 40; *Potopul în Hari Purana*, ibidem, nr. 5, 28 ianuarie 1926, p. 55; *Potopul în Mahābhārata și Bhagavata Purana*, ibidem, nr. 6, 4 februarie 1926, p. 62; *ST II*, pp. 19-26, 68-71 (19, 70).

de „diletanții de speța lui Jacolliot”, care le găseau tuturor presocraticilor câte un maestru indian.³⁹

Experiența decisivă a Indiei va relege toate aceste tatonări în preistoria personală, unde vor rămâne pe de-a-ntregul uitate. În prima sa carte despre yoga, într-o notă istorică asupra receptării „miracolelor” fahirice în Europa, va declina posibilitatea de a stabili ce credibilitate au relațiile lui Jacolliot din *Voyage au pays des fakirs charmeurs*. El citează însă cartea la a doua mână și confundă locul în care au avut loc demonstrațiile fahirului Covindasamy.⁴⁰ Scepticismul nu l-a împiedicat totuși să-i facă loc – în *Secretul doctorului Honigberger* (1940) – printre sutele de volume de călătorii în India din biblioteca lui Zerlendi, „de la Marco Polo și Tavernier până la Pierre Loti și Jacolliot”, deși pe cel din urmă îl consideră un „farseur”.⁴¹

Spre deosebire de doctorul Marinescu, care nu se lăsa înșelat în laborator, ci doar în bibliotecă, mai tânărul doctor Eliade învățase să treacă din regimul diurn în cel nocturn cu instanțele critice intacte.

LIVIU BORDAȘ

Abrevieri

A.M.E.	Arhiva Mircea Eliade, în păstrarea lui Mircea Handoca, București.
Biografie ilustrată	Mircea Handoca, <i>Mircea Eliade. O biografie ilustrată</i> , Dacia, Cluj-Napoca, 2004.
Convorbiri	Mircea Handoca, <i>Convorbiri cu și despre Mircea Eliade</i> , Humanitas, București, 1998.
Correspondență I-III	Mircea Eliade, <i>Europa, Asia, America... Correspondență</i> , vol. I-III, ed. de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1999, 2004.
Memorii I-II	Mircea Eliade, <i>Memorii (1907-1960)</i> , vol. I-II, ed. de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1991.
Pagini regăsite	Mircea Handoca, <i>Mircea Eliade. Pagini regăsite</i> , Lider, București, 2008.
RAM	Mircea Eliade, <i>Romanul adolescentului miop</i> , ed. de Mircea Handoca, Minerva, București, 1989.
ST I-IV	Mircea Eliade, <i>Scrieri de tinerețe</i> , vol. I, <i>Cum am găsit piatra filozofică</i> , 1921-1925, vol. II, <i>Misterele și inițierea orientală</i> , 1926, vol. III, <i>Itinerariu spiritual</i> , 1927, vol. IV, <i>Virilitate și asceză</i> , 1928, ed. de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1996, 1998, 2003, 2008.
Scrisori primite I-V	<i>Mircea Eliade și corespondenții săi</i> , vol. I-V, ed. de Mircea Handoca, București, 1993, 1999, 2003, 2006, 2007.

39. *Confuzia metodelor*, Cuvântul, IV, nr. 1190, 15 august 1928, pp. 1-2; ST IV, pp. 223-227 (224).

40. "Nous ne pouvons savoir quelle foi prêter aux miracles yogiques que L. Jacolliot prétend avoir vus dans le Sud de l'Inde." *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris / Fundația pentru Literatură și Artă "Regele Carol II", București, 1936, p. 303, n. 3.

41. *Proză fantastică*, I, ed. de Eugen Simion, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 11.

cărți paralele

ELISABETA ROȘCA

OROPSITELE
(*Nevasta* de Liviu Rebreanu,
Povestea unei singure ore de Kate Chopin)

*Se dedică Nataliei Cubreakov de la Chișinău,
pentru darul involuntar*

Surpriza unei asocieri

Unele analogii sau apropieri între opere literare vin ca dar neașteptat... De multe ori am citit o cronică la o carte în care un critic sesizează că o temă sau o tramă epică bântuie în opere literare ce admit greu posibilitatea unei influențe. Curioasă, am pornit să deșir firul asocierii, descoperind un peisaj surprinzător, cu o bogăție a detaliilor, nebănuite până atunci, invizibile chiar.

Acum s-a întâmplat altfel, pe calea oralității cvasifolclorice. O prietenă mi-a semnalat o comparație neașteptată exersată de Natalia Cubreakov, distinsă profesoară și autoare de manuale din Chișinău, în cursul proiectelor derulate în Tabăra de la Bisoca pentru liceenii pasionați de scris. Cred că lucrurile se petreceau în vacanța de vară a anului 2010.

Nu știu dacă a publicat respectiva abordare undeva, nu-i știu nici măcar argumentele, dar mi s-a părut incitantă ideea unei conexiuni între doi scriitori fără legătură directă: Liviu Rebreanu, a cărei proză scurtă remarcabilă este sortită să rămână în umbra romanelor, și Kate Chopin, una dintre primele autoare ale literaturii americane la sfârșit de secol XIX, redescoperită spectaculos după un veac, ca precursoră a feminismului.

Poate că investigațiile noastre se întâlnesc, poate se completează, ori pur și simplu nu au legătură între ele, venind din orizonturi diferite. Altceva m-a interesat: metoda cărților paralele sau a cărților pereche, cum le-am numit inițial, nu este fan-tezie personală, ci un stil de lectură, ce ne definește pe mulți cititori, a căror memorie funcționează într-un soi de zigzag, nu doar ca acumulare sau stoc. Mai ales, dovedește că acolo, în „biblioteca” personală, virtuală și fluctuantă, cărțile se joacă între ele și pactizează după reguli ce ne depășesc.

Conexiunea americană

Nevasta de Liviu Rebreanu și *Povestea unei singure ore* de Kate Chopin asociate într-o lectură nouă, intertextuală, aduc surpriza unor asemănări ce se cer explorate. Dar, înainte, vine întrebarea dacă, totuși, autorii nu au cumva niște puncte de întâlnire, necunoscute încă. Biografia conține întotdeauna germenii unor astfel de interferențe inexplicabile și uneori aproape miraculoase, nu atât cea exterioară, a evenimentelor, cât cea interioară, ținând de întâlniri privilegiate cu autori și cărți.

Câteva informații despre Kate Chopin (1850/1-1904) sunt necesare, fiind puțin cunoscută la noi. S-a născut într-o familie înstărită, descinzând din linii diferite: tatăl provine din Galloway, Irlanda, iar mama dintr-o veche familie franceză din St. Louis, iar înaintașii se situează între primii imigranți europeni stabiliți în Alabama. A beneficiat de timpuriu de o instrucție superioară într-o instituție catolică, o pasiune poveștile cu zâne și poezia, iar Walter Scott și Charles Dickens se numără printre favoriți, vor urma Alphonse Daudet și Guy de Maupassant.

Câteva experiențe comune se conturează între cele două biografii: educația catolică și viața în Lumea Nouă într-o societate încorsetată de prejudecăți înseamnă pentru Kate Chopin aceeași supunere în fața autorității ca rigorile vieții militare de care a avut parte Liviu Rebreanu, și în timpul studiilor făcute la Academia Ludoviceum de la Budapesta și în cursul scurtei sale cariere militare.

Li se adaugă și o traumă profundă, moartea fratelui înrolat în armata confederată, când Kate Chopin avea 12 ani, pierderea celor trei frați în cursul Primului Război Mondial în anii căruia Liviu Rebreanu s-a aflat la București și la Iași, și a resimțit dureros drama lui Emil Rebreanu, cu impact direct în geneza romanului *Pădurea spânzuraților*. Scriitorii au parte și de a doua întâlnire cu războiul: Kate Chopin călătorește în Europa, în luna de miere cu Oscar Chopin, când izbucnește războiul franco-german, Liviu Rebreanu trece și prin anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Relevante sunt însă alte experiențe comune. Ambii scriitori cunosc cutumele unor lumi vechi, din cercul cărora evadează și apoi le reinventează în scris: Kate Chopin aparține Sudului american, a cunoscut Războiul Civil, pe care secolul XX l-au transformat în geografie mitică, Rebreanu cunoaște satul din Transilvania. Ca să poată scrie au nevoie de gesturi definitive, fie de frondă – ca plimbarea de una singură pe străzile unui oraș, fie trecând Carpații și alegând altă viață, cum face Liviu Rebreanu.

Ambii autori au cunoscut medii sociale diverse. După căsătorie, Kate Chopin locuiește cu soțul ei în New Orleans, apoi în mica așezare, Cloutierville, din ținutul Natchitoches, unde cunoaște viața negrilor și a creolilor care-i inspiră proza scurtă. La rândul lui, Liviu Rebreanu a traversat lumi și medii sociale diverse: universul armatei chezaro-crăiești, satul transilvănean, societatea pestriță a capitalei cu micii funcționari sau cei aflați la periferie (hoți, prostituate), care formează caleidoscopul social și psihologic al prozei scurte.

Soții reacționând identic la moartea bărbatului

Cele două narațiuni impresionează prin concizie: *Povestea unei singure ore* are 4 pagini, iar analizele ce i-au fost dedicate au inventariat numărul de paragrafe și de cuvinte, cu tot pragmatismul criticii anglo-saxone, *Nevasta* are un număr dublu de pagini, ce surprind nu doar drama unei femei, cât și viața unei colectivități, mentalitate și atitudini în fața morții, date ale ritului funerar.

Povestea unei singure ore înregistrează emoțiile resimțite de Louise Mallard, după ce află vestea că soțul ei a murit într-un accident de cale ferată. Știind că doamna Mallard suferă de o boală de inimă, sora ei îi comunică nenorocirea cu tact. După o primă reacție de plâns violent, femeia se retrage în camera ei singură. Louise Mallard își analizează starea și constată uluită ea însăși că este una de bucurie pentru că se simte, în sfârșit, liberă.

Pe măsură ce sporesc temerile surorii că Louise poate păți ceva datorită șocului, aceasta are un șir de revelații: căsătoria și iubirea ajung să subjuge voința femeii, moartea aduce eliberarea. Dar soțul, Brently Mallard, se întoarce acasă viu și nevătămat, fără să știe de accident, căci o întâmplare îi plasase numele pe lista victimelor. Prietenul său Richard și Josephine, cumnata, n-o pot apăra pe Louise de șocul ce-i provoacă moartea. De aici și detaliul final – doctorul confirmă că muri-se de o boală de inimă, declanșată de „bucuria care ucide”.

Nevasta urmărește sentimentele și reacțiile unei femei, confruntată cu moartea soțului ei, în succesiunea mai multor momente: agonia bărbatului și stingerea lui, pregătirile făcute pentru înmormântare și veghea celui mort, înmormântarea și pomana. Și ea parcurge un traseu interior al înțelegerii: se cercetează pe sine, uimită că nu poate simți durerea ce se cuvine, pricepe că nu l-a iubit pe bărbatul aspru și violent, care se purta cu ea dur, care a luat-o în căsătorie, deși știa că îndrăgea pe altul.

Chiar în timpul slujbei de înmormântare, ea re trăiește cealaltă ceremonie, a cununiei, la care a slujit același popă. Îngenuncheată, ca și atunci, femeia înțelege că tot un prohod a fost și cununia: preotul i-a prohodit sufletul dornic de a iubi și a trăi. Și revelația despre sine vine sub presiunea celor din jur. Femeile repetă același lucru, văzându-i suferința: „i-a fost tare drag, săraca, tare drag”. Dar nevasta se simte redusă la tăcere, uluită să audă că alții știu, ori mai bine zis cred că știu ce simte ea.

Gradația dublă sporește contrastul: pe măsură ce femeile îi observă tulburarea și durerea, convinse că provine din pierderea celui drag, iar replica repetată cu mici variații exprimă compătimirea, în sufletul nevestei crește revolta. Ea înțelege că și-a irosit viața, că omul mort i-a distrus șansa de a cunoaște iubirea și fericirea, că privirea celorlalți înregistrează aparența, iar esența trăirii le rămâne străină, fiindcă văd doar ce doresc să vadă, conform prejudecăților comune.

Femeia izbucnește la masa de pomenire, când nu mai suportă vorbele mincinoase rostite ca s-o consoleze, iar adevărul răbufnește: nu i-a fost drag bărbatul, ci

i-a fost urât și i-a mâncat viața. Blestemul femeii aruncat asupra celui mort dă glas urii adunate de-o viață: „... nu-l rabde pământul!”. Însă toți cei din jur nu recunosc adevărul: bărbații o privesc neîncredători, iar femeile își fac cruce.

Pentru oamenii din sat ce alcătuiesc colectivitatea în care a trăit Ion Bolovanu și nevasta lui, vorbele dovedesc cu totul altceva: femeia a înnebunit de durere, pierderea bărbatului iubit a făcut-o să-și piardă mințile. Așadar, din punctul lor de vedere, sminteala femeii provine din iubire. Cele două perspective, cea exterioară exprimată prin vocile femeilor, și cea interioară, exprimată de monologurile femeii și de notațiile prin care naratorul îi scrutează starea lăuntrică, se contrazic într-un final la fel de șocant și intens ca „bucuria ucigătoare” care a omorât-o pe Louise Mallard.

Concizie și densitate

Povestea unei singure ore se distinge prin extrema concizie. În ultimele decenii, a devenit text de referință, analizat din multiple puncte de vedere, cu metode critice diverse ce i-au demonstrat plurivalența. O analiză speculează potențialul feminist în reacțiile femeii, alta înregistrează detaliile despre boala de inimă a femeii și presupune o existență calmă, fără mari emoții, sau o sensibilitate rudimentară ce a împiedicat până atunci intensitatea trăirii. Așa că prima emoție foarte intensă îi aduce femeii moartea.

Nu se poate exclude nici altă ipoteză, pornind de la final: poate că femeia percepe în tot ce s-a întâmplat o farsă, pusă la cale de soț și de prietenul său Richard, care i-a și adus vestea morții, iar apariția bărbatului în carne și oase îi declanșează furia nestăpânită, căci a fost pusă la încercare de cei doi să vadă cum reacționează. Argumentul ar fi prezența lui Richard în casă, rămas alături de Louise și de sora ei Josephine și după ce le-a anunțat nenorocirea.

În sfârșit, cu o cheie psihocritică, se deschid alte abordări: Louise Mallard crede că vede o fantasmă ce-i întrupează temerile (spiritul bărbatului s-a întors și o bântuie) și mai ales fantoma născută din sentimentul de vinovăție, venită s-o pedepsească, pentru starea de euforie și pentru jubația libertății. Proza scurtă a lui Kate Chopin ar oscila astfel între povestirea cu fantome și povestirea cu fantasme, între fantastic și psihologism abisal în genul capodoperei lui Henry James, *O coardă prea întinsă*.

Povestirea lui Liviu Rebreanu se distinge prin densitate și substanță. Și ea permite mai multe grile de lectură. Una dintre ele ține de antropologie și sociologie, căci urmărește ca fundal colectivitatea satului și rânduieșile pe care se bazează existențele individuale: omul nu rămâne singur în fața morții, în fiecare moment alături de nevastă se află bătrânele, ele veghează agonia, se ocupă cu pregătirea mortului, împlinesc datinile funerare, iar pomana adună tot satul.

Într-o asemenea abordare, interesează raportul individului încătușat de colectivitate, văzut nu ca ființă concretă individuală, ci doar ca parte dintr-un

întreg. De aici decurg alte idei despre rolul femeii tinere și a celor vârstnice, presiunea mentalității colective care obligă la o anumită conduită. Tot comportamentul nevestei se poate analiza ca oscilare între tot ce și-a reprimat – interioritatea autentică, și masca pe care instinctiv o acceptă în virtutea unui mod de a fi.

Cheia psihocritică permite un mic studiu privind refularea și defularea. Evenimentul ieșit din comun, moartea bărbatului, slăbește barierele ce separă inconștientul de conștient, iar refularea, ce a funcționat până acum ca proces necesar în căsătoria celor doi, și-a pierdut sensul. Mecanismul psihologic pus în mișcare duce la anularea unei îndelungate refulări și e înlocuită de o bruscă defulare. Miza profundă a narațiunii ar fi transformarea brutală a femeii, sub șocul produs de o detensionare căreia nu-i rezistă.

Misterul apropierii

Cele două povestiri se aseamănă prin trama epică, prin situația și se deosebesc prin strategii narrative, prin analiza psihologică a sufletului feminin, prin scenariul comun al reacțiilor și emoțiilor, prin analiza în filigran a căsătoriei din perspectiva femeii, prin complexitatea relațiilor din interiorul unui cuplu, și mai ales prin finalul neașteptat care înseamnă pentru Louise Mallard moarte, iar pentru nevasta lui Ion Bolovanu disperarea văzută ca nebunie de cei din jur.

O influență a scriitoarei americane asupra lui Liviu Rebreanu este exclusă. În literatura americană, critica a încadrat-o într-un anume localism, datorită prozei scurte despre viața negrilor și a creolilor, ce a surprins lumea plină de culoare și pitoresc a Sudului. Dar când s-a aventurat să exploreze viața interioară a femeii în roman, cartea provocat scandal, fiind aproape interzisă.

Furtuna de critici severe ce a întâmpinat romanul *The Awakening* (1899), se datora mai ales subiectelor incomode și controversate în epocă, legate de viața femeilor: căsătoria, dorința sexuală, sinuciderea. Scriitoarea încerca să descrie o femeie în căutare de sine, cu toate confuziile și bâjbăielile autoanalizei, sfidând prin asta spiritul vremii ce fixa un rol precis și imuabil femeii și în familie, și în societate.

Abia după 60 de ani Kate Chopin este redescoperită ca precursoră a mișcării feministe, i se dedică monografii și studii, i se reeditează opera. Traducerile care i-au pus în circulație opera au venit târziu. La noi a apărut un singur volum, *Trezirea la viață* (Editura Univers, 1985), datorat unei traducătoare familiarizate cu marile scriitoare din spațiul anglo-saxon, Anca Gabriela Sîrbu, ce include *Povestea unei singure ore*. (Regăsesc aceeași povestire, decupată dintr-un almanah de acum trei sau patru decenii, *Povestea unei ore*, tradusă de Elena Mihailovici.)

Aparent, Liviu Rebreanu are alt destin, s-a bucurat de recunoaștere de la primul roman. Și totuși, în epocă, a contrazis obișnuințe și prejudecățile criticii. Deși *Ion* s-a bucurat de întâmpinarea elogioasă a lui E. Lovinescu, n-au lipsit atacurile dure și severe ale criticilor de orientare tradiționalistă, în frunte cu Nicolae Iorga. Șansa

lui Liviu Rebreanu a fost tematica socială și națională a primelor două romane, *Ion și Pădurea spânzuraților*, întărită ulterior de *Răscoala*, ce l-au propulsat rapid în conștiința publicului.

Adam și Eva, *Ciuleandra*, remarcabile prin noutatea lor nu doar în proza autohtonă, ci și în peisajul european, au contrariat critica și prudența judecății a persistat decenii întregi. Complexitatea lor abia astăzi iese la lumină, iar originalitatea devine perceptibilă din turnura pe care o ia romanul european. Ambele romane au putut fi înțelese și prețuite de abia în ultimele decenii, grație unor metode critice noi, exersate cu finețe.

Așadar, amândoi scriitorii se află cu mult înaintea vremii lor, au de așteptat răstimp destul de lung ca să primească aprecieri pe măsura noutății lor. Poate pentru că ambii au ieșit din limitele propriei lumi, familiarizați cu altă cultură – cea franceză în cazul lui Kate Chopin, cea germană și maghiară în cazul lui Liviu Rebreanu. Familia și educația au determinat bilingvismul scriitoarei americane, trilingvismul, dacă nu multilingvismul lui Liviu Rebreanu.

Se poate observa o benefică pendulare între limbi și culturi care le-a dăruit puterea de a înțelege altfel pe celălalt, de a sesiza tot ce rămâne ascuns privirii. Așa că nu mai miră un ochi atent ce surprinde psihologia feminină, ce inventariază atent datele codului social, ce pătrunde în cotloanele sufletului și înregistrează prăpastia uriașă dintre sine și masca arborată. Și puterea extraordinară a scriitorilor o dă chiar incursiunea în subterana psihicului, ce se dovedește identic, dincolo de uriașele diferențe dintre cele două lumi și cele două femei.

ELISABETA ROȘCA

poeme de NICOLAE COANDE

BUZUNARUL

Tu crezi că un mare critic poate înțelege un poet atîtica?
 Lumina dintr-o catedrală are habar cum își trage sufletul
 ciuperca de pe lemnul crucii care L-a îmbrățișat?
 Ce este adevărat în diapazonul său pedant, episcop ambulant,
 în adevărea mărăță de satir precaut în infirmeria
 cărnii, a mațelor, atent la virgula dintre cap și sentiment?
 Știi, prețul nu e pentru toate pungile, n-ajunge pentru hămesiți.
 Inhalăm creiere, lipăim nervi, am plătit
 și plătim pentru un pachetel bine făcut, rafturi rînduite cu vicii –
 tu crezi că un mare critic are grijă să șteargă sîngele pe hîrtie?
 Lîngă hala de mațe o pisică soioasă îmi face cu ochiul,
 ruina vieții ei îmi străpunge ficatul,
 gol pușcă, acoperit cu-n buchet de florile cîmpului
 trec printre oameni decent îmbrăcați –
 tu crezi că putem vorbi unul cu altul?
 Mi-e dor de un pahar de vin băut cu un sărac, plătit
 din buzunarul nostru comun.

IMPOSTURA

Ei cred că te poți retrage în natură să scrii,
 cum ai desface o conservă cu poezie în sînge,
 dar impostura e veche.
 Dichtung&Warheit – în Epoca Aldi
 sînt ghiocelul ce-și aprinde țigara
 la ieșirea din țară,
 în Spreeathen Führerul își scutură
 luna din păr,
 nehotărît între două femei palpez
 ficatul metaforei,
 ochii nu pot privi în ochi toată viața
 o floare de măr –
 dacă ar putea țigani ar fura soarele.
 Tăcută ca o țiglă pe casă
 a crăpat vara.

ZIDUL

Pe ulița sării cîțiva se plimbă tăcuți,
e unul în mine care se repede la ei,
pozez cu emfază într-o halbă
de cer teuton,
cînd iubești vibrează puțin,
mîinile merg potolite pe nori,
la ziuă stelele sînt stoarse de fapte,
simt cînd un popor are febră,
pe Kuhviertel
un cîine latră la colțul numelui meu.
De-atîta pace,
germana vorbește singură prin gări.
Cînd m-am născut era delir pe lume.

BIBLIA DE NOROI

Auzi cum strigă după dragoste tot omul obosit
să nu i se răspundă?
Trebuie să înțelegi că frumusețea vine din pămînt,
dar nu trece dincolo de noi.
Noroiul de pe tălpi pe limbă dus este religia
în care ne-am trezit,
locul unde am scris și am iubit femeile din iadul nostru,
lista cu morți pe care o ținem fiecare pentru clipa
cînd vom spune totul.
Gîndește-te, sînt oameni fără gură sau cu limba smulsă
în camere-ale morții unde lumina e un petec negru
îngăduit de pleava lumii,
harta crimei depusă în seifuri de mîini care sugrumă
și apoi își pun pe degete arsura minții unui poet,
cei ce fac aur din oase zdrobite și apoi le toarnă în lingouri
care țin Banca.
Stafia unui fulb va spune povestea din inima
copacului în care am venit pe ape.
Biblia de noroi se scrie cu litere cât omuleți ca noi.

MAIMUȚA ROȘIE

Află că morții nu vorbesc cu nimeni, nici între ei măcar,
nu se-nțeleg prin semne și nu cerșesc iubire, nu-și scriu bilete
în care lasă urme pentru cei ce știu să vadă –
nu e hîrtie pe lume să le poată ține scrisul, doar povești
șoptite de caierul bătrînelor
în gulagurile africane unde maimuța cu măciucă roșie
e la putere – vecinul ei slab e omul trăitor în țarcuri părăsite
de marile furnici, la ultimul incest al tatălui lor senil.
Stafia unui porc cu rîtul negru duce-n spinare răsufllarea
celeii mai calde femei la corturile unde inima-i bătea în gîtul
vechilor vulcani. Sîntem cenușa lor tăcută.
Hamacul lunii dintre sîinii ei m-a cîntărit cândva o noapte,
lăncii de catifea pe care inima le-ndură cu credință,
sub groaza cât un cap de bivoli ochi vechi de mii de ani
mi-au spus ceva, dar am trăit.
Irișii ei sînt varul cu care maimuța roșie aruncă peste gropile
unde se ard cărțile celor slabi și fără viitor,
umbre pe stîlpii dimineții făcute ghem la rădăcină –
la ziuă am văzut armata orbilor în lanțuri spre vechile cuptoare
unde se aleg unghiile și părul dăruite zeului nebun
la care se închină exilații și cei fără noroc.
Nu s-a inventat hîrtie să nu ardă.

MORARUL

Ar trebui să vină un morar în august în pătrarul negru al lunii
să ne vorbească sau să tacă lung
privindu-ne răstit în ochi de dimineața pînă seara
prin ochelari în care se vede răsturnată lumea de apoi
un meșter cu sacîz în barba înnodată ca a poetului
care se-ntoarce la ziuă
de la una dintre iubite cu o nouă carte în mînă.
Uiumul lui sîntem.
Sacul e gol, moara lumii huruie fără bob
tărița scoate porcii pe străzile orașelor să-și ceară porția
zi după zi. Limba e stoarsă – la fel și amintirea primei pagini
unde îl întîmpina albastrul minții ei. Ne odihnim
în ceruri ca făina.
Ajuns acasă sun la ușă – cartea este gata

sfîrșitul bate cu ciocănelul în pătrarul negru al unei
mori de argint. Pietrele grele macină cuvinte
pe care oamenii le uită.
Cînd sînt sătui și porcii se încred în stele.
La mine-n carte în brațele iubitei e morarul.

VORBALAGO

lui Paul Goma

Trezește-te, ultima bătălie dintre uriași se dă în pînteccele Rusiei,
în necenzurata durere a inimii unui copil adus în cioc
de rîndunica nopții și lăsat în prag sărmanului pescar –
cînd te iubește Dumnezeu îți dă o gură-n plus și-ți rupe undița,
ai grijă, uterul bătrînei Asii scuipe guzganul cu cap de om,
singur cerșetorul de pîine l-a văzut cînd își aruncă mațele
ca un năvod în valea unde spumegă taimenul,
pe Obi, la ostrovul pe care omul a mîncat inimă de om
și a trăit în *zemlianka* șobolanului cu steaua roșie-n coada grasă,
nu adormi, prin somn îți intră-n casă *Vorbalago*, te cară
pe spinarea ceții în porturi de strigoi, îți fură fierea
din care face cvas pentru *Narodnyi Komissariat Vnutrennikh Del*
să meargă înainte molohul spre cincinalul ultim,
acolo unde ne așteaptă sitele ce vor alege grîul de neghină,
mirosul de bătrîni coboară din copaci cu pași de vită
dusă în abatoarele unde un patefon huruie muzică de asalt,
hingherii cu ciocane înroșite în sîngele vițelilor abia născuți,
nu te speria, la ultima-nfruntare frunza toamnei ne va-ntâmpina
în linie cu bătaia de morse a inimii unui copilaș: de ce?
Și timpul s-ar putea opri. Trezește-te. La ușa ta e *Vorbalago*.

poeme de SORIN VIERU

A FOST CÂNDVA ȘESUL

A fost cândva șesul, stepa, starea de câmp
a tuturor posibilităților.
Te-ai dus și tu. Nechemat.

Mai târziu purtai barbă și ochelari negri, papuci de pâslă.
Gardianul te privea chiorâș, bubosul te uitase
și nimeni nu te proteja.

La spălător, pe coajă de săpun
zgîriaai semne magice, enunțuri
la curăția de mai târziu.
Semnele s-au șters încet,
intrând în carnea ta.

Fluiera o locomotivă.
Fluiera, nu a pagubă.
Intra în Ierusalimul gării.
Pe coala sinilie a cerului
Un planor scria Libertate.

Ocolind zidul gării te-ai dus la privată.

Sentinela se făcuse nevăzută.

CÂND IESE SOARELE DIN NOURI

Când iese soarele din nouri
Trece o aripă gigantică de avion
Și pământul huruie,

Parcă s-au aprins obrajii unei ființe mari
Care s-a întors pe spate
Dornică de mângâieri.

PSALM

Ascultă, Doamne: îţi voi vorbi
Fiindcă nu-mi răspunzi.
Tu eşti bun fiindcă eu sunt aşa cum mă ştiu.
Tu eşti atotputernic, fiindcă eu sunt bicisnic.
Te găsesc pretutindeni fiindcă nu-mi găsesc locul.
Eşti Adevărul şi Calea, fiindcă nu mi-am găsit drumul,
Stau pe gânduri, discut, de toate mă îndoiesc.
Eşti Unul
Fiindcă eu sunt doi, mulţi, cohortă,
Mă dedublez, mă multiplic
şi sunt doar o părticică din mine însumi,

Tu eşti tufişul de măracini,
focul înfrigurat care mă zgâlţâie.
Tu eşti pâinea şi vinul
fiindcă eu sunt aluatul şi mustul.
Ai făcut lumea în şase zile
Ca eu să nu-mi găsesc odihna
şi să nu termin nimica
din câte am început?

Va veni o zi când trâmbiţele vor suna,
când totul va fi bine,
neîndoielnic şi indiferent bine,
fiindcă îmi vei răspunde
atunci când nu voi mai aştepta nimic
şi focul răspunsului va arde potolit,
cu măsură,
cu multă măsură.

O ZI DE VARĂ TÂRZIE

E atâta miere în văzduh
şi zumzăie atâtea găze în cuibarul
zilei extatice, închisă-n chihlimbarul
topit, gigantic dilatat, al zariştei..

Ca o stupină e Pământul nostru..
Pământe, Pământe! Vuiesc prin văgăunile tale

regina, lucrătoarele și trântori, trântorițe.

Făptură unică-i Pământul nostru
cu fluvii ce-i brăzdează chipul tragic,
fruntea-i crispată. Cu munții care tac –
bătrâni la sfat – înțepeniți
în liniștea lor nefirească – și
cu mările pe care Hamlet le străbate
pe coji de nucă – se simte foarte bine.

Pe-acest pământ septembrie o lungă trenă
de păduri își poartă, de păduri în care
Un pojar s-aprinde.
Blazonul auriu toamna și-l duce
și bate la castel (Toamna : un personaj
descins din inefabilul unei cortine
de teatru – un păstor
cu nasul înroșit ca un ardei
și-ncoronat cu lauri –
ținând în mâini o cupă, sau un tyrs
și declamând, „Ce? n-are a face.”)

Poarta se deschide – intrăm,
toamna pe-un cal alb intră și ea în castel,
în trop de iambi.
E o piațetă, un havuz, un melancolic jet, izvor castalic
preluat de-un apeduct roman... Dar brusc
privești se-animă. Un teslar
își face treaba fluierînd voios,
în aerul străpuns de ciocârlii.
Și merge strună lucrul, crește văzînd cu ochii,
și meșterul e multumit, scuiță în palme,
bea aldămașul... Până în amurg
treaba e gata.. Mulți veni-vor mâine
în jurul ei să caște gura
lăsându-se preluați de absorbantul
spectacol: spânzurătoarea-i gata!

*(Am cam ajuns la final și nu știu
Cum să sfârșesc...Dar iată)*
... Se spune că fenomenala zână Poppins
întâmplător trecând pe-acolo o zări

pe Margareta, sau pe Tess, pe amândouă
și dându-le câte-o umbrelă, toate trei
zburară fericite de la locul
micuței mele povestiri – din care nu știu
de-ați priceput ceva...

LECUITOAREA

În satul Borca trăiește o lecuitoare
și am să mă duc la ea
să mă lecuiesc de insomnie
și de vizite nocturne la privată,
să mă lecuiesc de hipertensiune
și de teama zilei de mâine,
să mă lecuiesc de ficat.
Și de mizeria acestui contratimp.

În satul Borca lecuitoarea a spus:

Corbul care îți mănâncă ficatul
nu este mesager imperial.
Plictisul care te devoră
nu este vulturul managerial.
Dao care propovăduiește resemnarea
nu este adevăratul Dao.
Împăcarea nu e colaborare pasivă...

Dar nu lua povața mea, fiule. Sau ia-o,
Și du-o în lume, multiplic-o precum
talantul, precum boaba argintului viu.
Zboară, buburuză acestei înțelepciuni
și întoarce-te abia în ceasul târziu
când va ieși fum pe hornuri
și vor mugi iar turme în sat.
Mă vei găsi pe un pat de spital.
Dar nu veni resemnat.
Ține minte, Da-ul resemnării
nu este adevăratul Dao!
Nu lua boala răsvrătirii de la mine,
Sau în răspărul meu te du și ia-o!

LA SOARE, CU OCHII ÎNCHIȘI

Au adormit caleștile de aur
pecetluite-n lanțuri de paing
și diligențele opresc pe la coclauri
de drumuri din Far West încolăcite-n swing.

Din marea poluată se ivește
triumfător momită de-un harpon
statuia anamnetică ce-un meșter
o dezvelise dintr-un bloc enorm.

(Imagine cinetică în cripte de memorie,
Ah, suflete! Retina deslipită de istorie.)

Se-amestecă imagini zugrăvite-n cride
mereu revizitate de-un fantom
și amintirile nepoleite
inseparabile rămân de jazzul din salon.

Vibrezi acum ca scripca sub arcuș,
arcușul timpului ce amiroasă a sacâz
Unde te duci? De unde vii? Acuși
misterul dens ai să-l străvezi,

Va fi cum a mai fost odată – mult
fior, patetic vals, mai știu eu ce,,,
Va fi cum a mai fost – un lujer smult,
un pian, o glastră, și îmi va plăcè

Sa pun și un tablou de gen, poate un Iser.
Va fi o zi de vară, pianul, lujerii uciși,
Și zîmbetul decis ce-ți nălucise –
ții minte? – o norocire grabnică și fără griji.

Va fi cum a mai fost – chineze cești,
nevinovatele serbări galante, jeux
d'artifices, jeux de salon, calești
în lanțuri de paing, și ce mai dă

reamintirea milostivă ca popasul
sub soarele ce mîngîie – minune!
pergamentoasa frunte și obrazul
tău scrijelit în rune...

poeme de GELLU DORIAN

PUSTIA (II)

O vezi fără să privești...(5)

O vezi fără să privești anume un spațiu la fel de plin,
cuib plin într-un copac înfrunzit,
cuib gol într-un copac desfrunzit –

stai în fața aceluia loc nenumit
ce așteaptă să fie numit,
nu-i dai nicio importanță, așa cum nu te interesează câtuși de puțin cerul
care ascunde carnea îngerilor
cu care ai crescut în casa plină de icoane,
și deodată din cuibul plin cu ouă
se umple cerul,
îți pierzi ochii printre aripi
pînă ce privirea se face goală ca acel cuib părăsit –

dai sens fiecărui gest din afara ta
în care intri ca într-o casă în care lumea te privește și nu te vede,
de fapt nici nu ești,
cui i-ar păsa de un biet ou din care nu se știe
dacă va zbura o pasăre
care va adăsta pe turla bisericii în care crucile adună sub stern
singura speranță a omului
care toată viața n-a făcut nimic decît să se roage pentru o altă viață
pe care nu o va trăi –

mult mai tîrziu vezi cerul printre frunze,
plin de viața pe care nimeni n-o ia în seamă,
din ochii tăi zboră mii de îngeri care nu se vor întoarce de unde au plecat,
pentru că întoarcerea lor este acolo unde ajung,
așa cum faci tu după ce rămîi gol pe dinăuntru
ca paharele din care cei însetați au băut toată viața –

îți spui apoi:
și mie mi-a fost sete și am băut
și, după atîta viață, încă mi-e sete...

Simți cum se adună... (6)

Simți cum se adună pustia în sîngele tău,
î se face loc altui om cu care nu vei mai putea sta de vorbă
atît de liniștit ca pînă acum, așa cum făceai
cu tine în casa plină de vorbe ca firele de praf
pe care le ștergeai de pe buzele uscate,
grămăjoare adunate pe coli de hîrtie
peste care trecea mîna ca o femeie căreia nu-i mai dădeai importanță,
ostenită în fața oglinzii în care nu mai apărea
cealaltă, rămasă într-o fotografie
după cămașa ruptă în coate de atîta rezemare pe mesele
pe care tăcerea umplea paharele
pe care tu le goleai,
nu pentru că era bine,
nici pentru că era prea rău,
nu era de fapt nici într-un fel,
cum este cînd iernile se copiază una pe alta
și te lasă singur în trupul tău plin de nimicuri de care nu te poți debarasa –
așa se lega timpul
pahar cu pahar,
ochi plin de lume plecată cu ochi gol de lume de care nu mai aveai nevoie,
cînd în sufletul tău
vin toți să se rezeme
și găsesc pereții scorojiți,
casă cu ferestre închise de după care o culoare verde rece
te străpunge
și tu gemi de durere,
aproape că rîzi,
cobori ultimele trepte de unde privești în gol
pînă cînd nu se mai vede nimic,
iar cei de lîngă tine cred că au în față un manechin
cu care nu vor să-și răcească gura,
vorbele lor cad ca alunele din gura veverițelor,
mătura le aruncă afară,
afară nu se mai aude nimic,
ca acum o mie de ani cînd stăteai cocoțat într-o sulită
și cîntai fericit fără să știi că ești mort,
acum ești mort fără să știi că ești viu,
simți cum sîngele tău se face nisip pe care nu-l simți
decît între dinții scrișnind
după ultima sorbitură de aer...

Cînd mi s-a spus... (7)

Cînd mi s-a spus că am inimă, inima mea arăta ca o cupă
din care toți beau, fiecare pe la mesele lor,
unii mi-o storceau pînă la ultima picătură de sînge,
alții adăugau apă, dar sîngele apă nu se face,
inima mea ulcior se făcea,
mii și mii de mîini o duceau la guri însetate,
numai gura mea se usca,
de pe ea își luau zborul stoluri de păsări care inundau cerul
care îmi umplea inima,
așa cum fac femeile în strănă cînd toarnă paus după paus
în venele lui Iisus, în timp ce inima lui se umple
și toți din biserică beau
și mă uită întins pe o masă,

cînd mi s-a spus că nu mai am inimă,
inima mea era deja cupa aceea goală
pe care toți o aruncă, o fac țandări
și, pînă să o adun la loc, pustia îmi usucă sîngele-n vene,
rîuri secate fără pești,
cîrciumi goale și triste, în care nimeni nu intră,
nimeni nu iese, nimeni nu cîntă,
încît Dumnezeu se veselește în altă parte...

Cînd sufletul îmi era cît un fir de nisip... (8)

Cînd sufletul îmi era cît un fir de nisip, părea cît o stîncă
pe care toți se urcau,
să atingă de pe umerii mei cerul unde de mult fuseseră uitați,
sau așa li se părea de bine ce păcatul gîngurea în brațele lor,
fără să aibă un nume,
Cain și Abel la un loc
prin raiul plin de sînge și vorbe ce se rostogoleau
direct în sufletul meu care-și zidea pereții din ce în ce mai înalți,
pînă cînd ecoul se-ngropa în cap
ca într-un hangar din care urma să scot cele mai grele care alegorice,
de cele mai multe ori pînă la ușa bisericii
unde toate trebuiau lăsate afară, cizme pline de noroi în prag,
drugi roși de funii la marginea gropii,

cînd sufletul vibra ca o purpură
deja eram pe jumătate mort, din el ieșeau unul cîte unul
cei care au intrat în el cu picioarele grele ca plumbul,
ceilalți se uitau chiorîș, gata să lovească
în toaca de lemn dintre stern și meninge,
ca apoi să-i văd fugind disperați în altă parte a lumii,
de unde aruncau cu pietre în ferestrele
cîrciumii în care m-am adăpostit fără să știu unde sunt
în sufletul meu cît o stîncă devenită fir de nisip
spulberat de vînt...

Cînd trupul îmi era o bucată de catifea roșie (9)

Cînd trupul mi-era o bucată de catifea roșie
pe care toți o atingeau în văzul tuturor,
din ce era rușinos nimic nu-mi era cunoscut,
țipătul meu de bucurie se cuibărea în urechile celor din jur,
iar din gura unora ieșeau înjurături pe care mai tîrziu le-am văzut
oploșite prin cîrciumi pe unde poezii se fac buchet
și beau din același pahar cu care am fost înțărcat,
mă lăfăiam prin stuărișuri de vorbe care-mi zburau pe la urechi
ca niște fluturi multicolori, habar n-aveam ce era ăla un înger,
că de fapt chiar eu eram pentru unele femei
îngerușul care avea voie să-și strecoare degetele pe sub rochiile
sub care ardeau flăcări ale căror limbi îmi udau buricele,
pe țîțele lor între care adormeam
pînă ce mă trezeam rumen și gata de treabă,

cînd trupul mi-a devenit carne de bătut pe saltele,
nimic din ce e rușinos nu mi-a fost străin,
gura nu mi se mai usca singură în țipete seci,
umede buze se lipeau de ea,
nu mai era nevoie de vorbe,
ochii spuneau tot ce era de spus,
mîinile traduceau epopei întregi,
pînă cînd rătăcind prin alte cearșafuri cît mările pline de insule,
trupul a devenit ținta săgeților otrăvite
pe care acum le scot ca pe niște spini după ce coroana a fost aruncată
în flăcări,
a căror cenușă acoperă pustia pe care mi-o trag peste trup
ca pe o mantie...

Îmi trag mîinile de pe faţă ... (10)

Îmi trag mîinie de pe faţă ca pe nişte storuri de pe ferestre,
în spatele lor e întuneric, toţi dorm,
numai tu stai treaz şi priveşti afară ca într-o apă
în care ai vrea să te arunci,
afară este însă foarte adînc,
iar tu nu ştii să înoţi,
toată viaţa ai stat pe propriile picioare peste care s-au aşezat
greutăţi care acum te-ar trage la fund,
mîinile fac gestul zborului,
zborul stă înţepenit între umeri, deasupra acestora,
ca într-un bol transparent peştişorul care n-a cunoscut niciodată
imensitatea oceanului,
stai pe loc şi vezi cum de departe vin spre tine mii şi mii de chipuri,
ale tale nu sunt,
ale altora, nici atît,
umbre nu sunt,
fantome, încă nu,
toate vin şi se ascund în tine, în acel peştişor din acvariu,
pînă ce ieşi din tine şi adormi în văzul tuturor
fără să-ţi înveleşti ochii cu mii şi mii de pleoape,

pînă ce în zori, palmele se aşează iarăşi peste ochi,
în ferestre înfloresc mii de muşcate,
tu începi să fugi prin tine ca un însetat
după un pahar cu apă...

proză de CORNELIU BARBORICĂ

LOVIT DE NULITATE

Văsălie Copârșeu era un băiat modest, dar teribil de talentat în meseria pentru care nu se poate spune că optase. I-o aleseseră bunii săi părinți. Era frizer și coafor. Visul lui fusese să ajungă un intelectual ca vecinul lor care, pe timp de vară, stătea ceasuri întregi cu ochii la stele, iar ziua citea cărți de astrologie și asculta cu evlavie la toate posturile de televiziune orice emisiune ce privea această știință ocultă, cum numea el ocupația sa de bază de a privi nopți la rând stelele și luna. Văsălie Copârșeu era impresionat încă de pe vremea când făcea ucenicie în arta frizeriei și a coafurii de vocabularul bogat în cuvinte rare ale vecinului Hârdău. Așa cum, mai târziu, când va ajunge om politic, va folosi cu plăcere cuvântul *fortuit*, pe care l-a auzit din gura unor parlamentari în expresii ca „a fost alungat fortuit din propria casă” sau „a fost dus fortuit la pușcărie”, cu aceeași plăcere asculta expresii ca „planete în conjuncție”, „planete personale și transpersonale”, „astrologie karmică”, „reîncarnări succesive”, „pătrarul și sextilul lunii” și câte și mai câte ieșeau din gura vecinului Hârdău. Era fascinat de ele și obsedat de ideea să ajungă și el un intelectual capabil să învețe și să rostească în public asemenea vorbe savante. Dar soarta jucăușă n-a vrut ca Văsălie Copârșeu să ajungă astrolog, ci i-a rezervat o misiune mult mai însemnată în vremelnica lui ședere pe Pământ.

Văsălie era un băiat fercheș cu un păr și o mustăcioară corbii. Provenea de pe meleaguri maramureșene și nu e deloc clar de ce a trebuit să ajungă tocmai în capitala țării pentru a practica o meserie atât de banală, atât de neintelectuală, contrară tuturor viselor sale din adolescență. Dar meseria asta avea și un avantaj: în timp ce coafa vreo fetișcană drăgălașă, gândul o apuca pe cărări metafizice, se închipuia alergând pe Calea Lactee sau dispunând de puteri paranormale, medita la viețile sale anterioare, la reîncarnările succesive prin care trecuse, dar mai ales se vedea plimbându-se de mână pe o pajiște înverzită și sărutându-se cu clienta sa. Cum se născuse în zodia Taurului și, după cum citise într-o carte de astrologie natală, credea cu tărie că misiunea lui pe Pământ stătea sub semnul verbului a poseda. Mai citise cum că acei născuți în această zodie se distingeau printr-o mare senzualitate, printr-o activitate hormonală intensă, adevăr confirmat și de faptul că în timp ce își plimba mâna prin părul mătăsos al tinerei sale cliente, simțea o poftă nestăpânită să o posede. Noaptea o avea în vise halucinante. O visa ca pe o Virgo, adică una născută în zodia Fecioarei și o credea chiar fecioară, iar pe sine se vedea ca primul bărbat care o perfora. În fiecare noapte perfora câte o fecioară, iar dimineața cearceaful lui era mototlit și plin de pete.

Dar, cum nu se putea încurca cu propriile sale cliente, femeii sau fete care, oricum, îl priveau de sus, în zilele libere frecventa o discotecă și un bar de noapte. Acolo a întâlnit-o. Nu era chiar fecioară, cum avea să constate cu regret cât de curând, dar avea o altă calitate: era nepoată de general de la Interne. Se născuse în zodia Balanței și cu toate că celor născuți în această zodie astrologii le prezic o stare de echilibru, Olimpia Brânză era perfect dezechilibrată. În timp ce dansau făcea mișcări dintre cele mai trăznite, se dădea peste cap, umbla în mâini, purta pantaloni de dimie, arareori se spăla pe corp, pe dinți niciodată, duhnea a usturoi și a ceapă, fiind o naturistă convinsă. În seara când s-au cunoscut, apucase să se spele chiar și pe dinți, nu duhnea a usturoi, dimpotrivă, mirosea plăcut a parfum de zambile. În zilele următoare, când a început să-și dea în petic, aflase deja că e nepoată de general și din clipa aceea duhoarea de usturoi nu l-a mai deranjat. Era o fată nostimă, blondă platinată, cu ochi căprui și, când ajungeau în apartamentul ei, umplea cada, se dezbrăca și îl invita pe frizerul Văsălie, despre care habar nu avea că era frizer și după ce a aflat puțin i-a păsat, să facă amor în apă, spunând că trebuie să se mulțumească cu amor în cadă, în lipsa unei piscine, dar că unchiulețul, generalul de la Interne, o avea în vedere să-i facă rost de o vilă cu piscină, că generalul nu avea copii și că tocmai de-aia o iubea ca pe propria lui fiică. Olimpia nu-i spunea însă că generalul o mai iubea și altfel și că adesea făceau dragoste în aceeași cadă în care se tăvălea cu Văsălie. Generalul nu putea fi acuzat de pedofilie, Olimpia trecând bine pragul celor optsprezece ani; și nici măcar de incest, nepoata fiind fiica sorei sale vitrege.

De când o cunoștea pe Olimpia, cearșaful lui era dimineața la sculare tot atât de curat și neșifonat ca seara înainte de culcare.

Idila și feluritele satisfacții au durat cam o jumătate de an, cealaltă jumătate fiind foarte agitată. Într-una din zile, generalul, sosit pe neașteptate, a găsit în baie un halat ce nu-i aparținea și o cravată cu picățele cum nu purta nici când umbla în civil. În vizită la nepoată nu venea decât în civil, ca să nu-l recunoască vecinii. Din același motiv, refuza orice invitație la emisiuni televizate, deși era ispitit și el ca oricare alt demnitar să devină vedetă și să ajungă să intre în vederile celor care produceau emisiunea „*Zodia VIP*”. Dar cum și el era tot Taur senzual, mai tare decât orice își dorea să posede femeile. Și nu se mulțumea numai cu nepoata, era flămând ca un militar în termen, închis în cazarmă vreme de un an de zile, fără o zi de permisie. Descoperind acele obiecte ale unui bărbat străin, Taurul, îngrozitor de gelos, așa cum scria în horoscopul său, s-a înfuriat atât de tare, că primul lui gând a fost să o sugrume cu cravata cu picățele și poate ar fi și făcut-o, dacă n-ar fi avut grad de general și nu și-ar fi amintit de veniturile ce (de)curgeau din acest grad. Dar mai era ceva care îl împiedeca să dea frâu liber pornirii sale criminale, ceva de care era încredințat că numai el și nepoata știau. Generalul de poliție se înșela însă. Cu doar câteva zile înainte, Văsălie Copârșeu găsisese întâmplător sub pat o bacnotă de una sută mărci germane. O întrebuse pe Olimpia de unde o are, iar ea îi răspunsese în doru lelii, râzând viclean, că probabil o pierduse vreun alt bărbat care fusese în

vizită la ea. Frizerul Taur s-a înfuriat cumplit și între ei a avut atunci următorul schimb de amabilități:

- Trebuie să înțeleg, începe el politicos, că te mai culci și cu alți bărbați?
- Da, îi răspunde ea, făcându-se ca o fetiță răsfățată.
- În acest caz, pot să-ți spun curvă?
- Poți, dacă te lasă inima...

– Cum adică dacă mă lasă inima? Ești o curvă sadea și încă una din alea care se culcă cu străinii pe mărci. De unde să știu eu că nu te-ai tăvălit pe marginea șoselei cu vreun șofer turc și nu ai luat de la el vreo boală, că, după cum te porți, ești cam sifilitică.

– Zi-mi cum vrei, dar numai sifilitică să nu mă faci, sunt cea mai curată fetiță din câte ai avut tu, nu am nici SIDA, iar tu ești un copil rău care vrei să mă necăjești, zice ea sărutându-l și, luându-l de mână, îl conduce spre un loc din bucătărie unde se afla o cutie metalică. Descuie cutia cu o cheie ascunsă într-un colț al bufetului și în fața lui Văsălie Copârșeu s-au deschis dintr-odată porțile împărăției cerești. A văzut atâtea bacnote străine, cum numai în filme cu bandiți îi fusese dat să vadă.

– De unde ai tu atâta bănet, fato? Doar nu te vei fi culcat cu un regiment de șoferi turci...

– De unde? De la general, de la unchiulețul meu drag!

– Și de unde are generalul atâția bani străini? Că, după câte știu, generalii nu sunt plătiți nici cu mărci, nici cu dolari...

La întrebarea lui nu știa ce să-i răspundă. Era doar o găsculiță care știa doar să se distreze pe banii generalului. Abia acum înțelegea Văsălie de unde avea bani să se îmbrace, să plătească amândorura intrarea la discotecă și băutura la bar...

Dar ea, privindu-l galeș și strângându-l tare de braț, zice:

– Banii ăștia sunt pentru noi, puișor drag. Cu ei o să fugim în Brazilia sau în orice altă țară vei voi tu, dacă în Brazilia nu-ți place. Eu însă țin foarte mult să ajung acolo, ca să dansez samba la festivalul de la Rio de Janeiro. Poate mă filmează și pe mine cineva în timp ce dansez și, în felul ăsta, să mă transmită la televizor, să fiu văzută de vreun boss de la Hollywood și să ajung o stea a micului și mare-lui ecran...

Altfel de gânduri îl băteau și pe general după ce descoperise prezența unui alt bărbat în viața, dar, mai ales, în apartamentul nepoatei. Gândează că nebuna, zvăpăiată, e în stare să-l jefuiască pentru cine știe ce tinerel cu mucii la gură. Era îngrijorat, pentru că valuta obținută pe căi ilicite nu putea să o ia de aici și să o ducă acasă la el. Nevasta nu avea habar de existența comorii, iar, la un eventual denunț, primul loc unde ar fi cotovănit poliția se înțelege că ar fi fost casa lui. De aceea, neștiind pe moment ce să facă, a început să țipe ca un nebun la Olimpia:

– Spune-mi, târfă, pe cine ai adus în casă?

– Pe nimeni, îi răspunde ea pe tonul cel mai nevinovat. Apoi, obraznicindu-se, pe un ton înțepat: Și, mă rog, de ce mă faci târfă? Nu înțeleg ce ți-a venit.

Generalul Taur îi arată halatul.

– Țsta al cui este? Să nu-mi spui că este al unui verișor pe care nu-l ai sau că a venit o vecină să facă baie la tine îmbrăcată în halatul soțului!

– Aici ai nimerit-o. Chestia cu vecina e adevărată, se agață Olimpia Balanță de ipoteza ironică a generalului Taur.

– Vezi cât ești de tâmpită? zice Taurul, scoate cravata cu picățele și i-o flutură pe la nas. De asta ce mai zici?

– Păi... ezită ea o clipă, s-ar fi putut să fie în buzunarul halatului...

– Eu n-am găsit-o în buzunarul halatului, era sub perna de pe pat.

– Zău?! făcu ea pe mirata, orice este posibil. Poate am găsit-o pe jos și în loc s-o agăț în cuier, am pus-o sub pernă, doar știi cât de dezordonată sunt...

În fața unui polițist versat, se descurca mulțumitor. Și, ca scena să fie completă, se porni pe un plâns cu sughituri.

Lacrimile și sughiturile ei nu-l impresionară prea tare, dar avură un efect liniștitor. În timp ce ea se smiorcăia, polițistul se gândea cum să dea de urma intrusului, fiindcă nu credea o iotă din gogoșile pe care i le vindea nepoata. Să pună un subaltern să-i spioneze nepoata, ar fi fost o mare imprudență. Acesta ar fi putut să afle de legăturile lui cu Olimpia și cine știe ce i-ar mai fi trecut atunci prin minte. Nu! Era de preferat unul din mafioții pe care îi acoperea și care îl plăteau generos pentru serviciile sale de protector. Sigur că da! Bandiții ăștia nu l-ar fi trădat în rup-tul capului pe omul care le asigura protecție, așa credea el.

A dat, deci, ușor de urma intrusului. La început, s-a făcut foc și pară când a aflat că e vorba de un frizer, apoi s-a liniștit crezând că e doar o toană trecătoare a trăz-nitei sale nepoate de soră vitregă. Dar, când s-a convins că nebuna era îndrăgosti-tă lulea de acel amărât de frizer, a socotit că ar trebui să privească lucrurile mai rea-list și să le rezolve cu binișorul. Putea oricând să-l lichideze cu ajutorul protejați-lor săi, dar atunci bandiții l-ar fi avut la mână și l-ar fi șantajat. Nu, nu asta era calea de urmat. Mai bine o împărțeau pe Olimpia, și așa o nesătulă, căreia singur și la vârsta lui îi putea face față cu mare greutate. De multe ori, înainte de a o vizita înfu-leca un castron întreg de salată de țelină, iar după ce a apărut miraculoasa pastilă verde, se trata aproape zilnic cu câte una. În definitiv, îi erau de folos și în relații-le cu nevasta, care era fericită ori de câte ori îl vedea seara înainte de culcare înghi-țind câte o viagra. Ba, de uita cumva, îi atrăgea ea atenția să ia hapul dătător de atâtea satisfacții și aducător de pace în familie.

După o consfătuire în trei, în care generalul Taur a vrut să se asigure de trăini-cia sentimentelor dintre Balanță și frizerul Taur, a decis că un așa băiat talentat ar fi păcat să trăiască toată viața în anonimatul unei frizerii de cartier. I-a făcut rost de un post de frizer la o școală de subofițeri de poliție, unde, în afara unei remunera-ții consistente, se putea bucura de favorurile unei femei iubărețe. Băiatul era al dra-cului de chipeș și ar fi fost un adevărat miracol ca maiorul Crina Boldici, coman-dantul unității, să nu se îndrăgostească mortal de el. Calculele lui erau, se înțelege, perfide ca ale unui polițist autentic și cu experiență cum era el. Socotea că în acest

fel îl va îndepărta pe frumosul frizer atât de Olimpia, cât și, mai ales, de comoara lui secretă.

De aici încolo însă, situația i-a cam scăpat de sub control, cum se zice. Maiorul Crina Boldici s-a amoretat într-adevăr de frizerul cu mustăcioară corbie, așa cum prevăzuse, dar acesta era complet străin de faptul că maiorul se afla într-un grad de rudenie apropiată cu un alt comandant, mai mare, general șef la Serviciul de Pază și Protecție, la celebrul SPP. Și, din frizer la școala de subofițeri, Văsălie Copârșeu a ajuns fuga-fuguța frizer la președinția Republicii, mai întâi la corpul de gardă, apoi tot fuga-fuguța frizer și coafor prezidențial. Începea să fie mândru că trăia și muncea în preajma unor persoane atât de importante, cele mai importante din țară. Un orgoliu nemăsurat a pus stăpânire pe frizerul Taur: de ce să nu fie și el o persoană tot atât de importantă ca și cei pentru care lucra, pe care îi friza și îi coafa? Întrebarea asta nu-i dădea pace nici noaptea în somn, uneori se visa chiar președinte de Republică. Dimineța, când se trezea, devenea mai realist și își zicea că așa ceva nu se poate, dar măcar funcția de președinte al unui consiliu de administrație nu i-ar sta deloc rău, nici cea de primar chiar într-un oraș pârilit de provincie. Dar, cum la funcția de președinți ai consiliilor de administrație se buluceau prea mulți, iar alegerile locale urmau să aibă loc abia peste doi ani, așa se socoti că de s-ar elibera un loc de membru al vreunui consiliu local, acel loc i s-ar cuveni lui. A vorbit despre asta cu generalul Taur, unchiul Olimpiei. Cu el rămăsese în relații de amicitie, împărțind-o din când în când frățeste pe nepoata, în baia Olimpiei atârând de vreo câteva luni încoace două halate bărbătești, unul de culoarea prazului, celălalt de culoarea ridichii. După sfatul de taină dintre cei doi Tauri, un consilier de la primărie a fost împușcat în plină zi în fața locuinței sale, asasinul a dispărut iute de la locul faptei, cele câteva persoane, care treceau tocmai în momentul acela pe acolo, declarau că nu au văzut și nu au auzit absolut nimic, de unde, polițiștii generalului Taur au tras concluzia că ucigașul era un individ invizibil coborât din cer pe un OZN și că a tras cu o armă de foc cu amortizor. Cu acest raport, s-a încheiat ancheta în cazul consilierului de la primăria Capitalei. Dar locul consilierului mort urma să fie ocupat de candidatul de pe lista acelui-ași partid situat, conform numărului de voturi, imediat după răposatul consilier și, mare surpriză! pe lista partidului figura un anume Văsălie Copârșeu. Generalul l-a chemat la el și i-a spus că acum făcea parte dintr-un anume partid, cum a ajuns acolo el nu trebuia să-și frământa zadarnic creierii, ca nu care cumva să-i apară fire albe în părul și în mustăcioara corbie. Bineînțeles că persoana îndreptățită, adică cea care se afla imediat după răposatul consilier, de care îl despărțiseră doar câteva sute de nenorocite de voturi, aștepta cu nerăbdare când o să dea boala sau chiar moartea în colegul său de partid și, aflând că locul ce i se cuvenea conform legii electorale fusese făcut cadou unui necunoscut, s-a dus cu scandal la conducerea partidului. Acolo, i s-a vorbit de rațiuni superioare de partid și de stat, că, dacă nu s-ar fi făcut mișcarea asta, un altul, din alt partid, ar fi ocupat locul rămas vacant. În fine, afacerea a fost cocoloșită la sânul cald al partidului.

Din clipa când s-a văzut tolănit în fotoliul de la primărie, în cursul lungilor și plicticoaselor ședințe unde se vorbeau vorbe din care el nu pricepea nimic, Văsălie se visa deputat. Funcția de consilier nu-i mai ajungea. Despre dorința lui de a fi în Parlamentul României i-a vorbit generalului unchi odată când stăteau la taifas, dinaintea unui pahar cu bere, în apartamentul Olimpiei. Generalul i-a zis că se poate aranja, gândind că nu i-ar strica nici lui să aibă un protector în parlament. E altceva să te știe lumea protejat de un parlamentar.

Curând s-a produs un accident înfiorător pe o șosea supraaglomerată. În accident și-a pierdut viața un deputat cu întreaga familie. Nici în acest caz, brigada de polițiști numită de general n-a putut să stabilească împrejurările și cauzele care au dus la groaznicul eveniment rutier, așa cum eufemistic numește poliția dezastrele ce se produc pe minunatele noastre șosele. Din acea clipă, s-a eliberat un loc în parlamentul țării pentru...Văsălie Copârșeu. Imediat după deputatul răposat, potrivit numărului de voturi obținute, venea un altul, un anume Ghiță Putinei, care nu s-a lăsat convins de cei din conducerea partidului că la mijloc ar fi mari rațiuni de partid și de stat, a făcut tărațoi, a întrebat cine este acest Copârșeu, care, în limba literară, înseamnă sicriu și a acuzat pe conducătorii partidului că vor să înmormânteze partidul într-un obiect cu denumire regională. Și, neștiind încotro să o apuce, s-a adresat în disperare celei de-a patra puteri în stat, presei, care s-a aruncat cu pasiune asupra subiectului, numit în unele ziare „Cazul Copârșeu”, iar în altele „Moartea parlamentului zis Copârșeu” sau „Un sicriu în parlamentul țării”. Omul politic frustrat de locul ce i s-ar fi cuvenit, conform normelor în vigoare la acea dată, și-a dat demisia din partid în semn de protest și, urmat de alți nemulțumiți, a creat o nouă formațiune politică, după care, mai toți analiștii au început să deplângă fărâmițarea vieții noastre politice și plâneau atât de amarnic, încât toate gazetele erau năclăite de lacrimile lor. Cazul parlamentarului ajuns în mod fraudulos în înaltul for legislativ începea să fie dat uitării.

În timp ce viața politică trecea prin grave frământări din pricina lui, Văsălie își vedea liniștit de treburile sale, venea tacticos la ședințele parlamentului, pregătind în taină un discurs care urma, după părerea sa, să lase cu gurile căscate pe toți colegii din înaltul for legiuitor, dacă nu cumva aceștia aveau în clipele solemnului discurs alte ocupații ca, de pildă, să citească ziarele în care erau elogiați, să vorbească pe telefonul mobil pentru a-și aranja diversele afaceri, să tragă un puișor de somn după o noapte de petrecere la o nuntă unde fuseseră nași, să stea lângă o sticlă de coca-cola la bar etc. Și, când textul discursului a fost gata, deputatul Copârșeu a rugat pe președintele camerei să oblige pe toți deputații să fie în sală, să le atragă atenția să nu mai citească ziarele, să nu mai vorbească pe mobil, în caz contrar, vor pierde ocazia de a auzi ce n-au mai auzit. A mai cerut ca discursul lui să fie televizat, cerere pusă la vot și respinsă, deoarece nimeni nu știa și nici nu voia să știe ce dorea să le comunice acest Văsălie Coșciug, cum îl porecliseră. Furios că nu se dă curs cererii sale, le-a spus pe un ton de vizionar, amenințător, că vor regreta votul lor negativ, că lumea întreagă ar trebui să fie numai ochi și urechi,

fiindcă ne așteaptă prăpădul, poate chiar sfârșitul lumii. În luna lui mai, șapte planete se vor alinia, e un fapt astronomic dovedit, iar astrologii, printre care mă număr și eu, zicea, prezic că astfel de efemeride exercită o influență nefastă asupra maselor și că s-ar putea repeta evenimentele din iarna lui 1989. Propun, declama el patetic, să ne facem bagajele și să fugim cu toții cât nu e prea târziu în pustiu, eventual în Sahara, unde să nu avem sub noi decât nisipul, și nu o gloată de indivizi inconștienți care se lasă ușor influențați de evenimente cosmice ciclice. Vă dați seama unde am ajunge, dacă am rămâne aici? La fiecare aliniere de planete, am avea câte o răzmeriță și câțiva dintre noi, în primul rând fruntașii noștri, ar fi împușcați la Târgoviște sau în alt loc.

La auzul acestor avertismente, unii deputați și-au scuipat în sân ca la vederea lui *Ucigă-l Toaca*, alții și-au făcut cruce, cei mai mulți, cărora nu le cădea deloc bine să audă că ar fi cazul să se refugieze într-un pustiu, strigau, e nebun, un idiot, o nulitate a ajuns să ne învețe ce ne așteaptă în viitor. Un deputat mai voinic, cu statură și umeri de halterofil, s-a urcat pe fotoliu, a urlat să se facă liniște și, după ce în sală a încetat vacarmul a rostit cu o voce răgușită: „*Vorbitorul e lovit de nulitate!*”. Nimeni nu a râs, dimpotrivă, au început să scandeze în cor: „*E lovit de nulitate! E lovit de nulitate!*”. Nu se afla nimeni în sală care să îndrepte lucrurile.

Consecințele discursului „astrologic” ținut de Văsălie au fost imediate. Generalul Taur a făcut infarct și s-a prăpădit, lăsându-și nevasta singură să trăiască doar dintr-un ajutor social. Putea fi văzută zilnic la cantina săracilor. Bandiții pe care îi protejase generalul au considerat că e dreptul lor să-și recupereze „comisioanele” și, știind unde se află depuse acestea, au dat năvală în apartamentul Olimpiei, dar acolo n-au găsit nici comoara, nici pe proprietar. După un zbor lung cam de treisprezece ore, Olimpia și comoara de mărci și dolari coborau pe mult visatul aeroport din Rio de Janeiro. Din Brazilia, i-a trimis lui Văsălie Copârșeu, pe adresa Parlamentului României, o scrisorică într-un plic parfumat, în care îi scria: „*Vino repede, pușor scump, aici e de tine, aici meseria de frizer e căutată, mai ales în preajma celebrului Festival de la Rio. Lasă deputăția și politica, că turbații ăia or să te sfârtece și vino cât mai repede! Te aștept cu o inimă caldă, braziliană.*”

Numai că scrisoarea n-a mai nimerit în mâinile adresantului. De câteva zile, Văsălie Copârșeu absentă la citirea catalogului cu parlamentari. Zadarnic îl căuta cu privirile președintele Camerei, disperat că la următoarea votare a legii cu privire la protecția câinilor vagabonzi s-ar putea să nu întrunească cvorumul necesar. După o vreme, l-au găsit în apele dulci-mălăștinoase ale Dâmboviței. Zăcuse acolo cam mulțisor, dar criminaliștii au stabilit că n-a fost vorba de sinucidere, nici de moarte prin înecare, ci că o mână criminală îl pocnise în moalele capului și, de la lovitura la cap, i s-a tras moartea. De gâtul răposatului deputat atârna o tăbliță pe care scria cu vopsea roșie: „*Așa vor păți toți cei care ascund comoara generalului.*” Mister mare! Mare mister! Cine putea să fie acel general și ce comoară ascundea? Și de ce tocmai deputatul Copârșeu ascundea comoara unui general? După avertismentul de pe tăbliță, însemna că mai erau și alte persoane interesate să

ascundă presupusa comoară. Cine însă erau acele persoane? Erau întrebări care nu și-au găsit multă vreme răspuns. Un criminalist cu scaun la cap și-a făcut socoteala că un general nu putea aduna comori decât într-un singur fel: prin corupție. Și nu putea fi decât un general de poliție, doar unul dinăștia se putea înhăita cu tot felul de pungași și de hoți la drumul mare; un general de armată, oricâte găște, rațe, găini și pește ar fi primit de la familiile răcanilor, ca să le mute odraslele în alte garnizoane, n-ar fi făcut din asta avere, necum o comoară. La vremea când se petreceau aceste evenimente, încă nu se știa de marile afaceri cu vânzări de armament în care erau implicați chiar și generali de armată sau neamurile lor. Și gândul l-a dus în chipul cel mai logic pe criminalist să se întrebe ce putea să fie cu acel infarct al generalului de poliție Icsulescu, exact după discursul „astrologic” al deputatului Copârșeu. Nu cumva acel general de poliție era posesorul comorii? A apelat la serviciile unui informator infiltrat în una din bandele de hoți și șantajști și a aflat cum, după moartea generalului, care le fusese protector, au încercat să-și recupereze banii, că de ce, ziceau ei să rămână cui nu merita, și cum în apartamentul din strada Portocalei, unde știau că era ascunsă comoara, la a doua descindere, nu l-au găsit decât pe Copârșeu, l-au umflat și l-au torturat ca să mărturisească, până ce omul și-a dat duhul.

Așa s-a sfârșit omul care, potrivit zodiilor, urma să posede tot ce-și putea dori, dezonorat de persoane care nu aveau habar de astrologie, descalificat ca om politic de expresia „lovit de nulitate”, pe care el, atunci când a fost rostită în parlament, n-a înțeles-o, dar căreia i-a găsit o explicație într-o gazetă plină de răutăți la adresa lui, unde a putut citi, „*ca să fie și pe înțelesul deputatului Văsălie Copârșeu că lovit de nulitate înseamnă, popular vorbind, unul lovit cu leuca*”... De unde, se poate vedea care era nivelul de pregătire juridică al jurnalistului, cam același cu al reprezentanților națiunii din onorata Cameră. Dacă ar fi fost în viață și s-ar fi găsit vreun jurist care să-i deschidă ochii, Văsălie ar fi putut să-i facă proces de calomnie incultului gazetar, pentru aluzii și insinuări infamante la adresa capacităților sale intelectuale.

CORNELIU BARBORICĂ

proză de VIOREL DIANU

LA APOSTOLUL

— **D**e ce te-ai sculat cu noaptea în cap, Igăre?
 — Mă duc la Apostolul.
 Drina rămase cu ochii holbați. Înțelesese dintr-o dată ideea, dar nu-și făcea cuget s-o creadă. Cum?...Ieri aduseseră vorba în câteva rânduri despre asta, după ce văzuseră impresionanta procesiune de la poalele Dealului Patriarhiei, însă numai ca să-și exprime un jind. Se întorceau din Piața Unirii cu autobuzul spre casă și, pe Regina Maria, prelingându-se pe lângă coloana înșiruită pe trotuar, li se păruse că străbat eternitatea. Ce oameni trebuie să fie aceștia! se minunaseră, recunoscând cu umilință că ei nu ar fi nicidecum vrednici să se încumete la asemenea bravură. Iar acum, iată-l pe bătrân cu năzărirea lui.

— Tu știi ce spui?

— Eu?...Apostolul Pavel o spune: *Noaptea e pe sfârșite, ziua este aproape, să lepădăm lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii.*

Era spre sfârșite noaptea, ceasul trecuse puțin peste patru. Când se trezise, lui Igăr îi fusese prea clar că nu va mai adormi la loc și, brusc, îl cucerise gândul. Da, se va duce la Sfântul. Pentru prima dată, în două mii de ani, îl aveau pe Apostolul Pavel aici. Sanctitatea Sa, Patriarhul Constantinopolului, binevoise să le aducă și românilor moaștele spre închinăciune. Evenimentul era unic, față de anii când la Patriarhie se scoteau din biserică doar relievele autohtone ale Cuv. Dimitrie cel Nou, Ocrotitorul Bucureștilor și ale Sf. Împărați Constantin și Elena, iar lumea pornea în pelerinaj să le sărute. Dacă atunci Igăr nu-și pusese în plan să guste aventura, estimp îi mijise în suflet dorința și, chiar dacă iluzorie la început, uite, se trezise în viul nopții hotărât.

Se furișase din așternut, să nu-l simtă Drina și să-i sperie somnul. Dar vezi să nu-l simtă ea, să nu audă hruitul apei în vasul de la toaletă, să nu-l aștepte, iar el să trăgăneze, să trăgăneze, ce făcea, domnule?, se spăla pe dinți tacticos și își clătea gura cu ceai de gălbenele... Venise la baie cu o falcă în cer și cu una în pământ și, văzându-l că își pregătea sculele să se radă, îl luase la rost. Iar el, auzi-l!

— Igăre, vrei să cazi lat pe acolo și să te ia ăia cu targa?

Se întâmpla an de an: cădeau oameni leșinați și erau cărați fie la cort, fie la spital. Păi, atâtea ore de stat în picioare...

— Eu de ce crezi că m-am sculat din timp?... Ca să iau coada din scurt. Vreau s-o apuc din dreptul stației de tramvai.

— Care stație?

— Cea din capăt de la Unirii, bineînțeles.

- Să n-o apuci din stația mai dincoace.
- Lasă! făcu el străpuns de premoniția Drinei. Du-te și te culcă.

Pe de altă parte, și ea, ademenită de dreptatea lui, îi dădu pace și se întoarse în cameră.

Igăr își încărcă pământul cu pastă de ras și începu să-și frece barba vârtos. De când ieșise la pensie, nu se mai rădea zilnic, ci numai la săptămână – las' că acum așa era și moda –, ori când impunea situația. Ce mai situație astăzi!...Se înspumă îmbelșugat și apucă aparatul de ras. Trase prima brazdă de la perciunul drept, de-a lungul urechii, până la baza maxilarului. De minune ce treabă făcea lama, mergea ca unsă, deși își uitase de când n-o mai schimbase. De o lună, de două..., ba mai de mult. Însă lama parcă se ascutea pe barba lui. Îi dăruise nora un pachet cu cinci bucăți, anul trecut de Crăciun și nu mai umblase la el de atunci, chit că era sfârșitul lui octombrie. Căută pachetul să se convingă. Într-adevăr. O fi vreo chestie. De altfel, și after shave-ul pe care-l primise cadou dimpreună cu lamele nu scăzuse sub un deget. Să-și sesizeze nora ca de Crăciunul ce vine să se orienteze la altceva. În nici un caz însă la un aparat de ras. Fiindcă aparatul, baremi, era preistoric, cel din tinerețe...Semăna la bărbierit cu al bătrân, care folosisese același brici o viață întreagă, lăsându-i-l lui moștenire, numai că el se deprinsese cu lucrul nou. Își mai cumpărase între timp câteva aparate, le încercase, însă nu-i plăcuseră și le aruncase ori rugineau prin sertare; se întorsese de fiecare dată la cel dintâi, inaugurat pe vremea studenției. De ce își amintea de lucrurile astea?...Ca să se mire, până i se dezvăluia un tâlc. Așa se ferecea cu minuni de tot felul. De pildă, astăzi, dacă va ajunge la Apostolul, n-ar fi tot o minune? Ohooo! Una incomparabilă. Rezistând șase-șapte ore la coadă, nu te gândești?...Până acum, îl cinstea pe Apostolul Pavel doar citindu-l, ori stând în genunchi în biserică și ascultându-l din gura diaconului. Îl știa pe dinafară, dar se fermeca întruna de cuvântul lui, încât, ivindu-se prilejul de a-i săruta mâna care scrisese sfintele epistole, și-ar fi împlinit un vis nevisat. Cum să fi ratat norocul?...Când auzise că va fi adus în București, se însuflețise nespus, însă cât îl speriasse gândul de a se învrednici să-l atingă! Știa că e de îndurat o zi; peste puterile lui. Slăbiciunea trupească i-ar fi zădărnicit tăria sufletească, își cunoștea limitele. Și un înger îl trezise salvator, insuflându-i încredere: dacă se ducea la rând din noapte, ar fi înjumătățit timpul. Ceea ce tot însemna un mare curaj, o jertfă. Ce faptă se reușește fără jertfă?... În fine, hotărârea fusese luată, să-i dea zor.

Se bărbierise în prima formă, îndepărtând dâră cu dâră stratul cel gros al bărbii; cu cât era mai gros și mai alb acest strat, cu atât mai mare satisfacția bărbieritului. I se luminase fața, îi plăcea. Își plimbă palma în sus și în jos. Ceea ce nu vedeau ochii simțeau buricele fine ale degetelor. Dacă voia să arate și mai fercheș, se impunea un perdaf. Îi mai rămăsese spumă pe pământ și ar fi fost păcat să n-o folosească, irosind-o pur și simplu. Numai că, dând cu lama în răspăr, trebuia să fie grijuliu la bărbie, unde pielea era mai pretențioasă și se putea cresta din nimic. Răgaz avea suficient, pentru că primul autobuz pornea în cursă la ora cinci. Își resăpuni, deci, cu sporită plăcere obrazii. Ce i-ar fi tras o cântare, după năravu-i

nelecuit; i se declanșase în cap una:

Pentru Tine Doamne florile-nfloresc,

Pentru Tine noaptea stele strălucesc...

Era priceasna cu care debuta corul bisericesc în interludiul slujbei dintre *Tatăl nostru* și *Sfânta Împărtășanie*. Avea cântecul pe buze, ar fi răsunat casa slobozin-du-l; și-l stăvili totuși, de mila Drinei. Care, în schimb, îl luase adineaori la resteu, când îi aruncase el bomba, de ce?, că doar însăși peregrina la sărbători pe la relicvele tuturor sfinților: Sf. Mina, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Nicolae, Sf. Ciprian...Îi știa și el fiindcă pe la unii, mai milostivi, la care procesiunea se petrecea iute, Drina îl îmbia s-o însoțească. Până mai an, când se aspriseră și aceia, iar cozile se lungiseră, se lungiseră...Căpătase lumea cultul moaștelor, cult ce culmina în ultima săptămână a lui octombrie, de sărbătorirea Sf. Dimitrie, Izvoditorul de Mir și a Cuv. Dimitrie cel Nou, din Basarabov, al cărui trup era depus în foișorul construit special pe esplanada Patriarhiei. Răzbătuse zvonul despre formidabila râvnă a bucureștenilor până la Constantinopol și, pentru a le-o răsplăti, Patriarhul Bizanțului îi miluise în ăst an cu mâna Apostolului, ceea ce supradimensiona pelerinajul. Dar cum Igăr nutrea față de Sf. Pavel o adorație distinctă, era obligat să și-o manifeste distinct, în ciuda dificultăților sau, poate, și stimulat de ele. În plus, întâmplarea îl găsea și cam bătrâior: șaizeci și cinci de ani nu erau de colea. Să fi sosit Apostolul când era el în vârtute, la douăzeci de ani. Hm!, vârtute da, credință ba. În copilărie, îl târa mama pe la liturghii, unde el o sâcăia neistovit, mai ține mult?, mai ține mult?, până când îl iertase biata. Apoi se instalase vidul, cât fusese licean și student. Abia după însurătoare, încet-încet îl dăduse Drina pe brazdă, făcând din el om.

– Drina, tu nu dormi? o gini cu coada ochiului în ușă.

Soția îl cerceta cu muștrare și clemență:

– Mai e chip să se lipească somnul de mine, când m-ai trăsnit cu năzdrăvănia ta?

– Ești bucuroasă, deci?

– Cum vezi...Mă duc să-ți fierb ceaiul.

N-o opri, ca s-o lase să-și găsească de treabă, dar nu avea el timp, nici stare și nici poftă de mic dejun, la ora aia. Pe cine îl rabdă inima să mănânce în toiul nopții, dacă are grabă să ajungă undeva?...Când era student și venea pe acasă, la Râmnic, îl ruga mama tot așa, să ia ceva în gură înainte de a pleca la gară, unde trebuia să prindă trenul de patru pentru București. Putea?... I s-ar fi înțepenit dumi-catul în gât. Și îi împacheta bătrâna în ziar brânza, cu șunca și pâinea, să le legumească tihnit în tren. Aș, ducea pachetul nedesfăcut la cămin. Apoi, Drina avusese iarăși de luptat cu el, în primii ani de căsnicie, ca să-i strice obiceiul de a pleca dimineața cu stomacul gol la serviciu...Toți vor să te ghiftuiești când ți-e sufletul cotropit de o grijă și ești înghesuit de timp... În dimineața asta, totuși, va gusta dintr-o hrană care îi va astâmpăra foamea până seara: o bucățică de anafură și o înghițitură de agheasmă. O să se înțeleagă cu Drina.

Termină și faza a doua a bărbieritului, se spală cu apă rece și își tamponă obraji cu prosopul flaușat. Își unse podul palmei cu after shave-ul Mariane și își drese îndelung fața. Era fresh. Trecuseră douăzeci de minute, să mai treacă un sfert de ceas cu rugăciunea și îmbrăcatul. Și, fuga la autobuz. Deoarece avea să asculte integral slujba arhierescă la Patriarhie, când intră în dormitor nu rosti decât o rugăciune prescurtată, implorând însă smerit: răbdare, putere și dragoste. Se închide și se întoarce la cele lumești; deschise șifonierul să caute rufe curate, să se primenească pentru ziua de duminică. Auzind scârțâitul ușiței, Drina se înființă minte.

– Nu mănânci întâi?

– Nu mănânc deloc. Vorbim ce mai e de vorbit acum și plec. Zece minute pe care le-ai pierde cu masa înseamnă o oră, poate două, de așteptare acolo. Merită?...

Nu-și putea masca îngrijorarea.

– Igăre, te mai poți răzgândi.

– Nici tu nu crezi ce spui, darmită să dorești.

Adevărat. Îi alese din raft maiou și chiloți, bluză de corp, indispensabili și cio-rapi groși. El vru să dea de-o parte bluza cu indispensabilii, însă Drina se arătă fermă și îl sili să le îmbrace.

– Până la prânz nu înghețăm de frig, bodogăni el

– Nu se știe...

– Ce?

Adică nu se știau multe, insinuase: cum va fi vremea, cât are de adăstat la moaște...

– Prea ești tu sigur de toate, însă de un lucru trebuie să te îndoiești: că mai ești tânăr. În ce mă privește, îți sunt datoare să te oblojes.

De la o vreme, îi cânta cam des melodia asta, iar el nu catadicsea s-o bage pe urechi. Dimpotrivă, căuta argumente să-i zdruncine Drinei părerea. Când mergeau în oraș, îi demonstra de exemplu că mersul lui a rămas la fel de rapid ca odinioară, iar aceea care nu mai ținea pasul era ea. Și altele asemenea, impulsuri de întreținut amorul propriu.

Își trase blugii și, pe bust – un pulover subțire cu guler întors, după care intră în bucătărie unde umblă în dulap după anafură și apă sfințită. În hol, la cuier, altă dispută: ea îl bătea la cap să îmbrace geaca de fâș, căptușită, el prefera geaca de la costumul de blugi.

– Te duci la fete, dragule?...Să-mi spui și mie dacă dai pe acolo de vreuna cu buricul gol?

Se făcu până la urmă pe voia ei. Se sărutară, la revedere, Doamne ajută! Pe casa scării, când el nu s-ar fi așteptat să mai să întâlnească pe cineva, la etajul unu, dădu nas în nas cu administratoarea.

– Unde ați plecat așa din noapte, domnule Diamant?

– La Apostolul.

O lăsa buimacă și coborî treptele săltăreț. Îi răspunsese la întrebare.

evocare

MAGDA GRIGORE

AL.TH.IONESCU – UN PORTRET ÎN *UMBRA BIBLIOTECII*

Înzestrat cu o personalitate remarcabilă, concepând scrisul doar în sensul lui progresiv-uman, Al. Th. Ionescu a confirmat în timpul vieții finețea analizei critice și sensibilitatea scrisului reflexiv cu care, de fapt, a pledat el însuși subtil, în favoarea literaturii *ca mod de existență*. Criticul Al. Cistelean are încredere în motivația din spatele opțiunilor făcute de autor în selectarea scriitorilor și a cărților recenzate, observând și (re)evaluând anexa la *Aventura prozei scurte în anii '80*, dovadă a unui proiect *ascuns*, amplu, care *ar fi existat și ar fi deschis* o panoramă critică cu toate criteriile ei intrinseci. Acceptând faptul că Al. Th. Ionescu (un inițiat/inițial al *Echinox*-ului și mai târziu un constant al revistei *Calende*, în anii '90) a gândit (cu) o anumită estetică a receptării literatură contemporană, îndeosebi proza (în nucleele epice autorul dovedindu-se un diagnostician avizat, interesat și inspirat), cititorului său de azi îi revine rolul de a recupera valențele cu care el însuși a operat în demersul profesional al judecățiilor de valoare. Absenței existențiale propriu-zise a autorului i se opune curajos un gest prietenesc făcând dovada că prezența fizică nu este o condiție necesară aprecierii corecte și reamintindu-ne faptul că, așa cum se spune, *vorbele ne caracterizează pe toți însă faptele ne deosebesc*. Pierderea prematură a colegului de breaslă încearcă să fie compensată așadar prin proiectul comun, meritoriu, al câtorva apropiați ai autorului, Călin Vlasie, editorul cărții, Al. Cistelean, cel care prefațează *Umbra bibliotecii* (Editura Paralela 45, Pitești, 2011) și Leonid Dragomir, *ucenicul* care a adunat laolaltă textele publicate de Al. Th. Ionescu în revistele vremii sale. Cartea reunește itinerariile critice ale cronicarului în fenomenul narativ al perioadei postcomuniste, precum și decupaje relevante din traseele memorialisticii, criticii și istoriei literare sau ale eseisticii eliberate de constrângerile ideologice, pe cale de a-și impune exigențele. Cu judecăți transparente și subiectiv-oneste, sintetic înainte de a fi analitic, fără idiosincrazii care țin de generație/vârstă/consacrare, Al. Th. Ionescu s-ar putea spune că a avut o singură *prejudecată*, valoarea, cea care îi susținea efortul și conștientizarea importanței proprii activități, precum și încrederea în actul critic.

Din perspectiva modernității, critica literară românească a parcurs cu pași mici și timizi drumul către un real *profesionalism*, respectabil, viabil și profitabil pentru destinul cărților. O critică literară *aplicată* s-a făcut simțită abia la începutul deceniului al 7-lea când departajarea esteticului de realismul ideologic, deși sporadică, a fost

hotărâtă. Perioada '70-'75 a redat literaturii valențele (estetice) pierdute, iar acest lucru s-a datorat *criticii*. Scriitorii au (re)învățat să fie ei înșiși, cu subiectivități/subtilități/sensibilități, realitatea imagistică și-a căpătat autonomia, abstractul a făcut casă bună cu concretul în folosul operei literare. Genurile literare și-au mutat *geamandurile*, convențiile literaturii și-au dovedit *elasticitatea*. Critica 70-istă a formulat *drepturile textului literar*. Valoarea autorilor *promovați critic* a început să fie susținută prin substanță textuală, conținut de idei, stilistică și expresie. Un rol esențial în această perioadă l-a avut critica de specialitate, dacă vorbim despre dobândirea deprinderilor necesare, specializarea uneltelor, fluidizarea și însușirea limbajului propriu al scriiturii. Canonul estetic girat în perioada 60-istă de nume mari sau care au devenit mari nume în critică (Matei Călinescu, Nicolae Manolescu, Lucian Raicu, Valeriu Cristea, Eugen Simion, Mircea Martin etc.), a provocat *schimbarea criteriilor receptării* și, mai mult, schimbarea *criteriilor literaturii*. Cronicile literare, așa cum erau ele influențate de contextul literar-politic, au reprezentat modul subtil de insinuare a noului/primului canon estetic din literatura românească. *Liberalizările actului critic* de la jumătatea deceniului al 7-lea au însemnat diversificarea instrumentarului de specialitate în critica postbelică. Programele critice timide de la sfârșitul deceniului al 7-lea, când politica a fost mai permisivă, au însemnat începutul unei normalizări *amânate* a literaturii române. Cronicarii au învățat nu doar practica reconstituirii traseului interior al literaturii, ci și să folosească constructiv parteneriatul cu scriitorii, dobândind prin intermediul cărților și al autorilor *propria identitate profesională, critică*.

Așadar, pe acest circuit critic pe care se afla inclusiv *Echinox*-ul anilor '70, traseu critic al canonului contemporan, și-a făcut ucenicia receptării inclusiv Al. Th. Ionescu. Mai târziu, în diverse publicații, mai ales în revista *Calende* în anii '90, el își îndreaptă atenția, prin cărțile selectate și interpretate, spre rolul criticului și al atitudinii critice participând în fel propriu la edificarea *circuitului critic* ce se îndrepta spre mult controversatul postmodernism. Faptul că Al. Th. Ionescu a gândit la impactul criticii în contextul privilegiat al receptării, la metamorfozele actului critic și ale modului de lectură sunt demonstrate prin diferitele pasaje răspândite sporadic cu ocazia înfăptuirii radiografiilor sale narative: „*Seismul social-politic prin care am trecut (trecem) a provocat (provoacă), desigur, nu atât modificarea substanțială a modurilor de lectură, cât pe aceea a trecerii în text a rezultatelor investigației critice*”. Mereu implicat intelectual în analiza textuală, Al. Th. Ionescu a practicat o judecată estetică decantată, fără caracter demonstrativ, rigid și fără polemica umbroasă în dialogul de idei. Indiferent că s-a oprit la nume exponențiale (Mircea Eliade, Petru Dumitriu, Nicolae Steinhardt, Mihail Sebastian, Ion Pop, Nicolae Manolescu, Nichita Danilov, Dumitru Țepeneag, etc), la nume sonore și/sau controversate (Mircea Cărtărescu, Ioan Groșan, etc) sau la nume cvasinecunoscute/ pierdute din cursa literară (Alex Duran, Rodica Drăghinescu, etc), cronicarul abordează un stil deschis, în paradigmă modernistă, onest-intențional și detașat în mod credibil de propriile sale modele. Bucuros de prilejul lecturilor integratoare (ca exemplu, mărturisirea despre Petru Dumitriu) și curios-nerăbdător la contactul cu universul parțial al autorilor, criticul optează pentru un stil

afectuos, inteligibil, lejer și conspirativ în contextul larg al literaturii. În toate aceste contexte el stăpânește recuzita metalingvistică specifică (categoriile, noțiunile descriptive, referințele stilistice și retorice), fără să rămână ancorat într-un stil didacticist, plat, monoton. Cred că a optat însă pentru un stil prezumtiv-cuminte, evitând deopotrivă *marginile*, fie ele conceptualizate, academice, fie cele capricios-impresioniste, de amator. În spatele opțiunii critice cu siguranță a contat structura lui pacifistă, tolerantă și autentic interesată de fenomenul literar. Exercițiul critic valorizează cu disponibilitate textele alese, urmărind abil tehnicile auctoriale, procedeele narative, formele de expresie, maniera, dar autorul pare convins de faptul că proza/literatura înseamnă mai mult decât orice *disecție cognitivă*. Strategiile lui de argumentare trădează un fin observator al mesajului textual și implicit al tipologiilor, al psihologiei umane, al profunzimilor insondabile în care *se pierde* motivațiile și înțelesurile textuale ultime. Demersurile sale critice de clarificare a valențelor textului, în genere, echivalează cu tranzitivitatea ideilor printr-un discurs critic de eleganță și intuiție, precum și printr-un timid, dar transparent atașament intelectual. Cred că înainte de a fi un cronicar bun, Al. Th. Ionescu a fost un cititor bun, pasionat și, ceea ce este mare lucru, *tolerant cu ideile altora*. Ceea ce pare să-i fie propriu *ca stil* este tocmai această atenție sporită la tipurile caracteriale care germinează textul. În scris, ca și în viață, cronicarul se pare că a cunoscut secretul epurării benefice, când a fost cazul, de încărcătura balastieră a (con)textului, departajând valoarea de contaminările imitative, experimentaliste, evazioniste, de rău-augur. Actul critic la Al. Th. Ionescu decurge firesc, ca un *act de cunoaștere prin celălalt*, ca o preluare a mesajului textual, o acroșare a dialogului cu autorul și o filtrare generoasă a ideilor, (re)interpretarea și salvarea lor. Nenumărate observații și concluzii ale cronicarului frapează prin libertatea gândirii, prin naturalețea exprimărilor, prin stilul vioi și limpede al opiniei. Are și ironie, și aluzie, și reverie, toate acestea constituind atuuri *sine qua non* pentru redarea fascinantă a unui climat literar al unei perioade trecute în care au coexistat până la asemănare și/sau confuzie certitudinile *incerte* și incertitudinile *certe*.

Chiar dacă volumului îi lipsește o pledoarie explicită a rostului criticii în destinul cărților, importanța dezbaterii profesionale apare camuflată în mici reflecții ale autorului, dar mai ales este dovedită în cazul lui Al. Th. Ionescu de luciditatea și plăcerea scrierii cronicii de carte.

Se poate vorbi de o împletire fericită și convingătoare între inteligența pregătită profesional și buna intenție a cronicarului. Chiar dacă timpul a fost neînțeles de nedrept cu el, chiar dacă, probabil, cărțile lui de referință și atitudine abia urmau să fie scrise, Al. Th. Ionescu a contribuit la *deschiderea unui circuit critic valabil* al generației/generațiilor viitoare. Scrierile din cartea de față demonstrează certe judecăți de valoare asupra operelor (proze, eseuri, memorii, etc), scrieri fără agresivitate și orgoliu, cu subiectivitate reținută și *colegială* autoritate.

comentarii critice

ANTONIO PATRAȘ

MODELUL ȘI OGLINDA. LOVINESCU PAR LUI-MÊME (II)

Dincolo de cauzele blestematelor chestiuni insolubile ce agită spiritele când vine vorba despre contradicția atât de previzibilă a personalității lui Lovinescu (a devenit un loc comun al exegezei ideea că olimpianismul e o construcție artificială „ridică pe un material sufletesc fragil, acut sensibilizat”¹), se cuvine să evidențiez poate, mai hotărât, celelalte aspecte, sesizabile fără chinuitoare strădanii hermeneutice. Conștient probabil de artificialitatea dualității postulate atât de tranșant cu diverse prilejuri, criticul sfârșește prin a se recunoaște în organicitatea scrisului său, în care presupusele antinomii se resorb, ca și cum n-ar fi fost. Astfel, de la anumită distanță critică, autoproiecția bovarică se arată a fi o simplă amăgire ce nu mai scindează personalitatea: oglinda sinelui rămâne intactă, pentru că „înstrăinarea” nu s-a dovedit a fi decât o eroare de moment, și aceea provocată deliberat².

Lăsând garda jos, Lovinescu admite finalmente (în total dezacord cu perspectiva sa ideologică, axată pe teoria sincronismului și a imitației ca factor de creativitate, sub presiunea legii interdependenței) soluția evoluției organice, lipsite de salturi spectaculoase, de mutații „revoluționare”: „... granița dintre convingere și atitudine e atât de arbitrară, încât trebuie să admitem pe oameni așa cum vor ei să pară”³. Formularea lovinesciană lasă impresia, am anticipat deja, că vrea să dea credit acelui proces, de la formă la fond, de la simularea formei la stimularea fondului, descris în textele de doctrină. Contează doar omul „deliberativ”, ce se construiește pe sine imitându-i pe alții. Și totuși, eleatismul propriei personalități exclude ideea modelării de sine în linia procesului „revoluționar”, axat pe imitația integrală, prin care criticul explicase formarea civilizației române moderne. În

1. E. Lovinescu, *Memorii. Aqua forte*, ed. cit., p. 139.

2. Într-o scrisoare către Elena Farago (destinatar predilect al celor mai patetice efuziuni consemnate de paginile epistolare) Lovinescu vorbește despre „criza năprasnică prin care am trecut”, invocând tot felul de seisme interioare, foarte împovărătoare pentru un viitor critic. Iată o confesiune caracteristică, pe același motiv al sacrificiului voluntar și al renunțării la sine: „Venisem pe aici să lucrez și n-am făcut nimic, nimic. Am trăit ca într-un vis groaznic, și dacă nu mi-am lăsat încă viața pe aici, mi-am lăsat cu siguranță din ce are omul mai bun în sine, toată floarea sentimentelor ce fac noblețea unui suflet omenesc” (apud Lucian Raicu, op. cit., p. 139).

3. Apud Ileana Vrancea, *E. Lovinescu, artistul*, E.P.L., București, 1969, p. 106.

Mutația valorilor estetice, autorul mărturisește: „A pleca de la diletantismul *Pașilor pe nisip* și de la un impresionism, divers manifestat, dar pururi evident în tehnica criticei, și atenuat formal numai în urmă, deși viu încă și generator timp de mai bine de douăzeci de ani, pentru a ajunge la un imperativ critic și la o mistică a genurilor literare ar constitui mai degrabă o mutație bruscă decât o evoluție normală. Că nu e vorba, totuși, de o revoluție, ci de o dezvoltare organică o dovedește sensul celorlalte patru volume”⁴.

Prin urmare, organicitatea personalității psihice lovinesciene contrazice radical sensul evoluției „revoluționare” de la formă la fond, care, aplicată în domeniul psihologiei creației, ar trebui să acorde rolul hotărâtor voinței și imitației, disciplinei scrisului în sine. Punând însă vocația critică pe seama unor factori mai curând biologici (somatici) decât voliționali, discursul autolegitimant al criticului-creator devine încă și mai suspect datorită unificării artificiale a tendințelor contradictorii ale eului, scindat dramatic, după distincția formulată cândva de Murray Krieger, între o ipostază exterioară, construită (*persona*), și una interioară, mai puțin minciunoasă („persoana”); *persona* ar desemna, în termenii psihanalizei, *super-ego*-ul criticului, iar „persoana”, *id*-ul său⁵.

Întră în joc aici, evident, o iluzie conștientă menită a uniformiza contrastele și a proiecta acțiunea criticului sub semnul unui mit al totalității organice, pentru că, după cum subliniază teoreticianul american, într-o formulare de nuanță umanistă care ar fi plăcut mult impresionistului Lovinescu: „nerespectarea parțială a angajamentelor teoretice nu reprezintă adesea decât o tactică abilă folosită de criticul-teoretician pentru a ne convinge (pe noi, dar poate și pe el însuși) că *operațiunea critică va rămâne deschisă și umană, sacrificându-și eventual propria ei siguranță de sine și propriile certitudini* (s.n.), dat fiind că acestea nu sunt câtuși de puțin virtuți umaniste. Procedând astfel, el își creează o a doua voce, cu nimic mai puțin fictivă decât prima (s.n.)”. Valorificând apoi un alt principiu al psihanalizei freudiene, potrivit căruia un lucru apărut în conștiință ca două contrarii e adesea în inconștient un tot unitar, Krieger atribuie persoanei nu doar funcția de a-și inventa *persona* menită să-i apere sistemul, ci și capacitatea de creație a acelor structuri teoretice capabile să justifice și să consolideze respectiva *persona*⁶. Așa se explică obstina-

4. E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol.III, Editura Minerva, București, 1981, p. 398.

5. Murray Krieger, *Teoria criticii. Tradiție și sistem*, traducere și prefață de Radu Surdulescu, Univers, București, 1982, p. 85: „în zilele noastre, când conștiința interioară este privită, în conformitate cu moda academică, drept principala caracteristică a literaturii analizate de critic, acesta, firește, își dramatizează și propria lui condiție, descoperindu-se pe sine în opera sa, atât ca *persona*, cât și ca *persoană*, - ba chiar descoperind o voce care poate vorbi în numele lui cu, sau în competiție cu vocea autorului studiat”. Vezi și p. 89-90: „dacă socotim *persona* drept *super-ego*ul criticului, atunci *persoana* este *id*-ul său. Când *persoana* izbutește să atenuze *persona* mai mult decât de obicei, sistemul acesteia din urmă se deschide (și ne deschide și pe noi, în calitate de cititori ai săi), spre exterior, astfel încât poate cuprinde în sine elemente străine, subminante, care, pe măsură ce sunt incluse, largesc capacitatea sistemului (ca și pe a noastră)”.

6. Ibidem, p. 101.

ția lui Lovinescu în a-și afișa cu orice prilej „masca” olimpiacă, de critic militant și ideolog liberal; așa înțelegem mai bine opțiunea sa pentru valorile estetice moderne, susținute programatic, cu o insistență bizară. Din unghiul acesta privind lucrurile, bovarismul lovinescian se dovedește nu atât o „creație” a conștiinței lucide, lesne dispusă a acorda voinței puteri nelimitate, ci o reacție inconștientă, tributară „psiheei” moldovenești, menită a acorda omului care privește în sine sentimentul reconfortant al cunoașterii. Rolul „persoanei” e de a face posibilă și această iluzie. Așadar, distincția curentă dintre inconștient și conștiință („persona” și „persoană” etc.) nu e posibilă decât tot printr-un artificiu logic, ce presupune suspendarea „eului” (preconizată de metoda fenomenologică).

Astfel, consecvența față de propriile „teorii” are consecințe dintre cele mai interesante în plan psiho-moral, modelând personalitatea criticului după un tipar ideal, cu tensiunile inerente oricărui proces de asemenea natură. Când „fondul” e sărăcut, simpla gesticulație mimetică/ forma goală poate suplini carențele personalității. Moraliștii chiar cred că, excluzând latura de ridicol, snobismul (tot o formă de imitație) e un factor pozitiv, de progres, ce anticipează posibila evoluție. Însă Lovinescu nu e deloc dispus să se vadă pe sine în aceeași lumină izvorâtă din chiar premisele sistemului său de gândire. Personalitatea lovinesciană nu se construiește prin imitație, *ex nihilo*. Ea are un fond adânc și complex, pe care se grefează treptat diferitele „forme”: „Individualitatea – consemnează Anonymus Notarius – se formează singură, prin lectură și meditație, și nu la școală” și „se încheagă din slăbiciuni”⁷. Aici se afirmă din nou, *en passant*, importanța principiului „slab” (imperfecțiunea, vulnerabilitatea, „moldovenismul”) ca ingredient necesar și element de diferențiere a personalității. Apoi, conform aceleiași logici, cu cât sunt mai nefavorabile împrejurările exterioare, cu atât accelerează ele procesul devenirii interioare, în sensul anticipat de la primele manifestări concludente. Dar imitația integrală a unui „model” e scoasă din ecuație de la bun început! Parțial, ca „modele” am putea menționa doar pe Faguet („singurul om de la care am învățat ceva”⁸, zice într-un loc), plus, am văzut deja, Maiorescu (acceptat numai pe latură etică) și Iorga (ca exemplu preponderent negativ). În rest, nimic. Procesul e mai curând invers, de la sine spre alții.

Într-adevăr, oricât ar părea de bizar, Lovinescu nu a avut modele. El însuși mărturisește undeva: „N-am privit niciodată în sus, pentru a nu fi supus vreunei umilirii, ci numai în jur, la egali, și mai ales la inferiori”⁹. Or, din unghi psihologic privind lucrurile, refuzul modelelor are ca mobil recunoașterea forței lor de impact asupra unei personalități fragile și puternice deopotrivă, care nu vrea (de ce oare?) să-și accepte vulnerabilitatea. După cum am anticipat în cuvântul introductiv, spai-

7. *Anonymus Notarius*, op.cit., p. 22.

8. E. Lovinescu, *Faguet*, în *Opere*, vol. VI, Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, Editura Minerva, București, 1988, p. 305.

9. Idem, *Agende literare*, vol. 6, ed.cit., p. 616.

ma aceasta față de lumea exterioară ar corespunde, după Wörringer, „introversiunii” și tendinței către „abstracție”, în vreme ce nevoia de afirmare generează impulsul empatic („intropatia”), manifestare prin excelență „extravertită”¹⁰. Plecând de la observația că „plăcerea estetică este plăcere de sine obiectivată”, esteticianul german consideră empatia „un fel de proces de percepție, caracterizat de transferul afectiv al unui conținut psihic esențial în obiect; acesta este astfel asimilat subiectului și este atât de legat de el, încât subiectul se simte, ca să spun așa, în obiect”¹¹. Ei bine, dacă empatia „presupune că obiectul este cumva vid și că ea îl poate umple cu propria-i viață”, abstracția, în schimb, „presupune că obiectul este cumva viu și activ și încearcă de aceea să se sustragă influenței sale”¹². Dar cele două funcții „sunt tot timpul prezente în individ, doar că, de cele mai multe ori, inegal diferențiate”, mijlocind înstrăinarea de sine și adaptarea la condițiile exterioare. Rezumând: „Empatie și abstracție, extraversie și introversie sunt mecanisme de adaptare și protecție. În măsura în care fac posibilă adaptarea, ele îl feresc pe om de primejdiile exterioare” și „îl eliberează de instinctualul întâmplător, ba chiar îl feresc de el.”¹³ Iată din nou, tradusă în termeni mai prețioși, schema de acum ușor de recunoscut a teoriei lovinesciene.

Prin urmare, când vorbește despre sine, autorul lui *Bizu* își recunoaște franc predispozițiile temperamentale specific „moldovenești”, reprimare consecvent ca rele ispite îndemnând la ratare, dar niciodată anihilate cu totul – dovadă înclinația către evocarea nostalgic-duioasă din paginile de proză memorialistică și de confesiune, cum și către descrierea în registru miniatural, cu accent pe emoția pur senzorială, în genul literaturii de atmosferă și al pastelului suav, care îndeamnă la reverii panteistice și la dulcea ispită a uitării de sine, într-un cuvânt, la aneantizarea personalității. Or, în opinia lui Lovinescu, dacă îndemnul de a scrie literatură vine de la fibra moldovenească, de la „temperament”, opțiunea pentru critică se justifică numai ca efect al dorinței conștiente de afirmare – nu întâmplător, personalitatea criticului ar avea drept nucleu iradiant caracterul, elogiat ca *faculté maîtresse*, trăsătură de natură

10. Pentru un rezumat eficient, vezi C. G. Jung, *op. cit.*, p. 315-316: „După cum empatizatorul, fără să își dea seama, se savurează pe sine în obiect, tot astfel abstractizatorul, reflectând la impresia pe care i-o face obiectul, se contemplă, fără să știe, pe sine însuși. Căci *ceea ce transmite empatizatorul în obiect este chiar propria-i ființă, adică propriul său conținut inconștient, iar ceea ce gândește abstractizatorul despre impresia pe care i-o produce obiectul sunt propriile lui sentimente care i-au apărut în obiect* (s.n.). Este de aceea limpede că pentru o înțelegere reală a obiectului sunt necesare ambele funcții, de asemenea pentru creația de artă autentică. Cele două funcții sunt de altfel tot timpul prezente în individ, doar că, de cele mai multe ori, inegal diferențiate”.

11. Ibidem, p. 309: Pentru Lipps, observă Jung, empatia este „obiectivarea mea într-un obiect distinct de eu, indiferent dacă ceea ce s-a obiectivat merită sau nu numele de sentiment”; „având a percepția unui obiect, simt ca și cum ar veni din el sau ar zăcea în el, ca a perceput, un impuls către un mod determinat de comportament interior. Acest mod pare dat de el, comunicat mie de el”.

12. Ibidem, p. 311.

13. Ibidem, p. 317.

exclusiv etică, cu accent pe latura voluntară, menită să confere omului public prestigiu și autoritate. Ceea ce nu înseamnă, evident, că scriitorul n-ar avea nevoie decât de... temperament! Nu. Mă văd nevoit să precizez încă o dată: personalitatea scriitorului (nici criticul nu e altceva, chiar dacă nu-și dă seama sau nu vrea să recunoască) se edifică pe un fond psihic colectiv (echivalat abuziv cu „temperamentul”), dar ca fenomen de „diferențiere”, și nu de reproducere mecanic-mimetică. Problema va fi tratată amănunțit în creația romanească, prin ipostazierea „psiheei” moldovenești în două personalități distincte: atât în Bizu, tipul omului fără însușiri, contemplativ dar steril, cât și în Eminescu, tipul scriitorului genial, care valorifică exemplar virtualitățile creatoare ale „rasei” (mai precis: ale temperamentului „moldovenesc”, ce și-a găsit expresia cea mai caracteristică în poezie).

În consecință, cu dreptate vorbea Ileana Vrancea despre un soi de fascinație a ratării și anonimatului (explicabilă prin fondul psihic comun, moldovenesc), ce l-ar fi determinat pe Lovinescu să-și proiecteze terapeutic în alții propriile aspirații nerealizate. În creația ficțională, povestea vieții lui Bizu ilustrează o posibilă schiță de destin (al burghezului cumsecade, cu suflet conjugal, visând la pacea căminului), pe care criticul și l-a refuzat. De asemenea, la scriitorii de care s-a ocupat ca monografist (Jean Jacques Weiss, Negruzzi, Asachi, Grigore Alexandrescu) criticul insistă, firesc, asupra raporturilor dintre om și operă, ceea ce-l ajută să prindă sensul unor profunde afinități psihologice, căutate parcă intenționat și, cu precădere, în linia acelor vocații neîmplinite, „sufocate de împrejurări potrivnice”¹⁴. La fel, peste ani, când cercetează cu aplicație documentele despre viața lui Maiorescu, pare înclinat să accentueze mai curând imperfecțiunile, marcat fiind de conștiința „realei fărâmițări a unui bloc ce nu s-a realizat niciodată”¹⁵.

Antidotul contemplativității sterile și al nefericitei risipiri (boală frecventă în cazul literaților noștri, constrânși „să facă de toate”¹⁶ pentru a supraviețui, dar și predispuși la tranzacțiuni lesnicioase), al irosirii talentului în lucruri mărunte, i-l oferă exemplul scriitorilor din alte culturi, în special cea franceză, în care e lucru obișnuit „să mori cu condeiul în mână”. Iată și confesiunea indirectă din care am extras formularea aceasta memorabilă: „Faguet a murit cu condeiul în mână (s.n.). [...] Probabil că (sic!) chiar în ziua morții a scris un articol. Și cazul lui Faguet nu

14. Ileana Vrancea, *op.cit.*, p. 19. Aceeași idee la p. 180: „Pe lângă afinitățile sufletești, E. Lovinescu se simte legat de eroii săi printr-un destin comun, deopotrivă zădărnici. [...] monografistul voia să împartă cu ei nu știu ce spaimă secretă a neîmplinirii”.

15. Ibidem. Din cauza unei iubiri prea exclusiviste pentru Lovinescu, Al. George exagerează vădit atunci când afirmă că Negruzzi, Alexandrescu sau Asachi „nu sînt figuri de primă mărime ale literaturii române și nici spirite cu care cercetătorul lor își putea marca vreo aderență de ordin spiritual. Dimpotrivă, istoriograful îi privește cu destulă detașare, iar artistul din Lovinescu vibrează doar arareori la unison cu ei” (vezi E. Lovinescu, *Opere*, ed. cit., vol. III, p. 496).

16. E. Lovinescu, *Costache Negruzzi. Viața și opera lui*, în *Opere*, ed. cit., vol. III, p.303: „Negruzzi diletant? Da și nu... Diletant era în calitatea lui de artist ce iubește mai multe lucruri deodată, cînd însă sub înfățișări felurite numai frumosul unduios și schimbător. N-a fost un om de știință, n-a fost un filolog sau un apostol. *A făcut de toate* (s.n.)”.

e un caz rar. Se întâmplă mai tuturor scriitorilor francezi atât de muncitori și, mai ales, atât de disciplinați în munca lor. Munca pentru dânsii e un principiu de viață... Fără ea, e un început al odihnei eterne. [...] Vor mai trece veacuri de disciplină și de cultură pentru a ajunge și noi la această superbă activitate neîntreruptă și fatală.”¹⁷.

Hotărât să răstoarne regula împământenită la noi și să se consacre exclusiv preocupărilor literare, Lovinescu s-a confruntat de timpuriu și cu prodigalitatea uluitoare a lui Iorga, piaza sa rea, maestru inconcesiv și fanatic (nu suporta lângă sine decât vasali), dar și cu varianta opusă, aceea a unei sterilități amiabile și a unei modestii de bună calitate, încurajând dialogul, ce-și găsisese expresia tipică în persoana profesorului său de latină, D. Evolceanu, elev înzestrat al lui Maiorescu, ratat mai pe urmă din lipsă de voință și perseverență. Întâlnirea cu Evolceanu („un om mai timid decât... mine”) e un moment decisiv în biografia spirituală a lui Lovinescu, pus astfel față în față cu una dintre ipostazele virtuale ale destinului său. Episodul e fixat cu atenția cuvenită marilor revelații, trăite însă *post-factum*: „Rar am putut studia asupra mea însămi cazul plămuirii unei duble personalități. Ceea ce mă apropiase de dânsul e probabil conștiința unor defecte, insuficiențe comune (nu fără oarecare spaimă). *Necesitatea de a mă arăta altfel mă împinsese instinctiv să-mi creez o psihologie nouă* (s. n.). [...] îi luam piuitul cu zgomotul personalității mele active și pline de inițiative (n-aveam, în realitate, nici una, cum n-am nici acum). *Nu o făceam voluntar: intrasem într-un rol și-l jucam instinctiv* (s. n.), de cum îi pășeam pragul biroului. [...] De cum ieșeam în stradă deveneam altul, [...] îmi reluam zdrențele mizeriei mele morale”¹⁸. Revelația inautenticității propriului comportament aduce cu sine o aspră sancțiune postumă, în acord cu atitudinea stoică, de severă austeritate, care formează chiar marca personalității morale a criticului. E de reținut și ipostaza „bovarică” (involuntară, deci... inconstientă!) căreia i se conformează junele critic cu personalitatea în formare!

Cât despre concepția asupra scrisului, deocamdată merită reținută măcar observația că disciplina (ritmicitatea) i se pare lui Lovinescu esențială, indiferent de conținutul ori ideile vehiculate. Arta izvorăște din subconștient, iar scriitorul „gândește” în ritmul jocului stilistic. În consecință, scriitor te naști, nu devii. Voința rămâne, în schimb, principalul catalizator. Se vede acum fără greutate în ce măsură ideologia lovinesciană (formulată explicit – observația s-a mai făcut – numai din rațiuni polemice) a sprijinit atitudinea combativă a criticului militant, dedicat cauzei modernismului. Dar asta e deja altă „antinomie”, ușor de conciliat la „lectura în monadă”, singura potrivită în cazul de față. E clar, construcția de sine nu poate

17. E. Lovinescu, *Faguetiana...*, în *Opere*, vol. VI, ed. cit., p. 314. Lovinescu opunea lui Faguet, impresionistul („a rămas până la urmă un boem, lipsit de orice eleganță exterioară, dezordonat în îmbrăcăminte și în gesturi, adesea soliloc”), lui Brunetière, gânditorul de sistem, apologetul criticii științifice („manechinul pompos și doctoral”) – ibidem, p. 310.

18. Idem, „*Sburătorul*”. *Agende literare*, vol. 6, ed. cit., p. 616.

fi atribuită exclusiv „omului deliberativ”¹⁹. Lovinescu însuși oferă o nuanțată explicație a ipoteticului său „bovarism”: „Nu suntem de obicei ceea ce dorim să fim. [...] Plutim [...] împotriva dorințelor noastre celor mai scumpe, și pentru a nu fi afundați trebuie să luptăm cât mai mult, să întindem brațele și să ne încordăm mușchii. *Oricât am fi de pașnici, ajungem luptători* (s.n.); [...] adâncind viața unui om, descoperim *deosebirea între ce e și ce ar fi trebuit să fie* (s.n.), care lămurește atâtea suferințe tănuite și ne dă înțelegerea atâtor dureri tăcute”²⁰. Această contradicție fertilă a psihicului, problematizată în fel și chip, până la cele mai fine distincții (în ciuda terminologiei simpliste), alimentează constant discursul lovinescian despre personalitate. E tema predilectă de la care pleacă și la care se întoarce inevitabil, ca înspre un binecuvântat izvor, infatigabilul interpret al nuanțelor sufletești.

Pe urmele lui Goethe criticul face, așadar, elogiul productivității în sine, și emite aparent paradoxala opinie că talentul înseamnă să dezvolti în zece pagini o idee ce poate fi exprimată la rigoare în maxim două trei fraze. Despre o carte în lucru, căreia nu-i mai deslușea continuarea, i se plânge Hortensiei Papadat-Bengescu în felul următor: „...cum însă totul n-ar putea face un volum de 300 de pagini, de la 1 august, nemaivând ce spune, mă voi vedea silit să o trag de păr și, după teoria mea, din acea clipă să încep a face artă; te pomenești că partea aceea va fi cea mai prețioasă!...”²¹. Înainte de a-și apropria totuși o concepție atât de subtilă, scrie despre orice și, chiar din primii ani ai activității sale gazetărești, trimite texte peste tot, creându-și o proastă faimă de oportunist („îmi caut interesul”, se scuza el într-o epistolă din vremea aceea²²). Lui Mihail Dragomirescu îi oferă insistent colaborarea, justificându-și eventualele stângăcii prin caracterul restrictiv al exercițiului publicistic la care este constrâns din cauza neîncrederii arătate tinerilor dornici de afirmare: „Cea dintâi condiție ca cineva să ajungă scriitor bun e să-l lași să scrie mult”²³. Așa se explică de ce, mai târziu, în *Titu Maiorescu și poste-*

19. În același sens, cu o undă de ironie în plus, se pronunța și Murray Krieger, *op. cit.*, p. 88: „împarțialitatea lui hermeneutică îl obligă pe critic să admită că nu are acces la operele propriu-zise, ci doar la propriile sale versiuni asupra lor. Iar autorul imixtiunilor și al distorsiunilor este eul criticului – persoana și *persona* sa. Prin persona criticului înțeleg personalitatea publică pe care și-o asumă acesta, dovedind o considerabilă fermitate (ori „consecvență”, ca să-l flatăm puțin), pe măsură ce trece de la un demers critic la altul sau la o formulare generică a principiilor critice proprii, a teoriei sale privind natura literaturii. Acesta este sistemul său – fie el implicit sau explicit –, acestea sunt prezumțiile și criteriile estetice primare cu care se prezintă în fața fiecărei opere, preconditionând-o. Criticul se va fi temând, desigur, să nu reducă toate operele la acest sistem, cu o severitate ce transformă consecvența ori fermitatea în uniformitate. S-ar ajunge atunci ca toate operele literare să pară a fi la fel [...] Deși în confruntarea cu o operă superioară criticul este pus în situația de a-și deschide întrucâtva propriul sistem, persona critică are tendința de a rezista, în numele integrității și fidelității sistemice”.

20. Apud Ileana Vrancea, *op.cit.*, p. 20.

21. E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, ed. cit., p. 238.

22. Ibidem, p. 61.

23. Ibidem, p. 89.

ritatea lui critică, ajunge să fie de partea lui Iorga, care fusese respins în tinerețe la *Convorbiri literare* din pricina păcatului, absolut legitim la un scriitor în formare, „de a publica oriunde, fără alegere”²⁴.

Cu voia sau fără voia altora, Lovinescu s-a ținut de cuvânt. Și-a trăit viața la birou, printre cărți și oameni de hârtie. Din agendele sale realizăm cât se câștigă și cât se pierde în felul acesta. Cine parcurge notițele cu pricina observă repede că, de pe la 30 de ani, după obținerea doctoratului la Paris și încheierea precarului stagiul ca suplinitor la Universitate, criticul n-a mai citit decât volumele despre care intenționa să scrie. Tristă constatare! E drept, din unele epistole (adresate în general femeilor) răzbate din când în când regretul de a nu putea scăpa de împovărașorul supliciu al șoarecelui de bibliotecă (unde va amintește cu mândrie nițel exagerată faptul de a fi frecventat Biblioteca Academiei aproape două decenii fără întrerupere!)²⁵. Sentimentul acut al inadecvării la realitate împiedică totuși râvnita evaziune, solicitată vremelnic de gingașe resorturi afective²⁶. Nici sila față de scris nu-l poate abate din drum pe aprigul gazetar și formator de opinie, deși conștiința inutilității nu-i dă deloc pace. Mărturisirea ilustrează o anumită stare de spirit, probabil resimțită adesea: „Simt o mare oboseală. Scrisul nu folosește la nimic. Critica este o artă nefolositoare. O pierdere de vreme. Nu limpezește pe nimeni; nu poate sădi în spiritul public o noțiune justă de artă”²⁷.

Aceeași lehamite îl va fi cuprins, pare-se, și pe Ibrăileanu, ba chiar într-o mult mai mare măsură, de vreme ce „dușmanul” de la *Viața românească* a ales nu doar să-și exprime insatisfacțiile și plictisul în scrisorile către amicii apropiați, ci să renunțe pur și simplu la scris, spre sfârșitul vieții. În consecință, dacă autorul *Adelei*, așa cum am arătat altădată, credea că salvarea criticului stă numai în „tăria lui de a deveni cetitor”, Lovinescu nutrește o convingere radical opusă. Pentru mentorul de la „Sburătorul” cititul e un factor frenator, care te descurajează și-ți inhibă elanul, revelându-ți totodată propriile limite. Semnalează o confesiune cât se poate de elocventă, culeasă tot din epistolar: „Dealtminteri am citit mulțișor zilele astea și, ca

24. Idem, *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*, în *Scrieri*, vol. 8, Ediție de Eugen Simion, Editura Minerva, 1982, p. 127.

25. Tot Elenei Farago îi dezvăluie, în tonalități de sfâșietoare spovedanie, mobilul ascuns al insatisfacției profesionale: „[...] cercetez opt ceasuri pe zi la bibliotecă, ca să nu ajung la nici un rezultat, așa că mă simt dacă nu descurajat, cel puțin nemulțumit. Și mă gândesc ce lesne aș putea face literatură de imaginație, nuvele sau chiar romane! Situația mă obligă să descopăr cadavre uitate de om și pentru a afla o dată de nici o importanță să-mi pierd zile întregi. Tristă soartă. Dacă aș fi un simplu buchinel ar mai merge, dar simt în mine seva unei imaginații destul de robuste care cere drept la viață și n-o pot satisface. Înțelegi ce nemulțumire mă roade. Cum le-aș trânti toate, cum le-aș fereca și m-aș duce în lumea largă!” (în vol. E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, ed. cit., p. 133).

26. Ibidem, p. 135: „Am o fire de burghez, iubitor de liniște și de intensă viață afectivă”. Aceleași predispoziții burgheze le descoperă Lovinescu în autoportretul psihologic pe care și-l face Maiorescu în paginile propriului jurnal: „Firea mea este [...] croită pentru bunăstare burgheză și tinde spre o bază largă și sigură. Pentru o existență catilinară nu simt nici o vocațiune” (apud E. Lovinescu, *Scrieri* 7. *Titu Maiorescu*, Ediție și postfață de Eugen Simion, Editura Minerva, 1978, p. 262).

27. Idem, *Teatrul Regina Maria: „Să divorțăm!”*, comedie în trei acte de Victorien Sardou și Emile de Najac, în *Opere*, vol. VI, ed. cit., p. 156.

efect obișnuit, m-a apucat un mare dezgust de hârtia înnegrită. Așa mi se întâmplă întotdeauna. *Când citesc mult nu mai scriu eu* (s.n.). Mi se pare așa de zadarnic, și mi se pare că s-a mâzgălit atâta hârtie, că mă cutremur de a o mai pângări și eu”²⁸.

Ibrăileanu a sfârșit într-o lungă agonie care l-a eclipsat aproape cu totul din viața publică. Lovinescu, în schimb, a murit fără preaviz, la masa de lucru, activ până în ultima clipă. În unul a biruit latura contemplativă, „moldovenismul”. În celălalt, orgoliul de a nu se lăsa în voia propriei naturi melancolice, cu tendințe autodestructive. S-a salvat fiecare cum a putut. În ce-l privește pe Lovinescu, refuzul de a înțelege lectura ca act de contemplație și de cunoaștere, ca formă de reverie superioară, se explică tot prin inaderența sa la realitate. Pentru că, nu-i așa?, un bun cititor nu poate simți niciodată „indiferență față de viață”. Dimpotrivă, va găsi mereu prilejuri de jubilație, amânând *sine die* clipa convertirii propriilor trăiri și gânduri în litera moartă a textului. Ibrăileanu schița de altfel o foarte subtilă teorie a personalității pornind de la înțelegerea omului ca ființă care citește. Calitatea lecturii dă seama de natura personalității fiecăruia. Devoratorii de hârtie tipărită nu intră în calcul de la un anumit nivel de elecțiune încolo. Simplificând, cititorul model e omul unei singure cărți. Asemenea exemplar de elită nu se va plictisi niciodată. Cartea e doar un pretext. Esențială se dovedește numai lectura ca formă de viață și de cunoaștere, activitate (cu finalitate dar fără scop) ce implică întreaga ființă, de la epidermă la creier.

Însă Lovinescu n-a avut organ pentru astfel de lucruri. „Teoria” adversarului său contrazice însuși principiul de existență al scriitorului, care nu trăiește decât în pagina înnegrită. Deși e foarte probabil ca ideile lui Ibrăileanu să-l fi sedus, el nu s-a recunoscut învins. Nici n-ar fi fost posibil. Reprimându-și înclinațiile temperamentale, Lovinescu a rămas până în ultimul ceas un supravegheat, om al datoriei înainte de toate. La funeraliile celor doi critici s-au putut auzi ecouri din muzica aceluiași compozitor preferat: Beethoven. Să fie oare o întâmplare că lui Ibrăileanu îi plăcea *Pastorală*, iar lui Lovinescu, *Eroica*?

ANTONIO PATRAȘ

(Fragment din volumul *E. Lovinescu. Scriitorul și umbra sa*, în curs de apariție – lucrare realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758 sau „This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/89/1.5/S/59758”)

28. Idem, *Scrisori și documente*, ed. cit., p. 134.

ANTOANETA TURDA

AL DOILEA MESAGER
SAU
DESPRE CONDIȚIA ARTISTULUI ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Se împlinesc 25 de ani de când lui Bujor Nedelcovici i s-a acordat *Premiul Libertății* din partea Pen Club-ului din Franța, pentru romanul *Al doilea mesager*, în care Monica Lovinescu recunoștea: „prima mare utopie negativă, în linie orwelliană văzută din Răsărit”¹, prin el autorul situându-se, alături de Dalos György (1985) George Orwell (*O mie nouă sute optzeci și patru*) Cinghiz Aimatov (*O zi mai lungă decât veacul*), Ismail Kadare (*Slujitorul din Palatul viselor*) și Arthur Koestler (*Întunerice la amiază*), între marii scriitori distopici ai lumii.

Cu titlul inițial *Ereticul împlânzit*, scriitorul dă acest volum incediar pentru un stat dictatorial, spre a putea lua atitudine: „Când am început romanul, mi-am propus câteva obiective care îmi erau destul de limpezi: să scriu o carte în deplină libertate, fără să-mi fie teamă de cenzură exterioară și, în special, fără cenzură interioară, marele nostru dușman...să nu urmăresc să public romanul cu orice preț, adică să nu accept «târgul cu târguitorii de cuvinte»; să fie un roman care să depășească coordonatele social-politice ale României și să prezinte «fenomenul sistemului totalitar», oriunde s-ar afla...să am puterea și curajul de a privi pentru prima dată nimicnicia în față și să mă plasez în viitor, adică: ce și cum va fi peste 10-20 de ani, să aibă tensiunea și profunzimea ultimei cărți pe care Dumnezeu îmi îngăduie să o zămislesc.”²

Scris după canoanele distopiei, el are, în forma finală, un titlu la fel de simbolic care demonstrează că, oricând, un mesager ajuns dintr-o lume în alta poate să o schimbe. Având în centrul atenției toate mecanismele dictaturii și ale alienării omului în ideologia generală, acest roman de maturitate aduce în fața cititorilor săi, folosindu-se de doar câteva personaje și o insulă, un univers în care elementele autobiografice (edificator este dialogul dintre anticarul Martin și eroul principal, Danyel Raynal) duc la ideea lui Saint-Beuve că aspectul biografic este hotărâtor în analizarea operei unui scriitor. Vocea anticarului Martin, care apreciază, după obiecte, o epocă, se alătură celorlalte: a negustorului de porumbei, a Michellei

1. Monica Lovinescu - *Unde scurte*, vol.IV, Editura Humanitas, 1994, p.183

2. Florin Manolescu - *Enciclopedia exilului literar românesc 1946-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, Editura Compania, București, 2003, p.524

Rolebon, a lui Grieg, băiețelul pe care Danyel Raynal nu-l poate educa, a arheologului Marcel – toate întregind universul uman în care speranța unește indivizii în lupta pentru schimbarea unei lumi atinse de morbul răului.

Cu o intrigă simplă ce constă în relatarea reîntoarcerii scriitorului Danyel Raynal pe Insula Belle Île, condusă de Guvernatorul al cărui „*cap robust de mongoloid*”³ care se mișcă pe gâtul scurt „*ca turela unui tanc*”⁴ și „*buze subțiri, vinete și uscate*”⁵ (amănunte schizoide ce se răsfrâng asupra întregii societăți pe care o guvernează ca pe propria moșie), prozatorul construiește totul pe scheletul meditațiilor intelectualului într-o lume în care este supus Ideoterapiei, o doctrină menită a spăla creierul, asemeni eroului din Legenda mancurtului din romanul *O zi mai lungă decât veacul*, al lui Aitmatov. Retragera în propria ființă îl împinge pe individ spre un univers compensatoriu bine relevat de Jean: „*Realitatea înlocuită de o ficțiune, un mecanism utopic care ține loc de viață... așa cum eu aș scoate din cuibul acela tot ce se află acolo... pene, ouă, iar, când rândunica s-ar întoarce, ar găsi în loc de ouă, niște pietre și ar fi obligată să creadă că trăiește o «mare revoluție», chiar dacă pietrele niciodată nu vor deveni pui de rândunică... Și totuși, noi considerăm pietrele niște păsări!*”⁶

Regimul totalitar, în care absurdul este considerat realitate, stârnește revolta care se vrea stârpită din fașă de către Guvernator și lacheii săi, educatorii Institutului de îndrumare, care „*vindecă*” ademenind, prin diverse metode, chiar și indivizii capabili precum personajul central, căruia îi sunt furate până și visele: „*Văd fețele lor, aceeași expresie reprodușă în 15 exemplare: obraji rotunzi, bine hrăniți, fruntea pătrată, tunsoarea scurtă, privirea rece, impersonală, aerul celor care au învățat să rostească de pe acum un singur cuvânt: DA. Flagelat de privirile și tăcerea lor încremenită și acuzatoare. Vor să mă ucidă cu pietrele tăcerii și ale ochilor, cu ajutorul cărora azvârlă spre mine ura lor dezlănțuită.*”⁷ Deci, scrișul devine singura soluție, pentru că „*Un scriitor adevărat scrie din ură și furie, dar cu smerenie și imensă iubire...*”⁸, iubirea de adevăr transformându-se în sinistre strigăte adresate puterii: „*Sunt singur. Auzi! Ai mei sunt toți morți...Puterea mea stă în morții mei și în cuvântul scris, iar tu nu ai cum să te atingi de ei și de paginile mele...Dacă îmi vei tăia mâinile, voi zgâria hârtia cu un cui pe care îl voi ține în gură! Auzi, guvernatorule?*”⁹. Frustrările alungă orice atașament (îndrăgostiții Michelle și Danyel monologhează doar în fața unei vieți netrăite, iar dialogul dintre Grieg, tânărul care nu va accepta ideile mentorului său și profesorul Danyel

3. Idem pag.204

4. Ibidem

5. Idem pag.209

6. Idem pag. 189

7. Idem pag. 297

8. Idem pag. 337

9. Idem pag. 161

Raynal, care conștientizează cel mai bine răul de pe Insulă, nu duce nicăieri).

Analiza detaliată a vibrațiilor sufletești ce păstrează totuși speranța duce acest roman distopic pe tărâmul utopiei, prin meditații tulburătoare, precum cea a negustorului de porumbei, care, după despărțirea de Danyel, spune: „*Dacă mai există unul singur în Insula noastră...nu e totul pierdut. I-aș desena chipul pe acest zid, pentru a acoperi petele de sos, pe celălalt perete aș așeza „Pelerinajul epilepticilor”, lângă fereastră „Prăbușirea magicianului”, dincolo „Coloana orbilor”, iar, afară, în locul firmei „Restaurant-cantină”, aș pune „Masa calicilor”. Fixăm delirul cu ajutorul tablourilor, cum ar spune poetul...*”¹⁰.

Re-lectura în libertate a romanului *Al doilea mesager* îndeamnă la neuitare, mai ales grație alternării relatărilor simple cu meditații, precum aceea despre labirintul puterii, aceasta fiind văzută ca o psiho-morfoză și dezmembrare a mecanismului uman, dovedind că o descătușare a eului încolțit de o realitate sufocantă se produce doar prin autoexilare, oricât de dureroasă ar fi aceasta: „*Am plecat de «acolo» și am venit «aici», pendulul este oprit la margine, valurile se întind pe țărm, dar nu se mai întorc în mare, nimic pe verticală... mlaștină, nisip mișcător, covor rulant, amețelă...Nu mă pot întoarce «acolo». Eram un exilat «în exterior». Ce să fac «aici»? Sunt un exilat «în interior»...Ce cale să iau? Unde să-mi găsesc echilibrul?! Acolo era o lume în stare de veghe și permanentă mișcare, ce urmărirea modificarea din exterior a individului și a societății. Aici, o lume modificată din interior și transformată în lungi coloane care mărșăluiesc spre o țintă ce se îndepărtează permanent. O lume în stare de somn și bântuită de coșmare, omizi, animale care își sug laptele sau...ceața care apare la oră fixă.*”¹¹

Roman al realității absurde și al neliniștii omului autoexilat, *Al doilea mesager*, după cele trei variante din laboratorul de creație, a avut un destin ciudat, chiar de la apariția sa, în România, când a stârnit, la Uniunea Scriitorilor, reacția lui Dan Deșliu: „*Ismail Kadare, scriitorul albanez, își publică romanele în Occident. În schimb, noi, în loc să fim mândri că un coleg de-al nostru a publicat o carte la Paris, îl dăm afară și îl hulim.*”¹² Sunt gesturi de care, din păcate, românii nu s-au debarasat nici acum, reacționând la tot ceea ce nu le convine, în buna tradiție națională, așa cum fac exponenții Ideoterapiei din romanul lui Bujor Nedelcovici.

10. Idem pag. 114

11. Idem pag. 89

12. Idem pag.96

Bibliografie

George Achim - *Iluzia ipostaziată: Utopie și distopie în cultura română*, Limes, Cluj-Napoca, 2002.

Bogdan Crețu - *Utopia negativă în literatura română*, Cartea Românească, București, 2008

Monica Lovinescu - *Unde scurte*, vol.IV, Editura Humanitas, 1994,

Florin Manolescu - *Enciclopedia exilului literar românesc 1946-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, Editura Compania, București, 2003

Bujor Nedelcovici - *Aici și acum*, Cartea Românească, București, 1996

Bujor Nedelcovici - *Al doilea mesager*, Editura Eminescu, București, 1991

(Text preluat din suplimentul online al revistei *Bibliotheca Septentrionalis* Baia Mare)

note din lăuntru

G. PIENESCU

CORVOADA GINGAȘĂ

II

Literatură ratată, pseudoliteratură, de vreme ce, în principiu, exclude invenția, fabulația, impunând redarea cât mai exactă, cât mai corectă a faptelor și a circumstanțelor relatate, amintirile își obligă autorul să se repete. Oricum ți-ai potrivi vârful creionului pe hârtie, oricât de numeroase și de felurite ar fi aspectele unui subiect și oricât de mult te-ai strădui să pară, cel puțin prin cuvintele lor, altfel decât cele pe care le-ai mai evocat cândva și decât împrejurările acelora, limitele lor și ale umbrei tale, peste care orice-ai face, nu poți sări, te obligă să te repeți. Te obligă și suitele istorisirilor, asociațiile iscate spontan din încrucișările logice sau accidentale, subtile, ale unor suvenire tangente, echilibrul paginii sau corespondențele dintre episoade. Salvarea scriitorilor de amintiri și a pseudoliteraturii lor este, fără îndoială, numai nuanțarea altfel a impresiilor și a emoțiilor dintâi, evocate altădată. Deși am încercat să răspund cât mai bine acestei exigențe, intuiția îmi spune că nu prea am reușit pe măsura dorinței de a reuși.

Quasi-oficial, despre ediția Tudor Arghezi, *Scrieri*, a început să se vorbească la finele lunii aprilie sau în prima chenzină a lunii mai din anul 1960, în ziua când directorul E.S.P.L.A., „poetul revoluționar” Ion Bănuță, și cei doi redactori-șefi, Mihai Șora și Mihai Gafița, au fost convocați de Mihai Beniuc, președintele Uniunii Scriitorilor, la sediul Uniunii. După întoarcerea treimei conducătoare, Mihai Șora, scoțându-mă din redacție, mi-a spus, *sotto voce*, care a fost tema convocării: până la 21 mai, ziua aniversară a lui Tudor Arghezi, editura trebuia să elaboreze proiectul unei serii de „opere complete” ale poetului, „în opt volume și încă vreo câteva, pentru ce va mai scrie maestrul până când...”. Împărtășindu-mi secretul convocării – căci în ziua respectivă și încă vreo câteva zile după aceea sarcina trasată editurii a fost și a rămas secretă –, Mihai Șora a surâs semnificativ. După ce mi-am exprimat uimirea, ne-am despărțit fără alte comentarii decât cele subînțelese din priviri și din tonalitățile scurtului dialog.

„Opere complete în opt volume și încă vreo câteva, pentru ce va mai scrie maestrul până când...” era un proiect ce indica *ab initio*, pe lângă ignorarea voită sau ne-voită a operei argheziene, neîndoielnica intenție cenzorială a proiectanților, evi-

dentă în numărul prestabilit al volumelor și totodată ticăloasa lor generozitate funebă: "...și încă vreo câteva pentru ce va mai scrie maestrul până când...". Că nu mă înșeală memoria în ceea ce privește numărul volumelor o dovedește următoarea știre, pe care am reprodus-o și cu alt prilej, apărută în ziarul *Informația zilei* (nr. 2857 din 11 octombrie 1962), la rubrica „Prin Capitală”, sub titlul *În curând*: „La Întreprinderea poligrafică nr.4 a început recent tipărirea primelor volume din seria de opt volume a operelor complete de Tudor Arghezi”.

În după-amiaza aceleiași zile, după o prealabilă convorbire telefonică, m-am dus la Tudor Arghezi. Nu în Mărțișor, ci în apartamentul ce i se repartizase la etajul întâi al unei vile de pe Șoseaua (Bulevardul) Aviatorilor, nr. 70. Repartizarea se făcuse la intervenția regretatei dr. Marcela Pitiș, pentru a-i înlesni poetului o seamă de consultații medicale necesare, la Spitalul de Endocrinologie¹ (fost Saint Vincent de Paul).

Ca de obicei în orele noastre de lucru, eu îi citeam câteva proze din colecția mea copiată manuscrisă, proze neincluse în volume, iar el îmi dicta, eu scriind printre rânduri și marginal, modificările considerate necesare². Într-o pauză dintre bonghineli³, Tudor Arghezi mi-a spus că, în cursul dimineții, Mihai Beniuc îl înștiințase prin telefon că Uniunea Scriitorilor a trasat E.S.P.L.A. sarcina să pregătească proiectul unei ediții de „opere complete, în zece – douăsprezece volume”. Deci în câteva ore, numărul volumelor de opere complete crescuse de la opt la zece – douăsprezece, un spor de patru volume ce urmau să cuprindă, poate, și cărțile pe care „le va mai scrie maestrul până când...”. Tot în cursul dimineții, Radiodifuziunea îi solicitase, pentru a doua zi, un interviu cu aceeași temă: ediția de „opere complete”. Dacă ambele proiecte, și cel transmis mie de Mihai Șora, și cel adus la cunoștința lui Tudor Arghezi de Mihai Beniuc, sugerau, prin numărul prestabilit și limitat de volume, după cum am spus, fie necunoașterea operei argheziene, adunată în volume și răspândită în publicații periodice, fie intențiile cenzoriale ale proiectanților, invitația Radiodifuziunii mi s-a părut a fi unul din tertipurile „elegante” ale lui Leonte Răutu și ale activiștilor lui prin care se obținea acordul public, de principiu, cu intențiile lor, al câte unui scriitor ce trebuia îndeaproape „îndrumat”.

Cele două proiecte și interviul solicitat mi-au incitat spiritul polemic. Ca să joc presupusele intenții ascunse⁴ în proiecte și în solicitarea interviului, dar îndemnat și de posibilitatea, atunci întrevăzută, de a-mi transforma propria-mi

1. Cf. Barău T. Arghezi, *Op. cit.*, ed. cit., p.145.

2. Metodă de lucru folosită mai întâi la definitivarea textelor din prima ediție a colecției *Pagini din trecut* (E.S.P.L.A., 1955).

3. Așa numea Tudor Arghezi citirile mele, îndreptările și modificările dictate de dânsul și scrise de mine printre rândurile manuscrise sau dactilografiate ale colecției mele.

4. Aceste intenții au ieșit la iveală în anii următori, când, sub diverse pretexte (lipsa hârtiei corespunzătoare, lipsa materialelor necesare pentru coperte, insuficiența spațiului grafic etc.), la care se adăugau diverse motive stupide invocate de “forurile de aviz” și de cenzuri, a fost împiedicată apariția a câte cinci volume anual, așa cum se stabilise cu autorul la contractarea ediției.

colecție manuscrisă și parțial dactilografiată în ediție tipărită sub supravegherea autorului, am spus, fără să mă gândesc la *toate* consecințele spuselor mele, consecințe ce s-ar fi putut ivi mai târziu, și care, cu concursul doamnei Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi), s-au ivit, după plecarea Dincolo a lui Tudor Arghezi:

– Maestre, dacă-mi dați câteva foi de hârtie, pot schița acum, cu ajutorul dumneavoastră, un contraproiect de treizeci de volume.

Spunând aceste cuvinte, știam pe ce mă bizui. Aveam în „arhiva” mea 23 de caiete de câte 150 de pagini cadrilate fiecare și încă vreo 300 de pagini dactilografiate, conținând copii după versuri și proze argheziene neincluse, după cum am mai spus, niciodată până atunci (1960), în cărțile publicate de poet (cu excepția textelor din cele două ediții – 1955 și 1956 – ale colecției *Pagini din trecut*) și vreo 5000 de fișe bibliografice adunate din cărți și din cele peste 80 de periodice parcurse între anii 1946 și 1960⁵. După licărirea de-o clipă a ochilor lui, mi s-a părut că propunerea mea nu l-a contrariat, ci că, dimpotrivă, i-a plăcut. Și atunci, în după-amiaza acelei zile de la finele lui aprilie sau de la începutul lunii mai din anul 1960, pe câteva file puse pe o mică masă rotundă, în holul apartamentului de la etaj al vilei de pe Șoseaua (Bulevardul) Aviatorilor, nr.70, am mângălit titlurile a 34 de cărți, ce urmau să alcătuiască, după socotelile mele de atunci, o corespunzătoare ediție de „opere alese”, nu o ediție de „opere complete”, pentru că nu se întemeia pe o bibliografie exhaustivă și pentru că multe din textele bonghinite fuseseră deja eliminate de exigențele scriitorului. Dar pentru ca treaba, atâta câtă fusese făcută, să fie cel puțin provizoriu încheiată și ținând seama îndeosebi de interviul de a doua zi, le-am dat celor 34 de cărți și grupajelor de texte din ele câteva titluri, ca de pildă: *La noi acasă*, *Troparele zilei*, *Variante*, *Medalioane*, *Acuarele*, *Profiluri*, *Pensula și dalta*, *Răzlețe*, *Mizerii*, *Tabula rasa*, *Semne cu creionul*, *Critici picturale*, *Spini de hârtie* și altele. Unele din titlurile stabilite atunci (preluate câteva din ciclurile de articole și tablete publicate în ziare și în reviste) au fost incluse în proiectul definitiv al ediției și se citesc întocmai în *Scrieri*, altele au rămas numai pe ciorna dintâi a contraproiectului⁶, iar unele texte, bonghinindu-le, au impus grupaje și titluri diferite de cele hotărâte inițial și înscrise în primul contraproiect și în câteva din variantele lui ulterioare – unul de 46 de volume, a cărui dată de redactare și ale cărui titluri, în absența „jurnalului” ediției și a „dosarului de carte”, nu le pot indica, dar diferit de cel ce s-ar putea creiona pe baza celor 46 de volume tipărite sub îngrijirea d-nei Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi) și a lui Traian Radu; altul de 50 de volume (din 7 iunie 1965) și în sfârșit,

5. Am dat o listă incompletă (din cauza lipsei de spațiu) a publicațiilor parcurse, în *Adevărul literar și artistic* din 22 aprilie 2003, p. 11. Citirea ei fiind totuși, mi se pare, mai fastidioasă decât citirea textului meu, nu o repet aici, pentru a nu face pagina insuportabilă.

6. După cutremurul din 4 martie 1977, am găsit o pagină din prima schiță a contraproiectului ediției pe care sînt înscrise titlurile *La noi acasă* (devenit *Pe o palmă de jărână*), *Acuarele* (inclus în *Cu bastonul prin București*), *Răzlețe* (devenit *Subiecte*). Poetul a renunțat la grupajul *Troparele zilei*, care, inițial, urma să alcătuiască volumul al doilea, de pamflete, al cărții *Icoane de lemn*.

cel de 61 de volume (din 28 februarie 1967). Datele indicate nu sînt, bineînțeles, cele din „jurnalul” ediției sau cele din „dosarul de carte”, ci datele referatelor redactate de mine pentru informarea directorului editurii. Manuscrisele referatelor și ale contraproiectelor au fost găsite printre sfărâmurile locuției mele de până la 4 martie 1977. Niciunul dintre referate și din contraproiecte, al căror număr de pagini (cca 350) nu-mi îngăduie să sper că le-aș putea publica în *Viața Românească*, nu a fost luat în seamă de cuplul ilustrațiilor impostori pereche, care a continuat, după eliminarea mea, să se ocupe de redactarea ediției *Scrieri* așa cum nu s-au priceput mai bine⁷.

Interviul radiodifuzat a doua zi după stabilirea primului contraproiect a infirmat intențiile și proiectele „forurilor superioare”, transmise editurii prin Mihai Beniuc și a făcut inutilă monitorizarea ediției de către un „comitet coordonator”, stabilit imediat de Ion Bănuță, comitet compus din doi „monitori” externi (Tudor Vianu și Dumitru Micu) și un „monitor” intern (Mihai Șora). Cei trei monitori, de îndată ce li s-a propus să-l supravegheze pe Tudor Arghezi, să-l îndrume și să-i filtreze opțiunile în elaborarea ediției, au refuzat sarcinile cu care vroia să-i „onoreze” directorul editurii. Deci ediția Tudor Arghezi, *Scrieri*, a continuat să fie așa cum a stabilit Mihai Șora, „ediție de autor”, adică proiectată și îngrijită de Tudor Arghezi. A continuat să fie până când exigențele și hotărârile poetului au început să fie nesocotite de reaua-voință și de ignoranțele conjugate ale celor doi impostori ale căror nume creionul meu refuză deocamdată să le mai scrie.

Colaborarea auxiliară cu Tudor Arghezi a mîzgălitorului acestor însemnări în zigzag s-a întemeiat pe intensă, profundă bucurie trăită la citirea și recitirea versurilor și prozelor lui, pe frumusețea nouă a poeziei argheziene, care a eliminat vechile clișee poetice, pe complexitatea sensibilității poetului și pe varietatea și subtilitatea mijloacelor lui de expresie, prin imagini nemaicătite, de o sensibilă concretețe și puternică sugestivitate și printr-o excepțională ingeniozitate în arta de a potrivi cuvintele într-alt fel decât le potriveau poeții de dinaintea lui sau cei contemporani lui, așa încât își împrumută unele altora valențele, nuanțele sensurilor și accentele, dând totodată versurilor și frazelor tonalități și ritmuri noi, proprii, argheziene. Nu sînt nici critic, nici istoric literar, ci numai un fidel cititor de poezie. În această calitate îmi permit să fac următoarea observație, desigur banală: dacă până în 1927, cine năzuia să invoce pe românește muzele poeziei, trebuia mai întâi să învețe limba română scrisă de Mihai Eminescu, după apariția *Cuvintelor potrivite* a trebuit și trebuie să învețe și limba română scrisă de Tudor Arghezi.

Și s-a mai întemeiat colaborarea mea auxiliară cu Tudor Arghezi – colaborare auxiliară ale cărei amănunte le voi menționa atunci când le va veni timpul în des-

7. Dacă ar fi vrut și ar fi putut să fie onest, Traian Radu ar fi trebuit să publice respectivele referate informative – existente în „dosarul de carte” subtilizat din arhiva editurii (eu nu am decât copiile dactilogramelor și propriile-mi manuscrise) –, ca addenda la *Avatarurile ediției de autor Tudor Arghezi, Scrieri* (vezi supra, nota 12).

fășurarea acestor însemnări – , după cum am afirmat, pe cercetarea individuală – insist: strict individuală –, a peste 80 de publicații periodice și pe colecția mea de texte argheziene neincluse vreodată, până în 1960, în volume, copiate *manu propria*, colecție totalizând peste 3500 de pagini. Despre cum a început și cum s-a înfăptuit (până în 1960) această colecție, pe care se bazează peste 80% din textele tipărite ale ediției Tudor Arghezi, *Scrieri*, va veni vorba, cu detalii sensibile și poate și semnificative, în paginile următoare. Deocamdată mărturisesc încă o dată că primul text, pe care l-am copiat, în 1945, a fost excepționala mărturisire sau excepționalul eseu antimemorialistic *Dintr-un foișor*, apărută/apărut în *Revista Fundațiilor Regale*.

Începută într-o vreme și la o vârstă nepotrivite unei atare corvezi – o vreme a găzduirii refugiaților din Bucovina și din Moldova de Nord, care constataseră, înaintea lui Mihail Sadoveanu, că „lumina vine de la Răsărit”, odată cu trupele sovietice eliberatoare prin cotropire; într-un moment social-politic de instabilitate, de răsturnări ale structurilor tradiționale și de haos, și la o vârstă a examenelor (bacalaureat, examene de admitere în facultăți) –, corvoada parcurgerii publicațiilor periodice și mai ales corvoada copierii, sau cum am numit-o însumi, ca s-o înnobilez, canonul benedictin, nu a fost spornică în primul an, 1946-1947, și din cauza locuințelor familiei, una în Craiova și alta în București. Abia din 1947, odată cu stabilirea la București, cu reechilibrarea casnică a familiei și cu introducerea regularității și în viața de student, mi-am reluat canonul benedictin, mai întâi în Biblioteca Centrală a Facultății de Litere și Filosofie și în Biblioteca Fundației Regele Carol I. Observând că în aceste biblioteci colecțiile ziarelor și ale revistelor sînt incomplete, mi-am îndreptat atenția spre Biblioteca Academiei Române. Dar în 1947, studenții nu aveau acces în această bibliotecă, fără recomandarea unui profesor universitar ori a unui membru al Academiei. În ceea ce mă privește, am avut șansa de a beneficia de recomandarea lui Alexandru Rosetti, profesor universitar, rector al Universității bucureștene și membru al Academiei. Dacă nu mă înșeală memoria, am evocat cândva, într-o altă creionare, episodul obținerii acestei recomandări din partea profesorului Rosetti. Dar pentru că episodul respectiv marchează, la o analiză retrospectivă a străduințelor mele anterioare anului 1960, inclus de Tudor Arghezi în metafora corvoada gingașă, începutul celei de-a doua etape a corvezii, mi se pare că nu greșesc reamintindu-l și ca omagiu adus amintirii profesorului.

Titular al catedrei „Limba română și dialectele ei”, profesorul Rosetti era o personalitate cu atitudini și gesturi originale, care îl făceau deosebit de stimat și de iubit de mulți dintre discipolii lui. Unul din aceste gesturi, devenit tradițional, era acela de a selecta, după câteva seminarii, un grup de studenți și de a discuta cu ei, din când în când, și alte chestiuni decât cele specifice catedrei, ca de pildă, dacă și cum fac față dificultăților vieții, multe și grele în anii aceia de după război și sub „eliberarea” sovietică, dificultăți de înlăturarea cărora – obținerea unui loc într-un

cămin, a unui loc la o cantină studențească – depindea, uneori, posibilitatea continuării studiilor. „Papă Rosetti”, cum îi spuneau studenții, spre deosebire de amicii lui, care îl numeau după apelativul cu care li se adresa el, „Cher ami”, i-a ajutat pe mulți, cu autoritatea lui de rector, să depășească asemenea dificultăți și să-și poată continua studiile. Venindu-mi și mie rândul la un asemenea dialog de bunăvoințe, „Papă Rosetti”, care era, după cum am mai spus în aceste *Note din lăuntru*, și director al Fundației Regale pentru Literatură și Artă, mi-a propus, pentru a-mi înlesni buzunarul, să devin, chiar de a doua zi, corector extern al Editurii Fundațiilor Regale. Bine-nțeles că i-am mulțumit. Însă, cu toate că știam că nu se cuvine să-i ceri aceluia ce-ți face un dar – căci de un dar era vorba –, să-ți mai dăruiască și altceva, am îndrăznit, totuși, să-l rog, spre surprinderea lui evidentă, să adauge la darul promis o recomandare cu ajutorul căreia să pot obține un permis de lectură la B.A.R. Nu i-am spus chiar așa, dar, după cum m-a privit, am înțeles că urechea lui interioară cam așa auzise cererea mea și poate că o și comentase pe din lăuntru: „*Qu'il est mal élève!*”

Uimit, dar surâzând ca de obicei, indiferent de motivul și de intensitatea contrarietății – profesorul era „om de lume” și „aristocrat”, așa cum l-a scris pe Gaitany penița de romancier a lui George Călinescu –, m-a întrebat pentru ce îmi trebuie un asemenea permis, de vreme ce am la dispoziție bibliotecile Facultății. Îmi amintesc că am răspuns: „Pentru că vreau să citesc tot ce a scris Arghezi”. Cu aceeași expresie de contrarietate surâzătoare, profesorul a scos dintr-un buzunar interior al sacoului un porte-feuille, din porte-feuille o carte de vizită, și, sub calitatea sa oficială de „Rector”, tipărită, a scris: „Stimate domnule Baiculescule, rogu-te, dă-i tânărului meu student G. Pienescu, un permis de lectură. Vrea să citească Arghezi!”. Am pierdut, din nefericire, în seismul din 4 martie 1977, pe lângă alte lucruri de preț, și cartea de vizită a profesorului adresată directorului B.A.R., dar cuvintele înscrise, inclusiv semnul de exclamare, care exprima, poate, mirarea că permisul îmi trebuia pentru un subiect străin de temele seminarului catedrei, nu l-am uitat. Poate că, mai ales, din cauza folosirii vocativului în scrierea numelui propriu al directorului, folosire neobișnuită în formulele de adresare oficiale și neoficiale moderne și, de asemenea, din cauza subtiliei nuanțe imperative sugerată de postpunerea pronumelui, formă veche respectuoasă, e adevărat, dar mai puțin consonantă cu adjectivul, și el în vocativ, „stimate”, combinație ce denotă că profesorul avea stil nu numai în comportamentul social, dar și în condei.

A doua zi, treceam prima oară în viață pragul Editurii Fundației Regale pentru Literatură și Artă, unde am deslușit lesne tainele corecturii chiar pe paginile lucrării profesorului Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române I. Limba Latină*, iar în a treia zi eram posesorul primului meu permis de lectură în Biblioteca Academiei Române. Pentru el i-am rămas recunoscător profesorului Rosetti și după 1950, când obțineam permise de lectură anuale fără intervenția lui, și după ce împrejurările vieții, trufiile nesatisfăcute ale unora și minciunile infame ale altora, precum și, probabil, obișnuitele mele închistări la întuirea adversităților l-au îndepărtat de

simpatia și de recunoștința mea constante.

După obținerea permisului rosettian, folosind informațiile din articolele de critică literară, am început să-mi petrec „ceasurile vacante” parcurgând publicațiile literare din care aflam, din aproape-n aproape, sau presupuneam că a colaborat Tudor Arghezi. Toate informațiile despre poet și despre scrierile lui întâlnite în paginile parcurse le consemnam pe fișe bibliografice. Și mi-am reluat canonul benedictin necesar alcătuirii „ediției” manuscrise pe care doream să o am în bibliotecă⁸.

Acest travaliu (inclusiv fișarea bibliografică a tuturor textelor, și a celor copiate, și a celor necopiate, precum și a comentariilor critice, din publicațiile periodice, despre scrierile argheziene) l-am întrerupt de câteva ori, în anii 1950 și 1951, obligat de împrejurările evocate în paginile anterioare ale *Notelor din lăuntru* (intrarea în „câmpul muncii” la Direcția Generală a Editurilor, Poligrafiei și Difuzării Cărții – E.P.D. – și acomodarea cu dispecerlăcul epedistic, apoi, în 1952, transferarea la Editura de Stat pentru Literatură și Artă – E.S.P.L.A. – și acomodarea cu activitatea și cu ambianța din această editură și, în sfârșit, din redacția de Valorificare a Moștenirii Literare –(V.M.L.⁹).

G. PIENESCU

8. Pe atunci nu existau copiatoare, era interzisă multiplicarea textelor tipărite înainte de 1948, iar pentru deținerea și folosirea unei mașini de scris trebuia să obții autorizație de la Miliție.

9. Am glosat inițialele V.M.L. în *Viața Românească*, nr. 10/2008, p.65.

note clasice

LIVIU FRANGA

PORTRET CULTURAL ÎN EFIGIE

Peste mai puțin de doi ani se vor împlini patru secole și jumătate de la plecarea din Istorie și din viață a celui cunoscut sub numele de Despot Vodă, iar dacă scădem acești doi ani și revenim la actualitatea prezentului, avem a celebra în memorie fix patru veacuri și jumătate de la intrarea aceluiași personaj în marea Istorie prin urcarea sa pe tronul Moldovei, după bătălia strălucit câștigată asupra lui Alexandru Vodă Lăpușneanu. Astfel încât o carte, precum aceasta, despre care voi înfățișa câteva gânduri mai jos,¹ înainte să plece în lume pe un drum pe care îl merită cu prisosință mai primitiv decât acela ce i-a fost dat personajului însuși cuprins în carte, îmi pare a veni spre noi în chipul cel mai fericit și în momentul cel mai bine ales, al aniversării.

Titlul ales de autor, dl cercetător Valentin Talpalaru, poate părea înșelător prin neutralitatea sa. El face trimitere la câte două (în fapt, trei) dintre proiectele majore de ordin cultural, și nu numai politico-social sau economic ori religios, pe care domnitorul moldovean, originar din inima insulară a Greciei (Creta, cel mai probabil: cf. p. 11; nici Samos sau alte poziții geografice nu sunt completamente excluse) și prefigurând destinul constantinopolitan al Țărilor Române de peste aproximativ un veac și jumătate, va fi încercat să le pună în aplicare. Dar nu numai despre „Academia de la Suceava” – împreună cu necesara ei anexă, Biblioteca Palatină tot de acolo – și nu numai despre *Schola Latina* de la Cotnari este vorba în carte, cum pare a indica titlul ei, strict delimitat din punct de vedere științific. Este cu mult mai mult decât atât, și îl invităm și noi pe cititor să se lase purtat în periplul succesivelor capitole de curiozitatea documentară, de rigoarea interpretativă și de aplombul demonstrativ al investigației întreprinse – vorba prefațatorului, profesorul Traian Diaconescu – cu tot atâta știință, pe cât cu suflet.

Primele două capitole (*Utopia unei biografii*, pp. 10-20, și *Itinerar spiritual: Montpellier, Paris, Wittenberg*, pp. 21-31), încheiate – ca și toate celelalte, de altfel – fiecare cu câte un consistent corpus de note, în cea mai bună tradiție a cercetării științifice, sunt uvertura unei opere care ambiționează să reconstituie portretul cultural-spiritual, dar și subtextul moral al acțiunilor celui ce avea să-și lege existența de un colț de istorie nord-danubiană, urcat până acolo dinspre sărate mări înșorite grecești și ajuns în

1. Iată coordonatele ei: Valentin Talpalaru, *Academia de la Suceava și Schola Latina de la Cotnari. Un proiect cultural european. Iași*, Editura Opera Magna, 2011; 264p.

cele din urmă, după întortocheate peregrinări studioase apusene. Valentin Talpalaru nu face nici istorie pur biografic-cronologică, nici cercetare strict și exclusiv documentar-arhivistică. Așa cum o concepe el, istoria evenimentială presupune o reconstrucție riguroasă științific, dincolo de care pulsează aspirațiile, reveriile, înfăptuirile și / sau eșecurile, desigur parțiale, dar treptate, ale protagonistului, aici Iacob Basilicus Heraclides, viitorul Ioan Vodă Despot al Moldovei.

Cele trei capitole care urmează întăresc întreitul profil personal cumulat (biografic, spiritual-moral și cultural) printr-o metodă mai puțin utilizată în scrierile de factură istorică. Nu chipul viitorului domn – student mai întâi, apoi cavaler, om de arme, practician și teoretician, în sfârșit strateg al culiselor de curte imperială – este scos direct în relief, ci, invers, prin apăsarea con-textului politico-social, militar și religios-cultural, con-text adus convingător în prim-plan, iese cu pregnanță în relief portretul condotierului grec, animat de spiritul unei interesate fraternități europene antimusulmane. *Privilegiul* din anul 1555, conferit prințului de Samos (*Despotae Sami*), cu multiple aspirații identitare de către Carol Quintul, apoi bogata corespondență aparținând tânărului aspirant la gloria armelor și a propriei persoane, în sfârșit relatările despre acest personaj autoimpus atenției curților apusene, relatări aparținând contemporanilor, fețe bisericești sau / și politice, dau plină substanță acestei secțiuni secunde a volumului.

Ea se continuă cu alte două capitole (*Creditul* elegiilor lui Sommer, pp. 107-139, și *Poezia în limba latină din secolul XVI și istoriile literare*, pp. 140-158), care aduc în centrul cercetării cele mai importante și, totodată, complexe surse din domeniul istoric: textele literare, în cazul de față elegiile lui Johannes Sommer și epopeea contemporanului său, Christianus Schesaeus. Este limpede că, pentru autor, literatura nu reprezintă doar o sursă – grandioasă, desigur – a Istoriei, o sursă de cunoaștere a fapticului – ceea ce știm și experimentăm din Antichitatea cea mai timpurie –, ci cu mult mai mult decât atât: literatura, în orice formă a ei – poetică, spre exemplu, ca mai sus – este o față a Istoriei, este Istorie ca atare, și putem și trebuie să o citim și ca atare, Literatura ca Istorie. Pentru că, din textul pur literar – fie, în cazul nostru, poezia elegiacă a lui Sommer, fie eposul lui Schesaeus –, realitatea umană a Despotului reiese altfel, transpare în mod cu totul diferit decât din documentele arhivistice propriu-zise. Se interpun, între om și personajul istoric, transfigurarea literară, mitoficțiunea poetică, sensibilul reverberat estetic. Iar Valentin Talpalaru ne pune în față și le pune față în față, cu inteligența și priceperea experimentatului cercetător, cele două oglinzi ale Istoriei: documentul strict și transpoziția lui în ficțiune.

Astfel încât ultimul capitol, intitulat *Proiectul de Academie și Schola Latina de la Cotnari, un proiect cultural european* (pp.159-198) – cel mai consistent sub raport cantitativ-informațional –, capitol asociat unor ultime concluzii (*În loc de concluzii*, pp.199-211) și unor extrem de binevenite anexe documentare (*Addenda*, pp.213-252), anexe finalizate prin obligatoria *Bibliografie* (fie și selectivă, pp. 253-261), îl readuce pe cititor în miezul dezbaterii deschise de această carte. Meritele autorului se vădesc aici, în această ultimă secțiune, prin excelență savantă, cu strălucire. Tezele și ipotezele cărții se integrează acum într-o viziune unitară, de sistem. *Academia* suceveană și

aferenta ei *Biblioteca de curte* sau *palatină*, cărora li se adaugă inițiata *Schola Latina* de la Cotnari – toate aceste trei embrioane instituționale fiind atent radiografiate de către cercetător, ca ființare în epocă și, mai ales, ca impact asupra evoluției culturale românești, dincolo de perspectiva îngust locală – au constituit nu formele pasagere ale unui utopic proiect cultural cu ambiții și (re)surse europene, ci o realitate strategică viabilă prin organizarea ei, chiar dacă doar inițializată, o parte componentă integrantă a umanismului românesc înscris cu drepturi depline, și pe această cale, în cultura europeană a Renașterii.

În încheierea – provizorie – a acestor rânduri, nu mai avem de spus decât un cuvânt de felicitare. Pentru o carte care este, în același timp, și document (mai exact, o colecție atent controlată de varii documente), dar și exegeză, recte interpretare istorică, nu mai puțin, în sfârșit, o analiză culturală amplă, corelând cauzele cu efectele și ecourile, de locală ori amplă rezonanță. Rigoarea meseriei nu dăunează, dimpotrivă, stimulează, ordonează și sistematizează interpretarea critică, ferind-o de primejdiile atât de atrăgătoare ale eseului amatoristic. Pentru o viitoare reeditare, unele mici inadvertențe, care nu scapă filologului înrăit de acribie, pot fi îndreptate.²

Neînsemnate, toate acestea din urmă, față cu frumoasa realizare oferită de cercetătorul ieșean, după ani de studiu și căutări. Cel puțin două dintre concluziile investigației sale rămân, după părerea mea, de acum înainte, achiziții definitive ale culturii românești pentru vârsta sa târziu medievală. Prima integrează corpului gigantic al literaturii române creațiile în limba latină ale unor scriitori alogeni care au ilustrat, inclusiv prin prezență fizică, literele sfârșitului de Ev Mediu românesc. A doua achiziție privește chipul cultural al domniei unui alt alogen, integrat și el peisajului medieval românesc, pe care, ca protagonist, a simțit, în respectiva vreme, că îl poate, la rândul lui, integra culturii și spiritualității europene, pe fundalul căreia exista și din care provenea.³

Acesta este adâncul sens și merit de seamă al cărții lui Valentin Talpalaru, care, cu priceperea pasionată a specialistului erudit, a așezat în efigie chipul unui erou survolând „meteoric” fundalul cultural al vremurilor sale. O carte, salută a aici, și de mine, cu un întru totul îndreptățit entuziasm.

2. De pildă, trebuie zis *Schola* sau *Academia sucevensis*, nu „sucevenis” (*passim*). Majuscula la adjectivele latinești etnonimice se impune peste tot, în buna tradiție, desigur clasică; sau diverse cuvinte, tot latinești, trebuie să aibă unele consoane geminate (*grammaticus*, p. 168; *corrigendis*, p. 28; *Sallustius*, p. 30; *litteram*, p. 142 etc.); se adaugă alte mici erori grafice, ortografice și de formulare, legate ori nu de utilizarea latinei și apărute, cred, *in fuga calami* („lungul șir al biografiilor și comentariilor /.../ este lung /.../”, p. 110; *cinis*, în loc de „cines”, p. 118; *stricto sensu* nu „sensus”, p. 151; „operele care punctaseră perioada /.../”, p. 187; *auxilia spiritus*, nu „auxilii spiriti”, p. 184 etc.)

3. De aceea, sugerăm autorului să acorde un credit sporit imaginii posterității literare a lui Despot Vodă, inclusiv celei forjate de celebra dramă omonimă a lui Alecsandri (căreia autorul studiului îi rezervă doar câteva rânduri, exagerat de prudente, de la p. 112) pe filiera Sommer-Schesaeus-Alecsandri. Cu atât mai mult, cu cât, în altă parte (v. p. 152), vorbind despre epopeea lui Schesaeus, Valentin Talpalaru evocă o altă creație alecsandriniană, poemul *Dumbrava Roșie*.

aniversare

NICOLAE STOIE

ANDREI CODRESCU – 65

A te încumeta (fie și observând că, aproape incredibil, cel de al 13-lea lustru dă o anume rotunjime vieții sale) să-l raportezi pe Andrei Codrescu, numit, cândva, printr-o inspirată parafrază *veșnic tânăr și liber* (Andrei Bodi: *Evadarea din vid*, „Paralela 45”, 2008, pag.24), echivalează – dintru început – cu asumarea unei erori, cum doar o didacticistă aproximare ar fi, în cele din urmă, și încercarea de a-i atribui apartenența la o anume literatură, câtă vreme autorul *Geniului involuntar în bocancii Americii* (carte ce ar merita și ea tradusă în românește) pare a fi de părere că *scriitorul nu aparține decât propriei literaturi pe care o inventează și o scrie pentru a o nega*. Dar „paradoxului codrescian” nu i se poate pune punct niciodată, căci permanenta pendulare a autorului între realitate și ficțiune, o anume criză a identității ca și, probabil, orgoliul conștiinței de sine, bine mascat de permanentul apel la ironie și autoironie, apoi povara propriului succes contracarată de travesti-uri dintre cele mai neașteptate îl conduc spre concluzia: *cronologie nu prea există în cazanul unde se gătește personalitatea unui scriitor ca în acel „melting pot” american; totul se fierbe împreună pentru a deveni altceva*

Prin urmare, de așteptat este ca urăriile noastre de *La mulți ani !*, care ar trebui să-i bată la poarta inimii pe 20 decembrie, să i se răspundă cu celebra zicere a lui Rimbaud, poetul iubit atât de mult de Andrei Codrescu, pentru nonconformismul exprimat de acela prin folosirea nonșalantă a „robinetului” propriu: *Je suis un autre*. O elegantă invitație de a-l căuta (mai ales că sentimentalismul ieftin nu a fost niciodată pe gustul lui Andrei Codrescu), pe destinatarul urării în altă parte. Poate în paginile unei cărți recent apărute: *A Story of Sheherezade and the Arabian Entertainments* (Princeton University Press, 2011), unde urmele lui ar mai putea fi încă „proaspete”. Mai mult ca sigur, însă, „ascunzătoarea” aceluia „altre” este *imaginarul* lui Andrei Codrescu, posibil a se fi identificat cu fascinantul Ozark, o

lume de la începutul lumii noi, redată în termeni ce, în mod bizar, parcă descriu un sat din Maramureșul Românesc, deși acesta din urmă (tot mai agresat de kitsch) s-ar putea să devină doar obiect de muzeu etnografic, în timp ce Ozark-ul lui Codrescu, iată, pare a fi „încremenit”, cu toată vioiciunea și vânzoleala lui diurnă, în textul acestui e-mail: *În America Ozarkul e la țară și băștinașii-s țărani. Ei practică aici tot felul de meșteșuguri uitate în restul Americii-supermarket, își cultivă grădinile, cioplesc frumoase porți și garduri, știu tâmplărie mecanică, tot felul de chestii practice și artistice. Când vorbești cu ei, îți povestesc tot felul de năstrușnicii gata făcute pentru literatură. N-am fost atât de ocupat în viața mea: am un studiou unde scriu și un atelier plin de scule tâmplărești* (Andrei Codrescu: 28.09.2011)

Și nu e, pare a fi fost, decât „fotografia” unei zile petrecută la „poalele” Ozark-ului.

Asemenea ei nenumărate altele vor veni. Nenumărați (așa dorim și noi să fie) și anii în care Andrei Codrescu, sculptând lemnul și cultivând viața de vie, dar și căutându-se pe sine, va adăuga impresionantei sale bibliografii de autor (de până acum) încă o carte și încă o carte, mereu încă o carte... În biografia sa, în jurul său, în lume, există destule *năstrușnicii gata făcute pentru literatură*.

cronica literară

GHEORGHE GRIGURCU

UN SCRIITOR AL CETĂȚII

Comentatorii noștri actuali ai fenomenelor social-politice se pot împărți în trei categorii. În prima intră zelatorii comunismului, nostalgici unii, de tipul foștilor nomenclaturiști care nu ezită a apărea pe sticlă cu o lacrimă conținută în evocarea „epocii de aur”, alții spumegînd de mînie (nu tocmai proletară!) față de relele prezentului, precum răposatul Păunescu sau inenarabilul Vadim. De asemenea cîțiva tineri docti, care se străduiesc a scoate în relief „părțile bune” ale totalitarismului roșu, a le amplifica astfel încît racilele acestuia aproape să nu se mai observe, printr-o serie de speculații pe cît de tendențioase pe atît de jignitoare la adresa celor ce-au trăit realitățile în cauză. Insolența lor, coroborată cu o pretențioasă bibliografie, nu credem că ar avea circumstanțe atenuante. A doua categorie e cea a abililor, adaptabililor, oportuniștilor, care „s-au avut bine” cu toate cîrmuirile ce s-au perindat în ultimele patru-cinci decenii. Comod instalați, dacă nu de-a dreptul prosperi sub Ceaușescu, în paralel lăudați la Europa liberă, au vrut, firește, să facă după decembrie o figură de „disidenți”. Cu o grabă suspectă, puterea iliesciană i-a blagoslovit cu funcții dintre cele mai măgulitoare: care ministru, care diplomat, care șef de importantă instituție culturală, editură sau revistă din Capitală. Unii au ieșit din decor, alții însă au avut grijă de-a se apropia de toate guvernarile ce s-au succedat, în frunte cu așa-zișii „boieri ai minții”. Ferindu-se a elogia perioada comunistă, ei au adoptat îndeobște o tactică mai „subtilă”. Aceea de-a amalgama binele, mai puțin binele și răul, de-a emite o nebuloasă „intelligență” care să acopere întreg ecranul analizei actualității printr-un joc de sofisme, ori pur și simplu „a schimba vorba” printr-o practică dilematică ce nu exclude însă manifestarea unor partipriuri și umori fie în direcția favorabilă protectorilor lor, fie în cea a propriului interes. Abia ultima categorie e cea în care suntem în măsură a regăsi conștiința unei reale desprinderi de trecut. Din nefericire, ea e restrînsă, răzlețită, alcătuită din personalități cărora nu li s-a îngăduit să ajungă la pîrghiile conducerii și care astfel s-au limitat la o prezență exclusiv scriptică. Spiritul lor critic acut stînjenește, atitudinea lor neconcesivă îi pune în încurcătură mai cu seamă pe exponenții conjuncturii, care, explicabil, s-au străduit să-i evite, să-i excludă, lansînd nu o dată împotriva lor șarje veninoase. Îi am în vedere pe Paul Goma, Dorin Tudoran, Dan Culcer, ca și pe Doina Cornea, Ana Blandiana, Romulus Rusan, Ileana Mălăncioiu, Liviu Ioan Stoiciu, Magda Ursache. S-ar putea zice, inversînd

un joc de cuvinte amar referitor la comuniștii „ilegaliști”: „mulți au fost, puțini au rămas”. Deoarece pretențiile de-a reprezenta înnoirea, democratizarea, purificarea le-au avut mult mai numeroși condeieri, îndată după răsturnarea dictatorului, pescuitori în apele tulburi ale momentului de răscruce. Ne propunem acum să ne oprim asupra unuia dintre componenții acestei grupări minoritare, s-o numesc a bunei credințe, și anume Bujor Nedelcovici.

Exilat din 1987, când cere azil politic în Franța, Bujor Nedelcovici n-a încetat a se interesa îndeaproape de situația din România, punându-și la inimă tribulațiile noastre postrevoluționare derivate din insuficiența unor schimbări rămase adesea doar la stadiul declarativ. „Lichidarea lumii vechi”, care, dat fiind numărul morților din decembrie și la mineriade de care s-a însoțit această aspirație, a fost/este departe de-a fi mulțumitoare. N-am ținut un „doliu” moral după decesul istoric al unei orînduiri aberante. N-am acces la o adevărată libertate a conștiinței sociale, întrucît cazurile individuale ce o ilustrează rămîn încă stînjinator de puține. Continuă a predomina un „blocaj psihic”, un amestec de inhibiție și angoasă, ne lipsește „o pozitivitate umană” ce se cuvine a decurge din recunoașterea valorilor autentice. „La noi nu s-a simțit nevoia unei „revoluții spirituale, asemănătoare unui '68”, cum a fost în Europa și America. La noi nu s-a simțit nevoia unei schimbări, a unei înnoiri, așa cum îți schimbi hainele și sufletul atunci cînd te duci la o nuntă sau la un botez... după ce ai purtat un doliu. La noi nu s-a născut un „Nou Prunc” după „Cruciada copiilor” și după tot ce s-a petrecut timp de aproape o jumătate de secol”. De ce oare? Lipsind o ruptură de fond de trecut, a avut loc o „rinocerizare în travesti”: „A fost o continuitate instituțională a nomenclurii politice culturale și intelectuale. Sau poate a fost o iluzie că ar fi fost posibilă o desprindere sau o ruptură?! Nu am avut ce aștepta de la vechea nomenclatură, dar am sperat... că intelectualii pot marca prin poziția lor și intervențiile în presă și lucrările de specialitate, să marcheze o linie de despărțire între „înainte și după”. Iluzie! Iluzie! A fost o „reformă care nu se mai reforma” și care a condus la o „republică a oligarhilor”. O „contemporaneisation” care avea o singură deviză: „Acum Aici”: să profităm și să ne îmbogățim”. În societatea totalitară, „Regele era Bulă” iar „Regină Bășcălia”. Ne „salvam”, derizoriu, prin ironie, caricatură, haz de necaz. Azi, în locul responsabilității, a confruntării prezentului cu trecutul pentru a asigura celui dintîi o salvare („metanoia”) în zona mentalității, intervine indiferența: „într-o discuție cu un amic, un distins intelectual, am amintit titlul unei cărți, «Sentimentul tragic al existenței» (Unamuno). El mi-a răspuns: „De ce tragic, dragul meu? De ce să intrăm în tragic? La noi nu e nimic tragic”. Superficialitate, neseriozitate, ignoranță, dispreț față de cunoaștere, lenea mentală... o orbire voită și comodă. Un alt intelectual, un filosof, care a servit toate guvernele de după '90, pretindea că nu trebuie să „rămînem țintuiți într-un singur proiect”. Deci? Să fim „liber-schimbști””. Era obligatorie o solidă mișcare intelectuală, sprijinită de *mass media*, uniunile de creație, alte organisme culturale, de voința fiecărui membru al intelighenției care să lumineze catacombele Securității, dar problema Gulagului nici nu se

mai pune cu seriozitate. Ne lipsesc „maestrii spirituali”, „modelele morale”, „lide-rii de opinie”. După cum „procesul comunismului” se transformă într-un *bluff*. „Procesul comunismului?! Greșit formulat! Nu se poate intenta un proces împotri-va unei ideologii. Culpabilitatea este individuală ci nu colectivă. Procesul comu-niștilor vinovați penal? Utopie! Un proces economic sau moral? Iluzii! Generalii de securitate sunt invitați ca mari vedete la televiziune, în Franța, Markus Wolf (general STASI), iar în România, generalul Pleșiță sau Priboi! „Noaptea generali-lor” nu a sosit încă, apar în plină zi și la lumina reflectoarelor din studiourile de televiziune. Trăim printre asasini”. Vechii torționari ca și căpeteniile lor din sfera partidului unic hălăduiesc netulburați, cu pensii mari, în locuințe de invidiat... Unde e justiția, măcar elementară, unde e *minima moralia* decât în titlul unei cărți a de altminteri foarte descurcărețului Andrei Pleșu?

S-a votat ordonanța de urgență nr. 31/ 2002, privind interzicerea organizațiilor și a simbolurilor cu caracter fascist, rasist și xenofob, dar... atât. Fascismului mult mai îndepărtat în timp, care n-a produs numărul de victime cu care s-ar putea „mîndri” comunismul, i se dă, illogic, dezolant, o mai mare importanță decât ace-s-ua: „De ce nu există o lege care să pedepsească negaționismul comunismului care se manifestă direct – prin elogiul perioadei dinainte de '90 – sau indirect printr-o politică angajată numai în prezent și în viitor, fără respectul memoriei și al trecu-tului?”. Și oroare: „Sunt voci care spun că această orbire nu este întâmplătoare – pentru ca Gulagul să nu intre în concurență cu Auschwitzul”. Măsurile ce se iau la noi pentru expulzarea comunismului sunt prea adesea pur formale, demagogice. E vorba fie de operația de *tabula rasa* a trecutului, răsfîrîntă bunăoară în declarația de pomină a lui Ion Iliescu: „La noi au fost rezolvate toate problemele, cu excepția celei economice”, fie de un cu totul neangajant act al lui Traian Băsescu, care a enunțat în Parlament că „regimul comunist a fost ilegal și criminal”, fără a se lua nicio măsură concretă: „Nu cumva a fost o strategie abilă pentru a liniști spiritele?! Ar fi imposibilă o lustrare? Oare nu cumva muntele a născut... un șoarece?”. Cele două milioane de victime cîte a înregistrat „măreața orînduire” ce se voia eternă pe meleagurile românești cad într-o culpabilă uitare. Dar nu există oare un efect al nedreptății pe care o perpetuăm, o reacție a ei fatidică? Din păcate, da. E malfor-mația prezentului, care încalcă „datoria de a nu uita”. Care și-a ales drept „lege fun-damentală” „continuitatea și pricopsirea cu orice preț”. Trecutul nesocotit nu e defel inofensiv: „Abia acum trecutul – care nu mai trece – începe să se răzbune pentru că nu l-am luat în serios și se manifestă prin minciună, promisiuni goale, corupție, ambiții personale, luptă pentru putere... procedurile democratice sunt respectate, dar sunt „forme fără fond”, acționăm în vid de parcă am fi niște imagini de sinteză... Am ascuns gunoiul sub covor, strîns de aproape cincizeci de ani acum începe să putrezească și miroase urît. „Miasma”, spuneau grecii”.

Iată care e poziția lui Bujor Nedelcovici. Recunoaștem că rîndurile d-sale pot produce, la ora de față, impresia unei repetiții, a unui *deja vu*, întrucît, așa cum ară-tam într-un alt articol închinat aceluiași autor, intervine o uzură a adevărului. Poate

că se întâmplă la fel și cu textele subsemnatului... Dar ce să faci dacă realul pe care-l avem în vedere e repetitiv? Cum să fie scrisul nostru, consecvenți fiind, decît așijderea repetitiv? Spiritul are o fiziologie a sa care presupune aceleași reacții la aceiași stimuli, a idoma făpturii somatice. Dacă ți-e frig, dacă ți-e foame, poți spune altceva decît că ți-e frig, că ți-e foame? Această uzură a adevărului e o chestiune delicată pe care mizează oamenii conjuncturii, profitorii de diverse spețe ai perioadelor de criză. Însă cu riscul de a-i agasa, de a-i plictisi pe unii, cum ne-am putea îngădui să adnotăm altfel acest răstimp zis, eufemistic, „de tranziție”, decît așa cum ne cere conștiința? Avizat de această împrejurare, Bujor Nedelcovici mărturisește: „*Am fost gata să mă răfuiesc cu toți și cu toate*”! Este adevărat! Știu că sunt o persoană dificilă, poate chiar antipatică, provocatoare, rebelă, anacronică, iconoclastă, inclassabilă, inadecvată la timpurile moderne, incomodă pentru mulți, dar cum poate fi un scriitor comod și să se acomodeze într-un „timp al violențelor și al asasinilor”? Nu am avut o strategie a afirmării; nu am avut o tactică a tăcerii ambivalente. Ni-e teamă că nu există alternativă. Se cade ca scriitorul să se opună puterii politice, dacă o socotește egoistă, cinică, tangentă la corupție, în loc de-a nutri iluzii sau a o adula: „Un scriitor trebuie să fie prezent în „Cetate”, este o conștiință, are o responsabilitate. „Ecrire c’est agir”, spunea Francois Mauriac. „Ecrire comme un combat”, „scriu, deci sunt””.

Cine sunteți, Bujor Nedelcovici? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu Grigore, Ed. Allfa, 2010, 468 pag.

AL. CISTELECAN

VERVĂ DE FANTEZIE (ȘI VICEVERSA)

După cum arată ultimele debuturi de poezie (dar nu toate) s-ar putea crede că s-a dat o alarmă de blocaj printre devoții biografismului minimalist și că se caută deja soluții de ieșire. Criza denotativă a poeziei, din care tinerii poeți și-au făcut o poetică rentabilă, e în bună parte și o criză de imaginație. E oricum mai la îndemână să denunți imaginația ca principiu eufemistic decît să inventezi un nou imaginar. Numai că soluțiile poetice de denunț devin, de regulă, monotone și agravează sentimentul unei culpe creative. Cu funcția imaginativă a poeziei se poate polemiza oricît, cu condiția să nu rezulte că polemica e susținută doar de lipsa imaginarului. Un imaginar consumat se dislocă însă printr-un nou imaginar, nu prin suspendarea funcției imaginative. Negarea acesteia e doar prima etapă din procesul de

preparare a noii imaginații (deși, firește, ea trebuie să fie o negare permanentă, mereu de actualitate).

O tentativă de ieșire din blocajul imaginativ al poeziei tinere face și Crista Bilciu în *Poema desnuda* (Cartea Românească, 2011). Dar nu înfruntând criza imaginației, nu aducând un nou imaginar, ci mai degrabă fentînd-o și folosindu-se de toate cele încă în uz, de mai toate *brand*-urile instrumentale optzeciste și post-optzeciste. Și Crista Bilciu face biografism – sau măcar pornește de la premisa unui biografism crud, fără iluzii. *Poema desnuda* e, desigur, un titlu-manifest, un anunț de poetică nemiloasă atît pe partea confesivă, cît și pe partea *poietică*. Ni se va arăta totul, și dintr-o parte și din alta: nici poeta nu va ascunde nimic despre sine, nici textul nu se va autoînșela, ci, dimpotrivă, se va autodenunța. Și chiar există o astfel de premisă confesiv-biografică, o pornire de autodenunț cinic, de confesiune cu cruzime: „Atunci trebuia să dau eu foc,/ cînd aveam 20 de ani și/ eram studentă la Litere/ și credeam că realitatea e un fel de/ literatură prost scrisă./ Cînd iubeam penibil un bărbat/ însurat și cinic” etc. Dar *epopeea* (și ea una eroi-comico-satirică, în felul ei) nu va asuma decît mediat scenariul biografic (de un fabricat în convenție biografistă e vorba, nu de altceva, firește). De la premisa „realistă”, poema sare de îndată în fantezie și fantezism dezlănțuit (și pe bună dreptate a zis Alex Goldiș – în *Vatra*, nr. 9-10/2011 – că de un „fantasy textualist” e vorba) și începe să proceseze în vervă strictă un episod cu locatarii stranii din str. Progresului nr. 7. Semnele „realității” ca referent (re)apar peste tot, dar ele devin ancore vagi sub presiunea euforiei inventive care mută totul într-un spectacol cu motor dimovian. Mai consistentă decît realitatea „exterioară” devine cea lăuntrică, ale cărei partituri întrerup fantazarea (scriitura e, desigur, premedit polifonică) și juisanța ludică și pot fi decupate și revelate printr-o simplă operație de psihanaliză poetică: „EA/ Nu era o prințesă închisă în turn,/ ci o fetiță închisă în baie/ ta-ta-ta-tata/ a luat cheia cu el, a stins lumina/ și a dat furios cu piciorul în ușă/ apoi a plecat definitiv și pentru totdeauna/ să joace șah vreo două ceasuri prin vecini/ pic-pic-pic robinetul plînge, nu ea” etc. Nonșalanța cu care sînt executate aceste partituri anamnetice ale traumei, de-structurarea lor parodică sau doar ironică, nu face însă decît să prezeve o anumită linie ocult dramatică și să asigure poemei o alternanță între vervă și elegie. De o astfel de dialectică între gravitatea punctuală (dată ca ilegală, subversivă și „involuntară”) și verva continuă poema pare să dispună structural, dar și linia dramatică e copleșită de cea euforică – iar de la o vreme chiar strivită. Sînt, așadar, două premise „structurale” – cea confesivă, biografistă, și cea de gravitate – care, dacă nu dispar din ecuație, sînt, oricum, marginalizate de vervă. N-aș zice că în folosul poemului, care se lasă astfel ocupat doar de juisanța compozițională și-și restrînge registrele. În atmosfera de nonșalanță și spontaneitate în care se consumă toată „epopeea”, premeditarea acestor alternanțe ar fi devenit,

probabil, vizibilă numai decît – dar cum Crista Bilciu a făcut „nevăzute” și alte lucruri, fără a le lăsa să dispară, ar fi găsit în mod sigur o cale de a menține tensiunea „candidă”, chiar dacă ea ar fi devenit din rețetă.

Retorica spontaneistă vine, firește, să acrediteze și să acopere „autenticitatea” celor declamate, căci și Crista pornește de la ideea potrivit căreia poezia e datoare să rezulte viață imediată. Altminteri însă, tot ce rulează aici sînt invențiuni fictive, legate între ele de o frenezie fals-narativă. Lirismul, atît cel legal, cît și cel clandestin, survine pe o tramă epică parodică, iar „faptele” se precipită pînă la amețeală și se încîlcesc pînă la confuzie. Ritmul acesta „epic”, dimovian, nu e însă decît grila pe care se desfășoară epica propriu-zisă a imaginației, care e una de natură intertextuală, căci Crista scrie cu antologia poeziei române știută pe dinafară. Inventivitatea ei, pe cît de genuină, e tot pe atît de „relațională” (nu neapărat livrescă) și nu cred să existe pasaje care să nu trimită la fondul literar. Un simț al inventivității parodice – dar și al parodiei de prozodii și formule – pare deprins de-a dreptul de la Cărtărescu („era un individ mărunțel,/ cu capul mare și rotund,/ cu mustăți săsești,/ cu dinți galbeni/ și ochelari de soare peste ochi galbeni/ cu un costum prea mare, dar elegant,/ cu pantofi prea mici, dar de lac,/ cu manșetă,/ cu borsetă,/ care se juca nervos cu o brichetă,/ cu un gîndac ce i se urca pe cravată,/ cu degete fine, de fată” etc.) și investit în combustibil pentru vervă. Nu e nici un efort ca de aici Crista să sară pînă la „cîntecele” candid-dramatice inserate în poezia lui Ion Mureșan („Fetițele mici trebuie închise în locuri strîmte/ trebuie zidite/ aduse jertfă Tăcerii/ altfel/ le cresc sîni în tot felul de locuri rușinoase./ Trebuie săpate gropi pentru fetițe/ ele trebuie plantate în întuneric” etc.) – ca semn că poate străbate tot spectrul formulelor optzeciste și că starea ei de „inspirație” e una aluzivă. Cu condiția să nu piardă ritmul acesteia, textul e lăsat s-o ia în toate părțile, stimulat de un soi de fals onirism, astfel încît, în fulgurațiile pur imaginative, bate la marginile suprarealismului. E însă doar un suprarealism tolerat de inteligență, căci ea conduce, deși poemul, odată pornit, pare fără mecanic (și tocmai de aceea, cam ca la Dimov, oprit sau întors cîteodată brusc). Poem cu fabulă – și ușor și greu de povestit – *Poema desnuda* e, deodată, o fantezie de vervă și o vervă de fantezie.

Alex Goldiș zice că „dacă nu va fi reținut drept cel mai bun volum de debut al anului, *Poema desnuda* a Cristei Bilciu poate fi clasat în mod sigur la cele mai interesante noi apariții.” Poate că, tocmai datorită faptului că e atît de interesant, are șanse să fie și cel mai bun.

BOGDAN CREȚU

POEZIA CA DOLIU
SAU DESPRE NEPUTINȚA LITERATURII

Una dintre condițiile actului critic este efortul de obiectivare, acea operație de distanțare și de evaluare neutră, la rece, a unui text, socotit un artefact care își impune legi proprii, care îl fac să instaureze o lume omologă realului. Doar că uneori, în cazuri-limită, atunci când literatura nu mai caută să se înscrie într-un sistem de coduri și de reguli specifice, când se simte neputincioasă din cauza unei presiuni strivitoare a trăirii care nu se mai lasă frumos ambalată și livrată sub forme poetice, este dificil și pentru criticul literar, oricâtă experiență ar avea, să mai practice o interpretare neimplicată, dând verdicte precise, chirurgicale și aplicând criterii estetice asupra unui discurs *visceral*. Doar din inerție mai calificăm drept *literare* astfel de texte, care, de fapt, neagă posibilitățile literaturii de a lega ființa de viață, de a i-o face suportabilă. Ceea ce impune astfel de texte rare este *literalitatea* și fuga de orice tic retoric.

Mărturisesc franc de la bun început: îmi este foarte greu să scriu despre o carte de doliu, despre un *kaddish* de un dramatism extrem, cum este recentul volum al Ștefaniei Ploeanu, *Dincolo dincoace de literatură* (apărut, în condiții de o sobrietate elegantă, la Editura Vinea în 2011). Titlul însuși îndeamnă la o relativizare a reflexelor critice și la prudență: în fața unui text de o asemenea intensitate este dificil să te mai repliezi apelând la conceptele și instrumentele obișnuite, de vreme ce ele devin caduce și inutile. Cartea Ștefaniei Ploeanu este, de fapt, „depoziția” unei crize existențiale care se transformă și în resimțirea unei acute crize a literaturii – iluzia ce părea, până la momentul tragic, scutul perfect, paliativul ce nu poate da greș. Ei bine, literatura este neputincioasă în fața vieții, ea nu vindecă marile traume, nu le îmblânzește, nu le face mai suportabile, nici nu le acordă o logică pe care nu o au. De altfel, autoarea își avertizează de la primele versuri cititorul: „Acolo unde se transformă-n urlet/ Acolo unde se transformă-n urlet.../ Nu se citește, ci se plânge...”

Prin urmare, nu e vorba de un obișnuit volum de poezie, ci de scrijelirea unei stări agonale, de *urlet*. Toate textele poartă drept titlu data în care au fost scrise, alcătuind un jurnal de doliu, o consemnare cât mai austeră a durerii. Doar că durerea nu se lasă mărturisită sub forma unui discurs coerent, articulat, controlat. Punctele de suspensie înlocuiesc adesea ceea ce nu este exprimabil și, deloc întâmplător, ele abundă în prima parte a volumului, atestând starea de șoc: „... numai scheaune, alergătură, nimic.../ n-am putut face nimic...” Primele texte refuză să privească înăuntru, să se transforme într-o confesiune nudă a durerii extreme, înregis-

trând doar evenimentele exterioare. Ceea ce se întâmplă pare a nu avea nici o logică, mai ales că realitatea dură a morții celui iubit cu atâta dăruire nu se lasă asimilată cu una-cu două. Totul se petrece parcă după logica unui vis urât, tulburător, întrerupt din când în când cu brutalitate de realitate: „Breban a venit masiv și ușor/ la biserică și a vorbit nespuse de frumos/ printre lumânări despre tine/ ca despre un prieten și un mare scriitor.// Tropoteam ieri iute spre casă/ și mi-am amintit, am iuțit/ pașii să ajung mai repede/ să-ți povestesc cât de frumos/ a vorbit ieri marele romancier, la vârsta lui,/ despre tine.// Tropoteam să ajung, căutam cheile prin/ buzunare să descui/ gândindu-mă la ce-o să spui tu, cum/ o să-mi ceri amănunte și/ în aceeași clipă// m-am deșteptat din mers// m-am trezit rău de tot, m-am trezit chiar/ pe stradă, m-am trezit rău de tot, am realizat/ că, de fapt, a vorbit la moarte, la sicriu/ și era acolo cel mai masiv om/ și mai blând, mai ușor în mișcări.” Treptat, poate chiar prin intermediul acestor litanii sfâșietoare, trezirea la realitate se instaurază definitiv. Și devine din ce în ce mai dură. Timpul care trece nu ameliorează durerea, ci o întetește, pentru că intervine trauma lucidității. Moartea celui iubit e deja o certitudine pe care nimic nu o mai poate pune sub semnul întrebării.

Se instituie, astfel, o stare de cumplită și permanentă suferință, care face ca realitatea să se dematerializeze, iar conștientizarea unei rupturi ireparabile să își caute o expiere prin cuvânt. Doar că acum intervine o amară constatare: cuvintele sunt neputincioase, ele nu fac decât să falsifice agonia; pentru a putea exprima inexprimabilul, cuvântul ar trebui să se preschimbe în urlet: „Dacă-i spui ceva, nu-i spune/ că aici noi scriem/ ca să nu scheunăm...”; „Numai urletul cu viață,/ iar cuvântul nu”. Poezia nu mai înseamnă viață, ci doar neputința de a da seama despre viață: „Cuvintele nu pot pătrunde/ în bezna durerii – / acolo e un teritoriu neatins,/ necucerit și încă nemurit.../ ne-nvins./ Și lungă, infinită viață/ vei avea tu, poezie, inutilă/ ceva ce-mi țiiu înăuntru/ ca un fir incandescent/ de wolfram interzis/ sau aproape...” Și totuși, ceva tot înseamnă, de vreme ce există această tensiune neîncetată a căutării, chiar fără șanse reale de reușită, a unei supape sau măcar a unei căi de a „traduce” suferința copleșitoare în discurs. Criza poeziei devine ea însăși poezie acută. Adică poezie-urlet, poezie-scâncet, poezie-plâns. Smulsă din sine și aruncată în lume ca un semn de doliu. Și, mai ales, ca o posibilă cale de a comunica cu celălalt, de dincolo. Pentru că *dincolo* de poezie se află o întreagă lume la care doar prin poezie se poate ajunge. Fără pretenții de a atribui căutării o funcție curativă. Moartea nu permite vindecări, la fel cum absența celui iubit nu poate fi umplută cu banale cuvinte.

De aceea, dacă într-o primă instanță textele capătă nuanțe confesive, ulterior ele devin o mărturie despre cât de neputincioasă este poezia. Dar, în aceeași măsură, și despre cât de necesară este această tentativă neputincioasă de a reinstaura normalitatea prin intermediul poeziei. Autoarea resimte tragic opoziția dintre ceea ce este scris, dintre ceea ce cuvintele pot transmite și viață. Nu doar că vorbele simplifică, reduc la o singură dimensiune realitatea, dar le scapă esențialul, care nu poate fi exprimat decât prin cuvinte simple, cât mai simple, banale: „De ce spuneți

că «s-a stins» și/ că «s-a înălțat», că «a plecat/ dintre noi»? că a «adormit» «și-a împlinit/ opera» et cetera?/ Nu vedeți că e împietrit, mort/ și că nu respiră, nu se-ntoarce/ nici măcar pe partea celaltă?/ Uite, uite/ c-a murit chiar de moarte/ ca să știți,/ nu-i mai tot citiți/ poeme din carte, poeme...” Face bine o asemenea luciditate, un astfel de exercițiu de autopedepsire prin înfruntarea fățișă a realității crude? El este resimțit ca un șoc, dar e o condiție obligatorie a asumării unei noi condiții care nu poate fi relativizată. Oricum, din acest moment autoarea își poate elibera durerea prin scris. Dacă scris este acest bocet continuu. Renunță la orice convenții, la orice pudoare, la orice rețineri și își exprimă drama nu în versuri convenționale, ci în consemnarea unor reacții viscerele: „Plânsul nostru indecent. Plânsul meu seamănă uneori a hohote de răs sau de rânet neputincios, a mârâit, a râgâit sincopat, infundat, de parcă cineva mi-ar interzice să plâng și aș plânge cu dispensă. Chiar și când vorbesc la telefon. Tu nu știi, scumpul meu, tu nu știi. Dacă te ajută și-ți dă viață ție în acel spațiu, să știi că eu mârâi și hohotesc ca o osândită și mugesc ca o vită”. În prefața sa, Octavian Soviany remarcă frecvența „metaforelor zoomorfe” în aceste texte. Ele sunt indiciul unei suferințe *fizice*, pentru că absența celui iubit este resimțită la modul organic, *animalic*. Nici rațiunea, nici cultura, nimic nu poate umple golul imens cu care poeta trebuie să învețe să trăiască.

Care e rostul literaturii în toată această dramă a supraviețuirii? Face ea lucrurile mai acceptabile? Nici vorbă. Autoarea scrie negru pe alb, cu dureroasă limpezime: „Nu-mi vine să cred că există ființe vii care se mișcă pe pământ, vorbesc auzindu-se și tu nu ești printre ele. Nu umbre palide ale literaturii, nu acestea. Mi se par fade toate și toți autorii lor și toate versurile lor celebre despre moarte.(...) Literatura e doar neputința omului și e tot mai evident că e așa. Cuvântul e o disperare și o paloare – și totuși ne agățăm de el!!! Ne agățăm de colac și colacul se face făină!” Literatura este neajutorată, dar la ceva tot slujește: încearcă, fără a reuși, să facă pace între cel îndurerat și evidența morții. Dar tocmai această încercare este esențială. Prin ea devenim oameni, adică ființe sensibile, conștiente de propria moarte prin intermediul morții celor dragi. Înțelegem, chiar dacă nu-l acceptăm, adevărul crunt că moartea face parte din regulile jocului, încă de la început. În acest mod, poezia se întoarce la originile sale. Devine simplă, directă, își șterge memoria, își ignoră tradiția și se transformă în urlat. Doar așa mai poate răzbate până *dincolo*.

Rareori mi-a fost mai greu să scriu un articol. Prefațând volumul, Octavian Soviany mărturisește aceeași dificultate. Când ai de a face cu astfel de texte, tot ce poți face este să le îngâni discret (de aceea am și citat *in extenso*); nu le poți comenta simandicos, pentru că ele nu își propun să fie poeme frumos modelate, care să zgândăre simțul estetic. Te poți lăsa impresionat, poți simți compasiune, o strângere de inimă și în rest îți cam vine să te lași redus la tăcere. Pentru că *Dincolo dincoace de poezie* este un semn al doliului sau chiar un mod de a ține doliu și doar acestea sunt atitudinile decente față de doliu.

Pe de altă parte, cum m-aș putea preface că nu-mi sunt cunoscute toate datele

autentice, reale care abundă în această carte? Moartea absurdă a lui Marin Mincu, întregul scenariu funerar, priveghiul și apoi absența, absența, absența sa. Impresia vie că telefonul va suna și că îi voi auzi vocea. La începutul cărții dau peste unele versuri care mă privesc: „Era seară și le cădeau pe lângă corp – / mâinile lor – nu le-am găsit, voi nu aveți mâini?/ Am fugit, am urcat/ scările înapoi și am tot vorbit fără rost/ și mult și de toate, probabil uimindu-i.../ Singurii care nu au fost uimiți erau/ Florin Caragiu și Bogdan Crețu.” Ce sunt acestea? Frânturi de realitate, surprinse ca printr-o pânză a visului, imagini dintr-un coșmar pe care l-am avut și eu și totuși atât de exacte? E poezie? Ce rost are să punem etichete? Ele nu spun nimic despre acest lung poem-bocet. E, oricum, un text răscolitor, un *kaddish* care mărturisește o durere paroxistică. Una care nu se stinge, care nu se lasă împlânzită și nici exprimată cu acuratețe. Dar care devine, în acest mod, *evidentă*. Oare aici bătea și teoria lui Marin Mincu privind „autenticitatea scriiturii”, pe care a pus-o în practică în romanele *Intermezzo* și în ultimele volume de poezie (*Am visat că visez că sunt inger*, *Cum mi-am înscenat un accident de mașină*, *pacient la spitalul fundeni* și postumul *Dulce vorbi în somn*)? Acolo, lecția era una de încredere: scriind, te poți apăra de moarte, luând act de tine însuși, de fragilitatea ființei tale. I-a fost dat însă Ștefaniei Mincu să ducă până la ultimele consecințe acest tragic experiment existențial. Mai departe de atât nu cred că se poate merge în această prelungire a actului viu în cel al scriiturii.

Dar, ca să-mi reintru în rol, închei sec: volumul *Dincolo dincoace de poezie* al Ștefaniei Ploeanu reprezintă un caz-limită în literatura noastră actuală. E drept că asta spune și mult, dar, din păcate, și foarte puțin puțin.

GRAȚIELA BENGĂ

PACTUL CU POEZIA

Numai o înșiruire de întâmplări nefavorabile m-a oprit, o bună bucată de vreme, să scriu despre o carte pe care, într-unul dintre topurile obișnuite ale lunii ianuarie, o includeam fără ezitare printre cele mai bune ale anului trecut. În momentul în care a publicat *de-a viul*, Teodor Dună era deja unul dintre poeții importanți ai generației tinere. Cu *trenul de treieșunu februarie* (2002), se remarcase încă de la debut, în ciuda obositoare așezări în siajul liric al unor poeți consacrați. Tonalitatea personală a lui Teodor Dună va fi descoperită în *catafazii* (2005), carte în care granița dintre conștient și subconștient ori dintre eu și lume se diluează până

la dispariție. Reflectată într-un discurs simptomatic (ce ducea povara repetării mecanice a unor cuvinte și fraze), eliminarea acestei frontiere redimensiona o problematică ontologică, care ar trebui să ne privească, la urma urmei, pe toți.

Prin *de-a viul*, Teodor Dună își reafirmă încrederea într-un limbaj alternativ, care topește materia poetică a modernismului și expresionismului în interstițiile propriei structuri lirice. Chiar dacă nu acceptă legi mecanice, poezia are o regulă a ei și cere acceptarea unui pact fără fisuri. Intersectează, captează și transcrie o revelație. Identifică și escavează ceea ce în mod obișnuit nu poate fi văzut, cunoscut, catalogat. Mai dificilă e așezarea într-un nou mod de a fi, la limita dintre viață și moarte – pe linia aceea fină unde totul se confundă, se schimbă, se joacă nemilos și halucinant. Între lumea metafizică și cea fizică, așa cum este ea – cu peretele subțire și caii albaștri, cu orașul de ciment și pâlcul de mesteceni, cu capacele de canal și „ninsele crizanteme” – are loc un continuu transfer de semnificații. Un drum cu dus-întors, nu lipsit de ocoluri și primejdii, parcurs cu o familiaritate simplă și cu inspirație. Dar și cu deschidere spre alchimia secretă a poeticii ce înlănțuie o imagine de alta, un poem de altul, un segment al cărții de un alt segment.

Cele trei cicluri poetice (*destrupări*, *de-a viul* și *carla*) configurează nu numai o traiectorie individuală, care adună obsesii și repere personale într-o înlănțuire de imagini oglindite dincolo de contururile unui poem, ci și un salt de reinstaurare și de redirectionare a revelației. Biografismul se transformă în exercițiu metafizic iar travaliul ordonării virează spre o rutină abstractă. În acest sens, la adăpostul esteticului (fără a ieși din fluiditatea ceremonială a lirismului), poemele lui Teodor Dună arată cum escatologicul și pedagogicul se potențează reciproc, ridicând viziunea personală la înălțimea generalului. Se poate distinge, în *de-a viul*, o încercare simbolică de inițiere a lumii într-un conținut ignorat. În ceea ce nu a trăit încă. E o încercare de întreită de-voalare : *destrupările* (ieșirea dintre marginile identitare și atingerea plenitudinii existențiale), jocul *de-a viul* (mască a inevitabilei extincții) și recalibrarea alterității (în ultima secțiune, *carla*).

Poemul ce deschide volumul celebrează viața ca eliberare dintre limitele ei obișnuite. Ca percepere a unei realități paralele, la îndemână și totuși îndepărtată : „acum, când zgomotul ierbii acoperă zgomotul cărnii, / cu trupul învelit în cianuri, tot mai viu / îmi sunt. până la piele de viu îmi sunt. / văd limpede, văd oricum: dimineața începe să umble sătulă, oloagă. / lumina ei atâră de trup, îl arată – // și nu e îndeajuns. // ca o mie de vietăți scâpate, carnea se rostogolește din mine, / tot mai multă, mai grea, mai înăbușitoare. / sub tălpi, în mormane să așază. / o vezi – și nu e îndeajuns. // și tot mai mult, zgomotul ierbii acoperă zgomotul cărnii. / atâră de mine, cu marginile vârâte una în alta. / doar câteva au mai rămas. / și abia atunci simt cât granit / emană acest soare de aur și cât granit în mine. / tot plin mă simt. deși doar o adunătură de margini, tot viu îmi sunt, până la piele de viu îmi sunt – // și nu e îndeajuns.”... (*zgomotul cărnii*) O identitate predeterminată poate fi lăsată în urmă, pentru ca eul să se dizolve în imensitatea unei identități indistincte.

Înălțare și cădere, dilatare entuziastă și dureroasă comprimare – toate sunt urmările unei schimbări radicale de conștiință. Dacă le așezăm sub semnul puterii de control a eului, acestea nu sunt mișcări naturale. Verifică, în schimb, consistența unei revelații. Și aduc, totodată, o reîmprospătare a vieții prin poezie.

Cuprins de tulburări și neliniști, poetul știe, de cele mai multe ori, să le supună unui amplu proces de exorcizare. Revenirea periodică la marile simboluri și alimentarea creierului cu noi (re)surse ale reflexivității dovedesc o anumită eficacitate, redimensionând dublul pariu – existențial și confesiv – de la care pornesc poemele. Iar dacă esența umană se adăpostește în datele interiorității, aceasta nu înseamnă că o (pseudo)biografie nu se poate transfigura în scenarii halucinante. Dimpotrivă, relieful interior evoluează convulsiv și își sintetizează oniric fantasmele, valorificând o libertate extrasă din enormul teritoriu aflat dincolo de carnea cuvintelor. O parabolă mistică, așa cum e *înverzirea*, face din experiența viziunii, dar și a memoriei (căci de aici provin inserțiile mistice) o experiență a întregii ființe : „e atât de primăvară că iarba țâșnește din pământ / ca dintr-o fântână arteziană. și e atât de primăvară că / paturile au înverzit, cimentul a înverzit. / nici pielea nu rămâne în urmă : zeci de muguri grași / și umezi o împânzesc. după nici o oră tuturor / le cresc crengi primitoare, un hăț pe cînste. / un timp, și-au rupt unul altuia ramurile, apoi le-au lăsat să înflorească. // să te bucuri ar fi puțin. / să plângi de bucurie ar fi încă și mai puțin. // [...] și într-o așa primăvară / nu se mai deosebea carnea de destrupați, râul de iarbă / și oamenii de destrupați / și nu se mai deosebea chiar nimic și nici unul de altul / și nici fiecare de râu și totul gâlgâie / încântător în jur și înverzește și trece nu doar prin unul, / ci prin fiecare, prin toți. // și într-o așa primăvară să fii destrupat este puțin. / să vezi cum crengile înverzite despart carnea e și mai puțin. / iar să fii viu e încă și mai, și mai puțin.” (*înverzirea*) Numai la o lectură grăbită versurile din final ar putea părea previzibile și lipsite de substanță. Sugerarea graduală a enormei tensiuni ontice pe care o suportă ființa nu și-ar găsi loc într-o aglomerare de tropi sau în jonglerii discursive. Pe de altă parte, fragilitatea simplă a enunțului, în care respiră continuitatea interiorizată a revelației, își are rolul ei. Mesajul nu se rostește până la capăt, nici măcar învelit în falduri poetice. O astfel de experiență personală se împărtășește lumii atât cât e posibil. În trepte. Prin reluări și prin diferențe de proporție, prin comparații cu ceea ce este îndeobște cunoscut. De la un punct încolo, rămâne doar elanul creator – al genezei, al unei noi existențe, al unei noi cunoașteri.

Destrupatul pare să vină de niciunde și să călătorească spre nicăieri. E o ființă a intervalului, nu aparține nici lumii de aici, nici lumii de dincolo. Structura lui e pulverizată, inconsistentă, așa cum lipsite de consistență apar și alte fapte care animă lumea lui Teodor Dună. Destruparea e întotdeauna dramatică, dureroasă, transfiguratoare. Trebuie să producă o ruptură de nivel, fiindcă implică despuieră de ceea ce textele pseudo-macariene numeau „tunica de piele”. În afară de trupul propriu-zis, aceasta desemna și patimile care îl împiedică pe om să aibă revelația întregului. Nici mort, nici viu (sau și mort, și viu), destrupatul se definește prin

conținutul deschis al inimii sale – în care se oglindesc, în același timp, transcendența și imanența. Evoluția sa are loc între ascensiunea irațională și neputința de a abandona rațiunea (ca într-un poem excelent, *sfoara*) și impresionează prin sensibilitatea cu care dozează opacitatea și transparența (*oasele câinelui*).

Cea de-a doua secțiune a cărții propune un balans pe cât de instabil, pe atât de spectaculos între mai multe perspective posibile, deschise de acel „ochi sub piele” care vede golul, de ochii cu miros de lapte, „care se uită numai la pleoapele mele”, de ochii închiși, care limpezesc vederea, sau de cel mai adânc loc din ochi – adăpost al priveliștilor fundamentale. Din acest balans prinde contur un joc ale cărui rădăcini se află într-un principiu metafizic. Cu o rafinată încrengătură halucinatorie, lungul poem în proză de la începutul acestei secțiuni asigură trecerea de la viață spre jocul *de-a viul*. Sau de la viață la ceea ce supraviețuiește vieții trupului: „abia trecut prin miezul nopții și eu înspăimântător de viu. / viața a o mie de oameni a năvălit în mine. / atât de viu, că o sută de vieți au rămas în afara mea, înfășurate. // și apoi viața a încă o mie de oameni și apoi viața / peretului, viața lemnului, viața carcasei, / toate se năpustesc spre mine / și mă umplu. / și orice este viu și orice a fost viu își face loc în mine / și mă înconjoară. // [...] // viul ăsta de o sută de tone spulberă orice, străpunge / carcasele, străpunge cimentul / și totul clocotește de viață : asfaltul respiră, / lemnul respiră, miezul nopții respiră. și chiar dacă nu e nimeni în jur / lumea fierbe de viață cu nimeni în ea. // acum, când viața mea nu mai cunoaște margini, îmi ridic mai mult mâinile, îmi desfac degetele / și blocurile își scuipează temeliiile și țâșnesc înnebunit / prin aer și la o sută de metri deasupra pământului / explodează ca mii de artificii.” (*de-a viul*). Fluxul vital nu se împiedică de obstacole. Nu cunoaște margini și nu ostenește. Mișcarea lui e incalculabilă, urmările – incuantificabile. Iar extazul ontic readuce în discuție nu numai problema relației dintre existență și creație, ci și problema libertății.

Ezitățile, neliniștile, temerile (mai mult sau mai puțin reprimare ori deturnate, uneori, în ironie) sunt tot atâtea încercări de a-și lua în posesia noua identitate. De multe ori, încercări eșuate, căci, așa cum s-a văzut, în unele poeme libertatea absolută a eului e înlocuită de neputință. Ori de întoarcerea în robie, înfiorat de fantasmă imprevizibile. Un poem ca *întâlnire* redă întocmai stările intermediare ce preced căderea în robia unei iluzii („*aici se termină aici se termină cerul*”). O eroare – de ce nu? – reversibilă.

Oscilația între înălțare și prăbușire, între expansiune și comprimare se produce și sub apăsarea unei prezențe-absențe. A unui nimeni care stă la pândă sau a unui zgomet asurzitor, „al nimănu.” (*zgomotul zilei*) În continuă mișcare, cu o vitalitate care iese din logica strâmtă a lui aici și acum pentru a se proiecta în logica eternității, eul poetic poartă alături de sine (sau cu sine – ca în *el putrezește mai repede*) semnele morții. Într-un registru narativ menit să surprindă nu atât forme stabile, cât alunecarea și metamorfoza, poezia lui Teodor Dună aglutinează revelația mistică, luciditatea și iluzia.

Dar metamorfoza are loc, de cele mai multe ori, pe parcursul unei călătorii. Ca formulă a existenței, călătoria (căutarea neconținută sau fuga înainte) include un nucleu inițiativ din care, în *noaptea încă lăncezea*, derivă „o farsă, un joc, o învăluire” fără scăpare, de vreme ce „mi se afundă picioarele, / parcă până la capătul morții”. Finalul poemului sintetizează provocator găsirea sensului adecvat, după teribila senzație a dezorientării și a abandonului. De-acum, râsul nervos se poate transforma în liniște, reflex al maturizării conștiinței, capabile să absoarbă întregul. În *gangul* (poem citabil în întregime), dar și în *noaptea încă lăncezea*, căutarea scoate la iveală rețeaua complicată a componentelor lumii. Dar și o altă definiție a senzorialității, prin care se ivește un simț intern, puternic racordat la metafizic : „și liniștea se face întâi oarbă, / apoi asurzitoare, mă trage / înspre ea, trupul prea încet pornește / în toate părțile deodată, nu se mai oprește. / și merg-merg și toate se fac aproape. / ajung lângă mine și acolo – o vietate, o adunătură de carne și nămol / se ridică, se umflă, mă acoperă. / și eu crescut din ea, / cu podul palmei întors spre cer, / liniștit, neclintit, / ca o statuie oarbă luminată de-o lună / abia răsărită”.

Poeemele de dragoste din ultimul segment al cărții (*carla*) împrumută arsenalul suprarrealist, cu personaje spectrale ce pot ieși „oricând unul prin celălalt” (*liniște*), plutind într-o lume alcătuită din fantasmе. Și, cel mai adesea, guvernată de o nepământească liniște. Vocile îndrăgostiților ajung să se suprapună, ecou al perfecte omogenități – fără ca aceasta să implice însă disoluția identității. Se produce (nu numai prin expresivitatea îndelung exploatată a imaginarului acvatic – râu, apă, mare, valuri, ploaie) o deversare calmă în celălalt, urmată de îmbogățirea nesperată a ființei, abia sugerată în poeme excelente, așa cum sunt *orașul de sare* și *caii albaștri*.

Dacă Eliade avea dreptate atunci când susținea că o carte perfectă e o carte moartă înseamnă că Teodor Dună are noroc: *de-a viul* nu e o carte perfectă. Conține structuri îmbătrânite prin uz (în *patul*, bunăoară), exagerează pe alocuri cu descriptivismul iar, în câteva poeme din secțiunea finală, se strecoară și adierea unui sentimentalism păgubos. Cu toate acestea, *de-a viul* își păstrează intacte pregnanța intuitivă și magnetismul liric. Lectura poemelor lui Teodor Dună nu e doar tulburătoare. Din moment ce impune existența unei alternative (ontologice, poetice), poate fi – pentru cei obișnuiți cu conformismul – și profitabilă.

Dacă ar trebui să dau verdicte, aș spune că Teodor Dună e condamnat să scrie poezie. Pe viață.

EMANUELA ILIE

ANA MARIA ȘI ÎNGERII

Dacă e să credităm drept autentic unul dintre textele de escortă ale ultimului său roman (*Ana Maria și îngerii*, Editura Cartea Românească, București, 2010), Radu Aldulescu a trecut, în pasta ficțiunii compensatorii, o istorie adevărată: „Pe data de 9 februarie 2009, pe adresa de e-mail a Editurii Cartea Românească sosea un mesaj cu totul neobișnuit: o româncă stabilită de multă vreme la Viena voia să-și încredințeze drama cumplită unui scriitor român, care urma să o transforme într-o carte. (...) Cel care a acceptat imediat inedita provocare a fost romancierul Radu Aldulescu. Deși lucra la un nou roman, s-a întrerupt, și s-a urcat în primul avion de Viena, ca să salveze o poveste și să traducă un teribil coșmar în literă scrisă.” Provocat, la rândul lui, de această notiță peritextuală a Mădălinei Ghiu, cititorul care se adâncește în paginile cărții nu se poate aștepta decât la o poveste care să bată, prin sporul de senzațional factic și de investiție înalt existențială, orice proiect al unuia dintre cei mai pretențioși romancieri de astăzi – Nu că romanele sale precedente (*Sonata pentru acordeon*, *Amantul Colivăresei*, *Proorocii Ierusalimului*, *Istoria eroilor unui ținut de verdeață și răcoare*) ar fi fost lipsite de cunoscuta vitalitate, aspră, colțuroasă, dar atât de autentică; însă *Ana Maria și îngerii* își trage seva dintr-un sol îmbogățit cu un cu totul altfel de humus, un humus pe care, bineînțeles, doar un specialist în geologia romanescă de talia lui Radu Aldulescu l-ar putut valoriza cu atâta pricepere.

Până să ajungă să recunoască și să valideze mărcile identificatoare ale stilului aldulescian, până să cântărească, altfel spus, cât și cum a re-încărcat scriitorul povestea *salvând-o și traducând-o în literă scrisă*, lectorul trebuie să se recunoască atras de amestecul ei de ingrediente dintre cele mai picante. Baza rețetei este asigurată de două povești de viață aproape fără egal, avându-le ca protagoniste pe Mariana Bejan și pe fiica acesteia, Ana Maria. Protagonista de drept a cărții, Mariana, este fiica unei sudorițe fruntașe, decorate pentru vagi merite muncitorești de însuși Ceaușescu, și a unui fost portar de fotbal, Savu Bejan, condamnat pentru motive ideologice la fel de vagi în câteva rânduri și în consecință ajuns un bețiv scandalagiu. În mod firesc, tânăra simte nevoia imperioasă de eliberare din mediul sordid în care este captivă; cum sportul („o mică spărtură în zidul carcerii prin care se strecura cum putea”) și dansul nu-i ajung, se lasă în voia unei alte pasiuni, aceea pentru un instructor-coregraf, Remus Delea, zis Belea, a cărui „carismă de beduin hipnotizator” o face să nu remarce semnalele de avertisment primite din mai multe surse de încredere. În loc să îl ocolească pe „golanul, curvarul, seducătorul, corupătorul de ochelari serioase, de bună-credință”, Mariana i se aruncă direct

în brațe, cedându-i cu impresia că „dăduse peste bărbatul vieții ei, care avea nevoie de ajutorul ei” și cu un soi de vocație de martiră care o va urmări, de altfel, pe tot parcursul vieții sale zbuciumate: „o să i se dedice”. Abia după ce Remus îi va toca în localuri de lux și banii familiei, și pe cei ai cunoscuților deveniți creditorii unei Mariane la fel de pline de încredere ca la început, femeia înțelege că se află la un pas să fie condamnată și alege să fugă din România, lăsându-și, deocamdată, fetița pe mâinile rigidei *mami*. Acesta e, de fapt, începutul unui tăvălug factologic halucinant, care pe orice altcineva decât Mariana Bejan ar fi fost suficient să o piardă cel puțin mental. Într-un întunecat miez de noiembrie 1987, o *mami* înfiorător de singură căci depusată, momentan, de bunul ei cel mai de preț, fuge, ajunge mai întâi în Ungaria, de unde reușește apoi să treacă în lagărul Traiskirchen din Austria. Aici Mariana („un fir de nisip în mizeria acestui univers al morții”) trăiește prima experiență a umilirii fizice, prin intermediul unor gardiene cu porniri lesbi-sadomaso; puțin mai târziu, este violată cu sălbăticie de cei unsprezece kosovari din lagăr și experimentează, aproape epuizată, un *regressus ad uterum* întors: „coborî în adâncuri, spre fundul pământului și mai departe, printre figuri duse, de toate neamurile, culorile și rasele, supte, întunecate, îndârjite, sălbăticate în acel iad unde nu era milă, iertare și împăcare”. Ieșirea anevoioasă la lumină înseamnă din nou fuga și un alt șir de încercări teribile: demonul foamei și al frigului, sechestrarea, bătaia și rolul de obiect sexual al unor țigani-moldoveni-olteni „sufletești” etc. etc.

Finalmente, reușește să se angajeze pe un post mizer și muncește până la epuizare, dar din momentul în care își poate recupera fetița, experiențele traumatizante din trecut și „periplul anevoios prin hățișuri ale instituțiilor vieneze” (Primărie, Instanța pentru Copii a Judecătoriei din Viena, Societate de asigurări, grădiniță privată, școala) i se par cu totul suportabile. Treptat, viața îi dă semne că ar putea să se aclimatizeze și cu starea de fapt impusă de condiția marginală de *auslander*: pune pe picioare o mică afacere, ba chiar se trezește curtată, la *Imbiss*-ul vienez unde servește, de o sumedenie de ratați care o văd, după caz, fie ca pe o „mamă bună”, fie ca pe o „bucătică delicioasă”, râvnind-o cu egală poftă, din simplul motiv că le împarte mâncare și băutură. În paralel, Mariana își tratează nostalgiile, golul sufletesc și gustul (niciodată mărturisit) al ratării cu accese bulimice nestăvilite, care o metamorfozează fizic, dintr-o tânără cu o constituție athletică ațâțătoare într-o epavă de feminitate și senzualitate sau, mai amar poetic, într-un „înger de o sută douăzeci de kilograme, chinuit de poftă și patimi grele”. Parte din ele vor fi ostoite de Manfred, un individ din speța perversă de care eroina se simte, irepresibil, atrasă în continuare („aceeași căutătură pervers-lenevoasă marcată de cearcănele premature ale tuturor viciilor și același aer dezabuzat ca Remus”), singurul care va fi totuși recunoscut ca tatăl adoptiv al Anei Maria – ceea ce nu-l va împiedica, peste un număr oarecare de ani, să plece împreună cu amanta, lăsând îngerul obez în kilograme și gesturi de mărinimie cu o datorie de peste 100.000 de euro la fiscul austriac.

Cealaltă poveste, deși este oarecum trecută pe plan secund, se construiește, în

mod firesc, în jurul Anei Maria, fiica marcată de stigmatul unei maladii necruțătoare, Lupus. Ceea ce ajunge să suprascrie orice altă emblemă identitară, fie ea îndatorată unei eredități complicate sau creșterii într-un mediu eclectic, obscur și în fond ostil. Deși, până la un punct, romancierul ține să dea iluzia că istoria formării Anei Maria are numeroase elemente comune cu ale adolescenților dintotdeauna și din orice mediu socio-istoric (el scenografiază, atent, trăirile specifice vârstei, de la frustrările declanșate de anumite schimbări anatomico-fiziologice și conflictele generaționiste uzuale până la tensiunile erotice resimțite față de cei mai nepotrivii potențiali parteneri și la pasiunile interzise, trăite însă plenar), cititorul știe de la început că se află în fața unei eroine cu totul neobișnuite. Această adolescentă doar în aparență prea fragilă este nevoită să „evolueze” și să viețuiască, fără să se plângă prea mult, cu o formă de alteritate radicală amenințătoare, care o pândeste din umbră și o lovește, decis, când se așteaptă mai puțin. Dar Ana Maria a învățat, de la mama atât de puternică, o anume demnitate a suferinței și chiar un mecanism mai subtil de sublimare a suferinței. Doar că maniera de rezistență la convulsiile destinale este alta: dacă Mariana își dizolvă amarul existențial în misionarism și mâncare, fiica evadează din existența chinuitoare prin dans și credința aproape fanatică în îngeri. Din fericire pentru ea, nu înțelege că, din *atleți ai intermedierei* sus-jos, celest-terestru, spiritual-material, îngerii i se transformă în agenți ai răului, care îi mușcă din viața corpului (Lupus) și cea a sufletului (Gabriel, profitorul neobrăzat din spița lui Remus și a lui Manfred).

În *Ana Maria și îngerii*, Radu Aldulescu ne oferă însă cu mult mai mult decât două istorii individuale, oricât de complicate și de ofertante ar părea ele, în ordinea desfășurării existențiale ori a investiției simbolice. În fapt, el demonstrează și aici că este unul dintre puținii romancieri apti să interfereze cele mai variate planuri narrative („*amintirile din grădina raiului*”, infantil și devenirea individuală ratată, iubirea maternă și prietenia, lupta inegală cu o maladie incurabilă și moartea, inconsistența de fond a lumii vest-europene, crepusculul unei lumi și nașterea chinuită a alteia, mutația inerentă a valorilor spirituale și culturale în epoca postdecembristă ș.a.), într-o narațiune alertă, trepidantă, care niciun moment nu lasă senzația diluării, a pierderii suflului epic esențial. Excelent radiograf al mediilor și mentalităților, prozatorul nu-și refuză apoi nicăieri deliciile de a surprinde cât mai fidel spectacolul crud al existenței umane, cu actori captivanti și regie obscură. Acesta se relevă de altfel peste tot: și în România ceașistă sordidă, mizerabilă, în ciuda spoielii de echitate și etică a muncii, și în Austria marginală, aceea a *auslanderilor* care nu reușesc niciodată să se adapteze socio-profesional și cu atât mai puțin mentalitar. Tot de abilitatea instanței auctoriale de a construi un univers ficțional viu, verosimil și polifonic ține, în fine, un alt aspect esențial pentru poetica romanească. Dacă interfața textuală din *Ana Maria și îngerii* este susținută de captivanta poveste a dublei formări feminine, în nodurile căreia se fixează și o subtilă meditație despre ratare și inadecvare, despre iluzoriu și

dezrădăcinare, în adâncurile ei se întrezăresc zone sibilinice, în care melancoliile tulburi capătă luciri întunecat expresioniste, iar frustrările diurne ulcerează violent, cerându-se răzbunate prin ficțiunea care, singură, are virtuți taumaturgice. Convulsiile acestea subterane, și nu rupturile aparente, sfâșierile continue pe care le trăiește în viața de suprafață perechea Mariana-Ana Maria, îi dau cititorului certitudinea că se află în fața unui roman de prim raft.

MARCEL LUCACIU

NEBĂNUITA FRUMUSEȚE

Înrudit spiritual cu Gabriel Liiceanu (alături de care s-a format, stând mereu în preajma lui Constantin Noica și a celebrei sale Școli de la Păltiniș), Andrei Pleșu este unul dintre intelectualii de elită ai României postrevoluționare. O dovedesc preocupările lui complexe, în domeniul istoriei și al teoriei artei (*Călătorie în lumea formelor* – 1974, *Pitoresc și melancolie* – 1980, *Francesco Guardi* – 1981, *Ochiul și lucrurile* – 1986), volumele cu alură etică, teologică și existențialistă (*Minima moralia* – 1988, *Jurnalul de la Tescani* – 1993, *Despre îngeri* – 2003, *Sensuri metafizice ale crucii* – 2007), cărțile de eseuri cu privire la amarele realități contemporane (*Chipuri și măști ale tranziției* – 1996, *Obscenitatea publică* – 2004 etc.), înființarea revistei *Dilema* (astăzi, *Dilema veche*), precum și funcțiile publice pe care le-a deținut, după 1989, fie și temporar (ministrul Culturii, ministrul Afacerilor Externe, consilier prezidențial pentru Relații Internaționale).

Implicat în vârtejul năucitor al pestrițului peisaj românesc (social, cultural și politic), Andrei Pleșu a dovedit totdeauna că și-a păstrat libertatea interioară și a simțit – deopotrivă – nevoia de a se sustrage „asfixiei lumești” și „de a întreprinde câte ceva pentru o recalibrare a facultăților noastre intelectuale și sufletești în contextul lumii contemporane.” Lucrul acesta îl mărturisește scriitorul însuși, într-o carte delicată, fulgurantă și captivantă (*Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011*) ce adună texte publicate, în *Dilema (veche)* și în *Adevărul*, constituind, astfel, „un mic compendiu de înțelepciune cotidiană.” Totuși, nu asistăm la *Gâlceava înțeleptului cu lumea*, ci doar la „provocări de moment, sugestii de parcurs” veacul vitreg care „nu ne mai lasă răgazuri nici să citim tratate, nici să le scriem.”

Savoarea lecturii unei asemenea colecții de „gânduri rapide” este dată de viziunea panoramică a vieții, în centrul căreia se află Omul (religios sau liber cugetător,

politic sau apolitic) cu frământările lui zilnice, cu sentimente și ipostaze contradictorii, cu atitudini stoice ori hedoniste, cu plăcerea sau refuzul lecturii, cu reprezentări diferite ale fericirii, toate redată într-o solemnă tonalitate a scriiturii ce cunoaște inflexiuni sceptice, ironice, melancolice sau optimiste.

Adevărata criză pe care o resimțim, cu toții, constă în rarefierea spiritului contemplativ, în abolirea plăcerii moromețiene de a privi lumea ca spectacol unic și „cerul înstelat deasupra noastră.” Ne risipim și ne istovim, perpetuu, în activități lucrative, trecând apatici pe lângă nebanuita frumusețe a vieții. Am înlocuit entuziasmul cu lehamitea și bucuria de a trăi cu reușita profesională, de parcă iarba ar putea crește, vreodată, pe birourile noastre aspre și reci: „Dacă mă gândesc bine, reproșul esențial pe care îl am de făcut țării și vremurilor este că mă împiedică să mă bucur de frumusețea vieții. Din când în când, îmi dau seama că trăiesc într-o lume fără cer, fără copaci și grădini, fără extaze bucolice, fără ape, pajiști și nori. Am uitat misterul adânc al nopții, radicalitatea amiezei, răcorile cosmice ale amurgului. Nu mai văd păsările, nu mai aduhmesc mirosul prăfos și umed al furtunii, nu mai percep, asfixiat de emoție, miracolul ploii și al stelelor. Nu mai privesc în sus, nu mai am organ pentru parfumuri și adieri. Foșnetul frunzelor uscate, transluciditatea nocturnă a lacurilor, sunetul indescifrabil al serii, iarba, pădurea, vitele, orizontul tulbure al câmpiei, colina cordială și muntele ascetic nu mai fac de mult parte din peisajul meu cotidian, din echilibrul igienic al vieții mele lăuntrice.” Există, însă, numeroase „tipuri de trecere și petrecere a vieții,” iar autorul – înzestrat cu o rigoare științifică demnă de invidiat – încearcă o clasificare a lor, fără pretenția de a fi exhaustiv (în fond, avem tot atâtea tipuri câți oameni sunt pe lume!): *Tipul A: Subzistența* presupune să-i smulgi vieții atât cât poți, cu mai multă sau mai puțină decență, fără să mai ai timp pentru metafizică; *Tipul B: Consumul* înseamnă să trăiești clipa, să te lași definit de „gașcă, escapadă, mici driblinguri erotice, chef;” *Tipul C: Așteptarea de sine* constă într-o permanentă interogare a unor perspective tulburi, în timp ce viața se scurge sterilă; *Tipul D: Pragmatismul* are o imagine clară (și simplistă) asupra vieții, confundând „idealurile” cu „scurturile onorabile,” respectiv cu bunăstarea; *Tipul E: Căutarea de sine și construcția interioară* vizează propria identitate și împlinirea spirituală, neglijând „reușita publică;” *Tipul F: Cercetarea și reflexivitatea* se referă la dorința nestăpânită de a ști, în orice împrejurare a vieții, „care (și ce) este adevărul?” *Tipul G: Dedicția* stă sub semnul slujirii necondiționate, al dăruirii de sine până la abandon (slujești toată viața o cauză sau îi slujești pe ceilalți, dar riști să nu-ți mai recunoască nimeni chipul). Evident, fiecare dintre aceste tipuri prezintă – în egală măsură – neajunsuri și primejdii ce trebuie cercetate, însă nu atât cu mintea, cât cu inima: „În perimetrul mai tuturor religiilor, inima e un instrument de cunoaștere, dacă nu chiar cel mai eficient dintre toate, când e vorba de cunoașterea supremă. *Sus să avem inimile!* e (...) un îndemn *metodologic*.” Probabil, „scurtele accese de optimism” ale eseistului Andrei Pleșu se datorează, printre altele, și acestui îndemn creștinesc: ” Dacă îți acorzi un cât de mic răgaz, dacă arunci, de jur împrejur, o privire odihni-

tă, curioasă și nepătimașă, vei găsi destule argumente să te bucuri. Lucrurile (încă) funcționează. Șarpanta lumii (încă) ține. Mai există încă oameni întregi, tradiții vii, întâlniri miraculoase (...). Se poate (încă) trăi frumos.“

Ceea ce l-a îndepărtat pe om de frumusețea vieții e „sofisticarea civilizată,” care a dus la dispariția unor „teme esențiale” pentru orizontul nostru spiritual, cum sunt *iubirea, prietenia, umorul, destinul și moartea*. Ne pierdem în platitudini, în discuții conjuncturale, mimând profunzimea lăuntrică: „Se vorbește infinit mai mult despre succes, despre sănătate, politică, virtuți manageriale și feluri de mâncare.” Cât despre adevărata iubire (care „mișcă sori și stele”), aceasta a devenit, de mult, „scandal monden, inflamație erotică și sentimentalism de telenovelă.”

Suntem „alergici la absolut” și, poate, tocmai de aceea am părăsit lumea cărților și parfumul ei ficțional, preferând „telemania” („un antrenament perfid pentru demisia civică”) și internetul - un surogat de cultură ce asociază, deseori, laborioasa *căutare* intelectuală cu pasivitatea și plăcerea de a butona, dominând pentru a substitui - în cele din urmă - personalitatea oricărui individ: „Internetul e un mod de a găsi în care căutarea se reduce la butonadă. Ceea ce e grav e că, găsind atât de ușor, începi să-ți închipui că deții cu adevărat ceea ce ai găsit (...). Cultura de internet amenință să devină cultura viitorului. Ea face victime încă de pe băncile școlii, dar se instalează, vanitos, și în creiere mai tomnatice, grăbite să vândă ceea ce n-au cumpărat niciodată (...). Din instrument util, calculatorul portabil a devenit un substitut de personalitate, o excrescență schizoidă, care își domină utilizatorul.”

Lumea în care trăim ar putea fi, cu siguranță, mai bună, în lipsa unor maladii ancestrale precum ipocrizia, minciuna, demagogia, corupția sau impostura. Din păcate, la toate acestea se adaugă o seamă de maladii lingvistice („inadvertența gramaticală, derapajul lingvistic, invazia barbarismelor, smintirea accentelor” etc.) parcă menite să provoace iritări, să înrăutățească și mai mult starea națiunii, într-un context social și așa otrăvit de pseudomodele: „Între energia unei națiuni și sănătatea limbii sale e o relație strânsă, a cărei dereglare ar trebui să îngrijoreze (...). A vorbi șleampăt, răstit, ofensator, grobian și, pe deasupra, greșit, a nu acorda atenție greutateii cuvintelor, a spune orice despre oricine, a vorbi pentru a provoca furie sau durere sunt tot atâtea feluri de a introduce, în mediul în care te manifesti, o primejdioasă otrăvă. Strici bunul-gust, jignești buna-cuviință, tulburi ordinea firească a lucrurilor și deformezi sufletele. Exigența unei bune utilizări a limbii se adresează mai ales oamenilor și instituțiilor pentru care vorbirea e o profesiune: presa în toate variantele ei, școala pe toate nivelele ei, scriitorii și politicienii (...). Nu poți pretinde respect și legitimitate când raporturile tale cu limba pe care o vorbești sunt cele ale unui violator în recidivă.”

Blajină sau acidă, veselă sau gravă, cartea lui Andrei Pleșu surprinde prin complexitatea, diversitatea și stilizarea temelor abordate, prin luciditatea calmă și senină a detaliilor și argumentării fiecărui gând, prin erudiția vastă și deloc ostentativă. E cartea unui intelectual rafinat în opinia căruia *frumusețea uitată a vieții* trebuie, în permanență, re-cunoscută.

cronica traducerilor

RODICA GRIGORE

YASUSHI INOUE. ARTA DISCREȚIEI ȘI A SUGESTIEI

Pentru a înțelege importanța spirituală (și/sau psihologică) a culorii în viața oamenilor din veacurile trecute, un profesor pensionar își dedică tot timpul pe care îl are la dispoziție nu numai studierii istoriei artelor vizuale din Japonia, ci și încercării de a deprinde el însuși modul tradițional de receptare a aparent atât de simplelor ornamente picturale. Cum? Oricât de straniu ar putea să pară, el se decide, în plină epocă modernă, să fabrice culori – propunându-și chiar să atingă perfecțiunea vechilor nuanțe din celebre stampe – folosind metodele străvechi, cunoscute de generații în Arhipelag, dar, în ultima vreme, uitate din cauza invaziei de produse occidentale. Aparent, nimic altceva decât un capriciu al unui pensionar aflat în căutarea unei ocupații cu care să-și umple prea lungile ore ale singurătății. Dar, la o privire mai atentă, relatarea acestui fapt ce ar ține de lumea banalului și a cotidianului spune ceva esențial nu numai despre lumea japoneză a secolului XX, prinsă între tensiunile uneori extrem de acute dintre valorile tradiționale, autohtone, și cele modern-occidentale, nici exclusiv despre sufletul nipon, întotdeauna atent la detalii, fie ele și neînsemnate, ci, în egală măsură, despre maniera de a scrie a unuia dintre cei mai importanți prozatori din acest spațiu cultural, autorul povestirii centrate în jurul demersului oarecum utopic al fostului profesor, atât de pasionat de lumea culorilor specifice regiunii sale.

Yasushi Inoue (1907 – 1991), căci despre el este vorba, deși mai puțin cunoscut cititorilor occidentali, în comparație cu conaționalii săi Yasunari Kawabata sau Yukio Mishima, este unul dintre cei mai apreciați oameni de litere japonezi ai epocii contemporane. Ajuns rapid la celebritate, prin publicarea, în 1949, a extraordinarului roman *Pușca de vânătoare* și încununat, în scurtă vreme, cu numeroase premii literare nipone (prestigiosul Premiu Akutagawa fiindu-i decernat, tot în 1949, pentru povestirea *Lupta cu tauri*), Inoue a figurat, nu o dată, și pe listele – mai lungi sau mai scurte – ale candidaților la Premiul Nobel, fără însă a-l și primi. Cu toate acestea, opera lui este de o profunzime și de o acuitate a analizei psihologice, o finețe a observației și a detaliului și o delicatețe care îl individualizează puternic printre contemporanii săi. Nici Natsume Soseki ori Haruki Murakami nu au reușit să ajungă vreodată, nici chiar în cele mai reușite pagini ale lor, la tonul elegiac, la subtilitatea aluzivă sau la farmecul discursiv care se regăsesc în toate

scrierile lui Inoue, fie că e vorba de proza scurtă (remarcabila rămânând pentru totdeauna *Lupta cu tauri*), de romanul istoric *Lupul albastru* – de neuitat fiind, aici, figura lui Ginghis Han –, ori de romanul de analiză psihologică sau de familie. Se întâmplă astfel și pentru că Yasushi Inoue, rămânând un reprezentant prin excelență al literaturii moderne, știe cum să păstreze legătura cu tradiția – tradițiile! – lumii nipone, dar și cum să facă acest lucru într-un mod sensibil diferit față de Yasunari Kawabata. Căci Inoue nu scrie niciodată poeme în proză și nu se servește de tehnica includerii „golului epic” în textele sale, așa cum proceda autorul *Țării zăpezilor*, ci, perfect cunoscător al esteticii occidentale (autor al unei teze de licență dedicate esteticii lui Paul Valéry) și al tehnicilor narrative ale prozei secolului XX, le aplică unui univers pe care nu îl rupe, însă, niciodată, de cadrul specific nipon. De aici profunda melancolie și notele elegiace ce-i străbat textele.

În fond, prozatorul nu face altceva decât să repete, la nivel simbolic – și, fără îndoială, narativ – modelul propriului său personaj, profesorul pensionar dispus să-și petreacă restul vieții pentru a deprinde și duce la perfecțiune o artă considerată perimată și anacronica. Numai că Inoue nu acționează doar la nivelul unei culori – nici măcar doar la acela al culorii locale... –, ci are în vedere un cadru mai larg și mai multe niveluri de semnificație, opera sa căpătând, astfel, dimensiuni și semnificații pe care o primă lectură nu ne-ar face, poate, să le bănuim. Iar răbdarea și temeinicia cu care se dedică elaborării oricărui text rămân exemplare, mai cu seamă în contextul lumii atât de grăbite a ultimului secol: este proverbială călătoria pe care Inoue a făcut-o până la Muntele Hodaka, pe care l-a și escaladat, apoi, nu mai puțin de patru ori, pentru a aduna, în mod nemijlocit, materialul documentar de care avea nevoie pentru definitivarea romanului *Zidul de gheață*. De asemenea, în perioada în care lucra la *Wadatsumi (Zeul mării)*, o creație epică de proporții vaste, cronică de familie și deopotrivă excelent roman istoric, autorul a petrecut luni în șir în Statele Unite ale Americii, pentru a înțelege mai bine și la fața locului drama trăită de membrii familiilor mixte, americano-japoneze, și mai cu seamă de descendenții lor după cel De-al Doilea Război Mondial. Toate aceste amănunte încetează să fie, în cazul unui asemenea scriitor, simple amănunte biografice, menite a da culoare prezentărilor academice, ele devenind, practic, parte integrantă din chiar procesul de creație și, mai important, din fondul ce reprezintă însăși esența prozei sale.

Volumul de povestiri *Cupa de cleștar*, de curând apărut în limba română, cuprinde opt povestiri ale lui Inoue, alese, deloc întâmplător, doar dintre acelea al căror cadru de desfășurare este legat de lumea japoneză. Tocmai pentru că aceste texte surprind cel mai bine și evidențiază perfect nu numai tensiunile societății nipone în epoca deschiderii spre lumea occidentală, ci și arta desăvârșită a unui autor mai puțin cunoscut până acum cititorului român. Excelenta versiune a lui Flavius Florea surprinde perfect cadența textelor, precum și atmosfera pe care Inoue o creează în fiecare povestire, fără a pierde din vedere nici aciditatea sau, după caz, melancolia dialogurilor personajelor. De reținut este și păstrarea, în

paranteză, a titlurilor originale ale povestirilor, nu neapărat ca o pată de culoare, ci ca o modalitate foarte bine aleasă pentru a evidenția individualitatea acestui atât de aparte și de profund scriitor în cadrul mai larg al spațiului cultural japonez. Bucata care dă și titlul prezentului volum, *Cupa de cleștar* (*Gyokuwanki*), stabilește, de la bun început, coordonatele acestui gen de proză: aici, nefericita poveste de dragoste a unui împărat din secolul al VI-lea, simbolizată de două vase de cleștar (o pereche de vase) care sunt descoperite după veacuri de un pasionat cercetător, trimite la o situație din prezent, ce marchează chiar existența unuia dintre protagoniștii textului (sora lui având un mariaj ce pare a repeta datele celui imperial, din vechime.) Dovadă, dacă mai era nevoie, că unele lucruri nu se schimbă niciodată, dar și – mai ales – că nefericirea omenească e la fel de sfâșietoare oriunde și oricând. Căci, deși în ambele căsnicii totul ar fi putut să fie bine, absolut totul sfârșește în suferință și moarte, totul devine risipire, pierdere, a celui drag și a iluziei pe care, la un moment dat, protagoniștii au luat-o drept dragoste. Acestea sunt, de fapt, și marile teme ale povestirilor lui Inoue: dragostea, pierderile de tot felul, singurătatea și înstrăinarea, dificultatea comunicării reale și profunde, eșecul, ratarea. Astfel, în *Obasute* se aduce în prim plan vechiul obicei de a abandona vârstnicii care împlineau șaptezeci de ani pe Muntele Obasute, iar acest fapt, înspăimântător în trecut, ajunge să le pară vârstnicilor din prezentul narațiunii o adevărată binecuvântare și o reală ușurare pentru ei și familiile lor...

Inoue dovedește, abordând astfel de subiecte și reușind să facă din fiecare povestire un adevărat tur de forță (la nivel stilistic și nu numai), o neasemuită capacitate de a transmite stări emoționale difuze și, nu o dată, contradictorii, dar și de a trata cadrul natural cu o familiaritate și cu o intuiție a valorii peisajului mai rar întâlnite chiar și în proza din Arhipelag. Personajele sale se retrag, uneori, în natură – sau, cel puțin, au tendința aceasta –, văzând în ea unica soluție pentru rezolvarea, fie și temporară, a problemelor grave cu care se confruntă. Că, uneori, ratarea nu poate fi ocolită și nici ascunsă la infinit, așa cum se întâmplă în *Rhododendronii din Hira* sau în *Viața unui falsificator* este adevărat, însă rămâne remarcabilă abilitatea lui Inoue de a spune atât de mult în atât de puține pagini. Și, uneori, chiar mai important decât de a spune, de a sugera, pur și simplu. Iar aceste calități identificabile în creația sa au fost deprinse, după cum autorul însuși a mărturisit, încă din primii ani ai copilăriei, când Inoue s-a confruntat cu o situație mai puțin obișnuită, fiind crescut în familia concubinei bunicului său din partea mamei. Iar tensiunile inerente ivite în mijlocul unei astfel de familii, precum și stările greu de definit pe care le trăia el sau le presimțea la diferiți membri ai acestui grup destul de eterogen l-au determinat pe scriitorul de mai târziu să se raporteze la lumea din jur cu o sensibilitate aparte și, nu o dată, capabilă să observe chiar și ceea ce, de obicei – mai ales în Japonia, dar, desigur, nu numai – rămâne ascuns în spatele măștilor sociale sau dincolo de convențiile de orice fel.

Încă un aspect remarcabil al prozei lui Inoue, mai cu seamă al prozei scurte, este utilizarea frecventă a persoanei întâi singular și construirea unor naratori pe deplin

credi(ta)bili, trecutul devenind, deci, întotdeauna personal și asumat pe de-a-ntregul; chiar mai important, dovedindu-se a fi extrem de viu și de pregnant în toate datele sale. În acest fel, fiecare text rezistă nu numai prin linia narativă ca atare, ci și prin viziunea pe care o prezintă cu naturalețe, o viziune specifică și inconfundabilă, de natură a-l implica pe cititor în atmosfera creată. Totul prezentat cu o simplitate a stilului și cu o limpezime uluitoare, acesta fiind și fondul pe care personajele își trăiesc dramele, ratările sau iubirile eșuate, dar și pe care au, chiar și în eșec, revelația posibilității salvării, fie și tardive, prin intermediul artei. Povestirile trăiesc, astfel, cumva din interior, fie că e vorba despre cele istorice ori despre acelea care mizează pe evidențierea diferențelor de mentalitate dintre lumea modernă și cea tradițională sau despre cele unde Inoue construiește, ca nimeni altul – și, practic, cum numai el mai reușise să o facă și anterior, în *Pușca de vânătoare*, de pildă – perfecte triunghiuri conjugale. Perfecte și, desigur, cu atât mai dureroase pentru cei implicați.

Iar dacă, în proza istorică, Inoue pornea, implicit, de la marele model al lui Stendhal, prezentând marea istorie pentru a evidenția modul în care forțele exterioare determină acțiunile omenești, trebuie să recunoaștem că autorul nipon reușește să se și detașeze de această structură și de această înțelegere a lumii și a mecanismelor sociale, câtă vreme conflictul resimțit de ființa umană este mereu atenuat, la el, prin accentul pus pe filosofia buddhistă a predestinării. Povestirile lui Yasushi Inoue devin, astfel, expresii perfecte ale patosului uman și ale singurătății, ale izolării și suferinței ce reprezintă, adesea, destinul omenesc pe acest pământ. Dar, deopotrivă, textele acestea spun multe despre cum existența pe care omul o (poate) duce, în anumite perioade sau momente, nu este cu adevărat a lui – sau, în orice caz, nu este exact ceea ce și-ar fi dorit să fie. Protagonștii lui Inoue tind să se transforme, în unele situații, în ceea ce alții, cei dragi sau apropiați cred sau spun despre ei, dar și să înțeleagă, chiar dacă mai / foarte / prea târziu câte suferințe le-au adus alegerile pe care, cu voie sau fără voie, le-au făcut.

Yasushi Inoue, *Cupa de cleștar*.

Traducere și note de Flavius Florea, București, Editura Humanitas Fiction, 2011

cartea de religie

PAUL ARETZU

O MĂNĂSTIRE PENTRU UN SFÂNT

Sfântul *Antim Ivireanul și Mănăstirea Tuturor Sfinților* (Editura Bizantină, București, 2005, Precuvântare de Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României și un studiu introductiv, *Ctitorii mănăstirii Antim*, de Acad. Virgil Cândea) este o carte somptuoasă, cu ilustrații și facsimiluri (Patriarhul Teoctist o numește *vederea iconică a istoriei*), în care se întâlnesc un sfânt, Mitropolitul Antim Ivireanul, și un mare duhovnic și iconar, Părintele **Sofian Boghiu**, legați de același sfânt lăcaș, pe care primul l-a ctitorit (1713-1715), iar al doilea l-a slujit (1950-2002), *Mănăstirea Antim*, cu hramul *Duminica Tuturor Sfinților*. Ediția, alcătuită cu multă râvnă, cuprinde o prezentare a vieții și operei Sfântului Antim, scrisă de Părintele Sofian, lucrarea *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, rămasă în manuscris, după moartea Mitropolitului, conținând și 503 portrete în medalion și alte desene (reprodusă anastatic și în transcriere), un istoric al Mănăstirii Antim, aparținând arhimandritului Sofian, un testament și precizări ale Mitropolitului în legătură cu mănăstirea – *Așezământul mănăstirii Tuturor Sfinților*, și *Hrisovul arhieresc* din 20 iulie 1715, de întemeiere. Un text final, *Melcul, raza și steaua*, despre stema mitropolitului, aparține lui Virgil Cândea.

Datele despre viața și activitatea lui Antim sunt, azi, îndeobște cunoscute. Numele său de mirean era Andrei. Originar din Georgia (Ivria), a fost rob de turci și se pare că l-a răscumpărat patriarhul Dosithei al Ierusalimului, aflat în exil la Constantinopol. Astfel l-a cunoscut Constantin Brâncoveanu care l-a adus în țară. Anton Maria del Chiaro, secretarul domnitorului muntean, vorbește despre înzestrările sale multiple, *caligraf, brodeur, desenator și pictor, sculptor în lemn și în piatră și un foarte bun miniaturist*. Era cunoscător al mai multor limbi. Prima tipăritură (1691), semnată *ieromonahul Antim*, are caracter parenetic, fiind o traducere din greaca veche în neogreacă făcută de Hrisant Nottara, nepotul lui Dosithei – *Învățăturile Împăratului Vasile I Macedoneanul către fiul său, Leon cel Înțelept*. S-a călugărit și a fost hirotonit la Mitropolia din București. Contextul istoric fiind favorabil, Constantin Brâncoveanu continuă preocupările culturale ale predecesorului său, Șerban Cantacuzino, propunându-și introducerea limbii române în ritualul liturgic. În 1696, ieromonahul este trimis la Mănăstirea Snagov, contribuind la renovarea acesteia și formând o școală de tipografi. În 1705 este ales episcop al Râmnicului, începând munca neobosită de traducere și tipă-

rire. În 1708 este înscăunat mitropolit al Ungrovlahiei. Dar, în urma unor intrigi politice, Constantin Brâncoveanu se îndepărtează de mitropolit, pe care vrea chiar să-l înlăture din scaun. O dispută destul de aprinsă se iscă și cu Hrisant Nottara, ajuns patriarh al Ierusalimului, care vroia să-și extindă autoritatea directă asupra unor biserici din Muntenia. Atât domnitorul, cât și mitropolitul au susținut ortodoxia din Transilvania, amenințată, datorită condițiilor ei speciale, să se rupă de credința strămoșească. Legături ecumenice de întraajutorare s-au păstrat cu Biserici surori din Georgia și Siria, opresate de turci.

Mitropolitul a susținut, direct sau prin ucenicii săi, o activitate tipografică impresionantă: 65 de cărți, dintre care 26 sunt în limba română. În afară de cărțile proprii tipărite, în număr de patru, au rămas și lucrări în manuscris (Gabriel Ștrempel acceptă ca autentice trei: *Didahiile*, *Chipurile Vechiului și Noului Testament* – pe care o numește *un cronograf ilustrat*, și *Așezământul mănăstirii Antim*). Antim a slujit, în istoria atât de zbuțuită a medievalității românești, sub trei domnitori: umanistul Constantin Brâncoveanu, vremelnicul Ștefan Cantacuzino (în timpul căruia s-a terminat zidirea Mănăstirii Tuturor Sfinților) și Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot din Țara Românească, aservit turcilor. În urma unor încercări ale boierilor de a-l înlătura pe fanariot de la domnie, în care se implică și el, Antim este obligat să renunțe la funcția ierarhică și este înlocuit cu vechiul său adversar, Mitrofan. Aducându-i-se acuzații false de vrăjitorie și înșelăciune, este caterisit de Patriarhul Constantinopolului, Ieremia al III-lea și exilat într-o mănăstire, pe Muntele Sinai. Pe drum însă, ceaușii însoțitori îlucid, la localitatea Galipoli, iar trupul, tăiat bucăți, îi este aruncat într-un afluent al râului Marița, Tundja.

Chipurile Vechiului și Noului Testament este o lucrare rămasă în manuscris, pierdută, redescoperită înainte de primul război mondial, la Kiev, de Ștefan Berechet, publicată pentru prima oară în 1966 de Gabriel Ștrempel (în *Romanoslavica*, apoi în volumul de *Opere*, din 1972). S-au mai aflat două copii ale ei, fidele în bună măsură. Textul este precedat de obișnuitele *Versuri la Stema țării*, în care, după o imagine a Creației dumnezeiești, se face o dedicație *iubitorului de Hristos, Prealuminatului Constantin din viță Basarabă, Stăpânul Țării Românești*. Dedicția este reluată într-un text mai explicit, exprimându-se grațitudinea „pentru multele folosuri și faceri de bine”, pentru „ramurile cele neveștejite ale milosteniei și făclia creștinescului tău suflet spre faptele cele bune și dumnezeiești pururea aprinsă cu focul credinței și a dragostei cei fierbințe”. Gabriel Ștrempel încadrează scrierea în categoria *cronografelor*, răspândite în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Manuscrisul este, ca într-un arbore genealogic, ornamentat cu *portrete în medalion*, reprezentând chipurile personajelor biblice, diferențiate fizionomic și dovedind o înaltă măiestrie artistică. Ideea ilustrării, provenită probabil din *Arborele lui Iesei*, este însă originală, aparținându-i în întregime autorului. Bogăția și diversitatea informației demonstrează cultura impresionantă a mitropolitului, sursele sale nerezumându-se numai la cele biblice, ci extinzându-se și la domeniile istoric, filosofic sau al tradiției populare. Sunt citați Strabon, Iosephus Flavius, Fericitul Augustin, Philon din Alexandria, Ieronim, Ambrozie, Ioan Gură de Aur etc.

Urmărind lanțul generațiilor biblice (cu trimiteri riguroase) de la Adam până la Iisus Hristos, mitropolitul selectează, esențializează evenimentele legate de „obrazele oamenilor celor vestiți”, alcătuiind un text epic captivant, într-o limbă de mare limpezime, făcând adesea apel la spusele unor teologi, filosofi și istorici proeminenți: „Acest Ghedeon au pus cămuri pe piatră înaintea îngerului ce i se arătase și surpând jărtăvnicul lui Vaal, să numi Ierovaal. Și s-au arătat lui semn pre lână, cum că va mântui Dumnezeu prin mâna lui, pre Israil cu 300 de oameni, cari vor limpi apă din râu, cum limpesc câinii. Și ducându-să noaptea la corturile vrăjmașilor au auzit povestindu-și, unul cătră altul visele. Și, întorcându-să îndată la ai lui, au plecat asupra vrăjmașilor. Deci cu scuturarea donițelor și cu bucinatul bucinelor, spăimântând pre vrăjmași au omorât 4 împărați adică pre Oriv, pre Ziv, pre Zeveei și pre Salmana. Și au mântuit pre Israil din mâinile lui Madiiam; și s-au odihnit pământul 40 de ani”. Mitropolitul extinde informațiile și în afara spațiului izraelian, făcând diverse concordanțe: „În vremea acestuia s-au făcut, de Palamid, slovele elinilor”, „În vremea aceasta s-au izvodit danțul în Elada”, „În vremea aceasta au întocmit Mercurie lăuta”, „În vremea acestuia împărăția la Troada Priamos”, „În vremea acestuia avea cinste Sofoclis și Evripidis, poeticii”, „Într-acea vreme era Platon, filosoful”, „În vremea acestuia erau dascăli, Dimosten și Aristotel” etc. Sunt evocați patriarhi, împărați, regi, judecători, proroci, preoți. Este amintit momentul traducerii Vechiului Testament în greacă (Septuaginta), în vremea lui Ptolemeu Filadelful. Ieșindu-se din formatul biblic, este pomenită campania lui Alexandru Macedon și sfârșitul său tragic: „mărindu-i-se numele și lățindu-i-se împărăția foarte, zavistuiindu-l unii din boiarii lui, l-au otrăvit, pentru că roada zavistiei moarte iaste”. Se vorbește, de asemenea, despre expansiunea romanilor, dar și despre numeroasele lupte pentru putere în bazinul mediteranean și în spațiul Asiei Mici. În vremea împăratului Octavian August, S-a născut Domnul Iisus, din Fecioara Maria.

Antim Ivireanul este un foarte bun cunoscător al Scripturii, pe care o exprimă într-o limbă cursivă, curată și, cu siguranță, înduhovnicită (nu putem să nu remarcăm un progres, în această privință, față de apropiata, în timp, traducere a Bibliei, 1688, dar e drept că aceasta cumula și texte mai vechi). El este un bun teolog, făcând trimiteri exacte la Scriptură și la Sfinții Părinți, dar și un cunoscător al culturii antice. „Arborele” său are menirea să legitimeze mesianismul Domnului Iisus Hristos, înscriindu-L într-un profetism al istoriei. Împarte această istorie, după *Evsevie*, *Sofronie*, *Avgustin* și *Ieronim*, în șapte mari veacuri: de la Adam până la Potop, de la Potop până la Avraam, de la Avraam la David, de la David până la *mutarea Vavilonului*, de la robia babiloniană până la nașterea lui Hristos, de la Hristos până la ziua judecății și, ultimul, care începe de la ziua judecății și nu se sfârșește în veci.

După acest text de genealogie biblică, urmează o amănunțită istorie a *Mănăstirii Antim*, de la întemeiere până în zilele noastre, scrisă de Părintele Sofian Boghiu, care i-a fost arhimandrit. Zidirea a început, sub îngrijirea Mitropolitului Antim, la 24 aprilie 1713, dându-i-se hramul *Tuturor Sfinților*. S-a construit pe locul unei biserici de lemn. Biserica, zidită după planurile amănunțite ale arhiereului ctitor, care i s-au arătat, a fost împrejmuită cu chilii și lăcașuri și a fost înzestrată cu bunuri de preț, iar în interior a

fost zugrăvită cu fresce de meșterul Preda. I s-au făcut, de asemenea, danii de moșii și averi. Mitropolitul i-a adăugat prima bibliotecă publică și o tipografie.

Biserica și tot complexul mănăstiresc au fost sfințite în anul 1715. Stilul arhitectural este cel brâncovenesc, din cărămidă și piatră, cu pridvor deschis, cu coloane și ancadramente. Ușa de la intrare, sculptată în lemn, cu ornamente florale, a fost lucrată chiar de Antim. Pictura originală nu s-a păstrat. Pictura actuală aparține mai multor etape de restaurare și deci mai multor artiști, lui Petre Alessandrescu, Costin Petrescu, Olga Greceanu și Sofian Boghiu. Catapeteasma a suferit și ea mai multe înlocuiri, azi fiind reinstalată cea de pe vremea mitropolitului, din piatră sculptată. Se mai păstrează icoanele ctitoricești. Casele egumenești erau cu etaj și foișor. Chiliile adăposteau și tipografia și biblioteca. În locul celor dinspre nord, deteriorate, a fost construit, între 1911-1912, Palatul Sfântului Sinod. Se adaugă clopotnița, paraclisul, început de Antim, pictat la 1860 de Gh. M. Tătărescu.

Printr-un *Așezământ*, mitropolitul hotăra ca mănăstirea „să fie slobodă, nesupusă și nestăpânită de nici un fel de obraz, nici de domnul țării, nici de arhiereul carele va fi după vremuri, nici de vreunul din boiari”. Obligația egumenului era ca din averea de care dispunea să asigure viața monahilor, dar să-i ajutoreze și pe săraci. Prost administrată, nerespectând regulile prescrise de mitropolit, mănăstirea a decăzut, ajungând aproape o ruină. La sfârșitul secolului al XVIII-lea devenise metoc al Episcopiei de Argeș. Dintre episcopi, Ilarion a fost cel mai activ. În 1840, în chiliile mănăstirii s-au depozitat Arhivele Statului.

Restaurări, foarte necesare, s-au făcut între 1860 și 1863, sub conducerea arhitectului Johann Schlatter, care a făcut și unele modificări. În 1908, se fac noi reparații. În 1917, în timpul războiului, în biserică au fost adăpostite moaștele Sfintei mucenițe Filoftea, de la Argeș. În 1937, Patriarhul Miron Cristea propune reînființarea Mănăstirii Antim, în condițiile prevăzute de ctitorul ei. Viața obștei intră într-o desfășurare normală. La subsolul Sfântului Sinod se instalează Institutul Biblic, la care încep să se publice traduceri din Sfinții Părinți. Între anii 1945-1948, în comunitatea monahală, din care făceau parte Daniil Sandu Tudor, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Petroniu Tănase, Arsenie Papacioc, Felix Dubneac, Roman Braga, s-a statornicit practicarea *Rugăciunii lui Iisus*, adică a rugăciunii inimii. Astfel, s-a constituit grupul *Rugul Aprins*. Inițiatorul a fost Daniil Teodorescu (Sandu Tudor). Se țineau conferințe pe teme religioase, în sala bibliotecii, dar și sub formă de predici, în biserică.

Importante restaurări s-au făcut în perioada 1940-1948. Alte lucrări s-au desfășurat între 1960-1964, în vederea aniversării a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului. Iconarul Sofian Boghiu a devenit stareț. În 1992, Mitropolitul martir Antim Ivireanul a fost canonizat, cu pomenire în data de 27 septembrie.

Cartea conține, în continuare, un text format din 32 de capete, *Așezământul mănăstirii Tuturor Sfinților*, în care sunt stabilite rânduielile ctitoriei. Scopul principal al lăcașului monastic este unul evanghelic, al facerilor de bine, după exemplul Domnului Hristos, fiindcă cei ce vor moșteni Împărăția sunt „cei ce au miluit pe cei săraci, au săturat pe cei flămânzi, au adăpat pe cei setoși, au îmbrăcat pe cei goli, au mângâiat

pre cei străini și au căutat pre cei bolnavi și închiși”. Asigurându-i veniturile necesare, mitropolitul stabilește totala autonomie a mănăstirii, ca în vremurile primare: „vom să fie slobodă, nesupusă și nestăpânită de nici un fel de obraz”. Stabilește, de asemenea, epitropia unor negustori de încredere. Hotărăște reguli pentru călugări, preoți, dispune subvenționarea la învățătură a unor copii săraci, îngroparea cerșetorilor, mângâierea și ajutorarea celor închiși, oferirea unor dote fetelor sărace care vor să se mărite, adăpostirea temporară a străinilor.

Sunt stabilite reguli cu privire la desfășurarea activităților eclesiastice, precum și legate de funcționarea tipografiei și a *vivliotecii*. În marea sa compasiune față de semenii, lasă ca regulă îngrijirea bolnavilor, atât a celor din așezământ, cât și a celor *mahalagii la această beserică*. Cu multă acribie, cu responsabilitate, lasă rânduiri cu privire la administrarea corectă a veniturilor mănăstirești, la desfășurarea slujbelor de pomenire, la diverse situații care s-ar putea ivi. După obiceiul unor asemenea legăminte, mitropolitul îl întărește cu o amenințare de afurisenie a celor care vor încălca prevederile stabilite.

Arhimandritul Sofian întocmește și o listă cu *Documente din Arhivele Naționale* referitoare la Mănăstirea Antim, din care nu putem să nu selectăm câteva (nu fără o urmă de perplexitate): „1756, aprilie 22: Scarlat monahul dă mănăstirii Antim o livadă cu pomi în mahalaua Broștenilor”, „1780, octombrie 26: Mitrea biv vistier dăruiește mănăstirii Tuturor Sfinților un loc de cârciumă în mahalaua Antimului”, „1715, august 7: Ioan Brașoveanul vinde mitropolitului Antim un ȋigan”, „1721, noiembrie 22: Manda jupâneasa vinde egumenului Sava al mănăstirii Tuturor Sfinților, o ȋigancă”, „1727, februarie 20: Constantin Conțescu dăruiește lui Avcsentie, năstravnicul mănăstirii Tuturor Sfinților, un copil ȋigan”, „1715, octombrie 14: Ștefan Cantacuzino vv. scu-tește mănăstirea Tuturor Sfinților *de toate orânduialele și poruncile câte ne-ar veni de la împărăție și de alte dări ce se obișnuiesc în țară* și îi dăruiește 100 bolovani de sare de la ocna Telega”.

Diata mitropolitului, modul grijuliu cum gândește această fundație monahală demonstrează pravoslavnicia sa autentică, *trăită*, umanismul său creștin, punând la bază iubirea pentru semenii, milostenia, prefigurând calea spre Împărăție. Tălmăcindu-i stema, Virgil Cândea spune că, prin aspirațiile sale spre lumină, prin moartea martirică, a dat dovadă de o mare înțelegere patriotică. Dar el a depășit cu totul gândirea națională, identificându-se cu modelul jertfitor al lui Hristos. Limba lui, de o claritate și o siguranță care uimesc, îl face foarte român, dar credința și umanitatea sa deplină îl fac cetățean universal al lui Dumnezeu, adică sfânt. Luminosul Părinte Sofian Boghiu, urmând pilda tipografului Antim, realizează o carte completă, echilibrată, cu adevărat apologetică, recuperând integral frumusețea multiplă a manuscrisului Sfântului monah și, totodată, evidențiind roadele Mănăstirii Tuturor Sfinților (Antim) care, peste timp și peste vremuri, a ieșit biruitoare, aducând spiritualității române *Rugul Aprins*.

PAUL ARETZU

cronica plasticii

FLORIN TOMA

TABLOURI VĂZUTE DINTR-O PARTE (I)

Aceia dintre noi care se ajută de vedere și ca să viseze, nu numai să constate, au ajuns – prin educația răbdării aglutinate în interes, precum și prin folosirea just așteptată a lentilelor oftalmice originare – la o dibăcie a ochiului aproape ieșită din comun. Aceasta îi plasează automat într-o seminție mai specială cumva, de trăitori serioși și responsabili ai efemerului, capabili în primul rând să distingă un ceva cât de mic, acolo unde majoritatea nu vede absolut nimic. Să vadă mai limpede, ba chiar și cu ochii închiși, ceva aflat, pentru ceilalți, într-o ceață deasă. Un fel de *Eyes wide shut*, ultimul film (1999) al lui Stanley Kubrick, considerat un manifest al viziunii piezișe, al abordării realului nu fățiș, nu voinicește, nu prin heirupism sentimentaloid – precum personajele romantismului vizual – ci căș, dintr-o parte, oblic, pe furiș, pervers, aproape voyeuristic, am spune. Și, firește, cu câștiguri *de imagine* uriașe, greu cuantificabile (chiar și de către corifeii academismului!).

În celebra sa carte, *On n'y voit rien!*, Daniel Arrasse – reputat critic, istoric și teoretician al artei (din păcate, dispărut prea de timpuriu dintre noi!) – face, într-o manieră originală, *apologia* unei slăbiciuni a vederii noastre. *Anchetând* minuțios și super-competent șase capodopere ale unor maeștri universali (Velásquez, Tizian, Breugel, Tintoretto), el inaugurează, prin aplicații și argumente savuroase, încărcate de umor și subtilități culturale, de fapt alte etaje, superioare, necunoscute până atunci, ale edificiului semantic, avertizându-ne în același timp că am pierdut din vedere o sumă de detalii (pe care le-am considerat, probabil, pasabile!). Demonstrația fostului profesor de istoria artei de la Sorbona, strălucit specialist în Renaștere, care ne atrage atenția că, din neglijență sau din incultura văzului, ne-au scăpat puncte de fugă interesante, potențiale deschizătoare de noi perspective – și, nota bene, n-a fost vorba, în demersul lui Arrasse de tipul de *capcane* astuțioase, ca-n faimosul tablou *Ambasadorii*, al lui Hans Holbein, unde intențiile apoftegmatice moralizatoare sunt evidente – se transformă, până la urmă într-o declarație de iubire pentru artă. Și că, una peste alta – dacă vrem sau dacă vreți – e bine, când și când, să mai intrăm într-un muzeu sau să mai deschidem o carte cu poze (un album).

Exercițiul nostru este mai discret, dar recurge la aceeași tehnică de a privi totul

dintr-o parte...precum noaptea, atunci când scrutăm cerul și, dacă ne uităm prea direct, prea insistent la un astru, acesta la un moment dat piere, dispăre, dar, în schimb, vederea noastră periferică revelează alte și alte stele dimprejur, mult mai mici, pe care, altminteri, în mod obișnuit, nu le-am vedea. Tema de lucru se aplică unor autori și lucrări din expozițiile românești din ultima vreme sau de mai demult, la care ne-am uitat cu grijă.

Mai adăugăm că, deși modest, exercițiul se sprijină, fără nicio exagerare, pe aceeași iubire de artă ca și a maestrului care ne-a ajutat cu încurajarea: „Nu vedeți nimic!”.

HOREA CUCERZAN – *Declarația colinei de la Blaj*

E grav. E grav să te naști la doi pași de Câmpia Libertății unei țări. E grav ca prima ființă pe care o vezi, atunci când deschizi ochii întâia oară, să fie colina lui Dumnezeu (iar nu, că tot veni vorba, Il diavolo sulle coline, precum Cesare Pavese, tristul!). E grav să faci din femeia iubită manifestul existenței. E grav să le îngemănezi pe acestea două. Iar, adunate în mănunchi, toate, sunt nu grave, ci deosebit de grave. Adică, solemne. Acoperite de o pânză diafană de cinstire blândă. Horea Cucerzan a avut privilegiul de a se ivi într-un Centru, unde, prin poziția geostrategică a minții, aflată în deplină libertate, a primit misia de grație să așeze femeia la baza reliefului. De fapt, dreptul de preempțiune asupra unei construcții antropotopice originale. Ce-i aparține în totalitate. Așa că nimic nu-l oprește să se declare cu mândrie unic părinte al femeii-colină. Cea dintâi și cea mai frumoasă dintre zămislirile sale. Recurența sănătoasă a acestei teme, femeia prin al cărei trup pictorul străbate cu privirea spațiul originar imaginat într-o deliberată confuzie, este, în fond, declarația de dragoste a unui artist cu nimic mai neîncăpătoare decât geo-simbolistica senină cu care a fost inclusă așezarea Blaj în spiritul neamului românesc. Se ghicesc în nenumăratele ipostaze ale acestui proiect al său, ce se circumscriu, toate, aceleiași iubiri respectuoase pentru origine: o dulceață a văzduhului, un fior al nostalgiei începutului, o lumină de var, albă, ce deifică întreg peisajul, o cuminenie a formelor și o sacralitate a înțelesului profund asupra vieții, pe care, în mod sigur, numai oamenii acelor locuri le percep. Aproape fără să știe, întrucât ele fac parte din ființa lor. Consubstanțialitate de zi cu zi. Horea Cucerzan nu își ia trecutul personal, îl pliază frumos și îl așază în arhiva sentimentală, spre a recurge, apoi, când și când, la pildele lui. Nu! El face ceea ce știe să facă mai bine artistul, îl re trăiește. Fiecare duct, fiecare linie, fiecare pată de lumină sunt puse să tragă la jugul memoriei. De aici, rezultă o lume fabuloasă prin echilibrul dintre grație și profunzime, recreată sub oblăduirea unei cromatici solare, de o incandescență imaterială și îngânată de contururi cursive și elegante. Nudurile involte și viguroase (n-au nimic din moleșeala căzută a odaliscelor obosite!), dincolo de care zărim petice de cer, păduri, ceață și umbre tainice

– și în funcție de care se alcătuieste peisajul – degajă aceeași senzualitate și emoție ce trebuie că le-a resimțit și Ziditorul, atunci, la Facerea Lumii. Trupul femeii lui Cucerzan nu înseamnă comuniunea cu natura. Aici, nu e vorba de mica înțelegere între regnuri. Femeia este însăși plămada. Pământul. Lutul. Huma. Agiagul, cum se spune în zonă. Distracția solidă a hazardului. Hora nebună a întâmplării. Aceasta este femeia-colină a lui Horea Cucerzan. O geogonie trează și de o concretețe feerică.

SILVIA RADU – *Mâna Maicii Domnului*

Are dimensiunea privirii pe care va fi avut-o, probabil, Mama Gee. Impresia pe care o lasă chiar ființa ei colțuroasă și htonică este că pământul îi este însăși plămada. Tocmai de aceea, mâna ei este în stare nu numai să modeleze lutul în năluci înaripate (m-am speriat când am văzut atâția îngeri răsărind brusc lângă mine, atunci când m-am aflat pentru prima oară în atelierul artistei!), dar să și rupă cu pensula mănunchiuri de flori din grădină, pe care, apoi, să le nemurească. Ajunși aici, în acest punct, nu se poate să nu ne oprim o clipă la mărturisirea Silviei Radu, atunci când am întrebat-o de ce sunt florile ei atât de aproape de privirea noastră: De fiecare dată când încep un tablou, îngenunchez și spun o rugăciune. Și după aceea? La sfârșit, când termin totul, Îi mulțumesc! Vorbește un pic repezit, cuvintele parcă o încurcă și, de aceea, vrea să scape cât mai repede de ele. Grăbită să dea numaidecât hrană tenacității sale de a lucra mai departe, fără niciun răgaz sau să-și ascundă tristețea singurătății în care, de trei ani, a lăsat-o – o, doamnă tristă și cernită! (Mi-e tare, tare greu fără el!) – bărbatul și iubitul de-o viață, sculptorul Vasile Gorduz? Nota bene, despre care, ca un semn al devotamentului fără margini, vorbește ca despre o instituție (Gorduz ținea mult la uceniciei lui!... Gorduz nu se odihnea decât rareori!). Și din forța căruia, iarăși nota bene, și-a tras, probabil, energiile îndreptate înspre sculptură (puțini știu sau cei care știu au uitat că autoarea statuii Sfântul Gheorghe răpunând balaurul, din Piața Sf. Gheorghe din Timișoara, parte a Memorialului Revoluției, este chiar Silvia Radu!). Undeva, în atelierul artistei, la poalele aripilor unui serafim, un mic altar al bărbatului Gorduz. Lumânări aprinse, o candelă, icoane, flori. Fotografii ale unor înalte fețe bisericești, părinții spirituali ai celor doi. Imaginea centrală: Vasile Gorduz cu barbă colilie, în cămașă țărănească, albă, lungă (Gorduz avea o pasiune pentru ele, așa îi plăcea să umble vara, în cămășoaie!...). Ca un Dumnezeu zâmbind fericit că i se recunoaște existența. Lucrările Silviei Radu – ce răsar de sub mâinile ei într-o nestăvilită frecvență, dovadă putința de a organiza trei expoziții doar anul acesta – se simte că au în ele un duh. Duhul Sfânt sălășluiește în ele. Fiindcă, privindu-le, simți cum răspândesc undele unei liniști colosale, ale unei quietudini întinse și profunde, moale și pufoase, precum, pare-se, Pacea din-tâi. Probabil că există undeva o cauzalitate, un determinism, o funcțiune provoca-

toare, ale căror resorturi însă cel puțin nouă ne scapă. De Sfântul Dumitru, Silvia Radu își va vedea unul din vise împlinit. De câțiva ani buni, se străduiește – mai cu contribuție proprie, mai cu ajutoare, mai cu donații – să dureze o mănăstire în satul său natal, Pătroaia, la granița dintre județele Dâmbovița și Argeș (și, coincidență, locul în care s-a născut excepționalul poet optzecist Vivi Anghel, plecat, din păcate, prea devreme din mijocul nostru!). Și iată că, după multe eforturi, dar cu smerenie și credință, lăcașul sfânt – care este decorat în întregime de binefăcătoarea lui – va putea fi târnosit la finele lunii octombrie. Sunt convins că atunci, Silvia Radu va îngenuchea din nou și va culege un buchet imens de flori din Grădina Domnului. Parte din el o va așeza la altarul lui Vasile Gorduz, iar pe cealaltă o va picta și ne-o va dărui nouă, privitorilor.

CONSTANTIN BLENDEA - *Depanatorul de aripi*

Închipuiți-vă că suntem în existența în care nu trebuie. Adică, nu noi suntem cei cărora li se cuvine privilegiul de a fi în lumină. Sau, altfel spus, nu ne aflăm în viața chiar cea mai potrivită pentru noi. Drept, pentru care, avem nevoie de o călăuză. De un povățuitor și, totodată, îndrumător, adică un vizionar care să ne arate drumul. Adevărat. Pentru că adevăratul drum pe care merg oamenii – în fapt, la origine, niște îngeri cheliți de aripi – este zborul. Avântul în plutire. Apare însă un impediment: aripile noastre n-au mai fost folosite de multă vreme și sunt fie în ruină, fie deteriorate. Prin urmare, cineva, același, adică acel călăuzitor de care aminteam mai devreme, trebuie ori să ne făurească altele, ori să ni le îndrepte, să ni le corijeze. Cea mai recentă retrospectivă a operei sale ne-a argumentat, încă o dată, dacă mai era nevoie, că pictorul Constantin Blendea este un iscusit creator și depanator de aripi. În grad de maestru. Un meseriaș de geniu care a deprins de undeva, de sus, din țările Cerului, meșteșugul de a construi aripi și de a le pune la orice. Chiar și lumii. Sau oricui. Ceea ce se remarcă, printre altele, la Constantin Blendea, adică magica suprapunere a unei fotograme unice dezghioate cândva de Paul Eluard din căușul imageriei lumii sale personale – les oiseaux qui maintenant volent de leurs propres ombres, păsările care zboară acum cu propriile lor umbre – devine, de fapt, preocuparea de căpătâi a pictorului nostru. Înghesuirea lumii, prin eforturi demiurgice, în dimensiunile unei aripi. În potențialitatea zborului fără umbră. Fiindcă ea, umbra, nu mai este pandantul fizic și optic al luminii. Complementaritatea ei este anulată, deoarece e preschimbată în supliment de lumină. Aflat tot timpul în vedere. Lumina și umbra – ne atrage atenția Blendea – nu se află în raport de adversitate, ci de continuitate. Derivă una din alta. Premonitoriu, fiindcă anticipează zborul, elanul. Aici, poate că filiația sa paternală, pe itinerariul căreia întâlnim repere ale artei plutirii în imponderabil, dacă ar fi să ne gândim doar la Vasile Blendea sau Constantin Brâncuși, i-a impus, în mod sigur cu severitate, gena precumpănitoare a zborului. Apoi, se mai face un

pas și se ajunge, invariabil, la culoare. Care are aceleași efecte expresive ca și plastica formelor. Cu rezonanțe consistente în conștiința critică. Vasile Drăguț remarcă, în monografia din 1987, dedicată pictorului, o indiscutabilă vibrație coloristică, dar care, deși uneori este intensă, rămâne subordonată stării de echilibru al compozițiilor. Cum ar veni, aripa lui Blendea nu numai că sugerează, dar și vibrează în policromie. Deasupra pământului albastru ca o naramză (amintind de un vers faimos, tot al lui Eluard: La Terre est bleue comme une orange!). Sau zbânțuindu-se în căușurile albului eclatant. Albul borșos al lui Blendea, ce ordonează spațiul în fiecare secundă a privirii, care fagurizează devălmășia, astfel încât aripa înghite toată lumina, ținând loc chiar și umbrei, ori a cărui sintaxă limpezește volumetric perspectiva, fără ca autorul să recurgă la vreun șiretlic. Tuturor acestor referințe – sigur, absolut necesare – li se adaugă alte și alte energii ce-i potențează artistului robustețea: de la pulsațiile simbolice patrimoniale și exasperările htonice, până la intimismul să-i spunem recreativ, ori vitalismul indus, mai demult, de experiența contactului cu imensitatea spirituală a Italiei. Colecția de instrumente înaripate a lui Constantin Blendea – așezată în ordine, parcă pe invizibile rasteluri colorate – ne alină, fără îndoială, o parte din suferința provocată de netrebnicia de a nu ne mai putea desprinde, așa cum va fi fost înainte de odinioară, în ante-illo tempore. Important e să ne știm protejați: că avem alături de noi un agitator al zborului. Un nemuritor meșter de vise și, la un caz de ceva, reparator de aripi.

MIRCEA DEACA – *Tratament inițiatoriu*

Orice expoziție a lui Mircea Deaca – fie că e la Galeria-domiciliu din strada Occidentului, fie la Palatul Parlamentului, fie la Galeria Ana, așa cum a fost cea mai recentă – pune mai puțin probleme de lumină estetică ori de clasificare, cât una de natură epistemologică. De cunoaștere. Ele pot fi înțelese, de fiecare dată, ca o inițiatecă, dacă ne este permisă folosirea unei prețiozități politicoase, în care artistul manifestă trei defecte. Nu capitale, ci sublime. Mai întâi, vede mai mult decât vrea să exprime, apoi, știe mult mai mult decât ceea ce vede și, în fine, exprimă nu mai puțin de cât știe. Triunghiul acesta viziune-cunoaștere-expozeu (ce are, deloc întâmplător, în centrul său un ochi!) îl ia în primire din primul moment pe vizitatorul care parcurge traseul obligatoriu (în ritmurile necesare, firește!). El, acest triunghi, are calitatea de a nu permite niciun fel de ezitări, fasoane ori angoase. Nu admite explicații neonorante. Și nici nu este de acord cu târguieli, fie ele chiar și savante. Deși, la prima vedere, tablourile par niște ludicării în folosul unei copilării culturale, cine rămâne la stadiul acela greșeste. Pentru că jocurile de fisuri imagine dau pâzelor o vechime falsă, cu trimitere înapoi pe arcu timpului. Cerneala neagră, apoi acrilată, înghețată, dublată de un soi de rafaelism al formelor și de siguranța aproape prezumțioasă a liniei extrem de minuțios lucra-

tă, dau impresia unui palimpsest hieratic, în spatele căruia doar ghicim că se ascund și alte mesaje. Inavuabile. Angelismul lipsit de lumină al nudurilor nedefinite, ci, dimpotrivă, aruncat cu bună știință, ca o provocare, în tonuri negre și de penumbră, ne determină să trecem la bănueli. Ar trebui ca artistul să fie supus unei ordalii medievale (foc, apă clocotită etc.), pentru ca el să-și recunoască vina că se joacă periculos pe buza misterului. Tot atunci, prin această probă, ni se va da, în sfârșit, dreptate. Că nu știm nimic din ceea ce vede el, artistul. La fel ca niște mistere post-eleusine, în care inițierea se face prin absență. O grație a grotescului sublimată în asumarea inexplicitului. Spre a ne salva, n-avem încotro și recurgem la rezerva personală de sevă ingeretică, pe care, ca un (ne)făcut, suntem mereu în pericol de a o pierde. În urma ei, odată consumată, rămânem doar niște umbre, care trag după ele răgazurile de a fi om. Regular sau nu. Cu însemne sau fără. Cu sorț sau nu. În spatele lui Mircea Deaca, se ascunde un polimorfism îngrijorător pentru vremurile acestea simpliste. De la un filolog, critic literar, spirit civic, doctor în cinema, artist plastic cu expoziții și cu un atelier deux-pièces la Paris, până la un vizionar nărvit definitiv la coșmaruri sobre. Un Hieronymus Bosch hâtru, care-și orchestrează viziunile pe umărul paralytic al lui Breugel. Al Bătrân. Cam ca Fellini așa, când o lua pe arătură!

MARIEA PETCU-CHIOIBAȘ – Războiul pentru Neatârnairea

*S-a stabilit demult: oriunde ne așezăm, oriîncotro o apucăm în viața asta, în orice direcție o luăm, avem tot timpul originea cu noi. Noi nu trebuie să facem nimic. Fiindcă ea, baștina, ne însoțește peste tot. Stă ascunsă acolo, modestă, chir-cită într-un ungher al minții sau într-un colțișor al sufletului. Dar e prezentă. Mereu. E adevărat, când și când, mai tresaltă, se mai zbate ca o ființă intrauterină, încearcă să iasă din imersiune singură, dar, în general, mai totdeauna ea trebuie ajutată să revină. Numai prin luptă. Nu e nicio glumă, pictorița Mariea Petcu (e nefiresc acest **ea**, dar așa-i corect, din cauza greșelii tradiționalului conțopist etilizat de la Sfatul Popular!) s-a născut în satul Neatârnairea. Fostă Cailderea, lângă Beidaud (comună de reședință). Așezare în Podișul Casimcei, la 20 km. de Babadag, cu puțin peste 500 de locuitori, altitudinea 180 m., cod poștal 827011. Are patru străzi lungi, mari (de tip avenida de țară) și puțin peste 10 ulicioare transverse. În fine, fără să ne ferim de un anume misticism al conexiunilor logice, la 2,5 km. nord-vest de Beidaud, între Valea Cailderea și Valea cu Cișmea, se găsesc semnele unei cetăți getice datând din sec. VI î.Ch... Scuzați insistența, dar am vrut să vedeți și dvs. cum e cu Neatârnairea. Artista acestei așezări în lume poartă cu ea în pântecul creației și aici, la București, și acum, după atâta vreme, toposul ei natural de întreținere, original, în formă precis coloidală, depus cu hărnicie la afundul mentalului spiritual. Dar pe care nu-l poate lăsa așa, de capul lui. De aceea, prin tot ceea ce întreprinde – atunci când lucrează ori își mângâie copi-*

ii, când zâmbeste grijuliu ori îndrăznește, când visează ori deapănă imagini – ea nu face altceva decât să se lupte cu timpul. Se războiește cu uitarea, ca să poată scoate din adânc și aduce la suprafața existenței sale, întocmai și negreșită, Neatârnairea. Din care construiește ispititor, hotărâtor și tulburător, dar cu socotință și alean – având grijă să transfigureze totul cu privirea sa verdolentă, decentă și incandescentă, de smarald autentic marin – un prezent normal de...continuu. I-am admirat lucrările despre spațiul sacru al originii sale. Neatârnairea ei. Sarea în bucatele vieții sale. Secvențe dintr-o monografie a satului personal, după care e limpede că tânjește. Un porumbăr încărcat cu o recoltă prudentă. Un preș strâns și lăsat la soare, pe un scăunel. Un cocoș urcat pe acoperișul casei. O găscă rătăcită sub o polată cu arhitectură indecisă. Eflorescența unei tufe de lângă prispă. O cornută cu capul întors, spre staul. O rață cu o pană în cioc, la poalele ulucilor. O târneață cu coceni uitată-n bățatură. O după-amiază de vară zăpușită. Prim-planul unui cocoș cu gușa în flăcări. Fântâna părăsită...Toate acestea sunt cristale din toposul inițial ascunse în creuzetul artistic ce aparțin strategiei marelui război pentru Neatârnairea. Acuarelele cu care Mariea Petcu-Chioibaș instrumentează recompunerea vizuală a satului natal sunt aidoma pieselor dintr-un polticos, dar insinuant joc de puzzle. Nu sesizezi imaginea de ansamblu decât dacă, privind cu insistență fragmentul, aproape până dincolo de dimensiunile lui, desfrânezi fantezia, o despiedici fără lingușeală și te pui pe gospodărit panorama. Îți închipui ansamblul. Sunt ca niște lentile emoționant de bine șlefuite, prin care, atunci când ne aplecăm privirea, zărim fulgurații de lumină cerebrală, caldă. Neatârnairea e darul cel mai scump pe care artista ni-l face nouă, dependenților.

FLORIN TOMA

cartea de arhitectură

AUGUSTIN IOAN

ISTORII MICI ȘI MARI (ORICUM, COMUNISTE!)

Doamna profesor Ana Maria Zahariade ne propune un volum bilingv dedicat arhitecturii din România de dinainte de 1989. Nu este primul, după cum mărturisește chiar autoarea: o parte din textele aici cuprinse sunt reluări și interpolări din studii mai vechi, precum *Dacia 1300 Mygeneration* (cu Ștefan Constantinescu), sau, cum am recunoscut, fragmente dintr-o conferință ținută la Viena la Centrul de Arhitectură, cu ani în urmă, după care a urmat, de altfel, și prestigiosul premiu Herder; autoarea, aici, face o critică ironică, mai puțin documentată și, deci, mai pripită în concluzii, la adresa „*catedralei zburătoare*”, cum o numește doamna profesor (și care, totuși, excede limita de timp autoimpusă: 1989). Aceste opinii reflectă, e adevărat, opinia negativă a unei părți semnificative a intelighenției locale, dar îi sabotează autoarei obiectivitatea demersului teoretic. Poate că era mai bine dacă se limita cu adevărat la perioada de până în 1989.

Așa se face că, deși titlul pare să ne sugereze un tratat dacă nu complet, atunci măcar comprehensiv al temei anunțate prin titlu, de fapt avem de-a face doar cu o foarte serioasă, documentată – dar parțială și ea – colecție de istorii, uneori de *petites histoires*. Eu nu critic genul, mai ales că îl practic. Mai mult decât atât, îl provoc. Excesiv de ambițioasă „*istorie*” a arhitecturii românești din secolul XX (atributele și ghilimele aparțin autoarei, proiectul este, însă, al meu), invocată de autoare la pagina 7, nu și-a propus niciodată exhaustivitatea. Mai mult, nici nu s-a dorit vreo clipă a fi o istorie, cu sau fără ghilimele, a întregii arhitecturi din secolul trecut, ci doar o colecție ori antologie de texte aparținând a diverși autori sau a temelor acesteia; nu a arhitecturii românești, căci nu știu ce e aceasta, în afară de neoromânesc și arhitectura zisă cu specific național din perioada Ceaușescu, ci a arhitecturii din România (actuală). Precum vedeți, precauțiile au fost multiple, iar rezultatul, chiar dacă i se pare autoarei a fi „*eșuat*”, este că ne aflăm în fața unuia dintre puținele volume publicate care să se adreseze, oblic, parțial și colectiv, temei.

Voi reveni asupra volumului într-o cronică separată. Aici, în această intervenție de semnal, vreau doar să mai nuanțez puțin lucrurile. Într-o notă (6) de la pagina 17, aproape toate studiile care îl preced temporal sau îl acompaniază pe cel publicat de autoare sunt descrise drept „*încercări...parțiale; majoritatea se referă la ultimele două decenii*”. Având în vedere că sunt citate și unele dintre cărțile mele,

nu toate, mă simt dator să mai adaug câteva cuvinte. Cele câteva studii pe care le-am făcut și le-am publicat în, vorba autoarei, ultimele două decenii, nu le privesc exclusiv pe acestea din urmă, am scris și publicat extensiv, în România și în străinătate, asupra arhitecturii realist-socialiste sovietice și asupra ieșirii din stalinism în spațiul ex-sovietic și, mai ales, la noi. E vorba, așadar, despre primele două decenii de comunism, nu despre cele de după acesta (sau e vorba despre ultimele două decenii de comunism?). Este adevărat că studiile sunt foarte puține și că, în raport cu proiectele și cu necesitățile reale ale istoriografiei domeniului, ele pot părea minore. Dar tot la fel de adevărat mi se pare că expedierea lor în câteva cuvinte de execuție publică, la subsolul unei pagini, este nedreaptă. Poate că mai utilă era o bibliografie, poate aseasonată cu sugestii pentru cercetări viitoare de folos viitorilor? Poate un index de autori de clădiri, de opere edificate și scrise era cu puțință, de asemenea, a fi elaborat? De aceea, cartea pare, în absența lor, a se termina brusc, ca și când i-ar mai lipsi pagini, fie ele și cu informații editorial-tipografice.

Altfel, ea este interesantă, bogat ilustrată cu material de epocă, ce merita, poate, mai multe informații cu privire la autori și ani de construcție a edificiilor prezentate. Ca toate cărțile apărute sub egida *Simetria*, avem în față un volum elegant paginat și bine tipărit, pe o hârtie de excelentă calitate. Nu mă îndoiesc, așadar, că, la fel cu majoritatea celor apărute până acum, de-a lungul anilor, la Editura Simetria, și aceasta va fi premiată la Bienala OAR. Și pe drept cuvânt!

(Ana Maria Zahariade – *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989*,
ediție bilingvă, Ed. Simetria, 2011)

cronica filmului

CĂLIN STĂNCULESCU

PENULTIMUL CINCINAL CEAUȘIST...

...**Î**ncepe cu ecranizarea romanului *Cădere liberă* de Grigore Zanc, universitar clujean, ajuns în anii postdecembriști demnitar pesedist. Regia va fi asumată de David Reu. Dramaturgul Iosif Naghiu își încearcă pana în evocarea biografică a pictorului *Stefan Luchian*, regizat de Nicolae Mărgineanu, cu Ion Caramitru în rolul titular. Tot în 1981, scenarista Vasilica Istrate adaptează pentru marele ecran romanul *Fram, ursul polar* de Cezar Petrescu sub titlul *Saltimbancii*, film regizat de Elisabeta Bostan.

Filmul *Maria-Mirabela* de Ion Popescu-Gopo are rădăcini în basmul lui Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului*. Cele două fete vor reveni pe marile ecrane în 1989 când vor ajunge cu peripețiile lor în *Tranzistoria*, film cu vagi trimiteri SF, dar cu îmbinarea ingenioasă a jocului actorilor cu desenele animate. O comedie semnată de Geo Saizescu, *Grăbește-te încet*, își are izvorul epic în piesa lui Ion Băieșu *Alibi*. Romanul lui Mircea Micu, *Patima*, este ecranizat de Mircea Veroiu. Romanul *Orgolii* de Augustin Buzura este ecranizat de Manole Marcus, care semnează și scenariul filmului ale cărui roluri principale sunt jucate de Victor Rebengiuc și Cristina Deleanu.

O alăturare ciudată de proze semnate de Gheorghe Brăescu și Alexandru Sahia este materializată de Alexa Visarion. Regizorul semnează scenariul filmului *Înghițitorul de săbii*, inspirată de prozele *Moartea înghițitorului de săbii* și *Revoltă în port* de Alexandru Sahia și *Vine doamna și domnul ghegeneral* de Gheorghe Brăescu. În 1982, acțiunea din *Saltimbancii* este continuată în filmul *Un saltimbanc la Polul Nord*, regia Elisabeta Bostan. Romanul *Pădurea nebună* de Zaharia Stancu este adaptat pentru marele ecran de Ion Cantacuzino, Virgil Puicea și Nicolae Corjos, ultimul semnând și regia filmului omonim. Drama lui Ion Luca Caragiale, *Năpasta*, este transpusă pe ecran de Alexa Visarion. Romanul lui Bujor Nedelcovici, *Faleze de nisip*, este ecranizat de Dan Pița, dar filmul este cenzurat și după două zile de proiecții retras din circuitul comercial. Reluat după 1989, filmul nu face o impresie deosebită, asemănările cu *Reconstituirea* nefiind în favoarea lui Dan Pița, creditat cu o disidență mai mult simbolică.

Stere Gulea ecranizează nuvela *Ochi de urs* de Mihail Sadoveanu iar Mircea Drăgan abordează romanul Ioanei Postelnicu, *Plecarea Vlașinilor*, urmat în 1983

de *Intoarcerea Vlașinilor*. Scenariile celor două filme istorice sunt semnate de regizor și de autoarea romanelor. Nuvela *Jandarmul* de Ion Agârbiceanu devine pe ecrane *Intoarcerea din iad*, regia și scenariul Nicolae Mărgineanu. Dialogurile filmului sunt semnate de Petre Sălcudeanu.

Marele operator Iosif Demian trece la regie și semnează adaptarea romanului polițist *Lovind o pasăre de pradă* de Petre Sălcudeanu, cu un cuplu de detectivi credibili jucat de George Negoescu – Bunicul și Dorel Vișan – Panaitescu. Piesa lui Paul Everac, *A cincea lebedă*, este ecranizată de Mircea Mureșan, cu titlul *O lebedă iarna*. Dinu Săraru cosemnează alături de Gheorghe Vitanidis adaptarea romanului *Dragostea și Revoluția*. Constantin Vaeni adaptează pentru marele ecran romanul lui Marin Preda, *Intrusul*, l sub titlul *Imposibila iubire*. Ioan Cărmăzan semnează regia filmului *Lișca*, scenariul fiind asumat de autorul nuvelei omonime, Fănuș Neagu. Horia Pătrașcu și Iulian Mișu semnează adaptarea piesei *Surorile Boga* de Horia Lovinescu, ultimul semnând regia filmului *Surorile*. Cartea documentară de nonficțiune, *Reabilitarea unui haiduc – Pantelimon* de Mihai Stoian, este ecranizată de Dan Pița, care semnează alături de scriitor scenariul filmului *Dreptate în lanțuri*. Nuvela *Omul din vis* de Cezar Petrescu este adaptată de Mircea Daneliuc în filmul *Glissando*, care a suferit și el multe modificări pentru a accede pe marile ecrane. Nuvela lui Gala Galaction, *Moara lui Căliifar*, este scenarizată de Valeriu Drăgușanu, Radu Aneste Petrescu și Petru Maier Bianu, versiunea filmică prilejuind debutul regizorului Șerban Marinescu în 1984.

Constantin Chiriță semnează scenariul filmului *Cireșarii*, adaptare după romanul său omonim. Regia este semnată de Adrian Petringenaru. Dumitru Solomon adaptează piesa lui Camil Petrescu, *Mitică Popescu*, versiunea filmică fiind regizată de Manole Marcus. Tot în 1984 regizorul Mircea Veroiu semnează filmul *Adela*, adaptarea romanului lui Garabet Ibrăileanu fiind asumată de cineast. Ion Popescu-Gopo adaptează pentru marele ecran basmele lui Ion Creangă, *Pungața cu doi bani* și *Fata babei și fata moșneagului*, sub titlul *Rămășagul*, în care jocul actorilor este combinat cu animația. Regizorul Sergiu Nicolaescu regizează *Ciuleandra*, film al cărui scenariu este semnat de Anușavan Salamanian. Filmul *Aripi de zăpadă* de Adrian Petringenaru continuă aventurile *Cireșarilor*. Scenariul este semnat de Constantin Chiriță și de regizor. Ultima ecranizare importantă a anului 1985 este filmul *Intunecare* de Alexandru Tatos, scenariul adaptat după romanul omonim de Cezar Petrescu fiind semnat de scriitorul Petre Sălcudeanu.

spectator

NICOLAE PRELIPCEANU

NAȚIONALUL BUCUREȘTEAN ÎȘI PUNE PĂLĂRIA LA LOC

Pentru cei care nu erau încă în viață atunci, să reamintim că Teatrul Național „I. L. Caragiale” din București n-a fost întotdeauna așa cum îl vedeam până mai lunile trecute. Prima sa apariție, mi-o aduc aminte și eu, parcă a fost ieri, era una insolită, o clădire cu pereții parcă ai unei mănăstiri din Evul Mediu românesc, deasupra căroră se lățea în afară un fel de pălărie, tot ansamblul putând părea și o gigantică ciupercă. Era o clădire în stilul modernist al anilor 60, concepută de arhitecții Horia Maicu, Romeo Belea (prezent și astăzi, la restaurare) și Nicolae Cucu, iar rezistența era concepută de inginerul Alexandru Cișmigiu. Era din cărămidă aparentă și urma, într-un proiect care nu s-a mai realizat niciodată, să fie acoperită pe trei laturi de o mare frescă. Frescă n-a fost, dar au apărut, în foaierea mare, două imense tapiserii, una de Șerban Gabrea și Florin Ciubotaru, iar cealaltă de Ion Nicodim. Clădirea a fost inaugurată în decembrie 1973, cu un spectacol hibrid, între o palească (sigur nu plească) patriotard-ceaușistă semnată de Baranga și două acte din *Apus de soare*, singura dată când Ceaușescu a intrat în acest teatru. Se zice, dar ce zic eu se zice?, se știe că lui Ceaușescu i-a displicut profund această nouă construcție, cine a văzut vreodată stilul de mobilier sau de clădire care-l aștepta prin județe înțelege de ce. Sau cine a văzut – și cine n-a văzut? – Casa Poporului... N-o fi zis nimic la prima vedere, dar cineva – sigur nu Cel-de-Sus – l-a ajutat, pentru că, în august 1978, Sala Mare, în prima ei formă, a ars și totul s-a făcut scrum în ea. Prilej foarte nimerit – doar trebuia reconstruită – și pentru schimbarea fațadei clădirii, ca să arate așa cum își dorea „Ceahlăul gândirii românești”, încă ne-cocoțat pe cele mai înalte culmi, ca-n 1989.

La 33 de ani de la acel incendiu, conducerea actuală a TNB, în speță Ion Caramitru, a obținut fonduri europene și aprobarea Ministerului Culturii și Patrimoniului pentru începerea lucrărilor de amenajare a clădirii ca să arate din nou așa cum fusese la început, dar și pentru a cuprinde cinci săli de spectacole, galerii de artă, cafenele, magazine de artă, după modelul, mărturisit cândva de actualul director al TNB, al naționalului londonez. N-a început bine șantierul să se vadă, că gurile rele au și pornit să fonfăie pe la colțuri că, din cauza lucrărilor de acum, clădirea este în pericol de prăbușire la prima mișcare tectonică mai măricică, dacă

nu cumva nu s-o fi și prăbușit deja dar e în situația stelei lui Eminescu, azi îl vedem și nu e. M-am întrebat și eu dacă e sau nu e, la re-vederea unui spectacol care-mi plăcuse pe la premieră, *Dineu cu proști*, dar care, după un an, arată cu totul altfel. Sala exista, deci exista și clădirea, nu se prăbușise la prima mișcare tectonică; e drept, era cu câteva ore înainte de cutremurul din 4 (iar 4!) octombrie, din care a scăpat nevătămat/ă. Culmea e că, în prezența unuia dintre arhitecții care au proiectat clădirea, în anii '60, dl Romeo Belea, cel care se ocupă acum și de restaurarea ei, mai bine zis de readucerea ei la stadiul inițial, Ion Caramitru a informat presa că tocmai din cauza fațadei plăcute micului dictator național, care făcuse să se adauge nu știu câte sute de tone ale unei șape de beton și a faptului că toată acea nouă coajă se sprijinea pe parcajul subteran, clădirea era în pericol și abia prin înlăturarea acestei fațade și a accesoriilor ei, ea poate fi reconsolidată. Nu-i nimic, dacă suntem contra actualului directorat, putem fonfăi orice.

Atunci, în anii 80, când se concepea și Casa Poporului, Ceaușescu a cerut mărirea sălii mari a TNB, la 1100 de locuri, ceea ce, spune arhitectul Romeo Belea, nu se potrivea cu o sală de dramă. S-a găsit altcineva care să execute ordinul. Acum, când vreun dobitoc îmi dă șuturi în speteaza scaunului, pentru că nu încap, înțeleg că în el lucrează chiar mortul de la 25 decembrie 1989, deoarece sporirea locurilor s-a obținut, pe același spațiu, prin îndesirea la exces a rândurilor de scaune. Fără să respecte ordinele din anii 80, dimpotrivă, TNB va putea cuprinde în cele cinci săli ale sale, la finalul acestei refaceri, prevăzut pentru anul 2013, mai multă lume decât acum (1700), adică circa 3000 de spectatori. Care, în plus, își vor putea petrece câteva ore din zi prin foaierele teatrului, în cafenele, galerii, magazine de artă, restaurant (că n-o să fie, se pare, decât unul, dar să vezi prețuri acolo!).

Deși clădirea teatrului este acoperită, toate cele trei săli actuale funcționează ca înainte – proiectul e astfel conceput ca viața teatrală să meargă înainte – și stagiunea 2011-2012 își vede de treabă. Printre premierele prevăzute zilele acestea (până la apariția textului nostru, ea va fi la trecut) se numără *Purificare* (alta decât cea a lui Sarah Cane, pusă de Andrei Șerban la Cluj) de Peter Zelenka, în regia unui tânăr artist, Alexandru Mâzgăreanu. Unul dintre proiectele importante ale naționalului bucureștean este realizarea unei integrale Caragiale, în această stagiune și în prima parte a următoarei stagiuni. Vom vedea un *D'ale Carnavalului* în regia lui Alexandru Tocilescu, un spectacol-colaj din momente și schițe, realizat de Alexandru Dabija. Un eveniment și pe de altă parte va putea fi premiera cu *Năpasta*, în regia – nu veți ghici! – lui Radu Afrim. Care n-a prea pus piese ale clasicii, chiar teoretizând această repulsie. Aferim, dom' Afrim! Horațiu Mălăele va regiza *O scrisoare pierdută*, iar Felix Alexa *O noapte furtunoasă*. Un eveniment va fi, sunt sigur, cel puțin dintr-un motiv, acela al reîntoarcerii pe scenă a unui mare actor, absent de vreo 20 de ani, în *Conu Leonida față cu reacțiunea*, în regia lui Silviu Purcărete, care vine după un *D'ale Carnavalului* de mare succes la Sibiu. Cu – și aici e surpriza! – Mariana Mihuț și! și! și!... Marin Moraru, acest uriaș actor

parcă făcut pentru Caragiale și care ne-a lipsit atâta timp, aproape o veșnicie.

O să mai vedem, desigur, și altele, cum ar fi o *Vizita bătrânei doamne* de Dürrenmatt, în regia bulgarului Alexander Morfov, un *Omul cu mârtoaga* de George Ciprian, pus de Anca Bradu, un *Băiatul din ultima bancă* de Juan Mayorga, autor spaniol introdus în teatrul românesc de Fundația „Camil Petrescu”, adică de Florica Ichim, în regia lui Cristian Theodor Popescu, iar duminica, din două în două săptămâni, ni se va trage la sala Atelier, câte o conferință de să te ții... vorba aceea. Prin urmare, Teatrul Național „I. L. Caragiale” va fi mai viu ca oricând în anul comemorării morții marelui nostru clasic și proiectant sau profet, după ale cărui schițe ne mai comportăm, cum se spune prea adesea ca să nu fie adevărat, și astăzi. Și atunci de ce să nu-i gustăm, iar și iar, opera nemuritoare? Chiar așa, fără pălărie încă, TNB-ul își va îndeplini misiunea și stagiunea asta.

meridian

LEONARDO AMBASCIANO

NARCOTICE ȘI HALUCINOGENE ÎN CULTURA ROMÂNĂ

Volumul *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură* duce la bun sfârșit un itinerariu pe care Andrei Oișteanu (cercetător la Institutul de Istorie a Religiiilor al Academiei Române și conferențiar asociat la Centrul de Studii Ebraice de la Universitatea din București) l-a inițiat la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut. Precedată de opt fragmente publicate în „Revista 22” (nr. 18-25, 29 aprilie – 23 iunie 2008), cartea se prezintă ca o adevărată enciclopedie de substanțe stupefiante și psihotrope (în accepțiunea cea mai largă și incluzând plante medicinale și psihotrope, droguri naturale sau sintetice, tutun, alcool, ceai, cafea etc.) utilizate în scopuri terapeutice, religioase sau artistice în spațiul românesc, începând din Antichitate. Cartea reprezintă o mină de informații care nu va întârzia să se impună în studiile istorico-religioase și istorico-literare.

Această nouă contribuție a lui Andrei Oișteanu actualizează și completează ceea ce autorul a abordat deja pe această temă în volumele sale precedente: *Religie, politică și mit. Texte despre M. Eliade și I.P. Culianu* (Polirom, Iași 2007; la pp. 57-61 despre mișcarea hippie din anii '60-'70; la pp. 62-74 despre Eliade și utilizarea de substanțe stupefiante; și la pp. 111-113 despre pozițiile lui Eliade și Culianu referitoare la șamanism) și *Il diluvio, il drago e il labirinto. Studi di magia e mitologia europea comparata* (Edizioni Fiorini, Verona, 2008; ediție parțială a volumului *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Polirom, Iași, 2004).

Caracterul excepțional al lucrării pentru cultura română poate fi mai bine înțeles datorită a două coordonate istorico-literare. Prima coordonată, de natură pur istorică, este sintetizată astfel de către autor: „Etnologii români au eludat, de regulă, subiectul utilizării narcoticelor în societățile arhaice și tradiționale”. Conform propagandei național-comuniste (parțial și celei pre- și post-comuniste), geto-dacii trebuiau să fie „oameni dreți, curajoși, harnici și morali”. „Informațiile documentare despre fumigațiile cu plante narcotice, sacrificiile umane, superstițiile păgâne și despre alte năravuri și metehne considerate ciudate – continuă autorul – trebuiau oculte sau marginalizate pentru că stricau profilul moral al strămoșului” (p. 11).

Cea de a doua coordonată răspunde necesității de revizuire și corectare a imaginii uzuale, codificată în istoria literaturii naționale, potrivit căreia utilizarea și prezența substanțelor stupefiante în viața și în opera artiștilor și scriitorilor a fost de obicei ocultată sau minimalizată (p. 12). De aici necesitatea de a diviza volumul în două secțiuni autonome, dar interconectate: prima dedicată istoriografiei antice și folclorului (*Narcotice și halucinogene în spațiul carpato-dunărean*, pp. 17-124), cea de a doua, intitulată *Narcotice și halucinogene în cultura română modernă* (pp. 119-501), consacrată protagoniștilor literaturii moderne și contemporane precum și savanților și istoricilor religiilor români. Extrema varietate a temelor abordate și mărimea volumului nu permit o schematizare ușoară a conținutului. Astfel, în prezenta recenzie voi aborda unele dintre punctele esențiale și de interes major, fără pretenția de a epuiza bogăția *opus magnum* oișteaniană.

Prima parte, de interes istorico-religios, are ca subtitlu *Utilizarea cu caracter religios și magico-ritual a plantelor psihotrope*. La începutul acestei secțiuni autorul propune o versiune extinsă a articolului *Mătrăguna și alte plante psihotrope*, publicat inițial în 1988. Utilizarea canabisului, a alcoolului sau a halucinogenelor în scopuri religioase de către populațiile geto-dace sau traco-scite face și astăzi obiectul unei aprigi dezbateri. Menționăm aici doar polemica dintre Andrei Oișteanu și Dan Dana, autorul eseului deconstrucționist *Zalmoxis, de la Herodot la Mircea Eliade*, Polirom, Iași, 2008 (pp. 39-40). În orice caz, controversa capătă o nouă valoare în text, datorită împletirii cercetării surselor clasice și a interpretărilor arheologico-documentare care s-au succedat în timp.

Andrei Oișteanu oferă în această privință o contribuție la interpretarea unui pasaj foarte dezbătut din istoriografia română aparținând lui Strabon (*Geografia* XVI, 2, 39). Pe timpul domniei lui Burebista, sacerdotul Deceneu impune tăierea culturilor de viță de vie, interzicând libațiile pe bază de vin. Acest pasaj a fost deseori supus unor suprapuneri anacronice între trecut și prezent cu scopul de a sublinia moralitatea *ante litteram* a poporului geto-dac. Un traseu căruia, evident, nu i-a fost străin inevitabilul proces de la sfârșitul secolului al XIX-lea, de creare a unui mit istoriografic menit să răspândească convenții de comportament și sisteme de valori în comunitățile naționale nou apărute. Explicația lui Andrei Oișteanu evită preocupările etice ale comentatorilor precedenți, conferind episodului o valență religioasă: Deceneu a acționat motivat de dorința de a contracara răspândirea cultului lui Dionysos și de a reforma abordarea religioasă, de la cultul dionisiac (religie de origine tracă, „democrată”, răspândită la ambele sexe) la cultul zalmoxian (religie orfico-pitagoreică ascetică, elitistă, adresată numai bărbaților; pp. 49-51).

Ne limităm să semnalăm, printre atâtea posibile argumente, discuția privind rolul plantelor halucinogene la sanctuarul de la Delfi și în templele închinat lui Asclepios, altă divinitate traco-greacă (pp. 55 ș.u.). În acest sens, ar fi interesantă reconsiderarea dosarului prezentat de Andrei Oișteanu pentru a-l confrunța cu rezultatele analizelor geo-chimice referitoare la locul unde se află resturile sanctu-

arului (cf. L. Piccardi, *Active Faulting at Delphi: Seismotectonic Remarks and a Hypothesis for the Geological Environment of a Myth*, în „Geology”, no. 28, pp. 651-654; bibliografie și actualizări în studiul *Exploring the Nature of Myth and Its Role in Science*, în volumul îngrijit de L. Piccardi & W.B. Masse, *Myth and Geology*, Geological Society, London, 2007, pp. 9-28). Falia de dedesubt, care probabil se deschide în condiții de seism, poate să se datoreze unei emanații de gaz în vremurile istorice; este posibil ca producerea stărilor extatice de divinație, realizate prin intermediul intoxicațiilor controlate, a beneficiat inițial și de astfel de fenomene, din păcate neexplorate de către autor.

Partea a doua a volumului este dedicată analizelor relațiilor dintre substanțele stupefiante, exeperiențele medical-științifice și manifestările literare. Andrei Oișteanu reușește să trateze cu grijă și atenție câmpul foarte vast al literaturii comparate, cu referințele sale interconectate între ficțiune și realitate, între episodul documentar și cel fantastic, alegând ca ghizi ideali pe Baudelaire și De Quincey pentru secolul al XIX-lea și pe Jean Cocteau și Ernst Jünger pentru secolul XX, autori de texte fundamentale privind subiectul în discuție.

Istoricul religiilor a descifrat și analizat astfel momentele cele mai semnificative pe care literatura română a fost în măsură să le ofere pe tema stupefiantelor. Consumul de substanțe psihotrope nu este niciodată un simplu „detaliu biografic”. „De regulă – notează autorul –, narcoticele modifică starea neuro-psihică a scriitorului și, adeseori, îi marchează în mod substanțial viața și opera” (p. 12). Toate acestea în măsura în care, în România din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, paradigma modelului cultural dominant turco-fanariot basculează la cel franco-german: „narghileaua imobilizează fumătorul,” în timp ce țigara și pipa au marcat trecerea de la „imobilismul oriental” al corpului la dinamismul societății occidentale (pp. 156-157).

Partea poate cea mai relevantă pentru istoriografia istoriei religiilor este rezervată lui Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu, ambii apreciați scriitori de nuvele și romane fantastice și personalități ideale de conexiune între cele două părți care compun volumul. Andrei Oișteanu reconstruiește experiențele lui Eliade cu substanțele stupefiante: de la consumul probabil de opiu în 1929-1931 în India (pp. 330-332, pp. 336-337), la prezența drogurilor în jurnalele și romanele sale din anii '30 (pp. 332-340). Și Sorana Țopa, cu care Eliade întreține o legătură erotică până la sfârșitul anului 1933, înainte de a se logodi cu viitoarea sa soție Nina Mareș, era obișnuită să utilizeze stupefiante (în cazul ei cocaină), ca atâția alții din mediul artistico-literar din epocă.

În deceniul următor, 1941-1945, Mircea Eliade se află în Portugalia și scrie un jurnal care a fost recent publicat fără tăieturi sau intervenții ale autorului. Este vorba astfel de o mărturie ideală pentru continuarea urmăririi în operele sale a unor indicii privind utilizarea substanțelor stupefiante. În nuvela *Un om mare*, gândită și scrisă în acea perioadă, condiția ontofanică a protagonistului este presupus subordonată utilizării de droguri și efectelor sale asupra scriitorului (pp. 341-342).

În 1943, doi ani înainte de scrierea nuvelei *Un om mare* și un an înainte de imaginarea subiectului nuvelei, Eliade notează în jurnal senzația că se simte „complet intoxicat” (p. 347; cf. 11 septembrie 1944 în *Jurnalul portughez*, ediție italiană cu prefață de Roberto Scagno, Jaca Book, Milano 2009, p. 160). Între 1943 și 1945, Mircea Eliade și-a tratat crizele sale neuro-psihice cu antidepresive, printre care cu *passiflorină* (un extract care nu implică dependență și care este utilizat pentru virtuțile sale de sedativ natural) și *pervitin*, o puternică metamfetamină lansată pe piața germană în 1938, utilizată ca stimulent antistres de soldații germani și distribuită și pe piața farmaceutică, până să se fi constatat gravele sale efecte secundare și să se interzică utilizarea de către civili la câțiva ani după. Pastilele de *pervitin* sunt prezente și în piesa eliadiană de teatru, scrisă în aceeași perioadă, *Oameni și pietre*, în care un speolog și un poet înfăptuiesc un inițiat *descensus ad inferos* în timpul explorării unei peșteri din România (p. 353-355). Și iranologul suedez Stig Wikander a traversat o perioadă de depresie puternică, alinată prin utilizarea de *Maxiton*, un alt produs farmaceutic pe bază de metamfetamină. Cum este cunoscut din corespondența dintre cei doi istorici ai religiilor, în martie 1952 Wikander i-a cerut chiar lui Eliade să-i procure o duzină de cutii de *Maxiton* (p. 354). Relația lui Mircea Eliade cu fenomenul din Statele Unite al culturii hippie și al utilizării masive a halucinogenelor în perioada anilor '60-'70 este analizată în detaliu la pp. 356-363.

În capitolele dedicate lui Ioan Petru Culianu se discută opinia polemică a acestuia față de „pseudoantropologul” Carlos Castaneda (pp. 364-366) și cuprinde câteva pagini obligatorii pentru înțelegerea raportului Eliade-Culianu în privința șamanismului (pp. 366-367), continuare ideală a capitolului *Culianu vs Eliade* din cartea lui Andrei Oișteanu *Religie, politică și mit. Texte despre M. Eliade și I.P. Culianu* (Polirom, 2007). Merită să amintim opiniile lui Culianu privind plantele cu proprietăți psihotrope: halucinațiile cauzate de consumul de astfel de plante ar fi la originea anumitor credințe mitico-religioase și practici magico-rituale (asociate de exemplu cu „zborul magic”). În acest sens, Culianu s-ar situa în aceeași linie de gândire cu savanți precum Stella Kramrisch (cunoscută de Eliade în timpul șederii sale în India, în anii 1929-1931), Gordon R. Wasson, Carl Rick și Jonathan Ott, susținători ai teoriei conform căreia utilizarea de plante stupefiante ar avea efecte *entheogene*, și anume inducerea unei stări de divinizare entuziastă („îndumnezeire” cu „enthousiasmos”; pp. 334 și 368).

Dintre scriitorii, poeții și savanții analizați în paginile cărții nu putem decât să ne limităm la citarea câtorva nume: Tristan Tzara și utilizarea cocainei în avangarda de la începutul secolului XX (pp. 246-254), Andrei Codrescu, *beatnik* prieten cu Allen Ginsberg și care l-a cunoscut pe Mircea Eliade la Chicago în 1967 (pp. 359 și 403-408) și poetul Ion Barbu, descris în momentele sale de dependență cronică de droguri și de abuz de cafea. Andrei Oișteanu furnizează o splendidă interpretare șamanico-halucinogenă a poeziei lui Ion Barbu *Ryga Crypto și lapona Enigel* (pp. 225-234).

Sunt prezente și personalități tutelare ale literaturii naționale, ca Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu și Mateiu Caragiale, și nu lipsesc autorii mai recenti și mai cunoscuți publicului internațional: Eugène Ionesco și Emil Cioran, ambii adesea reconfortați de alcool în timpul crizelor lor depressive (pp. 308-327). Volumul este completat de șaptezeci și una de ilustrații și de o *addenda* voluminoasă, care cuprinde printre altele două capitole extrase dintr-un volum neterminat de Mircea Eliade dedicat mandragorei în folclor (pentru o prezentare a acestei cărți eșuate vezi *Introducerea* de Roberto Scagno la M. Eliade, *I riti del costruire*, Jaca Book, Milano, 1990, p. XVII), un extras din romanul lui I.P. Culianu intitulat *Toz grec* și o contribuție, inedită și aceasta, a scriitorului Mircea Cărtărescu.

Trecând cu vederea inevitabilele lacune datorate vastității materialului tratat (de exemplu, lipsește, inexplicabil, o prezentare succintă a lucrării din secolul al XVI-lea *Mandragola* a lui Machiavelli la tratarea mătrăgunei ca afrodisiac), interesul pentru această lucrare de istorie a culturii nu se reduce la limitele înguste ale unui singur subiect disciplinar, nici nu poate fi prezentat exhaustiv în această recenzie. În concluzie, volumul se prezintă ca o lucrare de cercetare precisă și actualizată, obligatoriu necesară tuturor istoricilor religiilor și savanților interesați să aprofundeze raportul dificil și controversat dintre droguri, istoria religiilor și literatură.

În românește de ANGELA TOMA

Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură, ediție ilustrată, Polirom, Iași, 2010 (ediția a doua, revăzută și adăugită, Polirom, 2011). Volumul a primit Premiul special al Uniunii Scriitorilor din România. Recenzia a apărut în prestigioasa publicație italiană de istorie a religiilor „Studi e materiali di storia delle religioni”, vol. 76, no. 2, Roma, 2010, pp. 630-634.

miscellanea

Antibes: istorie-artă-Picasso-lumina de Sud. Pentru călătorul care ajunge la Antibes (*Antibu*, în occitana provensală, *Antibol*, după norma clasică sau *Antibo*, după norma mistraliană), așezare cu o istorie pasionantă (*une bonne dynamique*, folosind expresia la modă în Franța, în această toamnă!) – întemeiată de Greci (Antipolis), dezvoltată de Romani, devastată de Barbari și fortificată, apoi, sub Henric al IV-lea și Ludovic al XIV-lea – cu o poziționare absolut spectaculoasă: la marginea mării, iar, în fundal, Alpii Maritimi, și încărcată de un exotism particular, specific Sudului – de la frumusețea robustă, medievală, a pietrei (*Bastionul*, *Turnurile Sarazine*, *Palatul Grimaldi*, *Le Fort Carré*) și a zidurilor cetății care se ridică chiar din Mediterana, până la parfumurile din piața provensală aflată vizavi de Primărie (construită „abia” la 1828), apoi, din cartierul mereu înflorit, Safranier, sau la nostalgiile din anticul port Vauban și din Place du Revely, cea mai veche piațetă a orașului (datând cam din vremea Romanilor, așa!) – deci, pentru călătorul pasionat de artă, coincidența de a se afla față-față cu ea se produce fără nici cel mai mic efort. Fiindcă poate fi întâlnită la tot pasul. Ea este peste tot. Semnele ei sunt oriunde. Fie că iei *Drumul Pictorilor* (reproduceri ale unor peisaje din Antibes așezate exact pe locul unde au fost pictate de către artiști care au locuit în zonă, de-a lungul vremii, precum Monet, Boudin, Peynet, Dameron, Meissonier sau Harpignies!), ce pornește din orașul vechi și parcurge țărnul, urcând până aproape de Platoul La Garoupe. Fie că

o apuci, cum ieși din port, pe Boulevard d’Aguillon, ca să intri în Galeria de Artă Municipală (adăpostită în vechile *Bains-Douches*). Fie că te abați până-n buza portului Vauban, la Bastionul Saint-Jaume, ca să te minunezi de uriașa statuie goală pe dinăuntru, sculptată parcă în aer, realizată doar din litere(!), numită *Le Nomade*, a lui Jaume Plensa și devenită noul simbol al locului. Fie că intri în Muzeul Peynet și al Desenului Umoristic, din Place Nationale, spre a descoperi istoria caricaturii din Provence. Fie că faci ceva drum până la Cap d’Antibes, pe Boulevard J.F. Kennedy, ca să vezi colecția de sculpturi, picturi, gravuri și alte piese de artă, precum și cea de arme care au aparținut Împăratului și anturajului său, în Muzeul Napoleon (cu al său vechi Turn Graillon ce domină Golful Juan, acolo unde, în zorii primei dintre cele O Sută de Zile – 1 martie-22 iunie 1815 – Napoleon debarca autoîncoronat cu titlul de *l’Empereur Napoléon I-er*). Fie mergi mai departe și, la parterul Hotelului Belles Rives din Juan-les-Pins (stil *Art Déco* veritabil!), ai șansa să-l simți pe Scott Fitzgerald (care a locuit acolo, cu Zelda), printre obiecte, tablouri, lămpi, pian și...parfum de *Marele Gatsby*. Fie, chiar în spate, intri în grădina *La Pinède*, cu pinii ei seculari și cu pasionații jocului de pétanque, unde are loc, la fiecare debut de iulie, Festivalul *Jazz à Juan*, pe un fundal fantastic: marea, iar, în spate, Vallauris și Cannes...

Dar, dincolo de toate, *semmul* vital al acestui magic muzeu liber (ce pare a fi Antibes) e, fără îndoială, Pablo Picasso

în Palais Grimaldi. Respirație unică. Metabolism singular. Fiindcă, așa cum spunea cineva, *cele mai autentice Picasso-uri despre Antibes se găsesc chiar acolo, la Antibes*. Îndrăgostit, încă de la prima venire în zonă, prin anii '20, de Palatul Grimaldi, pe care, la un moment dat, a vrut chiar să-l și cumpere, Picasso a fost invitat să-l decoreze, de către cel care avea să devină, în 1925, primul curator al acestui monument cumpărat în același an de primăria Antibes: Romuald Dor de la Souchère, fost profesor de franceză, latină și greacă la Liceul Carnot din Cannes. El îl invită pe Picasso, în august 1946, să locuiască, împreună cu prietena sa de atunci, Françoise Gilot (mama Palomei și a lui Claude Picasso!) chiar în Palatul Grimaldi. Să iubească. Și să lucreze. Mărturiile vizuale (o extraordinară expoziție documentară de fotografii realizate de Michel Sima) ne dau măsura imaginii unui Picasso de interior – lucra numai noaptea, la lumina unui reflector și pune pe pânză tot ce-și amintea că văzuse ziua – a unui pasionat aproape nebun. Îndrăgostit. De femeia lui. De lumină. De pământ. De mare. De vietățile mării. De oamenii mării. Și, lucru foarte interesant (trebuie să fi simțit el, probabil, niște energii subterane!), bântuit de o parte din simbolurile mitologiei Greciei Antice. Seria de fauni (gri, bleu, albi, verzi, cântând la *diolă* – un fel de fluier dublu), minotauri, satiri și centauri, apoi, lucrările cu subiecte din eposul antic, precum „*Ulise și sirenele*”) – toate aceste puseuri îi vin de undeva de dinăuntru. *De câte ori sosesc la Antibes* – mărturisirea artistului – *simt cum mă ia*

cu mâncărimi, mă mănâncă mintea, ca și cum aș avea purici!...De ce? Fiindcă aici, la Antibes, mă prind mrejele Antichității! Apoi, „*les Oursinades*”, cum sunt numite (de la *oursin*=arici-de-mare) lucrările în care acest mic animal marin este în centrul atenției artistului (de la naturi moarte cu bufniță, lampă, vază cu imortele sau pești, până la compoziții mai complexe, precum „*Vânzătoarea de...*”!). După aceea, fabuloasa „*Joie de vivre*”, un răspuns (insolent și orgolios, bineînțeles!) al lui Picasso dat, peste patru decenii, lui Matisse, cu a sa „*Bonheur de vivre*”. Apoi, firește, emblema artistului: Françoise. În cele mai bizare, dar și naturale ipostaze: „*Femme dans un fauteuil*”, „*Nu couché au lit blanc*”, „*Nu couché au lit bleu*”, „*Nu assis sur fond vert*”, „*La Femme à la fenêtre*”, „*Le Corsage à carreaux*”, „*Françoise sur fond gris*”, „*La Femme aux cheveux verts*” etc. După aceea, desenele gracile, „*penițele în cerneală*”, unde, o singură linie continuă, îngrijorător de continuă, închide povești de adormit atenția, în care Françoise se amestecă salubru cu nălucile mitologice. Apoi, pasiunea pentru ceramică și lut ars (descoperită odată cu vizita la niște prieteni din Vallauris). Tanagralele. Farfuriile de pământ pictate. Uluitoarele portrete de femei („*Tête de femme aux grands yeux*” și „*Tête de femme au chignon*”), figurinele zoomorfe și păsările, ce-l amintesc izbitor pe Brâncuși („*Condor*”, „*Chouette ovoïde*”, „*Echassier*” ș.c., pe care românul le „*moșise*” deja cu două decenii mai înainte!). În fine, în spații paralele, lucrări ale altor artiști – Nicolas de

Staël, Jeanine Gouillou, Juan Miro, Bernard Pagès, Francis Picabia, Alberto Magnelli, Fernand Léger, Hans Hartung, Max Ernst, Antoni Clavé, Jean-Michel Atlan, Balthus, Anna-Eva Bergman, Germaine Richier, Anne și Patrick Poirier – a căror viață s-a împletit cu destinul prietenului Pablo.

Și un ultim detaliu despre Antibes – spațiul dintre cer și mare unde toate visele virează în bleu. Lumina. Nimic altceva decât miere năvălind în valuri, ce acoperă privirea. Meninge de aer. Păienjenis de aur. Lumina de Sud este, de fapt, lumina de Sus! (**FL.T.**)

Premiul Fitzgerald pe Riviera. *Pentru că* domnul Francis Scott Fitzgerald a mas aici, pentru prima oară în 1925, la vila St. Louis din Juan-les-Pins (ce avea să-i devină al doilea domiciliu!), unde a trăit împreună cu Zelda o poveste de dragoste fabuloasă, scandoasă și fără de sfârșit; *pentru că* în *The Great Gatsby* și *Tender in the Night* se simte parfumul extravagant de pe La Rivière (se pare, de pildă, că modelul pentru hotelul în care locuia Gatsby era *Cap-Eden Roc*, astăzi aceeași *résidence* exclusivistă, un *melting pot* în care se vântură miliardari, vedete de cinema, *nouveaux-riches* și pensionari de lux!); *pentru că* pictorul Nicolas de Staël, bunicul Mariannei Estène-Chauvin (o să aflați imediat cine este doamna!), a fost prieten la toartă cu Scott și i-a avut pe scriitorul american și pe soția lui drept oaspeți de seamă; *pentru că*, lângă *La Pinède*, faimoasa rezervație de pini, Villa Saint-Louis, în care trăgeau de fiecare dată Fitzgeraldii, a devenit mai târziu, păstrând negreșit

același stil autentic *Art Déco*, hotelul numit *Belles Rives*; *pentru că* doamna Marianne Estène-Chauvin este nu numai nepoata lui Nicolas de Staël, prietenul de boemă și spirit al lui Francis Scott Fitzgerald, dar și proprietara hotelului acesta, pe care l-a moștenit și unde, în memoria romancierului, a amenajat un „salon-pianobar Fitzgerald” (atmosferă, pian, cocktailuri, mobilier, tablouri, lămpi și „avoir l’air d’avoir l’air!”, vorba amicului Jacques Brel!), precum și președinte al *Academiei Francis Scott Fitzgerald* precum și, în fine, *pentru că* fiecare emblemă, fiecare efigie se autentică, la un moment dat, printr-un impuls care face ca arta să interfereze cu banii – doamna despre care fu vorba mai sus a instituit **Premiul Fitzgerald** pentru proză. Internațional. O nuvelă care să reflecte eleganța, spiritul, gustul și stilul de viață al romancierului american, figură legendară a „*generației pierdute*”. În valoare de 5.000 de euro, el pare mai mult o inițiativă frumoasă, decât un mijloc de îmbogățire (se poate scăpa de bani mintenaș, de-un „*paregzamphi*”, la același *Cap-Eden Roc*, hotelul miliardarilor, unde un apartament pe noapte e 4.600 de euro!). De asemenea, câștigătorul beneficiază de un sejur la Hotelul *Belles Rives*, la etajul trei, în chiar fosta cameră a lui Scott Fitzgerald, unde va fi „*înveselit*” toată noaptea de o orchestră de jazz cu dedicație, așa cum însuși romancierul și-a imaginat odată că poate pune capăt unei dispute pe care, după o noapte agitată, o avusese cu soția sa, Zelda. Juriul acestei prime ediții a fost compus din: Daphné de Caunes, Marie Dominique Lelièvre,

François Armanet, Frédéric Beigbeder, Christophe Ono di Biot, Adélaïde de Clermont Tonnerre, Eric Neuhoﬀ și Bertrand de Saint Vincent. Cei cinci nominalizați au fost: Thibault de Montaigu, cu „*Les Grandes gestes de la nuit*”, Simonetta Gregio, cu „*L'Odeur du figuier*”, Jean Marc Roberts, cu „*François-Marie*”, Naomie Alderman, cu „*Mauvais genre*” și Jonathan Dee, cu „*Les Privilèges*”. Juriul a decis prin vot secret (cu 6 la 2) ca premiul să-i fie acordat americanului Jonathan Dee, care scrie la *New York Time Magazine*, *Harper's* și *Paris Review*. Autorului, venit special de la New York, i-a fost înmănat premiul și placheta de ceramică învelită în foiță de aur, realizată de artistul vaullaurian Claude Aiello. Până la urmă, morala care s-ar desprinde este că nu atât banii contează, cât semnificațiile. Mai ales când e vorba de un gest. Precum cinstirea memoriei unui mare scriitor american, undeva, departe de America. Domnul Francis Scott Fitzgerald este omagiat acum în a doua lui casă. Fără să vrem (oare?!), ne-am adus aminte de „*O, noi, scottfitzgeraldienii*”. Un fals editorial de cinema, semnat de Radu Cosașu, despre sfâșietoarea nuvelă a lui Scott, „*The Crack-Up*” (*Fisura*, scrisă în 1945). Și, firește, ca tot românul, ne-am emoționat. Ce să-i faci, neam de emoționați! (**FL.T.**)

Zidul Cetății Sarmizegetusa. Orice poveste cu substrat, adstrat, superstrat sau ce-o fi, principialmente moral are, conform principiului bipolarității (care, între noi fie vorba, face atât de bine acestei lumi!), două părți, două aspecte, două fețe, precum moneda. Ori *Ianus*

Bifrons. Acțiune și reacțiune. Argument și contraargument. Teză și antiteză. Maladie și terapie. Avers și revers. Etc. și contra-etc. Prima parte a pățaniei de care vorbim e stricăciunea de cap. Prostia. Paupera socotință a neuronului pustiu. Pe la începutul lunii iulie, provoca stupefacție o știre a cărei unică legătură cu normalul era că acțiunea ei se petrecea în România. O porțiune de 30 de metri din zidul de vest al cetății dacice Sarmizegetusa Regia, faimosul sit național monument UNESCO, aflat în Munții Orăștiei, fusese afectată de lucrările executate de o firmă privată, pentru amenajarea unei parcuri. Practic, se intrase cu lama unui buldozer până la 1,5 metri adâncime și la o jumătate de metru distanță de zidul Porții de Vest, iar câteva blocuri de piatră din zid se desprinseseră și căzuseră, fiind posibil, de asemenea ca, după materialele ceramice găsite acolo, să se fi intrat și în zona unor locuințe dacice identificate, în urma săpăturilor arheologice, cu două decenii în urmă. Partea a doua o constituie antidotul. Panaceul cu care se capătă întremarea. Și poate însănătoșirea. Adică arta ca exorcizare a relei simțiri despre realitate. Așadar, cam în aceeași vreme cu acțiunea halucinantă a buldozerului, tot astă-vară, opt artiști au ales să se așeze într-o tabără de creație, spre poalele cetății, la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ca să lucreze. Să dureze și să rodească o altă lucrare asupra istoriei, decât aceea privind o parcare pentru mașini. Din care Elite Art Club UNESCO a făcut în final o expoziție de pictură, intitulată *Situl arheologic – sursă de investigare antropologică și vizuală*, deschisă în această toamnă la

Galeriile de Artă ale Municipiului București. Cei opt – Olimpia Hinamatsuri Barbu, Anca Boeriu, Mariea Petcu-Chioibaș, Ilie Chioibaș, Ionuț Theodor Barbu, Gavril Kovacs, Florin Stoiciu și Eugen Vasile – realizează împreună un proiect omogen de analiză plastică asupra unui loc sacru, încărcat de putere. Un *Centru* ale cărui reverberații energetice sunt percepute în dreptul tuturor tablourilor. Fiecare semn vizual conține în adâncime câte un motiv capital, decriptabil doar în simbologia istoriei și a sensibilității artiștilor-autori, luați fiecare ca entități separate. E un fel de *unitas multiplex* care face bine la sănătatea ființei naționale. Mai ales că tema generatoare (și unificatoare, totodată!), adică prefirarea timpului fundamental al unei nații prin arta privirii, rămâne acolo, la bază. Nemișcată. La *fața* locului. Aidoma zidurilor oricărui Templu originar, pe care nu-i este îngăduit nimănui să le atingă. Nici măcar cu o mirare, darămite cu buldozerul! (*Fl.T.*)

breviar editorial

Erotisme de peste zi, de Raluca Neagu, carte-album cu picturi de Ilie Boca, Editura Babel, Bacău, 2011, 88 pagini. Pentru cei care vor să regăsească frânturi din picturile lui Ilie Boca – și nu numai frânturi –, pentru aceia care vor să afle date noi despre devenirea poetică a copilului de 11-12 ani apreciat pe vremuri de Laurențiu Ulici în „Ateneu” (1988), de Sorin Preda și Dan Silviu Boerescu în

„S.L.A.S.T.” (1989) ș.a.m.d., *Erotisme de peste zi* reprezintă un binecuvântat punct de refugiu în avalanșa de cărți cvasi-interșanjabile, a căror publicare reprezintă un eveniment exclusiv pentru autorul lor. Prefața cărții-album este semnată de George Bălăiță. Erotismele sunt parcă dăltuite de lumina soarelui, nu au nimic de-a face cu tenebre sau dezlănțuiri nocturne, abisale. Sunt notații ale unei feminități ușor buimace, directe, arhaice, de sfârșit și de început de lume (în consonanță cu nudurile fauviste ale, poate, celui mai celebru pictor din Bacău): „E timpul să mor ultima/ Femeile sunt cele mai urâte biserici./ Hidoșenia lor am îndesat-o/ fâșie cu fâșie/ în rezerva minutului”. Masculinității îi este parcelată o „Prefață” a feminității, cu referințe culturale au ba: „Bărbatul pe care-l iubesc/ nu a citit-o pe anais nin/ Strămbă din nas la lecturile mele/ și iubește tehnologia spațiului din care din când în când/ culege semințe./ Bărbatul pe care nu îl iubesc, zvâcnește profan lângă talpa mea/ în lunile cu «R»./ mă roagă să-l strig/ și să-i pustiesc paharul./ mă aruncă din calendar/ de fiecare dată când un fir blond/ de-al meu i se lipește de pas./ Pe covor, din acea zi nu au mai rămas decât chemări ale cărnii./ Și mâna lui se înnopta la prânz”. Considerată de George Bălăiță „poet de mari resurse”, „luptător de elită” (nu luptătoare, căci feminitatea e cam pe sfârșite), ființă care are „puterea de a fi oriunde crede ea că poate fi”, Raluca Neagu este apreciată de numeroși critici literari, dintre care se detașează: Constantin Călin, Vlad

Sorianu, C. Trandafir, Al. Husar, Mircea Dinutz, Marius Manta, Grigore Codrescu, Elena Pârlog, Ion Tudor Iovian, Dinu Mirea.

Homer la periferie, de Dragan Jovanović Danilov, colecția Orfeu, Casa de Editură Max Blecher, Editura Ev, 2011, 134 pagini. Ediție bilingvă. Antologia include poeme din volumul omonim (2007), din *Memoriile nisipului* (2008), precum și din **Kuća Bahove muzike (1998)**. Traducerea din limba sârbă îi aparține lui Ioan Radin Peianov (1945-2010). Postfața este semnată de coordonatorul colecției Orfeu, Claudiu Komartin, care vine să re-cunoască faptul că „versurile lui Danilov depun mărturie despre o căutare. Despre lucrarea continuă cu noi înșine care poate fi poezia”: „Nu văd ceea ce văd; aici se termină orașul;/ între clădirile ce-s cot la cot una lângă cealaltă,/ macaraua-periscop cercetează, pac-ar cunoaște/ esența problemei.// Femeia-ntre două vârste trece pe stradă în neagra-i/ nedeslușire, iar băiețelul și fetița peste măsură de/ tineri pornesc pe poteca îngustă ce duce spre pădure.// Pe unul dintre balcoane, vrăbioiul, țeapăn și tăios ca un/ căprar antebelic, ciugulește firimiturile unui neadevăr/ despre lume; un băiat cu pasărea se joacă, lucește ceva în el; iar jos de tot, coroana castanului în lumina/ fragedă e atât de frumoasă încât mă sperie.// Teama aceasta care dospește adânc înăuntru nimeni/ n-o vede, chiar dacă statornic există, la fel ca statuia/ cneazului Mihajlo, aici, în Piața Republicii, în unduirea/ amiezii încinse,

când cugetul primește să-nșele.” Tot un periscop, nu-i așa?!, ne îngăduie accesul spre un al palier al existenței, de vreme ce: „Corbule, periscop al morților, tu nu ai credință, pentru tine/ credința nu este defel un argument; hoț ești din naștere – / așa spune cineva – dintotdeauna ai furat, pungașule,/ croncăne-acum deasupra capului tău; răspunse corbul – / n-am furat, cu-a mea tristețe am cumpărat aceste hectare de neant.// Privesc la tristul actor al acestei povești,/ contabil ce totul urmărește și notează/ – țipătul lui răsună ca țipătul cuiva / care știe că lumea nu este așa/ cum pare, dar nu este nici altfel”.

poeme de putere. sau totul se transformă la cea mai mică atenție, de Nina Vasile, Editura Vinea, 2011, 92 pagini. Anterior cenaclului USR ținut la Sala Oglinzilor de Marin Mincu sau Mircea Martin, cei care făceau să țâșnească din pânza freatică poeme și poeți, volume de debut sau doar (?) un nou mod de a percepe au fost, în preajma anilor 2001-2002, nu foarte mulți, pentru că aici e vorba de un talent aparte de talentul scriitoricesc propriu-zis: Nora Iuga, Constantin Abăluță, Valeriu Mircea Popa, Octavian Soviany. Și, cu ceva timp înaintea lor, apoi în paralel, de-adevăratelea sau *online*, atelierul „poezie în viață” al Ninei Vasile, inițiat de poetă la filiala „I.L. Caragiale” a Bibliotecii Metropolitane din București. Douămiiștii și nu numai trebuie să își amintească: „majoritatea au fost studenți, unii au trecut chiar și trei ani prin atelier, alții doar un an, unii

au debutat la *euridicele* lui marin mincu, alții în altă parte, au fost premiați, au desfășurat pe cont propriu propriile lor ateliere (cel al lui adrian urmanov de la râșca) sau propriile lor prezentări de poezie prin barurile bucureștene (în *club a*, răzvan țupa, în *green hours*, ovia herbert). un caz special sunt atelierele ținute la râșca în primul an de tabără. andra rotaru a fost aici poeta cea mai receptivă la stilul meu de lucru, ultimele nume de poeți tineri care au trecut prin atelier sunt gabriela toma, adrian diniș, radu vancu, cătălina matei, fiecare cu propria lui/ei receptare pentru experiențele poetice care veneau dinspre **căutarea unui mod diferit de a pune poezia în lume, între oameni**, ceea ce din start nu se reduce doar la un mod de a scrie **diferit**, ci exact la a o pune în lume, de a o prezenta, în volum, dar și în fața unui public, de aceea a spune că era un atelier de creative writing nu e suficient, oricum se desfășura total neconvențional, cel mai adesea depășind spațiul strict al unei camere/săli” – spune Nina Vasile în prefața acestui nou volum, care este publicat la 14 ani distanță de dublul ei debut (*albert locuitorul*, ed. pontica, *distanța din miezul nopții*, ed. maxim). Iată un fragment din poemul **și altă putere**, acea putere din *Călauza* lui Tarkovski și de mai departe, din Corinteni, puterea care vine din nimicirea vechilor paradigme: „puterea corpului/ în libertatea lui de a se orbi/ până la desființarea filamentelor de carne și viteză/ exasperarea: se va înțelege odată și-odată/ că știe să vadă prin orgasm/ și să miște ce nu se vede/ că aici poate să-și

arate străfulgerarea/ explozia/ în lucruri, în oameni”.

Dulce vorbi în somn, de Marin Mincu, Editura Vinea, 2011, 150 pagini. O ediție îndoliată a unor postume 100% inedite. Prefața îi aparține lui Octavian Soviany. Ediție îngrijită de Ștefania Mincu și Nicolae Țone. Două fotografii făcute la Roma, în 1974, devin coperte ale unui atelier de creație viu și autentic, care cuprinde dactilograme ori manuscrise (sau ambele), astfel încât unele poeme apar în mai multe variante. Dacă nu s-ar cunoaște numele autorului, s-ar putea ușor considera că poemele aparțin vreunui tânăr douămiist (scrise cam prin preajma Cenaclului USR de la Sala Oglinzilor). „Pânda realului” se soldează cu invazia autenticității în dâra vie a scriiturii: „a te deplasa la timp când simți când/ nu te poți smulge din banalitatea cotidiană;/ să reușești să ieși în afara// cercului: fisura astfel croită/ îți modelează mersul precum/ zidul iedera împotriva/ aceleiași limite crescând// să fii iedera ca să nu mori/ zid să devii ca să se sprijine/ altul pe tine atunci când fisura interioară înaintează în noi// nici nu știi că se poate muri/ atât de ușor: nu se aude/ nimic în afară doar aerul/ se agită nevăzut în fericitul moment”.

Portretul scriitorului îndrăgostit, de Eugen Simion, Editura Muzeul Literaturii Române, 2010, 450 pagini. Volumul cuprinde: Scrisori către Aurora, Convorbiri cu Aurora Cornu,

Pagini de jurnal, Cronica unei „stări de rău”. Ediție și note de Oana Soare. Ce fel de „Matilda Petrini” a iubit oare Marin Preda în perioada mai de început, (cvasi)aurorală, a vieții lui? Din corespondența scriitorului, precum și din convorbirile care au avut loc la Paris, de-a lungul unui deceniu și mai bine, ni se descoperă un „Marin Preda plin de tandrețe, un fiu al soarelui, un tânăr care crede că fericirea există”, după cum spune Eugen Simion. Cât despre alcătuirea acestui volum: „Varianta de față are altă structură și alt scenariu critic decât ediția din 1998. Începe cu un eseu despre psihologia scriitorului tânăr și despre discursul său îndrăgostit (așa cum se poate deduce din scrisorile adresate Aurorei Cornu), continuă cu scrisorile și cu o lungă convorbire purtată cu același interlocutor, în mai multe reprize: prima în 1983, ultima în iulie 1994 la Paris... A apărut între timp *Jurnalul intim* al lui Marin Preda, și în fragmentele din perioada 1958-1959 diaristul vorbește tocmai despre drama lui sentimentală: despărțirea de o femeie nestatornică și orgolioasă, sentimentală, cum o definește el, decisă să plece în lume pentru a face o mare carieră artistică. M-am gândit că n-ar fi fără rost să pun față în față aceste două oglinzi subiective care reflectă aceeași istorie... Așa că am reprodus în *Anexă* paginile în care Preda notează în jurnal reflecțiile sale privitoare la experiența existențială extrem de dură prin care trece. O experiență care antrenează, odată cu criza sentimentală, o criză și mai gravă: paralizia, pur și simplu, a simțului de creație, mai direct spus:

imposibilitatea prozatorului de a continua romanul pe care îl începuse (*Risipitorii*) și de care își lega mari speranțe. Volumul se încheie cu un mic eseu critic în marginea acestor texte confesive”.

Miron Radu Paraschivescu – eternul eretic, de Ana Dobre, colecția Aula Magna, Editura Muzeul Literaturii Române, 2011, 256 pagini. Grație lucrărilor doctorale și postdoctorale care merită să vadă lumina tiparului s-a ivit pe lume, cu un an în urmă, colecția Aula Magna. A inclus până în prezent monografii despre Ștefan Bănuțescu (autor – Bogdan Popescu), Mircea Ciobanu (de Cristina Cioabă), Mircea Horia Simionescu (de Gabriela Gheorghisor). Volumul cuprinde „Meandrele unui destin” (nu departe de cele ale lui Arthur Koestler din *Întuneric la amiază*), precum și un capitol despre M.R.P. în arhiva C.N.S.A.S.: „M.R.P. – portret sub lupe infidele”; „*Jurnalul unui cobai*. Aventura unui jurnal în meandrele unei istorii tulburi. Scriere de sertar și marotă”; „Nicolae Ceaușescu văzut de MRP”. În anexa cărții este publicată scrisoarea trimisă către Iosif Chișinevschi pe 1 iunie 1953 (o formă premergătoare este cea din *Jurnalul unui cobai*, datată 28 mai 1953). Spicuim, de vreme ce avem de unde (absolut surprinzător pentru anii '50, chiar dacă se știe că MRP a fost prieten și mai ales tovarăș al unora ca Gogu Rădulescu, Corneliu Mănescu, Ștefan Voicu etc.): „Ca și propaganda hitleristă (care, repet, a fost înfrântă), propaganda noastră se duce pe princip-

iul „bourrage de crâne”-ului, iar cei care o exercită au uitat acel adevăr fundamental marxist că „istoria nu se repetă decât dialectic: ceea ce a fost tragic în propaganda hitleristă – negarea evidenței și grandilocvența autolaudativă – reușește la noi, astăzi, să stârnească doar râsul și ironia”. Iar în finalul scrisorii către „iubitul tovarăș Chișinevski” i se aduce acestuia la cunoștință că ar fi de salvat o catedrală „cu o zugrăveală de la 1735” și cu „o minune de frescă” din orașul Rm. Vâlcea, fostă reședință de scaun episcopal (fapt semnalat și lui Leonte Răutu într-o scrisoare trimisă de MRP cu un an în urmă).

Ultimele, de Miron Radu Paraschivescu, Editura Muzeul Literaturii Române, 2011, 102 pagini. O reproducere, în numai 99 de exemplare (de gală), a ediției postumelor de la Editura Cartea Românească din 1971. Nu se știe dacă se va fi gândit MRP cum va suna, la centenarul nașterii lui, un fragment dintr-un poem sau altul. De pildă acesta, din *Și-așa-i bine!*, scris în 1954, în vremea când se trăia în unanimitate „în miezul unui ev aprins” (unii de bunăvoie, alții siliți prin orice mijloace): „E greu acum: nimica nu-i ușor !/ Dar stăm aici, în miezul tuturor,/ La fund de tot, cu trudnicul popor./ Icnim,/ Răbdăm,/ Cu nația grămadă,/ Muncim,/ Sperăm,/ Răzbim/ Și facem coadă/ Și, nu știu cum, așa, tot stînd mereu/ Aici, la fund,/ Parcă mă simt mai greu/ Și mi se pare că aș fi și eu/ Un strop mărunț/ Din asprul minereu/ Care țîșnește, roșu, din cuptoare/ Să toarne

arme, scule și tractoare/ Istoriei și țării viitoare,/ Ca-n veci, la noi, să fie sărbătoare!/ ... (Iată ce-aș spune la verificare.)”. Poemul este dedicat lui Aurel Baranga. Volumul are o memorabilă prefață, „Ora despărțirii de un prieten”, scrisă de Marin Preda, unul dintre scriitorii mari descoperiți și susținuți de MRP: „După Eugen Lovinescu, nimeni n-a iubit mai mult la noi profesiunea de scriitor și nimeni n-a luptat mai mult să-i păstreze întreaga noblete ca Miron Paraschivescu. Avea pentru asta tot ceea ce trebuia, entuziasm și capacitatea de a-l transmite și credința statornică în viitorul artelor, într-o epocă în care multe întrebări și îndoieli însoțesc această încăpățînată activitate a spiritului uman, care este creația artistică. Într-adevăr, creația artistică nu este oare unul din răspunsurile cele mai energice pe care le dă omul *blestematei probleme insolubile*? Nu admirăm noi oare în ea victoria noastră asupra morții? Nu oprește artistul clipa, imortalizînd-o și dîndu-ne nouă, care o contemplăm materializată, fiorul eternității, trăit întîi de el, de poet, de romancier, de arhitect?”

Ușa cu picioarele pe pământ, de Ioan-Pavel Azap, colecția Biblioteca românească, Editura Paralela 45, 2011, 40 pagini. „nici vin nici bere nici măcar poșircă/ nici prieten nu-s cu medicul de circă/ să-mi dreagă pansamente stomacale/ după un chef prelung de bacanale// nicio ispită nu-mi adastă-n cale/ femei sau opiu – cel pentru popoare – / doar versurile acestea de pripas/ să-nchei o biată strofă în impas”

– Ioan-Pavel Azap face piruete grațioase sub semnul „naivismului ironic”, cum spune Petru Poantă pe ultima copertă. Avem, adică, „de-a face cu o deconstruire ingenioasă și cvasi-umoristică a solemnităților de tot felul și cu practicarea unui minimalism de un rafinament cu totul special”.

Umărul vântului, de Ioana Sandu, Editura Vremea, 2011, 84 pagini. O existență oximoronică, în care suferința se confundă cu bucuria, este una numai bună pentru a fi pusă în pagină: „Dintr-odată am dărâmat gardul,/ am ars rămășițele pe gălme de praf/ în colțuri de piatră/ în numele celor lăsați în casa/ cu fața în jos,/ am înfășurat supliciul/ să nu se vadă cât mi s-a dat/ cât am respins,/ să nu se confunde mușcătura, alintul/ în cupa îmbrățișării,/ nici scoica de dar/ cu prezicerea în strigătul nașterii. (*Scoica de dar*). Membră a Cenaclului de Luni, Ioana Sandu a publicat următoarele volume: *Leagăn de nisip* (2006), *Punctul de sprijin* (2007), *Cuvântul cel necuprins* (2008), *Cartea din foc* (2009). Barbu Cioculescu se pronunță asupra volumului din 2011 vorbind despre „un iezor de limpede prospețime”, „autenticitatea talentului și o îndelungată stăpânire a meșteșugului, farmecul unei majore personalități lirice”.

Măștile scribului, de Aurel Gheorghe Ardelenu, colecția Clubul dramaturgilor, Editura Palimpsest, 2011, 312 pagini. În cei 75 de ani de viață, Aurel Gheorghe Ardelenu (n. 26 aprilie 1936, la Timișoara) a fost dramaturg, prozator și sculptor. Dintre

cei care s-au pronunțat asupra operei sale dramatice se remarcă Liviu Ciulei (1972), Mircea Morariu (2001), Ion Cocora (2003), Mircea Mihăieș (2009). Antologia cuprinde piesele: *Coroană pentru Doja sau Recviem laic pentru Doja*, *Tentația sau Muntele Pilatus*, *Napoleon, soldatul și femeia sau Îngerul călău*, *Leoaica rănită sau ce față umană are fiara*, fiecare dintre piese fiind însoțită de substanțiale referințe critice. Acum mai bine de zece ani, Aurel Gheorghe Ardelenu spunea, referindu-se la *Napoleon... sau Îngerul călău*, care a și fost nominalizată în 1993 de UNITER pentru premiul cea mai bună piesă a anului și pusă în scenă abia în toamna anului 2000: „Istoria își devorează fără milă actanții malefici, dar le păstrează intacte, observăm cu tristețe, metehnele. Da, comunismul s-a dus: năravurile i-au rămas. Când economicul sucombă, politicul triumfă. Iar ipocrizia și minciuna proliferază, culoarea și urâtenia măștilor se diversifică, compromisul ne maculează. Constat că supratema piesei continuă să rămână de o stringentă actualitate. La noi și aiurea. Și, în loc să ia calea pubelei de sub casa scărilor, ea a apucat-o pe cea a tiparului. Piesele nu se citesc, se joacă, spunea A. Camus. Se tipăresc când nu au o altă șansă. Acesteia i se întrevede, la orizont, o geană de lumină. Dar un dramaturg care nu are în el măcar un dram de scepticism, nu știe cu adevărat mai nimic despre Arta pe care o slujește”.

EUGENIA ȚARĂLUNGĂ

revista revistelor

CULTURA 38. Săptămânal din 6 octombrie 2011. Angela Martin, redactor-șef adjunct, despre "Marile migrații": «La nivel global, avem în prezent 215 milioane de migranți. Cât despre emigrația românească, să nu uităm că ea marchează începând din secolul trecut trei etape: până în 1948 – exilul de după al Doilea Război Mondial și exodul transilvănenilor, înainte de 1989 – evadarea din lagărul comunist în timpul dictaturii ceaușiste și după Revoluția din 1989 – migrația temporară la muncă. Aceste etape coincid, în mare, cu fluxurile pornite din sudul și din estul Europei. Mișcări de populație se fac simțite și în sens contrar, România însăși fiind acum un culoar migratoriu demn de toată atenția. Dar, cu toate că motivele pe care le invocă imigranții sunt aceleași, vechi de când lumea – sărăcia, în principal, și mai puțin impulsurile metafizice personale, de forțare a destinului, de autodepășire ori de neobosită (și rareori răsplătită) căutare a fericirii pe tărâmurile neștiute –, oportunitățile de a întreprinde o astfel de aventură existențială s-au deschis enorm». Andrei Ionescu, într-un text intitulat «De unde vine „chinul”? Dar „ghimpele”? Dar „sârma ghimpată”?». De curiozitate, de unde vine „chinul”? «În limba română, cele mai vechi texte consemnează aproape în exclusivitate acest sens specific erei creștine: „Că împreună-vă chinurilor lui Hristos, bucurați-vă” (Codicele Voronețean). Sau: „Chinul cruciei, (Coresi), cu alte cuvinte, nu este nimeni care să nu (lat.

quin) poarte bucuroș crucea. Sau: „Mainte vestind chinurile ce era venitoare spre Hristos” (N. Testament, 1648). Sau: „Așa se cădea lui Hristos să chinuiască” (Varlaam). Sau: „Hristos, cel pentru mine chinuit” (Klein). Sensul acesta, strâns legat de asumarea crucii, consemnat de primele noastre texte, precum și numeroasele derivate ale cuvântului românesc, îl arată indubitabil a fi foarte vechi, nicidecum un simplu împrumut din maghiară, cum s-a putut crede». În alte pagini: Victor Scoradeț (Ce mai căutăm la teatru?), N. Georgescu (Eminescu, ultima zi la *Timpul*), Constanța Vintilă Ghițulescu („De la işlic la joben – despre lux și modernizare în societatea românească”).

SALONUL LITERAR 74. Apare de 13 ani în Vrancea (acum la Odobești, inițial la Focșani). Redactorul-șef Culiță Ion Ușurelu îi ia un interviu lui N. Manolescu. Întrebare: «Faptul că, alături de alții (Ana Blandiana, Vladimir Tismăneanu etc.) sunteți prezent la Muzeul Comunismului din București, la Expoziția „Epoca de aur – între realitate și propagandă”, la secțiunea „Proletcultura” cu câteva dintre articolele dumneavoastră dedicate „omului nou” vă supără, vă enervează sau vi se par firești asemenea acțiuni? În fond, ce contează? Omul, care poate avea slăbiciuni, sau opera?». Răspuns N. Manolescu: «Ce am scris e bun scris. Problema nu e bine pusă: cele două sau trei articole de pe când aveam 22-23 de ani, înainte de orice speranță de „liberalizare” a sistemului, pe care le-am

publicat, ar trebui raportate la cele câteva mii pe care le-am publicat ulterior. E și cazul lui E. Simion și al tuturor criticilor generației noastre. Și, apoi, recitiți-le: păcatul lor e unul venial: clișeul, limba de lemn». Întrebare: «„Istoria...” dv. arată că păstoriți o Uniune cu foarte puțini scriitori. Când o s-o reeditați, nu v-ați gândit să reveniți asupra unor aprecieri, iar numărul persoanelor să fie mărit, mai ales că mulți au fost trecuți cu vederea? Adrian Marino, spre exemplu... Cel puțin așa declară unii critici... Or fi având dreptate? Sau lăsați reeditarea pe seama altora? Deși nu se vede vreun urmaș în critica pe care ați promovat-o...». N. Manolescu: «Nu e nici o legătură între „Istorie” și *USR*. Una e opera mea, alta e asociația de breaslă. Asociație în care e firesc să existe scriitori de toată mâna, pe care eu, ca președinte, îi tratez în mod egal. Le pretind să mă trateze ca președinte, nu ca autor al „Istoriei”. Selecția este esențială într-o istorie. Îmi asum fiecare nume selecționat, respectiv, lăsat pe dinafară». În cuprins: Testamentul Regelui Carol I.

ARCA 7-8-9 / 2011. Michael Finkenthal (azi profesor la Universitatea Johns Hopkins din Baltimore), răspunde într-un dialog: «Am fost surprins să găsesc „perle” de genul „Cioran este o mixtură de Nietzsche și Anatole France” (prefer să nu citez referința). Mă tem că în România, în atmosfera de polarizare intelectuală care s-a creat în anii de după 1989, evaluări serioase, în profunzime, având în vedere nu doar textul

ci și contextul și sub-textul, încadrate toate în istoria culturală și politică a secolului, sunt greu de obținut». Lucian-Vasile Szabo: «Cum a fost „îngropat” Slavici de Goga», la Restituiri: „Gazetarul Goga avea să anunțe moartea lui Slavici în 1910, deci cu 15 ani înainte ca decesul să survină cu adevărat. Episodul este cunoscut, însă dedesubturile sale se împiedică de nedumeriri. Căci este evident că poetul nu înțelegea gestul marelui prozator: Slavici a refuzat, în vara anului 1910, să se dezică de vechiul său prieten, arădeanul Vasile Mangra. Viitorul mitropolit ortodox al Ardealului, din timpul Primului Război Mondial, ieșise din Partidul Național Român și devenise deputat pe lista guvernamentală... maghiară. Actul a fost calificat de mulți ca o trădare”. Interesant destinul scriitorilor intrați în politică: „Slavici a refuzat mereu demnitățile publice. Goga va fi lider al Partidului Poporului, devenit ulterior Partidul Național Agrar, va ajunge cu el la guvernare, în 1937, poetul fiind prim-ministru, la începutul căderii României spre totalitarism... Nu va fi nimeni care să scrie un articol cu titlul: A murit un om: Octavian Goga, căci rupt va fi de realitate și de oameni. Va avea însă timp să mediteze? Câteva luni de la căderea guvernului său va trăi retras la Ciucea. Va muri apoi, nu înainte să-și dea seama că a greșit profund intrând în politică. O va recunoaște în rânduri amare”... Cronică literară cu Vasile Dan, Romulus Bucur, Gh. Mocuța.

EX PONTO 3 / 2011. Revistă tip carte, apare trimestrial de 9 ani la Constanța. Interviu cu Fănuș Neagu (Dumnezeu să-l ierte) în 2009: „*De când lumea românească s-a împărțit în miliardari și disperați, coloanele de rezistență ale neamului sunt atacate violent de pretinse elite ale culturii ticluite după porunci din afara țării... Un grup de comando, bine conturat și plătit, susținut de un grup de lingușitori mituiți cu posturi media, universități, instituții de cultură, cu burse, bani sunători, decorații etc., duce o bătălie purtată pentru impunerea unei noi scări a valorilor*”... La Interpretări, Ana Dobre: „*Lumea lui Miron Radu Paraschivescu este mai mult levantină decât balcanică, levantinismul fiind echivalat cu machiaverlicul, corupția atitudinii care rezidă în ideea că legile există pentru a fi încălcate, oculte. Tipologia balcanică, așa cum s-a constituit ea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, oscila între centru și margine, istorie și mahala, definind un topos contaminat de opoziția dintre Orient și Occident. Ceea ce se definește prin raportare la Orient devine balcanic, retrograd. Ciocolul, parvenitul aparțin tipologiei balcanice, o tipologie cu însemnele satirei, ale sarcasmului*”. Proză: Florin Șlapac, Ovidiu Dunăreanu, Dan Perșa. Și N. Rotund, cronică literară la C. Virgil Gheorghiu.

POESIS 7-8-9 / 2011. Ion Cristofor, interviu: „*Astăzi, poate mai mult decât oricând, ar fi nevoie de angajarea scriitorului. Știu, acest cuvânt sună oribil, termenul s-a degradat datorită îndelungatei sale folosințe în perioada*

comunistă. Pe vremea tovarășilor a fi scriitor angajat însemna să adopți limbajul de lemn al activiștilor de partid. Când vorbesc de angajament, nu mă gândesc neapărat la angajarea politică a scriitorului. Nu e cazul să devenim cu toții portocalii, roșii, trandafirii, de stânga sau de dreapta. Deși cameleoni vor exista mereu, lângă de asemenea. Scriitorii nu sunt scutiți, nici ei, de asemenea metehne. Nu refuz, în principiu, dreptul scriitorului de a face politică”. De reținut eseurile lui Gh. Glodeanu la Mircea Zăciu (Însemnări din „deceniul satanic”) și Răzvan Voncu – „Nichita Stănescu îmbrăcat în stofă”. Cronică literară semnează Viorel Mureșan, G. Vulturescu, Elvira Iliescu.

ANTITEZE 27. Seria a III-a, numărul 2 / 2011, director Cristian Livescu – care scrie despre „Modernitatea lui Eminescu”: „*Când Eminescu, în „Epigonii”, îl așeza pe Vasile Alecsandri în vârful poezilor „ce-au scris o limbă ca un fagure de miere”, declarându-l „rege-al poeziei”, o făcea nu pentru a-l măguli, nici pentru confirmarea unei recunoașteri unanime, ci codifica o intenție mult mai complexă: aceea de a da contur unei posibile „dinastii” poetice și pentru români, așa cum se întâmpla în epocă pentru națiunile europene bine conturate, cu o tradiție literară certă*». Noul redactor-șef, Raluca Naclad (de după Vasile Baghiu) scrie despre „Apusul măștrilor”: „*Toată literatura motivațională, atât de la modă astăzi, îți spune că în tine stă toată puterea. Pe lângă beneficiul*

creșterii încrederii în sine, un astfel de principiu hrănește orgoliul, acest balon de săpun pe care oamenii pun prețul aurului și mai mult decât atât. Într-o astfel de lume, în care fiecare este îndemnat să se vadă centrul universului său, maestrul își mai are rostul lor? Ei există, dar din ce în ce mai puțini au nevoie de ei. Mă gândesc la maestru ca la depozitarul unei experiențe de cunoaștere, de creație, de viață excepționale și care are mijloacele necesare de a o transmite celorlalți". În alte pagini, proză de N. Breban, documentarul dedicat Mitropolitului scriitor Bartolomeu Valeriu Anania (despre care Tudor Arghezi scria: „Îl cunosc și îl prețuiesc, nu de azi. Îi citesc de ani de zile versurile, cu emoție și bucurie. Nu e un scriitor grăbit. În literatura poeziei e nou, ca o efigie de aur, scoasă din pământ oltenesc”), „Jurnalul familiei regale române în Basarabia” (Jurnalul lui G.T. Kirileanu), de C. Bostan.

PARADIGMA 3-4 / 2011. Apare de 19 ani, revistă fondată de Marin Mincu. Număr dedicat lui George Bacovia – azi. Începe Bogdan Crețu („Bacovia – ludic?”): *«E ciudat să descopăr acum că experiența mea cu poezia bacoviană reia, păstrând proporțiile, soarta receptării poetului de către critica noastră. Ceea ce înseamnă că „vina” nu o poartă critica, ci poezia însăși, prea îndrăzneată în discreția sa ostentativă și prea stridentă în „cumințenia” sa retorică»*. Semnează (titlurile spun destul) Șerban Foarță (Secvențe bacoviene), Emanuela Ilie (Experiențe bacoviene), Irina Petraș

(Bacovia sau despre nominativul absolut), Marian Victor Buci (Anarhistul Bacovia), Adrian Dinu Rachieru (Bacovia și „munca de visător”), Iulian Boldea (Bacovia. Ipostazele căderii), Adrian Jicu (Bacovia, publicist conjunctural), Anca Axente (Pseudonimul ca paratopie; „*paratopia revelează artistic o tensiune interioară, existențială, organizând creația în jurul acestei tensiuni*”), Simona Grazia Dima (Un maestru al concentrării). Evelina Cîrligeanu (Emergența discursului bacovian; „*o mare instabilitate taxonomică face ca Bacovia să acopere toate registrele estetice: simbolist, parnasian, impresionist, expresionist, romantic posteminescian, suprarealist, pionier al postmodernismului*”). În cuprins: Ștefania Ploeanu (comentarii critice la volume de versuri), Luca Pițu (eseu), George Vasilievici (proză). Și mai aparte Doris Mironescu: „Prin niște locuri rele. M. Blecher și spațializarea irealului”.

TRIBUNA 216. 1-15 septembrie 2011. Petru Poantă, în „Euforia începutului” (istoria nu trage învățăminte la români; azi vorbim de reorganizarea teritorială a României și de autonomia teritorială a Ținutului Secuiesc): *«În „Straja dragonilor”, I. Negoitescu își amintește astfel refugiul din Chuj după Diktatul de la Viena: „Evacuarea era în toi (evacuam nu numai pământuri și lucruri, ci și glorioasa Românie Mare). Într-una din zile, am dat o fugă la Blaga: împachetau febril și ei – ne-am luat rămas bun, căci nu se știe unde și când ne vom revedea: ei plecau la Sibiu, cu*

universitatea, ai mei nu hotărâseră încă încotro. În acest du-te-vino, am dat de spectacolul cel mai fantastic: firmele românești ale magazinelor și întreprinderilor de comerț și afaceri erau date jos și înlocuite cu altele, maghiare. Intram deja în alt oraș, în altă țară. Și plăcile indicatoare de străzi și instituții publice erau înlăturate, chiar dacă nu înlocuite încă. Clujul românesc îl înghițea pământul [s. n.].” Un asemenea sentiment apocaliptic îl vor fi avut și maghiarii în 1918, mai ales că ei au trăit aici cu conștiința stăpânului absolut și definitiv». De reținut Ion Pop („Arizona”, un loc al memoriei vii). Plus o curioasă prezentare a unei autoare române emigrate în Franța și SUA, cu pseudonimul Alta Ifland.

ROMÂNIA LITERARĂ 39. Din 30 septembrie 2011. Două cronici la „Scurta istorie. Panorama alternativă a literaturii române, vol. I” de Mihai Zamfir. Gabriel Coșoveanu: „*Fin cunoscător al poeticilor literaturii autohtone, mai ales din perspectiva de comparatist, el însuși ficționar, așadar un insider, în sensul călinescian, Mihai Zamfir ne oferă acum o sinteză în care informația mănoasă conlucrează cu portretistica absolut memorabilă*”. Cosmin Ciotloș (la al treilea episod al cronicii lui): „*Rămân încă destule de scris despre remarcabila Scurtă istorie a profesorului Mihai Zamfir. Și sper să se scrie cât mai repede, până la apariția volumului al doilea, dedicat interbelicilor și contemporanilor*”.

LIVIU IOAN STOICIU

LA MULȚI ANI,
2012!